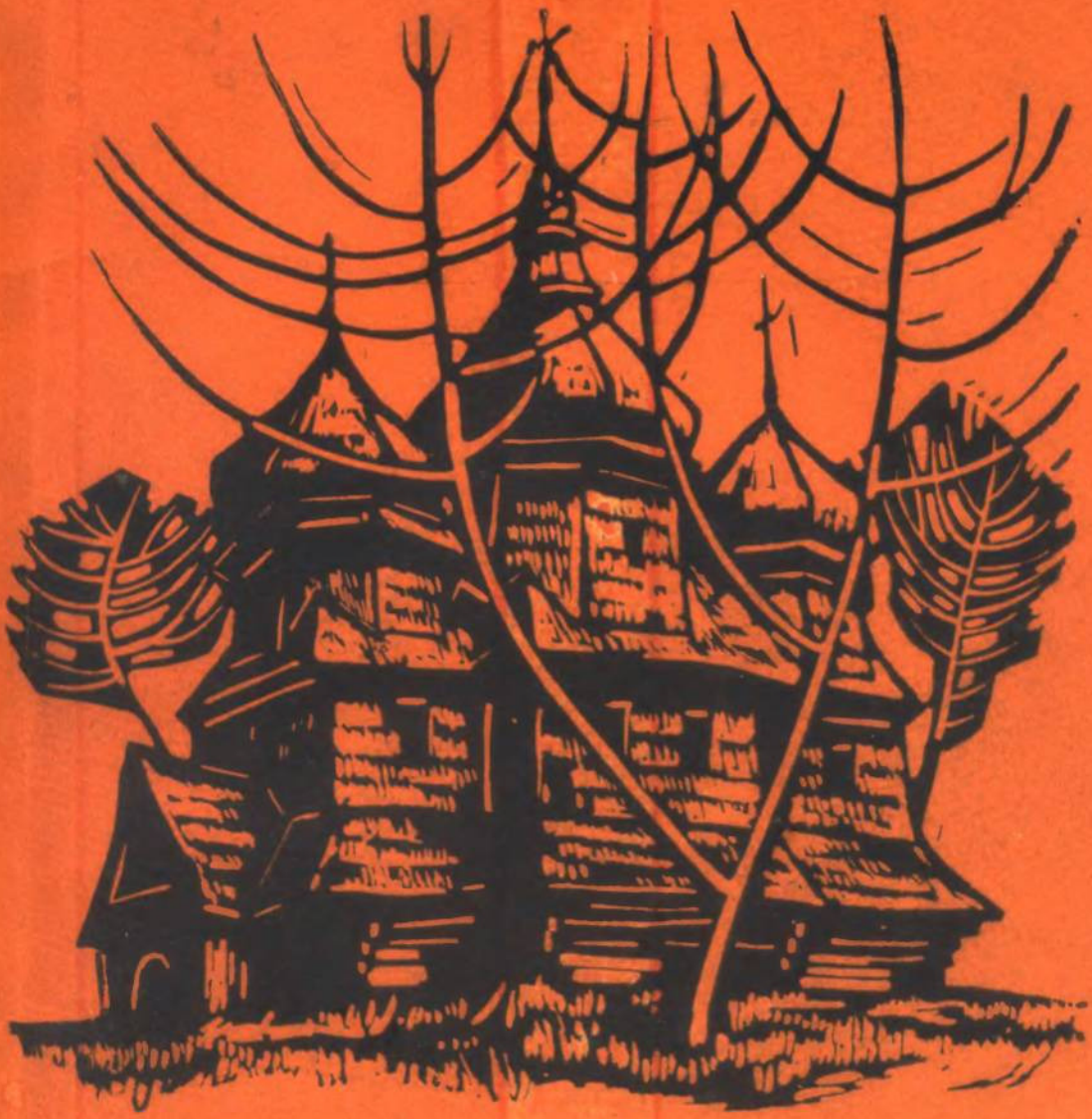

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР 1971

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР 1971

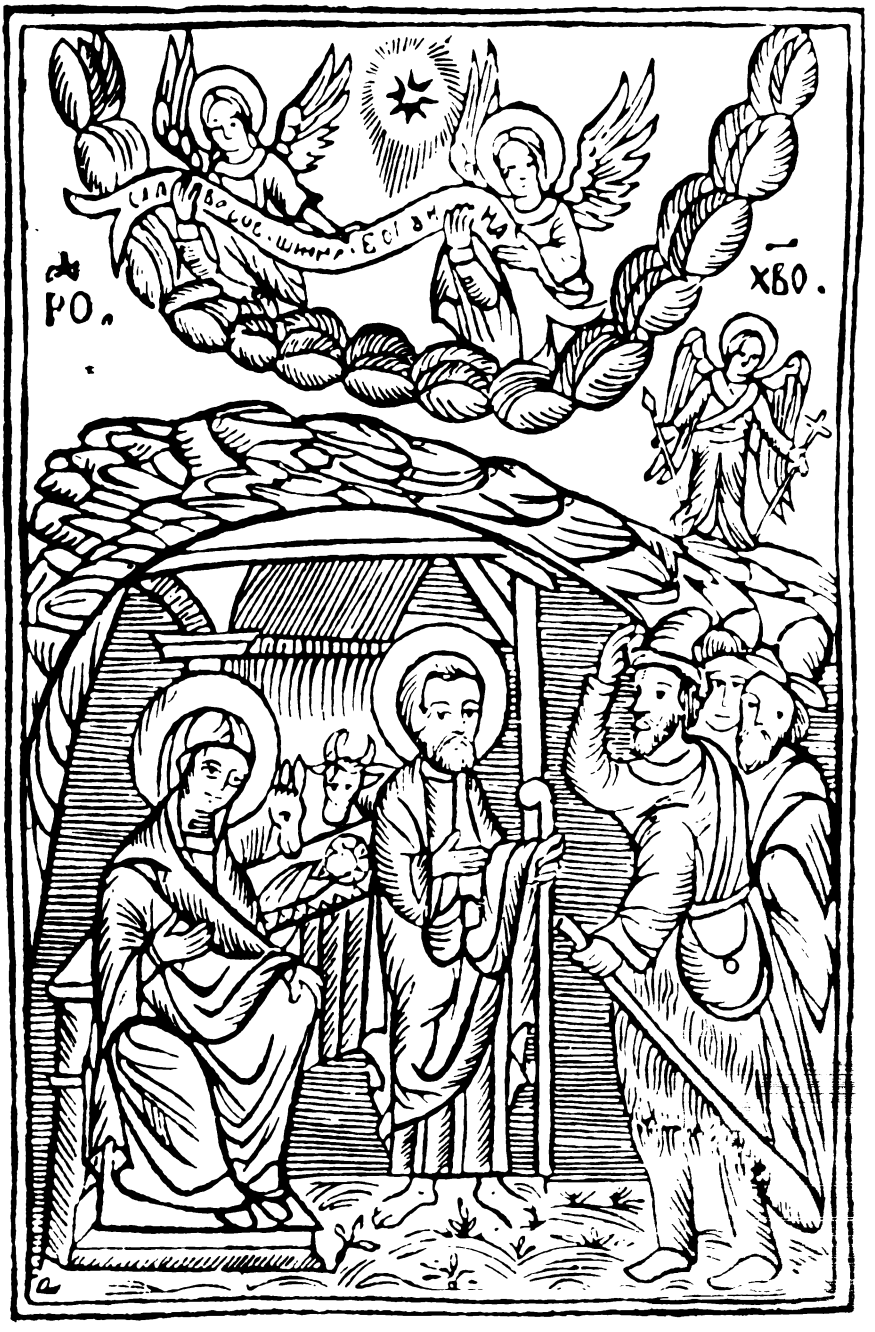

ПРАВОСЛАВНА МИТРОПОЛІЯ, ВАРШАВА

НА НЕБІ ЗІРКА

Тріо

На не – бі зір – ка яс – на за – сі – я – ла і яс – ним

Хор

Мм..

світлом з вос – то – ка сі – я – є.

Соло

Щоб землю з не – бом в одно злу –

Тріо

Щоб землю з на-бом

– чи – ти, Хри –

Соло

– стос ро – див – ся, сла – ві – те.

Хор

ff Христос ро – див – ся, сла – ві – те.

в од – но злу – чи – ти,

ff Христос ро – див – ся, сла – ві – те.

Святителі — фреска Софійського собору в Києві, XI століття.

2. В біднім вертепі, в яслах убогих
на сіні,
Там спочиває Владика, Цар світу, —
Спішім любов'ю Його зогріти.
Христос родився, славіте.

3.
Нехай пекельна сила вже не зможе
Нас розлучити во віки з Тобою, —
Благослови нас, Дитятко Боже.
Христос родився, славіте.

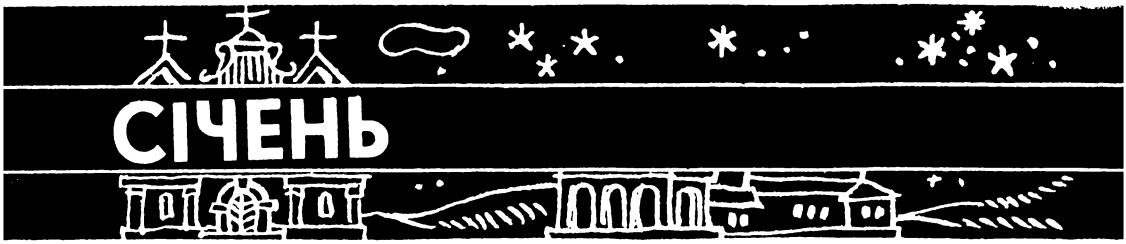

СІЧЕНЬ

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА
1	19	П	**Горожанський Новий 1971 рік.** Св. мч. Воніфатія; мчч. Іллі, Прова, Ариста, Полієвкта, Тимофея; прп. Іллі Печерського. Літ. Ап. Євр. 11, 8, 11—16. Єв. Мрк. 9, 33—41.
2	20	С	Субота перед Різдвом Христовим. Свщмч. Ігнатія Богоносця; св. Даниїла, архп. Сербського; прп. Ігнатія Печерського. Передпразник Різдва Христового. Літ. Ап. Суб. перед Різдвом, Гал. 3, 8—12. Єв. Лк. 13, 18—29. Ряд. Ефес. 5, 1—8. Єв. Лк. 14, 1—11.
3	21	Н	**Неділя перед Різдвом Христовим,** 29-а по П'ятдесятниці, свв. Отців. Голос 4-й. Св. мц. Іуліанії Нікомідійської; мч. Фемистокла; св. Петра, митр. Київського. Утр. Єв. 7-а. Літ. Ап. Євр. 11, 9—10, 17—23, 32—40. Єв. Мтв. 1, 1—25. Св-му: Євр. 7, 26—8, 2. Єв. Мрк. 9, 42—10, 1. Вмц. Гал. 3, 23—29. Лк. 6, 17—23.
4	22	П	Седмиця 30-а. Св. вмц. Анастасії; свв. Хрисогона, Феодотії, Евода, Евтихіана. Літ. Ап. Євр. 11—17—23, 27—31. Єв. Мрк. 9, 42—10, 1. Вмц. Гал. 3, 23—29. Лк. 7, 36—50.
5	23	В	Св. мчч. що на Криті: Василіда, Феодула, Зотика та інш. прп. Нифонта, єп. Кипрського; св. Наума Болгарського. Літ. Ап. Євр. 12, 25—26, 13, 22—25, Єв. Мрк. 10, 2—12, за середу: Іак. 1, 1—18. Єв. Мрк. 10, 11—16.
6	24	С	**Навечеріє Різдва Христового (Святвечір).** Прпмц. Євгенії, Клавдії, мчч. Прота, Іакинфа, прп. Николая. Великі (царські) Години. Літургія св. Василія Вел. Ап. 1, 1—12. Єв, Лк. 2, 1—20.
7	25	Ч	**Різдво Господа і Спаса нашого Ісуса Христа.** Всенічна починається з Вел. Повечерія. Утр. Єв. Мтв. 1, 18—25. Літургія св. Іоана Золотоустого. Ап. Гал. 4, 4—7, Єв. Мтв. 2, 1—12.
8	26	П	**Собор Пресвятої Богородиці. Другий день Різдвяних Свят.** Свщмч. Євфимія, єп. Сардийського. Славлення Вільненської (Остробрамської) ікони М. Б. Літ. Ап. Євр. 2, 11—18. Мтв. 2, 13—23, ряд за четвер Іак. 1, 19—27. Єв. Мрк. 10, 17—27.
9	27	С	Субота по Різдві Христовім. Св. првмч. Архидиякона Стефана, св. Феодора, архп. Царгородського; прп. Феодора Начертанного. Літ. Ап. суботи: 1, Тим. 6, 11—16. Єв. Мтв. 12, 15—21. Первмч. Діян. 6, 8—15; 7, 1—5, 47—60. Єв. Мтв. 21, 33—42. Ряд за п'ятн. Іак. 2, 1—13. Єв. Мрк. 10, 23—32.
10	28	Н	**Неділя по Різдві Христовім,** 30-а по П'ятдесятниці. Голос 5-й. Пам'ять првд. Іосифа обручника, Давида царя, ап. Іакова, брата Господнього, єп. Єрусалимського. Св. мчч. у Нікомідії спалених; свв. Домни, Агафії, Феофіли; св. ап. з 70-и, диякона Никанора. Утр. Єв. 8-а. Літ. Ап. Гал. 1, 11—19. Єв. Мтв. 2, 13—23. Ряд (31-ої Неділі) 1. Тим. 1, 15—17. Лк. 18, 35—42.
11	29	П	Седмиця 31-а Св. Вифлеємських дітей Іродом побитих; прп. Марка, Феофіла та Іоана Печерських; прп. Маркела, Феофіла, Фаддея іспов. Літ. Ап. Іак. 2, 14—26. Єв. Мрк. 10, 46—52; за суботу — 9 (27). Ап. Кол. 1, 3—6. Єв. Лк. 16, 10—15.
12	30	В	Св. мц. Анисії, прп. Зотика сиротокормителя; прп. Феодори Кесарійської; св. ап. з 70-и Тимона Літ. Ап. Іак. 3, 1—10. Єв. Мрк. 11, 11—23.
13	31	С	Оддання свята Різдва Христового. Прп. Меланії римлянки; прп. Геласія. Літ. Ап. Іак. 3, 11—46. Єв. Мрк. 11, 23—26; за четвер: Іак. 4, 7—5, 9. Єв. Мрк. 11, 27—33.
14	1	Ч	**Найменування Господнє.** Св. Василія Великого. Утр. Єв. Іоан. 10, 9—16. Літ. Ап. Колос. 2, 8—12; Єв. Лк. 2, 20—21; 40—52; св-му: Євр. 7, 26—8, 2; Єв. Лк. 6, 17—23. Літургія св. Василія Великого.

15	2	П	Передпразник Богоявлення. Св. Сильвестра, папи римського; прп. Сильвестра Печерського; прп. Серафима Саровського; мч. Феогена; првд. Іуліанії Лазаревської. Утр. Єв. Мтв. 11, 27—30. Літ. Ап. прп-му: Гал. 5, 22—6, 2; Єв. Лк. 6, 17—23; св-му: Євр. 7, 26—8, 2; Єв. Іоан. 15, 1—7.
16	3	С	Субота перед Богоявленням. Прор. Малахії; мч. Гордія. Літ. Ап. 1. Тим. 3, 14—4, 3; Єв. Мтв. 3, 1—12.
17	**4**	**Н**	**Неділя перед Богоявленням,** 31-а по П'ятдесятниці. Голос 6-й. Собор 70-и апостолів; прп. Феоктиста; прп. Ахили Печерського; мчч. Зосими і Афанасія. Утр. Єв. 9-а. Літ. Ап. 2. Тим. 4, 5—8; Аплам: Рим. 8, 2—13; Єв. Мрк. 1, 1—8; Лк. 10, 1—15.
18	5	П	Седмиця 32-а по П'ятдесятниці. Навечеріє Богоявлення. Мчч. Феопемпта і Феони; прп. Синклітикії, Аполінарії, прор. Михея. Великі Години. Літургія св. Василія Вел. починається з Вечірні. Літ. Ап. 1, Кор. 9, 19—27; Єв. Лк. 3, 1—18. Після Літургії освячення води в церкві.
19	6	В	**Богоявлення, Хрещення Господнє (Водохрещі).** Утр. Єв. Мрк. 1, 9—11. Літургія св. Іоана Золотоустого Ап. Тим. 2, 11—14; 3, 4—7; Єв. Мрк. 3, 13—17.
20	7	С	Собор св. Іоана Хрестителя; мч. Афанасія. Літ. Ап. Діян. 19, 1—8; Єв. Іоан. 1, 29—34.
21	8	Ч	Прп. Георгія Хозевіта, Емеліана ісповідника; прп. Домініки; прп. Григорія Печерського; мцц. Василіси, Маріоніли. Літ. Ап. І Петр. 4, 12—5, 5; Єв. Мрк. 12, 38—44.
22	9	П	Св. Петра, єп. Севастійського; св. Филипа, митр. Московського; мч. Полієвкта. Літ. Ап. св-му; Євр. 13, 17—21. Єв. Іоан. 10, 9—16. Ряд: 2. Петр. 1, 1—10; Мрк. 13, 1—8.
23	10	С	Субота по Богоявленні. Св. Григорія єп. Ниського; прп. Дометіана, єп. Мелітинського; прп. Маркіана Печерського; прп. Павла Комельського. Літ. Ап. Ефес. 6, 10—17; Єв. Мтв. 4, 1—11.
24	**11**	**Н**	**Неділя по Богоявленні,** 32-а по П'ятдесятниці. Голос 7-й. Прп. Феодосія Великого; прп. Феодосія Антіохійського. Утр. Єв. 10-а. Літ. Ап. Ефес. 4, 7—13; Єв. Мтв. 4, 12—17; Прп-му. 2. Кор. 4, 6—15; Єв. Мтв. 11, 27—30.
25	12	П	Седмиця 33-я. Св. Сави, архп. Сербського; мц. Тетяни; прп. Євпраксії. (Читання седмиці 32-ої з приводу одступки) Літ. Ап. Іак. 2, 14—26; Єв. Мрк. 10, 46—52; св-му: Євр. 7, 26—8, 2; Єв. Іоан. 10, 9—16.
26	13	В	Прп. Іакова і Максима; мчч. Єрмила і Стратоника, Петра; Літ. Ап. Іак. 3, 1—10; Єв. Мрк. 11, 11—23.
27	14	С	Оддання свята Богоявлення. Прп. отців у Синаї та Раїфі побитих; св. рівноап. Ніни; мц. Агнії. Утр. Єв. Мтв. 10, 1—8. Літ. Ап. 1, Кор. 4, 9—16; Єв. Мтв. 25, 1—13; Ряд: Іак. 3, 14—4, 6. Єв. Мрк. 11, 23—26.
28	15	Ч	Прп. Павла Фівейського; прп. Іоана Кущника; прп. Гавриїла і Прохора. Літ. Ап. Іак. 4, 7—5, 9. Єв. Мрк. 11, 27—33.
29	16	П	Свщмч. Дамаскина; мц. Леоніли. Чествування чесних оков ап. Петра. Літ. Ап. Діян. 12, 1—11; 1. Петр. 1, 1—2; 10—12; 2, 6—10; Єв. Мрк. 12, 1—12, Іоан. 21, 15—25.
30	17	С	Прп. Антонія Великого і Антонія римлянина; прп. Ахили ісповідника. Утр. Єв. Мтв. 11, 27—30. Літ. Ап. Євр. 13, 17—21; Єв. Лк. 6, 17—23. Ряд. 1. Сол. 5, 14—23; Єв. Лк. 17, 3—10.
31	**18**	**Н**	**Неділя 33-я по П'ятдесятниці,** про Закхея. Голос 8-й, Свв. Афанасія Вел. і Кирила, архієпіскопів Александрійських; прп. Максима, митр. Сербського; прп. Маркіана Кипрського. Утр. Єв. 11-а. Літ. Ап. 1. Тим. 4, 9—15. Єв. Лк. 19, 1—10.

«Той, хто стоїть понад усім світом, в якому знаходиться все добре і прекрасне, — Бог, який керує цілим світом скоріше думки, цей Бог на наших очах творить великі чуда, хоч ми Його не бачимо. Сонце, що його існування в світі не викликає ні в кого жодного сумніву, не дозволяє людям дивитися на нього, а коли хто порушує ту заборону, той позбавляється зору». (Сократ)

ЛЮТИЙ

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА
1	19	П	Седмиця 34-а. Прп. Макарія Єгипетського; прп. Макарія Печерського. Читання 33-ої седмиці. Літ. Ап. 1. Петр. 2, 21—3, 9; Єв. Мрк. 12, 13—17.
2	20	В	Прп. Євфимія Вел.; св. мчч. скифів: Інни, Пінни, Римми, учнів ап. Андрія Первозваного; прп. Лаврентія та Євфимія Печерських; мцц. Ірини, Анни, мчч. Євсевія, Василіда, Євтихія, Васса. Літ. Ап. 1. Петр. 3, 10—22. Єв. Мрк. 12, 18—27.
3	21	С	Прп. Максима ісповідника; мчч. Неофіта, Євгенія, Валеріана, Анастасія, Акили; мц. Агнії. Славлення ікони М. Б. «Ватопедської» на Афоні. Літ. Ап. 1. Петр. 4, 1—11. Єв. Мрк. 12, 18—27.
4	22	Ч	Св. ап. Тимофея; прп. Анастасія Печерського; мчч. Петра, Мануїла, Георгія, Леонтія. Літ. Ап. 2. Тим. 1, 3—9; Єв. Лк. 10, 1—15. Ряд: 1 Петр. 4, 12—5, 2. Єв. Мрк. 12, 38—44.
5	23	П	Свщм. Климента, єп. Анкирського, св. Павлина Милостивого; мч. Агафангела. Літ. Ап. 2. Петр. 1, 1—10; Єв. Мрк. 13, 1—8.
6	24	С	Прп. Ксенії (Євсевії) римлянки; мчч. Тимофея, Агапія, Вавили. Літ. Ап. 2. Тим. 2, 11—19. Єв. Лк. 18, 2—8.
7	25	Н	**Неділя про Митаря і Фарисея.** Голос 1-й. Початок Тріоді Посної. Св. Григорія Богослова; мч. Авксентія; мц. Феліцитати і синів: Януарія, Фелікса, Филипа, Віталія, Александра. Утр. Єв. 1-а. Літ. Ап. 2. Тим. 3, 10—15. Єв. Лк. 18, 10—14. Св-му: 1. кор. 12, 7—11. Єв. Іоан. 10, 9—16.
8	26	П	Прп. Ксенофонта і Марії; Аркадія, Іоана; прп. Феодора ігум. Студійського і брата його Іосифа, єп. Солунського; мчч. Ананії, Петра. Літ. Ап. 2. Петр. 1, 20—2, 9. Єв. Мрк. 13, 9—13.
9	27	В	Перенесення мощів св. Іоана Золотоустого; прп. Тита Печерського. Утр. Єв. Іоан. 10, 1—9. Літ. Ап. Євр. 7, 26—8, 2; Єв. Іоан. 10, 9—16. Ряд: 2. Петр. 2, 9—22. Єв. Мрк. 13, 14—23.
10	28	С	Прп. Єфрема Сирина; прп. Ісаака Сирина; прп. Єфрема Печерського; прп. Паладія пустельника. Літ. Ап. Гал. 5, 22—6, 2. Єв. Мтв. 1, 27—30. Ряд: 2. Петр. 3, 1—18. Єв. Мрк. 13, 24—31.
11	29	Ч	Перенесення мощів св. Ігнатія Богоносця; прп. Лаврентія Печерського; мчч. Авіва, Філофея; Іакова. Літ. Ап. Євр. 4, 14—5, 6; Єв. Мрк. 9, 33—41, Ряд: 1-е Іоан. 1, 8—2, 6. Єв. Мрк. 13, 32—14, 2.
12	30	П	Собор Трьох святителів: Василія Великого, Григорія Богослова та Іоана Золотоустого; прп. Зинона Печерського. Утр. Єв. Іоан. 10, 9—16. Літ. Ап. Євр. 13, 7—16. Єв. Мтв. 5, 14—19. Ряд: 1-е Іоан. 2, 7—17. Єв. Мрк. 14, 3—9.
13	31	С	Мчч. безсрібленників, чудотворців Кира та Іоана; мцц. Афанасії, Феодотії, Євдокії, Феоктисти; прп. Никити затворника Печерського. Літ. Ап. 1. Кор. 12, 27—13, 8. Єв. Мтв. 10, 1, 5—8. Ряд: 2. Тим. 3, 1—9; Єв. Лк. 20, 45—21, 4.

14	1	Н	**Неділя про Блудного Сина.** Голос 2-й. Передпразник Стрітення; мч. Трифона; мцц. Перепетуї, Феліцитати; прп. Петра. Утр. Єв. 2-а. Літ. Ап. 1. Кор. 6, 12—20; Єв. Лк. 15, 11—32.
15	2	П	**Стрітення Господнє;** прп. мч. Гавриїла. Утр. Єв. Лк. 2, 25—32; Літ. Ап. Євр. 7, 7—17; Єв. Лк. 2, 22—40.
16	3	В	Правдн. Симеона Богоприїмця і пророчиці Анни; мчч. Власія Адріана, Діодора; прор. Азарії. Літ. Ап. 1. Іоан. 3, 10—20; Єв. Мрк. 14, 10—42; Євр. 9, 11—14; Лк. 2, 25—38.
17	4	С	Прп. Ісидора Пелусіота; прп. Николая, ігум. Студийського; св. Іоана, єп. Іринопольського; благов. кн. Георгія Володимирського. Літ. Ап. 1. Іоан. 3, 21—4, 6. Єв. Мрк. 14, 43—15, 1.
18	5	Ч	Св. Феодосія, арх. Чернигівського; свв. мц. Агафії, Феодулії, св. Полієвкта, патр. Константинопольського. Утр. Єв. Іоан. 10, 1—9. Літ. Ап. св-му; Євр. 8, 7—16; Єв. Іоан. 10,9—16. Ряд: Ап. 1. Іоан. 4, 20—5, 21; Єв. Мрк. 15, 1—15.
19	6	П	Оддання празника Стрітення. Св. Вукола, єп. Смирненського; св. мцц. Дорофеї, Христини, Калікcти; мчч. Феофіла, Іуліана. Літ. Ап. 2. Іоан. 1, 1—13; Єв. Мрк. 15, 22, 33—41.
20	7	С	Поминальна (родительська) субота. Прп. Парфенія єп. Лампсакийського; прп. Луки Елладського; свв. мчч. в Нікомідії побитих. Літ. Ап. 1. Кор. 10, 23—28, Єв. Лк. 21, 8—9; 25—27; 33—36. За упокой: 1. Сол. 4, 13—17; Єв. Іоан. 5, 24—30.
21	**8**	**Н**	**Неділя м'ясопустна,** про Страшний Суд. Голос 3-ій. Св. влмч. Феодора Стратилата; прор. Захарії; св. Сави 11, архп. Сербського. Утр. Єв. 3-я. Літ. Ап. 1. Кор. 8, 8—9, 2; Єв. Мтв. 25, 31—46.
22	9	П	Св. Маркела, єп. Сицилійського, мч. Никифора Антіохійського, прп. Панкратія Печерського; прп. Інокентія Іркутського. Літ. Ап. 3-е Іоан. 1, 1—15; Єв. Лк. 19, 29—40; 22, 7—39.
23	10	В	Свщмч. Харлампія; прп. Прохора Печерського; мцц. Валентини і Павли, мч. Порфирія. Літ Ап. Іуд. 1, 1—10. Єв. Лк. 22, 39—42, 45—23, 1.
24	11	С	Свщмч. Власія, єп. Севастійського; прп. Димитрія Прилуцького; св. Георгія серба; правдн. Феодори, цар. грецької. Літургія не відправляється.
25	12	Ч	Св. Мелетія, архп. Антіохійського; св. Антонія, патрх. Царгородського; св. Алексія, митр. Київського і всеї Русі. Славлення Іверської ікони М. Б. Утр. Єв. Лк. 1, 39—49, 56. Літ. Ап. Филип. 2, 5—11. Св-му: Євр. 13, 17—21; Єв. Лк. 10, 38—42; 11, 27—28; Св-му: Лк. 6, 17—23.
26	13	П	Прп. Мартиніана; прп. Стефана Сербського; прп. Євлогія, архп. Александрійського; мцц. Зої та Фотинії (Світлани). Літургія не відправляється.
27	14	С	Пам'ять усіх прп. Отців у подвизі прославлених. Св. рівноап. Кирила учителя слов'янського; прп. Ісаакія затвор. Печерського. Перенесення мощів благов. кн. Михайла Чернигівського і боярина Феодора. Літ. Ап. Рим. 14, 19—26. Єв. Мтв. 6, 1—13; Гал. 5, 22—6, 2; Мтв. 11, 27—30.
28	**15**	**Н**	**Неділя Прощення.** Сиропусна. Голос 4-й. Св. ап. з 70-ти: Онисима; прп. Пафнутія Печерського; прп. Євсевія Сирійського; прп. Євфросинії. Утр. Єв. 4-а. Літ. Ап. Рим. 13, 11—14; Єв. Мтв. 6, 14—21.

Повний достаток у всьому шкодить людям присипляючи душу, яка немов запливає товщем і стає безучасною до чужих терпінь і нещастя. (М. Гоголь)

БЕРЕЗЕНЬ

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА
1	16	П	Початок Великого посту. Седмиця 1-а. Мчч. Памфіла, Валента, Павла, Самуїла, Порфирія, Селевкія, Даниїла. Богослуження з Тріоді. На великому повечерії читання канона Андрея Критського (поклони).
2	17	В	Влмч. Феодора Тирона; правдн. Маріамни; прп. Феодора Печерського; свщмч. Єрмогена, патр. Московського. На повечерії — канон Андрея Критського.
3	18	С	Св. Льва, папи римського; св. Агапіта єп. Синаїдського; св. Флавіана, патр. Царгородського. Літургія Ранішосвячених Дарів. Вел. Повечеріє. Канон Андрея Критського.
4	19	Ч	Свв. апп. з 70-ти: Архипа і Филимона; прп. Євгенія, Макарія, Досифея; мчч. Феодота, Максима. Вел. Повечеріє. Канон Андрея Критського.
5	20	П	Прп. Льва, єп. Катанського; прп. Агафона Печерського і Корнилія Псковського; свщмч. Садока, єп. Персидського; прп. Агафона, папи римського. Літургія Ранішосвячених Дарів. В кінці Літургії молебний канон вмч. Феодору з освяченням колива.
6	21	С	Св. вмч. Феодора, Тирона (перехідне чествування в суботу 1-ої седмиці); св. Євстафія, архп. Антіохійського; св. Георгія, єп. Амастридського; св. Захарії, єп. Єрусалимського. Славлення Козельщанської ікони М. Б. Літургія св. Іоана Золотоустого. Літ Ап. Євр. 1, 1—12; Вмч-ку 2. Тим. 2, 1—10; Єв. Мрк. 2, 23—3, 5; Вмч-ку Іоан. 15, 17—16, 2.
7	22	Н	**Неділя 1-а Вел. Посту.** Пам'ять перемоги Православної Церкви над лженаукою іконоборців. Голос 5-й. Св. мчч. Маврикія і Фотина, прп. Афанасія ісповідника. Утр. Єв. 5-а. Літургія св. Василія Вел. Літ. Ап. Євр. 11, 24—26, 32—12, 2. Єв. Іоан. 1, 43—51.
8	23	П	Седмиця 2-а Вел. Посту. Свщмч. Полікарпа, єп. Смирненського; прп. Дам'яна, Александра, Іоана, Антонина, Антіоха та інш.
9	24	В	Перше і друге обрітення чесної глави св. Іоана Хрестителя. Собор (славлення) усіх прп. отців Києво-Печерських; прп. Еразма Печерського. На вечірні вхід з Євангелією. Літургія Ранішосвячених Дарів. Літ. Ап. 2. Кор. 4, 6—15; Єв. Мтв. 11, 2—15.
10	25	С	Св. Тарасія, архп. Царгородського. Літургія Ранішосвячених Дарів.
11	26	Ч	Прп. Порфірія, архп. Газського; св. мч. Севастіана.
12	27	П	Прп. Прокопія Декаполіта; прп. Тита Печерського; прп. Фалалея Сирійського; літургія Ранішосвячених Дарів.
13	28	С	Субота 2-ої седмиці. Поминальна. Прп. Василія ісповідника; прп. Касіана римлянина; прпп. Кири, Марини, Домніки; свщмч. Нестора, єп. Магадийського; свщмч. Протерія, патр. Александрійського. Літургія св. Іоана Золотоустого. Літ. Ап. Євр. 3, 12—16. За упокой — 1-е Сол. 4, 13—17. Єв. Мрк. 1, 35—44. Іоан. 5, 24—30.

14	1	Н	**Неділя 2-а Вел. Посту.** Голос 6-й. Пам'ять св. Григорія Палами, архп. Фесалонитського; св. мчч. Нестора, Маркела, Антонія; мц. Антоніни, прп. мц. Євдокії. Утр. Єв. 6-а. Літ. Ап. Євр. 1, 10—2, 3; св-му: Євр. 7, 26—8, 2. Єв. Мрк. 2, 1—12; Іоан, 10, 9—16.
15	2	П	Седмиця 3-я Вел. Посту. Свщмч. Феодота, єп. Киринейського, прп. Агафона Єгипетського; мц. Євлалії.
16	3	В	Мчч. Євтропія, Клеоника, Василиска; свв. Зинона і Зоїла.
17	4	С	Прп. Герасима Лікийського; св. мчч. Павла, Юліанії. Перенесення мощів св. Вячеслава, кн. чеського. Літургія Ранішосвячених Дарів.
18	5	Ч	Св. мч. Конона Ісаврійського; прп. Марка посника; мчч. Євлогія, Онисія та Євлампія; прп. Адріана і Леоніда; мц. Іраїди.
19	6	П	Свв. 42-х мчч. Аморейських: прп. Аркадія Кипрського; обрітення чесного Хреста царицею Єленою (306 р.). Славлення Белзького (Ченстоховського) Образа М. Б. Літургія Ранішосвячених Дарів.
20	7	С	Субота 3-ої седмиці Вел. Посту. Поминальна. Свщмчч. єпіскопів Херсонських: Василія, Єфрема, Капітона, Євгенія та інш. прп. Павла ісповідника; прп. Еміліана. Славлення ікони М. Б. — «Споручниці грішних». Літургія св. Іоана Золотоустого. Літ. Ап. Євр. 10, 32—38; за упокой: 1. Сол. 4, 13—17; Єв. Мрк. 2, 14—17; Іоан. 5, 24—30.
21	8	Н	**Неділя 3-я Вел. Посту. Хрестопоклонна.** Голос 7-й. Прп. Феофілакта, єп. Нікомідийського; св. ап. з 70-ти: Єрма; прп. Лазаря і Афанасія; свщмч. Феодорита. Утр. Єв. 7-а. Літ. Ап. Євр. 4, 14—5, 6. Єв. Мрк. 8, 34—9, 1.
22	9	П	Седмиця 4-а. Свв. 40 мчч. Севастийських, св. Кесарія, брата св. Григорія Богослова. Літургія Ранішосвячених Дарів. Літ. Ап. Євр. 12, 1—10; Єв. Мтв. 20, 1—16.
23	10	В	Св. мчч. Кодрата, Кипріана, Віктора, Никифора, Леоніда, Клавдія та інш. Св. мцц. Галини, Феодори, Василіси; прп. Анастасії.
24	11	С	Св. Софронія, патрх. Єрусалимського; прп. Георгія Синаїта, прп. Софронія Печерського; мчч. Македонія і Ліна; св. Євфимія, архп. Новгородського. Літургія Ранішосвячених Дарів.
25	12	Ч	Прп. Феофана ісповідника; св. Григорія Двоєслова, папи римського, прп. Симеона Нового Богослова.
26	13	П	Св. Никифора, патр. Царгородського; мчч. Александра, Савина, Терентія; мц. Христини. Літургія Ранішосвячених Дарів.
27	14	С	Субота 4-ої седмиці. Поминальна. Прп. Венедикта, Нурсійського; благов. кн. Ростислава (Михаїла) Київського. Літургія св. Іоана Золотоустого. Літ. Ап. Євр. 6, 9—12; за упокой: 1, кор. 15, 47—57; Єв. Мрк. 7, 31—37; Іоан. 5, 24—30.
28	15	Н	**Неділя 4-а Вел. Посту.** Пам'ять прп. Іоана Ліствичника, автора «Ліствиці». Голос 8-й. св. мчч. Нікандра, Агапія, Мануїла; свщмч. Александра. Утр. Єв. 8-а. Літ. Ап. Євр. 6, 13—20; Єфес. 5, 9—19. Єв. Мрк. 9, 17—31; Мтв. 4, 25—5, 12.
29	16	П	Седмиця 5-а. Св. ап. з 70-ти Аристовула; свщмчч. Александра і Трофима; мч. Савина.
30	17	В	Прп. Алексія, чоловіка Божого; прпмч. Павла Киприйського; прп. Макарія, ігум. Калязінського: мч. Марина.
31	18	С	Св. Кирила, архп. Єрусалимського, мчч. Трофима і Євкарпія; мц. Александри. Літургія Ранішосвячених Дарів. Увечері на Утрені четверга читається повністю Велик. Канон прп. Андрея Критського (поклони).

КВІТЕНЬ

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА
1	19	Ч	Св. мчч. Хрисанфа і Дарії; свщмч. Клавдія, Іларії, Ясона і Мавра; прп. Інокентія Комельського. Літургія Ранішосвячених Дарів.
2	20	П	Прп. Іоана, Патрикія, Сергія та інших отців, у монастирі св. Сави сарацинами побитих; мц. Фотини (Світлани), Параскеви і Кириакії. Літургія Ранішосвячених Дарів. Увечері на Утрені суботи читається Акафіст Богородиці (Похвала М. Б.).
3	21	С	Субота Акафіста; прп. Іакова ісповідника, св. Фоми, патр. Царгородського; св. Кирила, єп. Катанського. Літургія св. Іоана Золотоустого; Літ. Ап. Євр. 9, 24—28. Бг-ці: Євр. 9, 1—7; Єв. Мрк. 8, 27—31; Лк. 10, 38—42; 11, 27—28.
4	22	Н	**Неділя 5-а Вел. Посту.** Пам'ять прп. Марії Єгипетської. Голос 1-й. Свщмч. Василія Анкирського; мц. Дросиди; прп. Ісаакія Далматського. Утр. Єв. 9-а. Літ. Ап. Євр. 9, 11—14; Єв. Мрк. 10,32—45.
5	23	П	Седмиця 6-а. Прп. Никона, ігум. Печерського; мц. Лідії; мч. Амфілохія.
6	24	В	Передпразник Благовіщення Пресв. Діви Марії; прп. Захарії Печерського; свв. ап. з 70-ти: Артемія і Артемона, єп. Селевкійського; св. Артемія, єп. Солунського.
7	25	С	**Благовіщення Пресв. Діви Марії.** Утр. Єв. Лк. 1, 39—49, 56. Літ. Ап. Євр. 2, 11—18; Єв. Лк. 1, 24—38. Літургія св. Іоана Золотоустого починається з вечірні.
8	26	Ч	Віддання свята Благовіщення. Собор арханг. Гавриїла; свщмч. Іринея, єп. Сирмійського; прп. Василія Нового; мцц. Анни, Алли, Лариси, Анимаїди.
9	27	П	Св. мц. Мотрони Солунської; мчч. Мануїла і Феодосія; прп. Іоана Єгипетського. Літургія Ранішосвячених Дарів.
10	28	С	Субота Лазарева. Воскрешення правд. Лазаря. Прп. Іларіона Нового і Стефана ісповідника; мч. Бояна, кн. Болгарського; прпмч. Євстратія Печерського. Літургія св. Іоана Золотоустого. Ап. Євр. 12, 28—13, 8. Єв. Іоана 11, 1—45.
11	**29**	Н	**Неділя Цвітна (вербна). Вхід Господній до Єрусалиму.** Свщмч. Марка, єп. Арефусійського; прп. Євстафія єп. Віфінійського. Утр. Єв. Мтв. 21, 1—11, 15—17; Літ. Ап. Флпс. 4, 4—9; Єв. Іоан 12, 1—18.
12	30	П	Страсна седмиця. Понеділок. Свв. ап. з 70-и: Аполоса, Сосфена, Кифи, Кесаря і Епафродита; прп. Зосими, єп. Сиракузького; свщмч. Захарії, єп. Коринтського. Утр. Єв. Мтв. 21, 18—43. Літургія Ранішосвячених Дарів. Єв. Мтв. 24, 3—35.
13	31	В	Вівторок Страсної Седмиці. Свщмч. Іпатія, єп. Гангрського; св. Іони, митр. Київського і всієї Русі; прп. Іпатія Печерського; правд. Іосифа, прп. Аполонія Єгипетського. Утр. Єв. Мтв. 22, 15—46; 23, 1—39. Літургія Ранішосвячених Дарів. Єв. Мтв. 24, 36—51; 25, 1—46; 26, 1—2.
14	1	С	Середа Страсної Седмиці. Прп. Марії Єгипетської; мч. Аврамія Болгарського; мч. Василіда; прп. Геронтія Печерського. Утр. Єв. Іоан, 12, 17—50. Літургія Ранішосвячених Дарів. Єв. Мтв. 26, 6—16.
15	2	Ч	Страсний Четвер. Спомин Тайної Вечері; прп. Григорія Никомідійського; прп. Тита, мч. Полікарпа. Літургія св. Василія Вел. починається з Вечірні. Утр. Єв. Лк. 22, 1—39. Літ. Ап. 1-е Кор. 11, 23—32. Єв. Мтв. 26, 2—20, Іоан, 13, 3—17; Мтв. 26, 21—39. Лк. 22, 43—45; Мтв. 26, 40—27, 2.

16	3	П	Страсна П'ятниця. Прп. Никити ісповідника; мчч. Дія, Галіка, Павла, Елпіфодора; мц. Феодосії діви. Славлення ікони М. Б. «Нев'янучий Цвіт». Великі Години з читанням паремій, Апостола і Євангелії. Пополудні правиться Велика Вечірня з виносом Плащаниці. На Вечірні Ап. 1-е Кор. 1, 18—31; 2, 1—2. Єв. Мтв. 27, 1—38; Лк. 23, 39—43; Мтв. 27, 39—54; Іоан. 19, 31—37; Мтв. 27, 55—61.
17	4	С	Страсна Субота. Прп. Іосифа піснописця; прп. Іосифа Печерського; прп. Георгія Малеїна і Зосими Палестинського. На Утрені після «Славословія Вел» і обнесення Плащаниці довкола церкви-паремія (Езек. 37, 1—14), потім Апостол 1-е Кор. 5, 6—8. Гал. 3, 13—14. Єв. Мтв. 27, 62—66. Літургія св. Василія Вел. Ап. Рим. 6, 3—11. Єв. Мтв. 28, 1—20.
18	**5**	**Н**	**Воскресення Христове. Великдень.** Св. мчч. Агафопода і Феодула; прп. Платона Студийського і Марка Афінського; прп. Феодори Солунської. Літургія св. Іоана Золотоустого, безпосередньо по Великодній Заутрені. Вся служба Божа співана. Ап. Діян. 1, 1—8. Єв. Іоан. 1, 1—17. Пополудні — Великодня Вечірня з Вел. прокимном — «Кто Бог велій». Єв. Іоан, 20, 19—25.
19	6	П	**Світлий Понеділок.** Св. Євтихія, архп. Константинопольського; св. Мефодія, архп. Моравського; прп. Платоніди Сирійської; прп. Григорія Афонського. Літ. Ап. Діян. 1, 12—17; 21—26. Єв. Іоан. 1, 18—28.
20	7	В	**Світлий Вівторок.** Прп. Георгія, митр. Митиленського; прп. Серапіона, Левкія; мц. Акилини; мч. Руфина, Дана; прп. Даниїла Переяславського. Літ. Ап. Діян. 2, 14—21. Єв. Лк. 24, 12—35.
21	8	С	Середа світлої седмиці. Св. апп. з 70-ти: Агава, Руфа, Флегонта, Єрма, Іродіона та інш. Прп. Руфа і Ніфонта Печерських; св. Келестина, папи римського. Літ. Ап. Діян. 2, 22—36. Єв. Іоан. 1, 35—51.
22	9	Ч	Четвер світлої седмиці, прп. мч. Вадима; мч. Євпсихія; свщмч. Дисана єп. і Маріава пресвітера. Літ. Ап. Діян. 2, 38—43. Єв. Іоан, 3, 1—15.
23	10	П	П'ятниця світлої седмиці. Св. мчч. Терентія, Максима, Харитона, Зинона, Александра, Феодора, Макарія та інш. Літ. Ап. Діян. 3, 1—8. Єв. Іоан 2, 12—22.
24	11	С	Субота світлої седмиці. Свщмч. Антипи, єп. Пергамського; прп. Іоана, Євфимія; прп. Іакова Желізноборівського. Літ. Ап. Діян. 3, 11—16. Єв. Іоан. 3, 22—33.
25	**12**	**Н**	**Неділя 2-а по Великодні**, св. ап. Фоми. Провідна; прп. Василія, єп. Парійського; прп. Ісаака Сирина; прп. Анфуси і Афанасії; свщмч. Давида та Іоана. Утр. Єв. 1-а. Літ. Ап. Діян. 5, 12—20. Єв. Іоан. 20, 19—31.
26	13	П	Седмиця 2-а по Великодні. Свщмч. Артемона, пресвіт. Лаодикійського; мч. Крискента з Мир-Ликійських; мц. Фомаїди Єгипетської. Літ. Ап. Діян. 3, 19—26. Єв. Іоан. 2, 1—11. Радониця. Поминання на могилках.
27	14	В	Св. Мартина ісповідника; св. мчч. Антонія, Іоана, Євстафія; мч. Ардаліона. Літ. Ап. Діян. 4, 1—10; Єв. Іоан. 3, 16—21.
28	15	С	Св. апп. з 70-и: Аристарха, Пуда, Трофима; мцц. Василіси, Анастасії; мч. Сави Готського; Блгв. кн. Київського Мстислава (Феодора). Літ. Ап. Діян. 4, 13—22. Єв. Іоан. 5, 17—24.
29	16	Ч	Св. мцц. Агапії, Хіонії, Феодори, Ірини, Галини, Ніки; мч. Леонида. Літ. Ап. Діян. 4, 23—31. Єв. Іоан. 5, 24—30.
30	17	П	Свщмч. Симеона, єп. Перського; прп. Акакія, єп. Мелітинського; мч. Адріана; св. Агапіта, папи римського; прп. Зосими, ігум. Соловецького. Літ. Ап. Діян. 5, 1—11; Єв. Іоан. 5, 30—6, 2.

Совість — це свідомість Божеського начала, що в нас живе.

(Руссо)

Не роби того, що ганить твоя совість і не кажи того, що не відповідає правді. Роби так, — і ти виконаєш все завдання твого життя. (Марк Аврелій)

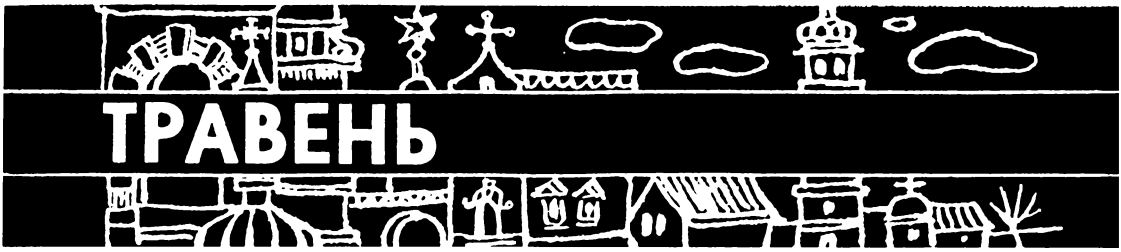

ТРАВЕНЬ

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА
1	18	С	Прп. Іоана, учня св. Григорія Декаполіта; св. Косми, єп. Халкидонського; прп. Авксентія; мчч. Віктора і Зотика. **Свято праці.** Літ. Ап. Діян. 5, 21—33. Єв. Іоан. 6, 14—27.
2	19	Н	**Неділя 3-я по Великодні.** Свв. жен. Мироносниць і првд. Іосифа з Аримафеї та Никодима. Голос 2-й прп. Іоана Ветхопечерника; св. Трифона, патр. Царгородського; св. Георгія, єп. Антіохійського; мчч. Феони, Христофора, Антоніна; прп. Никифора. Утр. Єв. 3-я. Літ. Ап. Діян. 6, 1—7, Єв. Мрк. 15, 43—47, 16, 1—8.
3	20	П	Седмиця 3-я по Великодні. Св. мч. Гавриїла отрока; блаж. Григорія і Анастасія, патр. Антіохійських; прп. Феодора Трихини. Літ. Ап. Діян. 6, 8—7, 5; 47—60. Єв. Іоан. 4, 46—54.
4	21	В	Свщмч. Януарія, Прокула і Фавста; мчч. Ісаакія, Аполоса, Кодрата, Діоскора, Сократа, Діонісія; првд. Тавіфи; мч. Феодора і матері його Филипії. Літ. Ап. Діян. 8, 5—17. Єв. Іоан. 6, 27—33. 33.
5	22	С	Прп. Феодора, Сикеота, єп. Анастасіупольського; св. апп. Луки, Климента, Нафанаїла; прп. Віталія, блгв. князя Всеволода (Гавриїла). Літ. Ап. Діян. 8, 18—25; Єв. Іоан. 6, 35—39.
6	23	Ч	Влмч. Георгія (Юрія) Переможця, мц. цар. Александри; мч. Анатолія. Утр. Єв. Лк. 12, 2—12. Літ. Ап. Діян. 8, 26—39. Влмч. — Діян. 12, 1—11. Єв. Іоан. 6,40—44. Влмч. — Іоан. 15, 17—27; 16, 1—2.
7	24	П	Св. мч. Сави Стратилата, і з ним 70 воїнів; прп. Сави і Алексія Печерських; мчч. Євсевія, Лонгина, Леонтія; прп. Фоми та Єлисавети. Літ. Ап. Діян. 8, 40—9, 19. Єв. Іоан. 6, 48—54.
8	25	С	Св. Ап. Євнг. Марка; св. Македонія, патрх. Царгородського. Утр. Єв. Лк. 10, 1—15. Літ. Ап. Діян. 9, 19—31; ап-лу 1-е Петр. 5, 6—14. Єв. Іоан. 15, 17—16, 2; Мрк. 6, 7—13.
9	26	Н	**Неділя 4-а по Великодні,** про Розслабленого. Голос 3-ій. Свщмч. Василія, єп. Амасійського; св. Стефана, єп. Пермського; мч. Аврамія Болгарського; првд. Глафіри. Утр. Єв. 4-а. Літ. Ап. Діян. 9, 32—42. Єв. Іоан. 5, 1—15.
10	27	П	Седмиця 4-а. Свщмч. Симеона, єп. Єрусалимського; прп. Стефана Печерського, єп. Володимир- Волинського; прп. Євлогія Фіваїдського. Літ. Ап. Діян. 10, 1—16. Єв. Іоан. 6, 56—69.
11	28	В	Св. апп. з 70-ти: Іасона і Сосипатра; мчч. Максима, Євсевія, Віталія, Неона. Літ. Ап. Діян. 10, 21—33. Єв. Іоан. 7, 1—13.
12	29	С	**Преполовення П'ятдесятниці.** Св. мчч. що потерпіли в Кизиці; Артемія, Федота, Филимона, Руфа; прп. Мемнона. Літ. Ап. Діян. 14, 6—18. Єв. Іоан. 7, 14—30.
13	30	Ч	Св. Ап. Іакова, сина Заведея; свщмч. Василія; св. Доната, єп. Єврійського; прп. Климента; мч. Максима. Утр. Єв. Іоан. 21, 15—25. Літ. Ап. Діян. 10, 34—43; ап-лу Діян. 12, 1—11. Єв. Іоан. 8, 12—20; Лк. 5, 1—11.
14	1	П	Св. прор. Єремії; свщмч. Макарія, митр. Київського. Славлення ікони М.Б. «Нечаяна Радість»; блгврн. Тамари, цар. Грузинської. Літ. Ап. Діян. 10, 44—11, 10, прор-ку; 1. Кор. 14, 20—25. Єв. Іоан. 8, 21—30. Лк. 4, 22—30.
15	2	С	Афанасія Вел. архп. Александрійського. Благов. кн. Бориса (Романа) і Гліба (Давида); св. Афанасія Лубенського, патрх. Царгородського; мчч. Киріака, Феодула; Еспера і Зої. Літ. Ап. Діян.

			12, 1—11; Єв. Іоан. 8, 31—42. Св.-му: Євр. 7, 26—8, 2; Єв. Мтв. 1, 5, 14—19.
16	**3**	**Н**	**Неділя 5-а по Великодні,** про Самарянку. Голос 4-й. Мчч. Тимофія і Маври; прп. Феодосія, ігум. Печерського. Утр. Єв. 7-а. Літ. Ап. Діян. 11, 19—26, 29—30; Єв. Іоан. 4, 5—42.
17	4	П	Свщмч. Еразма, єп. Формійського і Сильвана, єп. Газького; мц. Пелагії; прп. Кирила, Никифора, Никити. Літ. Ап. Діян. 12, 12—17; Єв. Іоан. 8, 42—51.
18	5	В	Влмц. Ірини; мч. Неофіта; прп. Адріана, Гая. Літ. Ап. Діян. 12, 25—13, 12. Єв. Іоан. 8, 51—59.
19	6	С	Оддання празника Преполовення. Првдн. Іова Многострадальника; прп. Іова, ігум. Почаївського; мчч. Варвара, Вакха, Діонісія. Літ. Ап. Діян. 13, 13—24. Єв. Іоан. 6, 5—14. Прп-му: Гал. 5, 22—6, 2; Єв. Мтв. 11, 27—30.
20	7	Ч	Спомин явлення чесного Хреста в Єрусалимі. Славлення Жировицької ікони М.Б. Мч. Акакія сотника; прп. Нила мироточивого; прп. Антонія Печерського. Літ. Ап. Діян. 14, 20—27; Єв. Іоан. 9, 39—10, 9.
21	8	П	Св. ап. Єв. Іоана Богослова; прп. Арсенія Вел.; прп. Арсенія і Пимена Печерських. Утр. Єв. Іоан. 21, 15—25. Літ. Ап. Діян. 15, 5—34; 1-е Іоан. 1, 1—7; Єв. Іоан. 10, 17—28; 19, 25—27; 21, 24—25.
22	9	С	Перенесення мощів св. Николая з Мир-Лікийських до м. Барі; св. прор. Ісайї; мч. Христофора. Утр. Єв. Іоан. 10, 1—9. Літ. Ап. Діян. 15, 35—41; Євр. 13, 17—21. Єв. Іоан. 10, 27—38. Лк. 6, 17—23.
23	**10**	**Н**	**Неділя 6-а по Великодні,** про Сліпого. Голос 5-й. Ап. Симона Зилота, прп. Симона Печерського; мчч. Онисима, Киприяна; блаж. Таїсії. Утр. Єв. 8-а. Літ. Ап. Діян. 16, 16—34. Єв. Іоан. 9, 1—38.
24	11	П	Свв. рівноап. Кирила і Мефодія, св. Никодима, архп. Сербського; прп. Софронія Печерського. Літ. Ап. Діян. 17, 1—15. Єв. Іоан. 11, 47—57.
25	12	В	Св. Епіфанія, єп. Кипрського; св. Савина архп. Кипрського, св. Гермогена, патрх. Московського. Літ. Ап. Діян. 17, 19—28; Єв. Іоан. 12, 19—36.
26	13	С	Оддання свята Пасхи (Великодня). Прп. Макарія, архп. Овруцького; св. Георгія, іспов. мц. Глікерії; мч. Александра. Літ. Ап. Діян. 18, 22—28. Єв. Іоан. 12, 36—47.
27	14	Ч	**Вознесення Господнє.** Св. Леонтія, патрх. Єрусалимського; прп. Никити, затворника Печерського; мчч. Максима, Ісидора. Утр. Єв. Мрк. 16, 9—20. Літ. Ап. Діян. 1, 1—12; Єв. Лк. 24, 36—53.
28	15	П	Прп. Пахомія Вел.; прп. Ісайї Печерського; прп. Євфросина і Серапіона. Літ. Ап. Діян. 19, 1—8. Єв. Іоан. 14, 1—11.
29	16	С	Прп. Феодора освященого; св. Александра, єп. Мітиленського; блаж. Музи; мчч. Модеста, Віта, Крискентія. Літ. Ап. Діян. 20, 7—12; Єв. Іоан. 14, 10—21.
30	**17**	**Н**	**Неділя 7-а по Великодні.** Пам'ять свв. отців 1-го Вселенського Собору. Голос 6-ий. Св. Ап. Андроніка з 70-ти: св. Стефана, патрх. Царгородського; прп. Євфросинії. Утр. Єв. 10-а. Літ. Ап. Діян. 20, 16—18, 28—36. Єв. Іоан. 17, 1—13.
31	18	П	Мч. Феодота Анкирського і свв. дів: Александри, Клавдії, Христини, Матрони, Юлії; мчч. Феодота, Петра, Андрея, Діонісія, Павла, Симеона. Літ. Ап. Діян. 21, 8—14. Єв. Іоан. 14, 27—15, 7.

Коли ти бачиш, що людина помиляється, не гнівайся на неї: зрозумій, що не можна зумисне помилятись. Ніхто бо не може бажати, щоб розум його помутився. Хто помиляється, той дійсно приймає лож за істину. Але буває й так, що не помиляються, а зумисне не приймають істини навіть тоді, коли вона перед ними виложена з повною ясністю. Вони не приймають її не тому, що не можуть зрозуміти, а тому, що вона виявляє їх злі учинки, відбирає їм самооправдання у злому житті. Ці люди також заслуговують не гніву, а співчуття, бо вони є хворі душею. (Епіктет)

ЧЕРВЕНЬ

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА
1	19	В	Свщмч. Патрикія, єп. Віфинського і з ним трьох пресвітерів: Акакія, Менандра і Полієна; прп. Корнилія Комельського. Літ. Ап. Діян. 21, 26—32. Єв. Іоан. 16, 2—13.
2	20	С	Обрітення мощів св. Алексія, митрп. Київського; мчч. Александра, Фалалея, Никити, Іоана, Іосифа; Аскалона. Літ. Ап. Діян. 23, 1—11. Єв. Іоан. 16, 15—23. Св-му: Євр. 7, 26—8, 2; Єв. Мтв. 5, 14—19.
3	21	Ч	Свв. рівноап. Константина та Єлени, прп. Касіана й Агапіта; Чествування Владимирської ікони М. Б. Утр. Єв. Іоана. 10, 9—16. Літ. Ап. Діян. 25, 13—19; Єв. Іоан. 16, 23—33. Рівноап. — Діян. 26, 1—32; Єв. Іо. 10, 1—9.
4	22	П	Оддання свята Вознесення. Мчч. Василіска, Маркела, Захарії; мц. Софії. Літ. Ап. Діян. 27, 1—44. Єв. Іо. 17, 18—26.
5	23	С	Субота поминальна перед Трійцею. Прп. Михаїла, єп. Синадського; св. Леонтія, єп. Ростовського; св. миронос. Марії Клеопової; прп. Євфросинії (Предислави) кн. Полоцької. Літ. Ап. Діян. 28, 1—31; Єв. Іо. 21, 15—25. За упокой: 1, Сол. 4, 13—17; Єв. Іо. 5, 24—30.
6	**24**	**Н**	**П'ятдесятниця. День Пресвятої Тройці.** (Зелені свята); прп. Симеона стовпника Дивногорця; прп. Никити Переяславського; мчч. Мелетія, Стефана, Іоана, Калиника, Серапіона; мцц. Маріанни, Сусанни і Пелагії. Утр. Єв. Іо. 20, 19—23. Літ. Ап. Діян. 2, 1—11. Єв. Іоан. 7, 37—52; 8, 12.
7	**25**	**П**	**День Св. Духа.** Седмиця 1-а по П'ятдесятниці. Третє обрітення чесної голови Іоана Хрестителя; свщмч. Ферапонта, єп. Кипрського; Собор (Славлення) свв. угодників землі Волинської. Літ. Ап. Єфес. 5, 9—19. Єв. Мтв. 18, 10—20; Пр-чі: 2. Кор. 4, 6—15. Єв. Мтв. 11, 2—15.
8	26	В	Св. ап. з 70-ти: Карпа і Алфея; мчч. Аверкія; мц. Єлени; прп. Іоана ісповідника влмч. Георгія Нового. Літ. Ап. Рим. 1, 1—7; 13—17. Єв. Мтв. 4, 25—5, 13.
9	27	С	Свщмч. Ферапонта, єп. Сардийського; мц. Феодори діви і мч. Дідіма. Літ. Ап. Рим. 1, 18—27. Єв. Мтв. 5, 20—26.
10	28	Ч	Прп. Никити, єп. Халкидонського; свщм. Євтихія, єп. Мелітинського; мч. Захарії. Пам'ять прп. отців Афонських. Літ. Ап. Рим. 1, 28—2, 9. Єв. Мтв. 5, 27—32.
11	29	П	Св. Александра, єп. Александрійського; мц. Феодосії; Славлення ікони М. Б. зв. «Споручниця грішних». Пам'ять 1-го Вселенського Собору (325). Літ. Ап. Рим. 2, 14—29. Єв. Мтв. 5, 33—41.
12	30	С	Оддання свята П'ятдесятниці. Прп. Ісаакія Далматського; св. мчч. Романа, Терентія, Христини; прп. Якова Галицького. Літ. Ап. Рим. 1. 7—12. Єв. Мтв. 5, 42—48.
13	**31**	**Н**	**Неділя 1-а по П'ятдесятниці.** Всіх святих. Голос 8-ий. Св. Ап. Єрма з 70-ти: св. Євстафія, єп. Царгородського; мч. Єрмія і Філософа, св. Петроніма. Утр. Єв. 1-а. Літ. Ап. Євр. 11, 33—12, 2. Єв. Мтв. 10, 32—33; 37—38; 19, 27—30. Заговіни на Петрів піст.
14	1	П	Седмиця 2-а по П'ятдесятниці; св. мч. Юстина філософа, мчч. Харитона і Харити; прп. Агапіта Печерського. Літ. Ап. Рим. 2, 28—3, 18. Єв. Мтв. 6, 31—34; 7, 9—11.

15	2	В	Св. Никифора, патрх. Царгородського; мч. Іоана Нового Сочавського; Славлення Києво-Братської ікони М. Б. Літ. Ап. Рим. 4, 4—12. Єв. Мтв. 7, 15—21.
16	3	С	Мчч. Клавдія, Павла, Іхатія, Лукиліана, Діонісія; свщмч. Лук'яна; мц. Павли. Літ. Ап. Рим. 4, 13—25. Єв. Мтв. 7, 21—23.
17	4	Ч	Св. Митрофана, патрх. Царгородського; прп. Зосими Килікиянина; мчч. Северина, Северіана, Силана; свв. Марфи і Марії, сестер Лазаря; прп. Софії. Літ. Ап. Рим. 5, 10—16. Єв. Мтв. 8, 23—27.
18	5	П	Свщмч. Дорофея, єп. Тирського; мчч. Маркияна, Нікандра, Аполона, Конона, Христофора. Блаж. Ігоря, кн. Чернигівського, св. Мирона. Літ. Ап. Рим. 5, 17—6, 2. Єв. Мтв. 9, 14—17.
19	6	С	Прп. Іларіона Нового; прп. Віссаріона Єгипетського; мцц. Сусанни, Фекли, Валерії, Архелаї. Літ. Ап. Рим. 3, 19—26. Єв. Мтв. 7, 1—8.
20	**7**	**Н**	**Неділя 2-а по П'ятдесятниці.** Голос 1-й. Пам'ять усіх святих, що на Русі прославлені. Свщмч. Маркела, папи Римського; свщмч. Феодота, єп. Анкирського; прп. Анфіла; мчч. Кирила, Киріака, Смарагда, Клавдія, Крискентія; мцц. Калерії, Киріакії. Утр. Єв. 2-а. Літ. Ап. Рим. 2,10—16. Єв. Мтв. 4, 18—23.
21	8	П	Седмиця 3-я. Влмч. Феодора Стратилата; св. Єфрема, патр. Антіохійського; мчч. Маркіяна і Марка; прп. Меланії. Літ. Ап. Рим. 7, 1—13. Єв. Мтв. 9, 36—10, 8.
22	9	В	Св. Кирила, архп. Александрійського; мцц. Фекли, Марії, Марфи. Літ. Ап. Рим. 7, 14—8, 2. Єв. Мтв. 10, 9—15.
23	10	С	Свщмч. Тимофея, єп. Віфінського; прп. Силуана Печерського; св. Вассіана, єп. Лаодикийського; св. Іоана, єп. Тобольського; мчч. Александра і Антоніни. Літ. Ап. Рим. 8, 2—13. Єв. Мтв. 10, 16—22.
24	11	Ч	Свв. ап. Варфоломея і Варнави. Славлення ікони М. Б. «Достойно єсть». Утр. Єв. Іоан. 21,15—25. Літ. Ап. Рим. 8, 22—27. Єв. Мтв. 10,23—31. Ап-м: Діян. 11, 16—26; 29—30. Єв. Лк. 10, 16—21.
25	12	П	Прп. Онуфрія Вел.; прп. Петра Афонського; св. Іоана воїна; блгв. кн. Анни Кашинської; прп. Арсенія Коневського. Літ. Ап. Рим. 9, 6—19. Єв. Мтв. 10, 32—36; 11, 1. Прп-му: Гал. 5, 22—6, 2. Єв. Мтв. 11, 27—30.
26	13	С	Мцц. Акилини, Антоніни; прп Анни і сина її Іоана; мч. Діодора. Літ. Ап. Рим. 3, 28—4, 3. Єв. Мтв. 7, 24—8, 4.
27	**14**	**Н**	**Неділя 3-я по П'ятдесятниці.** Голос 2-й. Прор. Єлисея; св. Мефодія, патр. Царгородського; прп. Ніфонта Афонського; благов. кн. Мстислава (Георгія). Утр. Єв. 3-я. Літ. Ап. Рим. 5, 1—10. Єв. Мтв. 6, 22—33.
28	15	П	Седмиця 4-а. Прор. Амоса; св. Михаїла, митр. Київського; св. Єфрема, патр. Сербського; прп. Єроніма Стридонського; св. Іони, митр. Московського. Літ. Ап. Рим. 9, 18—33. Єв. Мтв. 11, 2—15.
29	16	В	Св. Тихона, єп. Амафунтського; свщмч. Тигрія і Євтропія. Літ. Ап. Рим. 10, 11—11, 2. Єв. Мтв. 11, 16—20.
30	17	С	Мчч. Мануїла, Савелія, Ізмаїла, Ананії, Климента; прп. Іосифа пустельника. Літ. Ап. Рим. 11, 2—12. Єв. Мтв. 11, 20—26.

...Душа людська більш божественна, ніж все інше в людині, і тому панує в нас, але сама — невидима. Подумай про це і не відкидай того, чого не бачиш; зрозумій це і не відкидай невидимого Єства; зрозумій могутність Його в наслідках сили Його і шануй Бога». (Сократ)

Всі правдиво-розумні люди переконані, що право моральності не є щось видумане людьми, а є вічне право, яке своїми наказами і заборонами панує над цілим світом. Найвищою ж і остаточною підставою цього права є Бог, що у всьому видає наймудріші постанови. (Ціцерон)

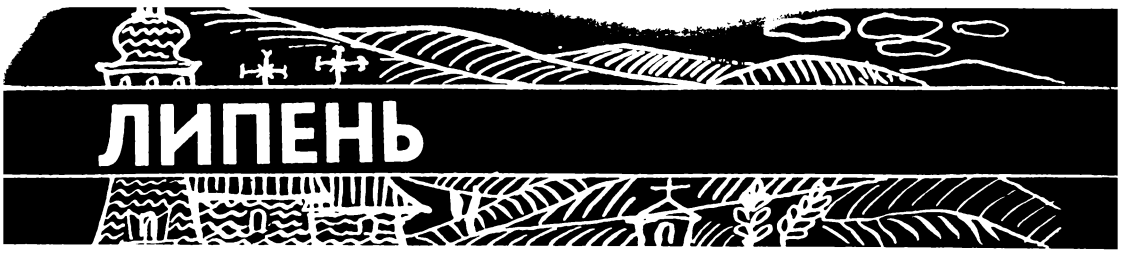

ЛИПЕНЬ

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА
1	18	Ч	Мчч. Леонтія, Іпатія, Феодула; прп. Леонтія Печерського. Літ. Ап. Рим. 11, 13—24. Єв. Мтв. 11, 27—30.
2	19	П	Св. Ап. Іуди, брата Господнього; прп. Паїсія Вел.; св. Зосими воїна; прп. Іоана пустельника. Утр. Єв. Іоан. 21, 15—25. Літ. Ап. Рим. 11, 25—36. Єв. Мтв. 12, 1—8. Ап-лу: Іуд. 1, 1—10; Єв. Іоан, 14, 21—24.
3	20	С	Свщмч. Мефодія: єп. Патарського; св. Левкія, єп. Врунтисіапольського; мчч. Інни, Римми, Пінни. Пам'ять свв. угодників землі Волинської. Літ. Ап. Рим. 6, 11—17. Єв. Мтв. 8, 14—23.
4	**21**	Н	**Неділя 4-а по П'ятдесятниці.** Голос 3-й. Мч. Юліана Тарсійського; свщмч. Терентія, єп. Іконійського; прп. Юлія пресвітера і диякона Юліана. Утр. Єв. 4-а. Літ. Ап. Рим. 6, 18—23. Єв. Мтв. 8, 5—13.
5	22	П	Седмиця 5-а. Свщмч. Євсевія, єп. Самосатського; мч. Галактіона; мц. Юліанії. Літ. Ап. Рим. 12, 4—5, 15—21. Єв. Мтв. 12, 9—13.
6	23	В	Мц. Агрипини; мчч. Гая, Урбана, Євстафія. Славлення Владимирської ікони М. Б. Утр. Єв. Лк. 1, 39—49, 56. Літ. Ап. Рим. 14, 9—18; Єв. Мтв. 12, 14—16, 22—30. Б-ці: Филип. 2, 5—11. Єв. Лк. 10, 38—43; 11, 27—28.
7	**24**	С	**Різдво св. Предтечі і Хрестителя Господнього** Іоана; мчч. Лонгина, Киріака, Єроса, Фирмина. Утр. Єв. Лк. 1, 24—25, 57—68, 76, 80. Літ. Ап. Рим. 13. 11—14, 4; Єв. Лк. 1, 5—25, 57—68, 76, 80.
8	25	Ч	Прп. Діонісія Афонського; прп. мч. Прокопія, Дометія; мцц. Февронії, Леоніди, Лівії, Євтропії; прп Симона Синайського. Літ. Ап. Рим. 15, 7—16. Єв. Мтв. 12, 38—45.
9	26	П	Прп. Давида Солунського, Іоана, єп. Готського; св. Діонісія (Киянина), єп. Суздальського. Славлення Тихвинської ікони М. Б. Утр. Єв. Лк. 1, 39—49, 56. Літ. Ап. Филип. 2, 5—11. Єв. Лк. 10, 38—42; 11, 27—28. Ряд. Ап. Рим. 16, 1—16; Єв. Мтв. 13, 4—9.
10	27	С	Прп. Самсона, страннолриімця; прп. Георгія Святогорця; блаж. Мартина; св. Іоанни мироносниці. Літ. Ап. Рим. 8, 14—21. Єв. Мтв. 9, 9—13.
11	**28**	Н	**Неділя 5-а, по П'ятдесятниці.** Голос 4-й. Св. безсрібленників Кира й Іоана; прп. Павла лікаря; прп. Іоана Дамаскина; прп. Ксенофонта; прп. Сергія й Германа Валаамських. Славлення ікони М. Б. зв. «Троєручиця». Утр. Єв. 5-а. Літ. Ап. Рим. 10, 1—10. Єв. Мтв. 8, 28—9, 1.
12	29	П	Седмиця 6-а. **Свв. первоверховних апостолів Петра і Павла.** Утр. Єв. Іо. 21, 15—25. Літ. Ап. 2. Кор. 11, 21—12, 9. Єв. Мтв. 16, 13—19. Ряд. Рим. 16, 17—24. Єв. Мтв. 13, 10—23.
13	30	В	Собор свв. 12-ти Апостолів; св. мчч. Мелітона, Михаїла, Петра; прп.Тихона, Василія, Никона. Літ. Ап. 1. Кор. 4, 9—16. Єв. Мрк. 3, 13—19. Ряд. 1. Кор. 1, 1—9. Єв. Мтв. 13, 24—30.
14	1	С	Св. безсрібленників Косми й Дам'яна; прп. Петра, Василія, Льва; прп. Никодима Святогорця; мч. Маврикія, правд. Ангеліни. Літ. Ап. 1. Кор. 2, 9—3, 8. Єв. Мтв. 13, 31—36.
15	2	Ч	Положення чесної ризи Пресвятої Богородиці у Влахериському храмі; св. Фотія, митр. Київського; св. Ювеналія, патр. Єрусалимського. Славлення чудотв. ікони М. Б. в Турковичах (Грубеш. пов.), Літ. Ап. 1. Кор. 3, 18—23. Єв. Мтв. 13, 36—43, Бг-ці: Євр. 9, 1—7; Лк. 10, 38—42; 11, 27—28.

16	3	П	Св. Анатолія, патр. Царгородського, прп. Анатолія Затворника Печерського; мчч. Іакинфа, Мокія, Марка і Діомида. Літ. Ап. 1. Кор. 4, 5—8. Єв. Мтв. 13, 44—54.
17	4	С	Св. Андрея, архп. Критського; свщмч. Феодора, єп. Киринейського; мчч. Феодота і Феодотії; прп. Марфи. Літ. Ап. Рим. 9, 1—5. Єв. Мтв. 9, 18—26.
18	**5**	**Н**	**Неділя 6-а по П'ятдесятниці.** Голос 5-й. Прп. Афанасія Афонського; прп. Антонія римлянина. Обрітення мощів прп. Сергія Радонізького. Утр. Єв. 6-а. Літ. Ап. Рим. 12, 6—14. Єв. Мтв. 9, 1—8.
19	6	П	Седмиця 7-а. Прп. Сисоя Вел. Обрітення мощів св. Юліанії, кн. Ольшанської; мчч. Архипа, Филимона, Онисима, Валентина; мц. Лукії; прп. Сисоя Печерського. Літ. Ап. 1. Кор. 5, 9—6, 11. Єв. Мтв. 13, 54—58.
20	7	В	Прп. Фоми Малеїна; прп. Акакія Синайського; мчч. Германа, Лукіана, Перегрина, Помпея. Саторнина; мц. Кириакії, Славлення Влахернської ікони М. Б. Літ. Ап. 1. Кор. 6, 20—7, 12. Єв. Мтв. 14, 1—13.
21	8	С	Прп. Феофіла мироточивого; мч. Прокопія; мц. Феодосії. Явлення Казанської ікони М. Б. Утр. Єв. Лк. 1, 39—49, 56. Літ. Ап. Євр. 9, 1—7; Єв. Лк. 10, 38—42; 11, 27—28. Ряд: 1. Кор. 7, 12—24. Єв. Мтв. 14, 35—15, 11.
22	**9**	**Ч**	Свщмч. Панкратія, єп. Тавроменійського і Кирила, єп. Гортинського; св. Феодора, єп. Едеського. **Державне свято: проголошення Маніфесту ПКВН.** Літ. Ап. 1. Кор. 7, 24—35. Єв. Мтв. 15, 12—21.
23	10	П	Прп. Антонія, ігум. Печерського; свв. 45-и, мчч. в Нікополі Арм'янськім; мчч. Аполонія, Силуана. Утр. Єв. Мтв. 27, 27—32. Літ. Ап. Гал. 5, 22—6, 2; Єв. Мтв. 4, 25—5, 12. Ряд: 1. Кор. 7, 35—8, 7. Єв. Мтв. 15, 29—31.
24	11	С	Благв. кн. Київської Ольги; мц. Євфімії; прп. Никодима. Літ. Ап. Рим. 12, 1—3. Єв. Мтв. 10, 37—11, 1. 2. Кор. 6, 1—10. Єв. Лк. 7, 36—50.
25	**12**	**Н**	**Неділя 7-а по П'ятдесятниці.** Голос 6-й. Мчч. Прокла, Іларія; прп. Михаїла Малеїна; мчч. Київських; Феодора, Іоана. Утр. Єв. 7-а. Літ. Ап. Рим. 15, 1—7; Єв. Мтв. 9, 27—35.
26	13	П	Седмиця 8-а. Собор архангела Гавриїла. Прп. Стефана Саваїта; мчч. Серапіона, Маркіана. Літ. Ап. 1. Кор. 9, 13—18. Єв. Мтв. 16, 1—6.
27	14	В	Св. ап. з 70-ти: Акили і дружини його Прискили; прп. Онисима, мч. Юста. Літ. Ап. 1. Кор. 10, 5—12. Єв. Мтв. 16, 6—12.
28	15	С	Св. мчч. Кирика і матері його Іуліти. Св. рівноап. кн. Київського Володимира. Утр. Єв. Іоан. 10, 9—16. Літ. Ап. Гал. 1, 11—18. Єв. Іо. 10, 1—16. Ряд: 1. Кор. 10, 12—22. Єв. Мтв. 16, 20—24.
29	16	Ч	Свщмч. Афіногена; мчч. Фавста і Антіоха лікаря; мц. Юлії, мч. Павла; мцц. Алевтини, Хіонії. Спомин 4-го Вселенського Собору. Літ. Ап. 1. Кор. 10, 28—11, 7. Єв. Мтв. 16, 24—28.
30	17	П	Влмц. Марини (Маргарити); мц. Вероніки; прп. Лазаря. Літ. Ап. 1. Кор. 11, 8—22. Єв. Мтв. 17, 10—18.
31	18	С	Мчч. Еміліана, Іакинфа Амастридського; прп. Іоана і Памви Печерських. Літ. Ап. Рим. 13, 1—10. Єв. Мтв. 12, 30—37.

Тисячі зовнішніх голосів кличуть нас кудись в бік, але тільки один внутрішній слабий голос совісті може бути нашим надійним провідником. (Л. Малорі)

— Найкраща і найвища влада — це влада людини над самим собою. (Л. Сенека)

Поборені труднощі не тільки вчать нас перемагати, але й гартують до майбутньої боротьби. (Шарпе)

— Духовно багатий може спати спокійно, його не обікрадуть. (народна мудрість)

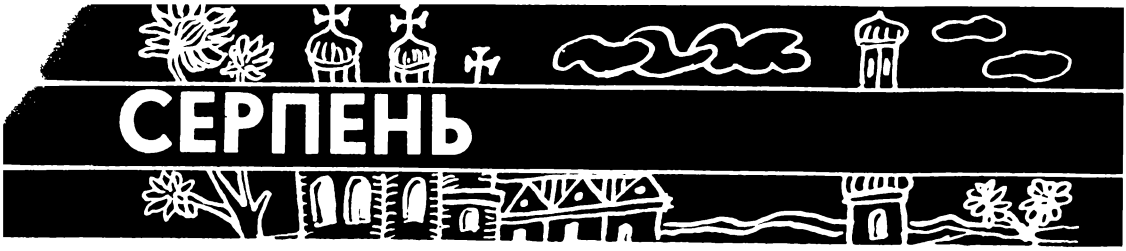

СЕРПЕНЬ

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА
1	19	Н	**Неділя 8-а по П'ятдесятниці.** Голос 7-й. Прп. Мокрини; прп. Паїсія Печерського; блаж. Стефана і Міліци кн. Сербських. Обрітення мощів прп. Серафима Саровського; прп. Дія. Пам'ять св. отців 6-ти Вселенських Соборів. Утр. Єв. 8-а. Літ. Ап. 1. Кор. 1, 10—18. Євр. 13, 7—16. Єв. Мтв. 14, 14—22. Іоан. 17, 1—17.
2	20	П	Седмиця 9-а. **Св. прор. Іллі;** обрітення мощів прпмч. Афанасія, ігум. Берестейського; прп. Аврамія Галицького. Утр. Єв. Лк. 4, 22—30. Літ. Ап. Іак. 5, 10—20. Єв. Лк. 4, 22—30. Ряд: 1. Кор. 11, 31—12, 6. Єв. Мтв. 18, 1—11.
3	21	В	Св. прор. Єзекиїла; прп. Онуфрія і Онисима Печерських; прп. Іоана і Симеона; прп. Анни Кашинської. Літ. Ап. 1. Кор. 12, 12—26. Єв. Мтв. 18, 18—22; 19, 1—2, 13—15.
4	22	С	Св. рівноап. Марії Магдалини; свщмч. Фоки; прпмч. Маркела і Маркели. Літ. Ап. 1. Кор. 13, 4—14, 5. Єв. Мтв. 20, 1—16.
5	23	Ч	Св. мчч. Трофима й Феофилакта; свщмч. Аполінарія. Спомин чудесного явлення Матері Божої на горі Почаївській. Утр. Єв. Лк. 1, 39—49. Літ. Ап. Филип. 2, 5—11. Єв. Лк. 10, 32—42; 11, 27—28. Ряд: 1. Кор. 14, 6—19. Єв. Мтв. 20, 17—28.
6	24	П	Мц. Христини; свв. благов. кн. Бориса й Гліба; прп. Полікарпа, архп. Печерського; св. мч. Єрмогена. Утр. Єв. Лк. 21, 12—19. Літ. Ап. 1. Кор. 14, 26—40. Єв. Мтв. 21, 12—14, 17—20. Мчч. — Рим. 8, 28—39. Єв. Іоан. 15, 17—16, 2.
7	25	С	Успіння правдн. Анни, матері Пресв. Діви Марії; св. Олімпіади дияконіси; прп. Євпраксії; прп. Макарія і Христофора. Пам'ять 5-го Вселенського Собору (553). Літ. Ап. Рим. 14, 26—40. Єв. Мтв. 15, 32—39. Првд. Анни: Гал. 4, 22—31. Єв. Лк. 8, 16—21.
8	**26**	Н	**Неділя 9-а по П'ятдесятниці.** Голос 8-й. Свщмч. Єрмолая; прп. Мойсея Угрина; прп. Мойсея Печерського; мц. Параскеви римлянки. Утр. Єв. 9-а. Літ. Ап. 1. Кор. 3, 9—17; Єв. Мтв. 14, 22—34.
9	27	П	Седмиця 10-а. Св. влмч. Пантелеймона; прп. Анфіси; св. Климента, єп. Охридського і з ним: Ангеляра, Горазда, Наума і Сави Сербських. Літ. Ап. 1. Кор. 15, 12—19. Єв. Мтв. 21, 18—22.
10	28	В	Свв. ап. з 70-ти: Прохора, Никанора, Тимона, Пармена; мчч. Євстафія, Іуліана, Акакія; прп. Мойсея Печерського. Славлення ікони М. Б. зв. «Одігітрія». Літ. Ап. 1. Кор. 5, 29—38; Єв. Мтв. 21, 23—27 і читання Богородичних свят.
11	29	С	Мч. Калиника; мц. Феодотії, Серафими; мч. Веніамина; св. Константина, патр. Царгородського. Літ. Ап. 1. Кор. 16, 4—12. Єв. Мтв. 21, 28—32.
12	30	Ч	Свв. ап. з 70-ти: Сили, Силуана, Андроніка, Крискента; свщмч. Валентина, мч. Іоана воїна. Літ. Ап. 2. Кор. 1, 1—7. Єв. Мтв. 21, 43—46.
13	31	П	Прпдп. Євдокима Каппадокийського; мц. Юліти. Заговіни на Успенський піст (Спасівку). Літ. Ап. 2. Кор. 1, 12—20; Єв. Мтв. 22, 23—33.
14	1	С	Пред'їсходження (винесення) чесних древ Животворчого Хреста Господнього. Славлення Всемилостивого Спаса і Пресвятої Богородиці. Спомин хрещення Русі-України. Початок посту — Спасівки. Мчч. Макавеїв, матері їх Соломії та вчителя Єлеазара. Утр. Єв. Іоан. 12, 28—36. Літ. Ап. Кресту: 1. Кор. 1, 18—24. Єв. Іоан. 19, 6—11, 13—20; 25—28; 30—35. Мчч. Євр. 11, 33—40. Єв.

			Мтв. 10, 16—22. Ряд: Рим. 15, 30—33. Мтв. 17, 24—18, 4. На освячення води: Євр. 2, 11—18. Єв. Іоан. 5, 1—4.
15	**2**	**Н**	**Неділя 10-а по П'ятдесятниці.** Голос 1-й. Перенесення мощів св. првмч. архидияк. Стефана з Єрусалиму до Константинополя; мч. Фоки; првд. Никодима, Гамаліїла, Авіва. Утр. Єв. 10-а. Літ. Ап. 1. Кор. 4, 9—16. Єв. Мтв. 17, 14—23.
16	3	П	Седмиця 11-а. Прп. Ісаакія, Далмата і Фавста; првдн. Соломії мироносниці; прп. Антонія римлянина. Літ. Ап. 2. Кор. 2, 4—15; Єв. Мтв. 23, 13—22.
17	4	В	Св. отроків з Ефесу: Максиміліана, Мартиніана, Діонісія, Антоніна та інш. Мч. Єлевферія; мц. Євдокії. Літ. Ап. 2. Кор. 2, 15—3, 3; Єв. Мтв. 23, 23—28.
18	5	С	Передпразник Преображення Господнього; св. мч. Євстигнія; мч. Понтія римлянина; првдн. Нонни. Літ. Ап. 2. Кор. 3, 4—11. Єв. Мтв. 23, 29—39; за четвер: 2. Кор. 4, 1—6; Єв. Мтв. 24, 13—28.
19	**6**	**Ч**	**Преображення Господнє (Спас).** Св. Феоктиста, єп. Чернигівського. Утр. Єв. Лк. 9, 28—36. Літ. Ап. 2. Петр. 1, 10—19; Єв. Мтв. 17, 1—9.
20	7	П	Прпмч. Дометія; прп. Потапія; прп. Пимена і Меркурія Печерських; св. Наркиса, патр. Єрусалимського; св. Митрофана, єп. Воронізького. Літ. Ап. 2. Кор. 4, 13—38. Єв. Мтв. 24, 27—33; 42—51.
21	8	С	Св. Мирона, єп. Критського; прп. Григорія Синаїта; св. Емиліана іспов.; прп. Григорія іконописця Печерського; прп. Зосими і Саватія Соловецьких; мчч. Леоніда, Єлевферія. Літ. Ап. 1. Кор. 1, 3—9; Єв. Мтв. 19, 3—12.
22	**9**	**Н**	**Неділя 11-а по П'ятдесятниці.** Голос 2-й. Св. ап. Матвія; мчч. Антонія, Юліана, Маркіана, Алексія. Утр. Єв. 11-а. Літ. Ап. 1. Кор. 9, 2—12; Єв. Мтв. 18, 23—35.
23	10	П	Седмиця 12-а. Свщмч. архидияк. Лаврентія; мчч. Агапіта і Романа. Літ. Ап. 2. Кор. 5, 10—15. Єв. Мрк. 1, 9—15.
24	11	В	Свщмч. диякона Євпла; прпмч. Феодора і Василія Печерських; прп. Феодора кн. Острозького; мчч. Максима і Клавдія, мц. Сусанни. Літ. Ап. 2. Кор. 5, 15—21. Єв. Мрк. 1, 16—22.
25	12	С	Мчч. Анікити, Фотія, Памфіла, Капітона; свщмч. Александра, єп. Команського. Літ. Ап. 2. Кор. 6, 11—16; Єв. Мрк. 1, 23—28.
26	13	Ч	Оддання празн. Преображення. Прп. Максима ісповід. мчч. Іполіта, Іринея; мц. Конкордії. Літ. Ап. 2. Кор. 7, 1—10; Єв. Мрк. 1, 29—35.
27	14	П	Передпразник Успіння Пресв. Богородиці; прор. Михея; перенесення мощів прп. Феодосія Печерського. Літ. Ап. 2. Кор. 7, 10—16; Єв. Мрк. 2, 18—22.
28	**15**	**С**	**Успіння Пресвятої Богородиці;** прп. Макарія і Харитона. Утр. Єв. Лк. 1, 39—49, 56. Літ. Ап. Филип. 2, 5—11; Єв. Лк. 10, 38—42; 11, 27—28. Ряд: 1. Кор. 1, 26—29. Єв. Мтв. 20, 29—34.
29	**16**	**Н**	**Неділя 12-а по П'ятдесятниці.** Голос 3-й. Перенесення з Едеси до Константинополя (944) Нерукотворного Образа Спасителя; мч. Діомида лікаря; прп. Никодима. Утр. Єв. 1-а. Літ. Ап. 1. Кор. 15, 1—11. Єв. Мтв. 19, 16—26. Кол. 1, 12—18; Лк. 9, 15—56; 10, 22—24.
30	17	П	Седмиця 13-а. Мчч. Мирона, Филипа, Патрокла, Кипріана, Левкія, Павла; мц. Юліанії; прп. Аліпія іконописця Печерського. Літ. Ап. 2. Кор. 8, 7—15. Євг. Мрк. 3, 6—12.
31	18	В	Мчч. Флора, Лавра, Єрма, Поліена, Серапіона; свв. Іоана і Георгія, патр. Константинопольських; прп. Іоана Рильського. Літ. Ап. 2. Кор. 8, 16—9, 5; Єв. Мрк. 3, 13—19.

Нема дня, що не давав би нагоди зробити щось доброго, щось, чого ніколи не можна було зробити дотепер, і чого в майбутньому вже не можна буде зробити. (Бурляйг)

Відсутність сприятливих обставин — це відмова і самооправдання слабих нерішучих характерів. (Шарпе)

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА
1	19	С	Мч. Андрея Стратилата і з ним 2593 мчч.; мч. Тимофія, Агапія і мц. Фекли. Літ. Ап. 2. Кор. 9, 12—10, 7; Єв. Мрк. 3, 20—27.
2	20	Ч	Прор. Самуїла; мч. Іліодора; мц. Фотинії (Світлани); мч. Мемнона. Літ. Ап. 2. Кор. 10, 7—18; єв. Мрк. 3, 28—35.
3	21	П	Св. ап. Фаддея з 70-ти: мц. Васси і дітей її: Феогнія, Агапія, Піста; прп. Аврамія Печерського. Літ. Ап. 2. Кор. 11, 5—21. Єв. Мрк. 3, 28—35.
4	22	С	Свщмч. Афанасія: мчч. Неофіта, Агафоника, Зотика, Боголіпа, Акиндина; мц. Євлалії, прп. Анфуси. Літ. Ап. 1. Кор. 2, 6—9. Єв. Мтв. 22, 15—22.
5	**23**	Н	**Неділя 13-а по П'ятдесятниці.** Голос 4-й. Оддання свята Успіння Пресв. Богородиці. Свщмч. Іринея, єп. Ліонського; св. Калиника, патр. Царгородського; прп. Євтихія. Утр. Єв. 2-а. Літ. Ап. 1. Кор. 16, 13—24. Єв. Мтв. 21, 33—42.
6	24	П	Седмиця 14-а. Свщмч. Євтихія, учня Іоана Богослова; св. Петра, митр. Київського; прп. Арсенія Комельського. Літ. Ап. 2. Кор. 12, 10—19; Єв. Мрк. 4, 10—23.
7	25	В	Свв. ап. Варфоломея й Тита; св. Мини, патр. Царгородського; св. Євлогія іспов., єп. Едеського. Літ. Ап. 2. Кор. 12, 20—13, 2; Єв. Мрк. 4, 24—34.
8	26	С	Св. мчч. Адріана і Наталії; прп. Адріана Андрусівського. Славлення Владимирської ікони М. Б. Літ. Ап. 2. Кор. 13, 3—13. Єв. Мрк. 4, 35—41.
9	27	Ч	Прп. Пимена Вел.; Свщмч. Кукші і прп. Пимена Печерських; св. Ліверія папи римського; мц. Анфіси. Славлення Ченстоховської (Белзької) ікони М. Б. Літ. Ап. Гал. 1, 1—10, 20—2, 5; Мрк. 5, 1—20.
10	28	П	Прп. Мойсея мурина; првд. Анни пророчиці. Обрітення мощів прп. Іова Почаївського; прп. Іларіона, митр. Київського. Собор угодників Печерських, що спочивають у Феодосієвих печерах. Літ. Ап. Гал. 2, 6—10; Єв. Мрк. 11, 22—24, 35—6,1. Прп-му: Гал. 5, 22—6, 2; Мтв. 11, 27—30.
11	**29**	С	**Усічення Чесної глави св. Іоана Хрестителя;** Св. мч. Афанасія Болгарського. Поминання воїнів, що полягли за Батьківщину. День посту. Утр. Єв. Мтв. 14, 1—13. Літ. Ап. Діян. 13, 25—32; Єв. Мрк. 6, 14—30. Ряд: 1. Кор. 4, 1—5; Єв. Мрк. 23, 1—12.
12	**30**	Н	**Неділя 14-а по П'ятдесятниці.** Голос 5-й. Свв. патр. Царгородських: Александра, Іоана, Павла Нового; благовірн. кн. Александра Невського; прп. Христофора римлянина. Утр. Єв. 3-а Літ. Ап. 2. Кор. 1, 21—2, 4; Єв. Мтв. 22, 1—14. Гал. 5, 22—6, 2; Єв. Мтв. 11, 27—30.
13	31	П	Седмиця 15-а. Св. Іоана, митр. Київського; свщмч. Кипріана, єп. Карфагенського; св. Генадія, патр. Царгородського. Положення чесного пояса Пресв. Богородиці в Халкопратії. Літ. Ап. Євр. 9, 1—7; Єв. Лк. 6, 17—23. Ряд. Ап. Гал. 2, 11—16; Єв. Мрк. 5, 24—34.
14	1	В	Початок нового церковного року. Прп. Симеона Стовпника і матері Його Марфи, правд. Ісуса Навина. Літ. Ап. Новолітю: 1. Тим. 2, 1—7. Єв. Лк. 4, 16—22. Прп-му: Колос. 3, 12—16; Єв. Мтв. 11, 27—30.
15	2	С	Прп. Іоана посника, патр. Царгородського; мчч. Маманта, Феодота, Діомида; мц. Руфіни. Літ. Ап. за вівторок: Гал. 2, 21—3, 7; Єв. Мрк. 6, 1—7. Ряд: Гал. 3, 15—22; Єв. Мрк. 6, 7—13.

16	3	Ч	Свщмч. Анфіма, єп. Нікомідийського, прп. Феоктиста; мцц. Василіси, Домни і Фіви. Літ. Ап. Гал. 3, 23—4, 5; Єв. Мрк. 6, 7—13.
17	4	П	Свщмч. Вавили, єп. Антіохійського. Обрітення мощів св. Іоасафа, єп. Білгородського; прор. Мойсея. Славлення ікони М. Б. зв. «Неопалима Купина». Літ. Ап. Гал. 4, 8—21; Єв. Мрк. 6, 30—45.
18	5	С	Прор. Захарії і правдн. Єлисавети, блгв. кн. Гліба (Давида); мц. Раїси і Фівеї. Літ. Ап. 1. Кор. 4, 17—5, 5; Єв. Мрк. 24, 1—13.
19	**6**	**Н**	**Неділя 15-а по П'ятдесятниці.** Голос 6-й. Спомин чуда св. Архистратига Михаїла в Хонах; св. мчч. Євдоксія, Зинона, Макарія, Фавста; прп. Архипа і Давида. Утр. Єв. 4-а. Літ. Ап. 2. Кор. 4, 6—15; Єв. Мтв. 22, 35—46.
20	7	П	Седмиця 16-а. Передпразник Різдва Пресв. Діви Марії; прп. Макарія, архп. Овруцького; св. мч. Созонта; св. ап. з 70-ти: Евода, Онисифора. Літ. Ап. Гал. 4, 28—5, 10; Єв. Мрк. 6, 54—7, 8.
21	8	В	**Різдво Пресв. Діви Марії (Пречиста).** Славлення чудотв. ікон М. Б. — Холмської, Коденської, Почаївської. Утр. Єв. Лк. 1, 39—49, 56; Літ. Ап. Филип. 2, 5—11. Єв. Лк. 10, 38—42; 11, 27—28.
22	9	С	Правдн. Іоакима і Анни; св. Феодосія Углицького, архп. Чернигівського; мчч. Харитона і Северина. Літ. Ап. за вівторок. Гал. 5, 11—21; Єв. Мрк. 7, 5—16. Ряд. Гал. 6, 2—10; Єв. Мрк. 7, 14—24.
23	10	Ч	Мцц. Минодори, Митродори, Нимфодори; св. ап. з 70-ти: Апелія, Климента, Лукія; свв. Петра і Павла, єп. Нікейських, св. Пульхерії. Літ. Ап. Ефес. 1, 1—9; Єв. Мрк. 7, 24—30.
24	11	П	Мчч. Дідіма, Діодора, Леонтія; прп. Сергія і Германа Валаамських, прп. Феодори Александрійської. Літ. Ап. Ефес. 1, 7—17; Єв. Мрк. 8, 1—10.
25	12	С	Субота перед Воздвиженням. Оддання свята Пречистої; свщмч. Автонома; прп. Даниїла і Вассіана; мчч. Феодора, Юліана. Літ. Ап. Суботи: 1. Кор. 2, 6—9; Єв. Мтв. 10, 37—11, 1; Рядові читання під зачало: 1. Кор. 10, 23—28; Мтв. 24, 34—44.
26	**13**	**Н**	**Неділя перед Воздвиженням,** 16-а по П'ятдесятниці. Голос 7-й: Свщмч. Корнилія Сотника; мчч. Лукіана, Леонтія, Зотика, Валеріана, Стратоника. Обновлення храма Воскресення Христового в Єрусалимі. Утр. Єв. 5-а. Літ. Ап. Гал. 6, 11—18 (під зачало: 2. Кор. 6, 1—10) і обновлення: Євр. 3, 1—4; Єв. Іоан. 3, 13—17 (під зачало: Мтв. 25, 14—30) і обновлення: Мтв. 16, 13—19.
27	14	П	**Воздвиження Чесного Хреста Господнього.** День посту, св. Іоана Золотоустого; прпмч. Макарія Солунського, мч. Плакиди. Славлення Ліснянської ікони М. Б. Утр. Єв. Іоан. 12, 28—36. Літ. Ап. 1. Кор. 1, 18—24. Єв. Іоан. 19, 6—11; 13—20; 25—35.
28	15	В	Прп. Филофея; мч. Никити, Порфирія. Обрітення мощів првмч. Стефана. Літ. Ап. Ефес. 2, 19—3, 7; Єв. Мрк. 11, 11—23.
29	16	С	Влмц. Євфимії; св. Кипріана, митр. Київського; мцц. Севастіани, Мелітини і Людміли, кн. Чеської; прп. Дорофея. Літ. Ап. Ефес. 3, 8—21; Єв. Мрк. 11, 23—26.
30	17	Ч	Свв. мцц. Віри, Надії, Любови і матері їх Софії; мч. Нила; мц. Феодотії. Літ. Ап. Мц-ам: 2. Кор. 6, 1—10; Єв. Мтв. 15, 21—28; Ряд: Ефес. 4, 14—19; Єв. Мрк. 11, 27—33.

«Години біжать, а ми за них відповідаємо». (Напис на сонячному годиннику в Оксфорді)

Любиш життя? — то не марнуй часу, бо з нього саме й зіткане життя. (Франклін)

— Не дозволяйте, щоб учорашній день становив велику частину вашого нинішнього дня. (Марк Марціал)

— Учися на чужих помилках, бо в тебе не буде часу зробити всі помилки самому. (Сенека)

ЖОВТЕНЬ

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА
1	18	П	Прп. Євменія, єп. Гортинського; мцц. Аріадни, Софії, Ірини. Літ. Ап. Ефес. 4, 17—25; Єв. Мрк. 12, 1—12.
2	19	С	Субота по Воздвиженні. Мчч. Трофима, Саватія, Доримедонта; смцмч. Прокла, Януарія, Дисидерія. Літ. Ап. 1. Кор. 1, 26—29. Єв. Іоан. 8, 21—30; Ряд. 1. Кор. 14, 20—25. Єв. Мтв. 25, 1—13.
3	**20**	Н	**Неділя по Воздвиженні,** 17-а по П'ятдесятниці. Голос 8-й. Влмч. Євстафія, Плакиди; мчч. кн. Михаїла Чернигівського і боярина Феодора. Утр. Єв. 6-а. Літ. Ап. Гал. 2, 16—20; Єв. Мрк. 8, 34—9, 1. Ряд: 2. Кор. 6, 16—7, 1; Єв. Мтв. 15, 21—28.
4	21	П	Седмиця 18-а. Оддання свята Воздвиження. Св. ап. Кодрата з 70-ти: Св. Димитрія, єп. Ростовського; свщмч. Іпатія, єп. Ефеського і Андрея пресвітера. Свв. Ісаакія і Мелетія, єп. Кипрських. Утр. Єв. Іоан. 10, 1—9; Літ. Ап. Євр. 7, 26—8, 2 .Єв. Іоан. 10, 9—16. Ряд: Ефес. 4, 25—32; Єв. Лк. 3, 19—22.
5	22	В	Свщмч. Фоки, єп. Синопського; прор. Іони; прп. Іони пресвітера; св. Петра, що був митарем. Літ. Ап. Ефес. 5, 20—26. Єв. Лк. 3, 23—4, 1.
6	23	С	Зачаття св. Іоана Хрестителя, мчч. Андрея, Петра, Іоана, Антоніна; мц. Іраїди. Літ. Ап. Ефес. 5, 25—33; Єв. Лк. 4, 1—15.
7	24	Ч	Св. рівноап. Фекли; св. Симеона, Владислава і Давида Сербських. Літ. Ап. Ефес. 5, 33—6, 9; Єв. Лк. 4, 16—22.
8	25	П	Мчч. Павла, Максима, Пафнутія; прп. Сергія Радонізького; прп. Євфросинії; мц. Татти. Пам'ять прп. Києво-Печерських, що в ближчих печерах спочивають. Літ. Ап. Ефес. 6, 18—24; Єв. Лк. 22—30.
9	26	С	Преставлення ап. євнг. Іоана Богослова; првдн. Гедеона. Утр. Єв. Іоан. 21, 15—25. Літ. Ап. 1-е Іоан. 4, 12—19. Єв. Іоан. 19, 25—27; 21, 24—25. Ряд: 1. Кор. 15, 39—45; Єв. Лк. 4, 31—36.
10	**27**	Н	**Неділя 18-а по П'ятдесятниці.** Голос 1-й. Мч. Калістрата і з ним 40 мчч; св. ап. з 70-ти: Марка і Аристарха; мч. Филимона; прп. Ігнатія. Утр. Єв. 7-а. Літ. Ап. 2. Кор. 9, 6—11. Єв. Лк. 5, 1—11.
11	28	П	Седмиця 19-а. Прп. Харитона; прор. Варуха; мчч. Александра, Алфея, Никона, Іліодора; св. Вячеслава, кн. Чеського. Літ. Ап. Филип. 1, 1—7; Єв. Лк. 4, 37—44.
12	29	В	Прп. Киріака пустельника і Феофана Милостивого; мц. Петронії. Літ. Ап. Филип. 1, 8—14; Єв. Лк. 5, 12—16.
13	30	С	Св. Михаїла, митр. Київського; свщмч. Григорія, єп. Арменського; мцц. Маріанни, Рипсимії. Літ. Ап. Филип. 1, 12—20; Єв. Лк. 5, 33—39.
14	1	Ч	**Покрова Пресв. Богородиці.** Св. ап. Ананії; прп. Романа Сладкопівця; прпмч. Михаїла. Утр. Єв. Лк. 1, 39—49, 56. Літ. Ап. Євр. 9, 1—7; Єв. Лк. 10, 38—42; 11, 27—28.

15	2	Ч	Свщмч. Кипріана; блаж. Андрея; мч. Феоктиста; мц. Юстини. Літ. Ап. (за четвер) Филип. 1, 20—27. Єв. Лк. 6, 12—19; Ряд: Филип. 1, 20—2, 4; Єв. Лк. 6, 17—26.
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible] пр. Іоана Хозевіта; прп. Діонісія Пе[illegible]. Літ. Ап. 1. Кор. 15, 55—16, 3; Єв. Лк. 5, 17—26.
17	4	Н	**Неділя 19-а по П'ятдесятниці.** Голос 2-й. Свщмч. Єрофея, єп. Афінського; прп. Стефана Сербського; св. Гурія і Варсонофія; прп. Аммона і Еладія Печерських. Утр. Єв. 8-а. Літ. Ап. 2. Кор. 11, 31—12, 9. Єв. Лк. 6, 31—36.
18	5	П	Седмиця 20-а. Мц. Харитини. Свщмч. Діонісія, єп. Александрійського; прп. Дам'яна; свв. митр. Московських: Петра, Алексія, Іони і Филипа; прп. Дам'яна і Матвія Печерських. Літ. Ап. Филип. 2, 12—16; Єв. Лк. 6, 24—30.
19	6	В	Св. ап. Фоми; мч. Макарія. Утр. Єв. Іоан. 21, 15—25; Літ. Ап. 1. Кор. 4, 9—16; Єв. Іоан. 20, 19—31. Ряд: Филип. 2, 17—23; Єв. Лк. 6, 37—45.
20	7	С	Мчч. Сергія і Вакха; прп. Сергія Печерського; мчч. Юліана пресвітера і диякона Кесарія; мц. Пелагії Тарсійської. Літ. Ап. Филип. 2. 24—30; Єв. Лк. 6, 46—7, 1.
21	8	Ч	Прп. Досифея і Трифона, мц. Пелагії Антіохійської; мч. Ігнатія; прп. Таїсії. Літ. Ап. Филип. 3, 1—8; Єв. Лк. 7, 17—30.
22	9	П	Св. Ап. Іакова, сина Алфея; прп. Андроніка і Афанасії; првдн. Авраама і Лота. Утр. Єв. Іоан. 21, 15—25. Літ. Ап. 1. Кор. 4, 9—16. Ряд: Филип. 3, 8—19; Єв. Лк. 5, 27—32.
23	10	С	Мчч. Євлампія і Євлампії; прп. Феофіла ісповід. прп. Вассіана; св. Амфілохія, єп. Володимир-Волинського. Літ. Ап. 2. Кор. 1, 8—11; Єв. Лк. 5, 27—32.
24	11	Н	**Неділя 20-а по П'ятдесятниці.** Голос 3-й. Пам'ять св. отців 7-го Вселенського Собору. Св. ап. Филипа; прп. Феофана ісповід. і Феофана Печерського; мц. Зинаїди. Утр. Єв. 9-а. Літ. Ап. Гал. 1. 11—19; Єв. Лк. 7, 11—16; Євр. 13, 7—16; Єв. Іоан. 18, 1—17
25	12	П	Седмиця 21-а. Прп. Косми, єп. Маюмського; мчч. Прова,Андроніка, Тараха, мц. Домніки. Літ. Ап. Филип. 4, 10—23; Єв. Лк. 7, 36—50.
26	13	В	Мч. Карпа, Флорентія, Агафадора, мц. Агафоніки; прп. Веніамина Печерського; прп. Никити ісповід; Славлення Іверської ікони М. Б. Літ. Ап. Колос. 1, 1—2; 7—11; Єв. Лк. 8, 1—3. Богор-ці: Филип. 2, 5—11; Єв. Лк. 10, 38—42; 11, 27—28.
27	14	С	Мчч. Назарія, Гервасія, Протасія і Кельсія; прп. Святоші, кн. Чернигівського; прп. Параскеви Сербської. Літ. Ап. Колос. І. 18—23; Єв. Лк. 8, 22—25.
28	15	Ч	Прп. Євфімія Нового; прп. Савина, єп. Катанського; прп. мч. Лук'яна. Літ. Ап. Колос. 1, 24—29; Єв. Лк. 9, 7—11.
29	16	П	Мч. Лонгина сотника; мчч. Дометія, Леонтія; прп. Лонгина Печерського. Літ. Ап. Колос. 2, 1—7. Єв. Лк. 6, 1—10.
30	17	С	Мчч. Косми і Дам'яна, Леонтія, Анфіма, Євтропія, прп. Андрея Критського; правд. Лазаря; прор. Осії. Літ. Ап. 2. Кор. 3, 12—18. Єв. Лк. 6, 1—10.
31	18	Н	**Неділя 21-а по П'ятдесятниці.** Голос 4-й. Св. ап. Єванг. Луки; прп. Іуліана; мч. Марина, мц. Злати (Хриси). Утр. Єв. 10-а. Літ. Ап. Гал. 2. 16—20; Єв. Лк. 8, 5—15. Кол. 4, 5—9, 14—18. Єв. Лк. 10, 16—21.

ЛИСТОПАД

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА
1	19	П	Седмиця 22. Прор. Іоїля; св. Леонтія філософа; мч. Уара; блаж. Клеопатри і сина її Іоана; прп. Іоана Рильського. Літ. Ап. Колос. 2, 13—20; Єв. Лк. 9, 18—22.
2	20	В	Св. Герасима Нового; прп. Мотрони, влмч. Артемія. Літ. Ап. Колос. 2, 20—3, 3; Єв. Лк. 9, 23—27.
3	21	С	Прп. Іларіона Вел.; мчч. Дасія, Гая, Зотика; прп. Іларіона Печерського. Літ. Ап. Колос. 3, 17—4, 1; Єв. Лк. 9, 44—51.
4	22	Ч	Св. рівноап. Аверкія, єп. Ієрапольського: свв. жен: Анни, Феодосії. Єлисавети, Глікерії. Славлення Казанської ікони М. Б. Утр. Єв. Лк. 1, 39—49, 56. Літ. Ап. Филип. 2, 5—11; Єв. Лк. 10, 38—42; 11, 27—28.
5	23	П	Св. ап. Іакова брата Господнього; св. Ігнатія, патр. Царгородського; прп. Никифора. Літ. Ап. Кол. 4, 2—10—18; Єв. Лк. 10, 1—15; Ап-лу: Гал. 1, 11—19; Єв. Мтв. 13, 54—58.
6	24	С	Дмитрівська поминальна субота. Св. Афанасія, патр. Царгородського; прп. Арефи, Сисоя, Феофіла Печерських; мц. Синклітикії. Славлення ікони М. Б. зв. «Всіх скорботних радосте». Літ. Ап. 2. Кор. 5, 1—10; Єв. Лк. 7, 2—10; За упокой, 1. Сол. 4, 13—17; Єв. Іоан. 5, 24—30.
7	25	Н	**Неділя 22-а по П'ятдесятниці.** Голос 5-й. Мчч. Маркіяна, Мартирія, Анастасія; првдн. Тавіфи. Утр. Єв. 11-а. Літ. Ап. Гал. 6, 11—18; Єв. Лк. 16, 19—31.
8	26	П	Седмиця 23-я. Влмч. Димитрія Солунського; прп. Феофіла Печерського, прп. Афанасія Мидикийського. Літ. Ап. 1. Сол. 1, 1—5; Єв. Лк. 10, 22—24.
9	27	В	Мч. Нестора Солунського; прп. Нестора Літописця; мц. Капітолини; мч. Марка. Літ. Ап. 1. Сол. 1, 6—10. Єв. Лк. 11, 1—10.
10	28	С	Мч. Терентія і мц. Неоніли; свщмч. Киріака, патр. Єрусалимського, прп. Стефана; прп. Іова Почаївського; влмц. Параскеви-П'ятниці. Літ. Ап. 1. Сол. 2, 1—8; Єв. Лк. 11, 9—13: прп-му: 2. Кор. 9, 6—11; Єв. Лк. 6, 17—23.
11	29	Ч	Прпмц. Анастасії римлянки; прп. Аврамія затворника; прп. Анни, мч. Клавдія і Феоніли. Літ. Ап. 1. Сол. 2, 9—14. Єв. Лк. 11, 14—23.
12	30	П	Свщмч. Зиновія і сестри його Зиновії; мц. Анастасії Солунської; свв. ап. з 70-ти: Марка, Іуста, Артема, св. Стефана Сербського. Літ. Ап. 1. Сол. 2, 14—19; Єв. Лк. 11, 23—26.
13	31	С	Свв. ап. з 70-ти: Наркиса, Стахія, Урвана, Аристовула, Амплія; прп. Спиридона, Никодима, Антонія, Анатолія Печерських. Літ. Ап. 2. Кор. 8, 1—5. Єв. Лк. 8, 16—21.
14	1	Н	**Неділя 23-я по П'ятдесятниці.** Голос 6-й. Св. чудотв. Косми і Дам'яна і матері їх прп. Феодотії; мцц. Юліанії, Киріени. Утр. Єв, 1-а. Літ. Ап. Ефес. 2, 4—10; Єв. Лк. 8, 26—39.

15	2	П	Седмиця 24-а. Прп. Маркіана Киринейського; мчч. Акиндина, Анемподиста, мц. Киріаки, Домни. Літ. Ап. 1. Сол. 2, 20—3, 8. Єв. Лк. 11, 29—33.
16	3	В	Свщмч. Акепсима, єпіс. і пресв. Іосифа, мчч. Аттика, Агапія, Євдоксія. Літ. Ап. 1. Сол. 3, 9—13; Єв. Лк. 11, 34—41.
17	4	С	Свщмч. Никандра, єп. Мирського. Прп. Іоаникія Вел.; прп. Меркурія Печерського. Літ. Ап. 1. Сол. 4, 1—12; Єв. Лк.11, 42—46.
18	5	Ч	Свв. ап. з 70-ти: Єрма, Ліна, Гаія-філолога; св. Григорія, архп. Александрійського; мч. Галактіона; мц. Епістимії. Літ. Ап. І. Сол. 5, 1—8; Єв. Лк. 11, 47—12, 1.
19	6	П	Св. Павла ісповід. архп. Царгородського; прп. Луки Печерського; мцц. Александри, Євфросинії, Клавдії. Літ. Ап. 1. Сол. 5, 9—13, 24—28; Єв. Лк. 12, 2—12.
20	7	С	Мчч. Мелетинських: Афанасія, Калиника, Никандра, Аникити, Валерія та інш.; мч. Феодота Анкирського; прп. Лазаря. Літ. Ап. 2. Кор. 11, 1—6; Єв. Лк. 9, 1—6.
21	**8**	**Н**	**Неділя 24-а по П'ятдесятниці.** Голос 7-й. Собор св. Архистратига Михаїла і всіх безплотних сил небесних. Утр. Єв. 2-а. Літ. Ап. Ефес. 2, 14—22; Єв. Лк. 8, 41—56; Євр. 2, 2—10; Лк. 10, 16—21.
22	9	П	Седмиця 25-а. Мчч. Онисифора і Порфірія; прп. Іоана Колова; мчч. Александра Солунського, прп. Онисифора Печерського. Славлення ікони Б. М. «Скоропослушниці». Літ. Ап. 2. Сол. 1, 1—10; Єв. Лк. 12, 13—15; 22—31.
23	10	В	Свв. ап. з 70-ти: Ераста, Олімпа, Родіона, Сосіпатра; свщмч. Мілія; мч. Ореста. Літ. Ап. 2. Сол. 1, 10—2, 2; Єв. Лк. 12, 42—48.
24	11	С	Прп. Феодора Студита; мчч. Мини, Віктора, Вікентія, мц. Стефаніди. Літ. Ап. 2. Сол. 2, 1—12; Єв. Лк. 12, 48—59.
25	12	Ч	Св. Іоана Милостивого, патр. Александрійського; прп. Нила посника. Літ. Ап. 2. Сол. 2, 13—3,5; Єв. Лк. 13, 1—9.
26	13	П	Св. Іоана Золотоустого, архп. Константинопольського; мчч. Антоніна, Никифора, Германа; мц. Манефи. Утр. Єв. Іоан. 10, 1—9. Літ. Ап. Євр. 7, 26—8, 2. Єв. Іоан. 10, 9—16. Ряд: 2. Сол. 3, 6—18; Єв. Лк. 13, 31—35.
27	14	С	Св. ап. Филипа. Заговіни на Різдвяний піст (Пилипівка); св. Григорія Палами, Іустиніана, Феодори. Літ. Ап. Гал. 1, 3—10. Єв. Лк. 9, 37—43. Ап-лу: 1. Кор. 4, 9—16; Єв. Іо. 1, 43—51.
28	**15**	**Н**	**Неділя 25-а по П'ятдесятниці.** Початок посту (Пилипівки). Голос 8-й. Мчч. Гурія, Самона і Авіва; мчч. Маркела, Димитрія, Елпидія. Утр. Єв. 3-я. Літ. Ап. Ефес. 4, 1—6; Єв. Лк. 10, 25—37.
29	16	П	Седмиця 26-а. Св. ап. еванг. Матвія; прп. Сергія схимника. Літ. Ап. 1. Тим. 1, 1—7; Єв. Лк. 14, 12—15: ап-лу: 1. Кор. 4, 9—10; Єв. Мтв. 9, 9—13.
30	17	В	Св. Григорія, єп. Неокесарійського, прп. Лазаря іконописця; Літ. Ап. 1. Тим. 1, 8—14; Єв. Лк. 14, 25—35.

Добре виховання є великим скарбом. (Бурляг)

— Щоб бути великим, треба почувати себе малим. (латинське)

Для більшості людей найтяжчим є прощати тому, кому вони зробили зло. (М. Гоголь)

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА
1	18	С	Мчч. Платона, Романа; мч. Закхея-диякона і Алфея-читця. Літ. Ап. 1. Тим. 1, 18—20; 2, 8—15. Єв. Лк. 15, 1—10.
2	19	Ч	Прор. Авдія; мчч. Христофора, Іліодора; прп. Варлаама й Йоасафа, св. Авеніра; прп. Варлаама Печерського. Літ. Ап. 1. Тим. 3, 1—13; Єв. Лк. 16, 1—9.
3	20	П	Передпразник Введення Пресв. Діви Марії. Прп. Григорія Декаполіта, св. Прокла, архп. Константинопольського; мчч. Євстафія і Анатолія. Літ. Ап. 1. Тим. 4, 4—8, 16; Єв. Лк. 16, 15—18, 17, 1—4.
4	21	С	**Введення у храм Пресв. Діви Марії.** Утр. Єв. Лк. 1, 39—49, 56. Літ. Ап. Євр. 9, 1—7; Єв. Лк. 10, 38—42; 11, 27—28. Ряд: Гал. 3, 8—12; Єв. Лк. 9, 57—62.
5	22	Н	**Неділя 26-а по П'ятдесятниці.** Голос 1-й. Свв. ап. з 70-ти: Филимона і Архипа; мчч. Валеріана, Максима, Прокопія; мц. Килікії; блгв. кн. Ярополка (Петра) Володимир-Волинського. Утр. Єв. 4-а. Літ. Ап. Ефес. 5, 9—19; Єв. Лк. 12, 16—21.
6	23	П	Седмиця 27-а. Св. Амфілохія, єп. Іконійського і Григорія, єп. Акрагантийського; св. Амфілохія, єп. Володимир-Волинського; мч. Феодора Антіохійського. Літ. Ап. 1. Тим. 5, 1—10; Єв. Лк. 17, 20—25.
7	24	В	Влмц. Єкатерини і з нею мц. Августи; мч. Порфирія Стратилата і з ним 200 воїнів; прп. Меркурія Печерського. Літ. Ап. 1. Тим. 5, 11—21. Єв. Лк. 17, 26—37. Влм-ці: Ефес. 6, 10—17; Єв. Лк. 21, 12—19.
8	25	С	Оддання свята Введення. Свщмч. Климента, папи римського; св. Петра, єп. Александрійського; прп. Мартирія Печерського. Літ. Ап. 1. Тим. 5, 22—6, 11; Єв. Лк. 18, 15—17; 26—30. Бгр-ці: Євр. 9, 1—7; Єв. Лк. 10, 38—42; 11, 27—28.
9	26	Ч	Прп. Аліпія стовпника. Пам'ять освячення церкви св. влмч. Георгія в Києві (1054); прп. Іакова пустельника; св. Інокентія, єп. Іркутського. Літ. Ап. 1. Тим. 6, 17—21; Єв. Лк. 18, 31—34.
10	27	П	Влмч. Іакова персіанина; прп. Романа, Паладія, Пафнутія, Нафанаїла. Славлення ікони М. Б. «Знаменіє». Літ. Ап. 2. Тим. 1, 1—2, 8—18; Єв. Лк. 19, 12—28.
11	28	С	Прпмч. Стефана Нового; мчч. Іринарха і з ним 7-ми мцц. в Севастії; мчч. Василія, Григорія, Стефана, Іоана та інш. Літ. Ап. Гал. 5, 22—6, 2; Єв. Лк. 10, 19—21.
12	29	Н	**Неділя 27-а по П'ятдесятниці.** Голос 2-й. Мчч. Парамона, Філумена; прп. Нектарія Печерського; свщмч. Авіва; прп. Акакія Синайського. Утр. Єв. 5-а. Літ. Ап. Ефес. 6, 10—17; Єв. Лк. 13, 10—17.

13	30	П	Седмиця 28-а. Св. ап. Андрея Первозваного; св. Фрументія, єп. Індийського. Літ. Ап. 2. Тим. 2, 20—26. Єв. Лк. 19, 37—44.
14	1	В	Прор. Наума; мч. Ананії персіанина; св. Онисима, єп. Ефеського; св. првдн. Филарета Милостивого. Літ. Ап. 2. Тим. 3, 16—4, 4. Єв. Лк. 19, 45—48.
15	2	С	Прор. Авакума; св. Стефана Сербського; прп. Іоана, Андрея і Феофіла, Кирила, Соломона, архп. Ефеського; прп. Афанасія затворника Печерського. Літ. Ап. 2. Тим. 4, 9—22; Єв. Лк. 20, 1—8.
16	3	Ч	Свщмч. Феодора, архп. Александрійського; прор. Софонії; прп. Сави Звенигородського. Літ. Ап. Тим. 1, 5—2, 1; Єв. Лк. 20, 9—18.
17	4	П	Влмц. Варвари і мц. Іуліанії; прп. Іоана Дамаскина; св. Генадія, архп. Новгородського. Літ. Ап. Тим. 1, 15—2, 10; Єв. Лк. 20, 19—26; Влмці: Гал. 3, 23—29; Єв. Мрк. 5, 24—34.
18	5	С	Прп. Сави Освяченого; прп. Нектарія, мч. Анастасія. Літ. Ап. Ефес. 1, 16—23. Єв. Лк. 12, 32—40; прп-му: Гал. 5, 22—6, 2. Єв. Мтв. 11, 27—30.
19	**6**	**Н**	**Неділя 28-а по П'ятдесятниці.** Голос 3-й. Св. Миколая, архп. Мирлікийських, св. Максима, митр. Київського. Утр. Єв. 6-а. Літ. Ап. Колос. 1, 12—18; Єв. Лк. 14, 16—24. Св-му: Євр. 13, 17—21; Єв. Лк. 6, 17—23.
20	7	П	Седмиця 29-а. Св. Амвросія, єп. Медіоланського; мч. Афинодора. Прп. Іоанна; мч. Дометія. Літ. Ап. Євр. 3, 5—11, 17—19; Єв. Лк. 20, 27—44.
21	8	В	Прп. Потапія; свв. ап. з 70-ти: Аполоса, Тихика, Кесаря, Онисифора, Кифи; мц. Анфіси. Літ. Ап. Євр. 4, 1—13. Єв. Лк. 21, 12—19.
22	9	С	Зачаття правдн. Анною Пресв. Діви Марії; прор-ци Анни, матері прор. Самуїла; прп. Софронія, архп. Кипрського. Літ. Ап. Євр. 5, 11—6, 8; Єв. Лк. 21, 5—7, 10—11, 20—24.
23	10	Ч	Мчч. Єрмогена, Мини Євграфа; св. Іоасафа, єп. Білгородського; блаж. Стефана, Ангеліни, Іоана. Літ. Ап. Євр. 7, 1—6; Єв. Лк. 21, 28—33.
24	11	П	Прп. Даниїла Стовпника; прп. Нікона Печерського. Літ. Ап. Євр. 7, 18—25. Єв. Лк. 21, 37—22, 8.
25	12	С	Св. Спиридона, єп. Тримифунтського; свщмч. Александра, єп. Єрусалимського. Літ. Ап. Ефес. 2, 11—13; Єв. Лк. 13, 18—29.
26	**13**	**Н**	**Неділя 29-а по П'ятдесятниці.** Свв. Праотців. Голос 4-й. Мчч. Євстратія, Авксентія, Ореста; мц. Лукії; прп. Арсенія. Утр. Єв. 7-а. Літ. Ап. Колос. 3, 4—11; Єв. Лк. 17, 12—19.
27	14	П	Седмиця 30-а. Мчч. Левкія, Филимона, Фирса, Аполонія, Калиника; прп. Ісаакія Печерського. Літ. Ап. Євр. 8,7—13; Єв. Мрк. 8, 11—21.
28	15	В	Свщмч. Єлевферія і матері його мц. Анфії; прп. Павла Латрійського; прп. Сусанни дияконіси; Літ. Ап. Євр. 9, 8—10; 15—23. Єв. Мрк. 8, 22—26.
29	16	С	Прор. Аггея; мчч. Іларія, Мартина, Прова; блаж. Феофанії. Літ. Ап. Євр. 10, 1—18; Єв. Мрк. 8, 30—34.
30	17	Ч	Прор. Даниїла і трьох отроків Ананії, Азарії, Мисаїла; прп. Даниїла ісповідника. Літ. Ап. Євр. 10, 35—11, 7; Єв. Мрк. 9, 10—16.
31	18	П	Мчч. Севастіана, Нікострата, мц. Зої; мчч. Клавдія, Вікторина, прп. Флора, єп. Амійського; св. Модеста, архп. Єрусалимського. Літ. Ап. Євр. 11, 8, 11—16; Єв. Мрк. 9, 33—41.

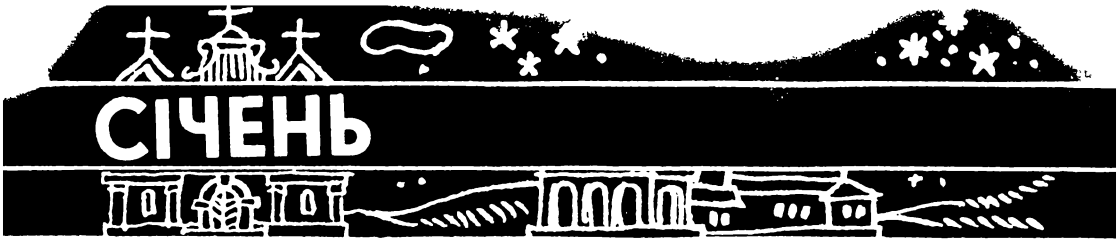

Стиль Н.	Стиль Ст.	Дні	СВЯТА — 1972 РІК
1	19	С	Субота перед Різдвом Христовим. Горожанський Новий 1972 рік. Мчч. Воніфатія, Іллі, Прова, Ариста, Полієвкта, Тимофія; прп. Іллі Печерського. Літ. Ап. Гал. 3, 8—12. Єв. Лк. 13, 18—29.
2	**20**	Н	**Неділя перед Різдвом Христовим,** 30-а по П'ятдесятниці. Свв. Отців. Голос 5-й. Свщмч. Ігнатія Богоносця і св. Філогонія, єп. Антіохійських; св. Даниїла, архп. Сербського; прп. Ігнатія Печерського. Передпразник Різдва Христового. Утр. Єв. 8-а. Літ. Ап. Євр. 11, 9—10; 17—23; 32—40. Єв. Мтв. 1, 1—25.
3	21	П	Седмиця 31-а. Мц. Іуліанії Нікомідийської; мч. Фемістоклія; св. Петра, митр. Київського. Літ. Ап. Євр. 11, 17—23; 27—31. Єв. Мрк. 9, 42—10, 1.
4	22	В	Влмц. Анастасії; мчч. Хрисогона, Евода, Євтихіана; мц. Феодотії. Літ. Ап. Єв. Мрк. 10, 2—12. Єв. 12, 25—26.
5	23	С	Десяти мчч., що на Криті; Василіда, Феодула, Зотика, Саторніна, Евариста й інш.; прп. Нифонта, єп. Кипрського; св. Наума Болгарського. Літ. Ап. Іак. 1, 1—8; Єв. Мрк. 10, 11—16.
6	**24**	Ч	**Навечеріє Різдва Христового (Святвечір).** Прпмц. Євгенії і з нею мчч. Прота, Іакинфа: мц. Василіси і блаж. Клавдії. Великі (царські) Години. Літургія св. Василія Вел. Ап. Євр. 1, 1—12; Єв. Лк. 2, 1—20.
7	**25**	П	**Різдво Господа нашого Ісуса Христа.** Літургія св. Іоана Золотоустого. Утр. Єв. Мтв. 1, 18—25; Літ. Ап. Гал. 4, 4—7; Єв. Мтв. 2, 1—12.
8	**26**	С	**Субота по Різдві Христовім. Собор Пресв. Богородиці.** Свщмч. Євфимія, єп. Сардийського. Славлення Вільненської (Остробрамської) ікони М. Б. Літ. Ап. Суботи: 1. Тим. 6, 11—16; Єв. Мтв. 12, 14—21. Євр. 2, 11—18; Єв. Мтв. 2, 13—23.
9	**27**	Н	**Неділя по Різдві Христовім,** 31-а по П'ятдесятниці. Голос 6-й. Пам'ять св. і првдп. Йосифа Обручника, Давида царя, ап. Іакова брата Господнього, єп. Єрусалимського. Св. Првмч. і архидиякона Стефана, св. Феодора, архп. Царгородського; прпмч. Феодора Начертанного. Утр. Єв. 9-а. Літ. Ап. Гал. 1, 11—19; Єв. Мтв. 2, 13—23; Первмч. Діян. 6, 8—15; 7, 1—5, 47—60; Єв. Мтв. 21, 33—42.
10	28	П	Седмиця 32-а. Св. мчч. в Нікомідії спалених; Глікерія, Зинона, Дорофея, Петра, Горгонія та інш. Мцц.: Агафії, Домни, Феофіли. Св. ап. з 70-ти: Ніканора. Літ. Ап. Іак. 2, 14—26; Єв. Мрк. 10, 46—52.
11	29	В	Св. Вифлеємських дітей Іродом побитих; прп. Марка, Феофіла та Іоана Печерських; прп. Маркела, Фадея. Літ. Ап. Іак. 3, 1—10; Єв. Мрк. 11, 11—23.
12	30	С	Прп. Зотика сиротокормителя; мц. Анисії; прп. Феодори Кесарійської; св. ап. з 70-ти: Тимона. Літ. Ап. Іак. 3, 11—4, 6. Єв. Мрк. 11, 23—26.
13	31	П	Прп. Меланії римлянки; прп. Галасія. Оддання свята Різдва Христового. Літ. Ап. Іак. 4, 7—5, 9. Єв. Мрк. 11, 27—33, за п'ятницю: 1. Петр. 1, 1—2; 10—12; 2, 6—10; Єв. Мрк. 12, 1—2.

Їж навіть на самоті так, якби ти знаходився при королівському столі. (Конфуцій)

ЦЕРКОВНИЙ 1971 РІК

Світле Воскресення Христове — Великдень — 5 (18) квітня.

Свята й дні залежні від дати Великодня.

Неділя про Закхея — 18 (31) січня.
Неділя про Митаря й Фарисея — 25 січня (7 лютого).
Неділя про Блудного Сина 1 (14) лютого.
Неділя про Страшний Суд (м'ясопусна) — 8 (21) лютого.
Неділя Прощальна (сиропусна) — 15 (28) лютого.
Початок Великого посту — 16 лютого (1 березня).
Неділя 1-а Вел. посту — 22 лютого (7 березня).
Неділя 2-а Вел. посту — 1 (14) березня.
Неділя 3-я Вел. посту (Хрестопоклонна) — 8 (21) березня.
Неділя 4-а Вел. посту — 15 (28) березня.
Четвер 5-ої седмиці Вел. посту — (Поклони) — 19 березня (1 квітня).
Неділя 5-а Вел. посту — 22 березня (4 квітня).
Субота Лазарева — 28 березня (10 квітня).
Неділя Вербна — Вхід Господній до Єрусалиму — 29 березня (11 квітня).
Страсний Четвер (страсти) — 2 (15) квітня.
Страсна П'ятниця (Плащаниця) — 3 (16) квітня.
Велика Субота — 4 (17) квітня.
Світлий Понеділок — 6 (19) квітня.
Неділя Провідна (ап. Фоми) — 12 (25) квітня.
Неділя Жен Мироносиць — 19 квітня (2 травня).
Неділя про Розслабленого — 26 квітня (9 травня).
Преполовення П'ятдесятниці, середа — 29 квітня (12 травня).
Неділя про Самарянку — 3 (16) травня.
Неділя про Сліпого — 10 (23) травня.
Вознесення Господнє, четвер — 14 (27) травня.
Неділя 7-а по Великодні — свв. отців 1-го Вселенського Собору — 17 (30) травня.
П'ятдесятниця (Зелені свята) — 24 травня (6 червня).
День Св. Духа (понеділок) — 25 травня (7 червня).
Неділя всіх Святих. Заговіни на Петрів піст — 31 травня (13 червня).

Неділі присвячені пам'яті свв. отців Вселенських Соборів

1) Неділя 7-а по Великодні; 2) Найближча неділя перед, або теж після дати 16 (29) липня, — пам'ять свв. отців 6-ти Вселенських Соборів. В цьому році — Неділя 8-а по П'ятдесятниці — 19 липня (1 серпня). 3) Найближча неділя після 11 (24) жовтня — пам'ять свв. отців 7-го Вселенського Собору. В цьому році —11 (24) жовтня.

Свята незалежні від дати Великодня з числа двонадесятих

Різдво Христове — четвер — 25 грудня 1970 р. (7 січня 1971 р.).
Богоявлення (Водохрещі), вівторок — 6 (19) січня.
Стрітення Господнє, понеділок — 2 (15) лютого.
Благовіщення Пресв. Діви Марії, середа 6-ої седмиці Вел. посту — 25 березня (7 квітня).
Преображення Господнє (Спаса), четвер — 6 (19) серпня.
Успіння Пресв. Богородиці, субота — 15 (28) серпня.
Різдво Пресв. Діви Марії (Пречиста), вівторок — 8 (21) вересня.
Воздвиження Чесного Хреста, п'ятниця — 14 (27) вересня.
Введення у храм Пресв. Діви Марії, субота — 21 листопада (4 грудня).

Інші визначніші святочні дні:

Собор (славлення) Пресв. Богородиці — другий день Різдвяних свят — 26 грудня 1970 р. (8 січня 1971 р.), п'ятниця.
Св. првмч. архидиякона Стефана — 27 грудня 1970 р. (9 січня 1971), субота.
Найменування (обрізання) Господнє; св. Василія Вел. — 1 (14) січня, четвер.
Собор св. Іоана Хрестителя — 7 (20) січня, середа.
Пам'ять трьох святителів — 30 січня (12 лютого), п'ятниця.
Св. влмч. Георгія (Юрія) — 23 квітня (6 травня), четвер.
Св. ап. Єванг. Іоана Богослова — 8 (21) травня, п'ятниця.
Різдво св. Іоана Хрестителя — 24 червня (7 липня), вівторок.
Свв. ап. Петра і Павла — 19 червня (12 липня), понеділок.
Св. прор. Іллі — 20 липня (2 серпня), понеділок.
Перенесення чесних древ Хреста Господнього (Першого Спаса) і мчч. Макавеїв — 1 (14) серпня, субота.
Усічення чесної глави Іоана Хрестителя — 29 серпня (11 вересня), субота.
Покрова Пресв. Богородиці — 1 (14) жовтня, четвер.
Собор св. Архистр. Михаїла — 6 (19) грудня, субота.

Менші свята й присвятки

Свв. 40 мучеників Севастійських — 9 (22) березня, понеділок 4-ої седмиці Вел. посту.

Прпд. Олексія, человіка Божого — 17 (30) березня, вівторок 5-ої седмиці Вел. посту.
Прпд. Феодосія Печерського — 3 (16) травня, неділя.
Прпд. Іова Почаївського — 6 (19) травня, середа.
Свв. рівноап. Кирила і Мефодія — 11 (24) травня, понеділок.
Перенесення мощів свт. Миколая чудотв. — 9 (22) травня, субота.
Св. рівноап. Константина і Єлени — 21 травня (3 червня), понеділок.
Прпд. Онуфрія Вел. — 12 (25) червня, п'ятниця.
Положення ризи Пресв. Богородиці — 2 (15) липня, четвер.
Прпд. Антонія Печерського — 10 (23) липня, п'ятниця.
Св. блгврн. кн. Ольги — 11 (24) липня, субота.
Св. блгвр. кн. Володимира — 15 (28) липня, середа.
Св. рівноап. Марії Магдалини — 22 липня (4 серпня), середа.
Успіння правдн. Анни — 25 липня (7 серпня), субота.
Прпд. Іова Почаївського — 28 серпня (10 вересня), п'ятниця.
Св. ап. Єванг. Іоана Богослова — 26 вересня (9 жовтня), субота.
Св. влмч. Димитрія Солунського — 26 жовтня (8 листопада) понеділок.
Св. ап. Андрея Первозваного — 30 листопада (13 грудня), понеділок.
Св. ап. Филипа — 14 (27) листопада, п'ятниця.
Св. влмч. Варвари — 4 (17) грудня, п'ятниця.

Всеїдні седмиці і дні

Період Різдвяних свят від 25 грудня (7 січня) до 4 (17) січня.
Седмиця після неділі про Митаря і Фарисея: від 26 січня (8 лютого) до 1 (14) лютого.
Седмиця Великодня: від 5 (18) квітня до 13 (26) квітня.
Седмиця П'ятдесятниці: від 24 до 31 травня (6—13 червня).

Пости

Навечеріє Богоявлення — 5 (18) січня.
Великий Піст — від 16 лютого (1 березня) до 4 (17) квітня включно.
Петрів піст від 1 (14) червня до 28 червня (11 липня) включно.
Успенський піст (спасівка) від 1 (14) серпня до 14 (27) серпня.
День усічення глави Іоана Хрестителя — 29 серпня (11 вересня).
Піст перед Різдвом Христовим (Пилипівка) від 14 (27) листопада до Святвечора — 24 грудня (6 січня) включно.
Кожної середи і п'ятниці крім седмиць всеїдних.
На Сирному тижні (Масляна) належить стримуватись від споживання м'ясних страв.

Дні поминальні

Субота м'ясопусна — 7 (20) лютого.
Субота 2-ої, 3-ої і 4-ої седмиці Вел. посту.
Субота Світлої седмиці перед Провідною неділею, або понеділок по цій неділі (Радониця).
Субота перед П'ятдесятницею (Троїцька) поминальна субота — 23 травня (5 червня).
Субота Дмитрівська — остання субота перед днем пам'яті св. Димитрія Солунського, — в цьому році — 24 жовтня (6 листопада).
Поминання воїнів, полеглих за свій народ і Батьківщину (Вселенська панахида) правиться в день усічення глави св. Іоана Хрестителя — 29 серпня (11 вересня).

Дні, в які не можна вінчатися

1. Напередодні середи і п'ятниці протягом цілого року.
2. Напередодні неділь та великих церковних свят.
3. В періоді — від неділі м'ясопусної, до неділі Фоминої.
4. В періоді постів Петрівки, Спасівки (включно зо святом Успіння) і Пилипівки.
5. Напередодні і в день усічення глави Іоана Хрестителя і свята Воздвиження чесного Хреста.

Святочними днями, вільними від праці в цілій Польщі, установлені такі ось дні і Західноцерковні свята (дати подано за новим стилем).

1. Усі неділі; 2) Новий рік — 1 січня; 3) Свято праці — 1 Травня; 4) Великдень — 11 квітня і другий день Великодня — 12 квітня; 5) Зелені свята — 30 травня; 6) Боже Тіло — 10 червня; 7) Проголошення Маніфесту ПКВН — 22 Липня; 8) Усіх святих — 1 листопада; 9) Різдво Христове — 25 грудня; 10) Другий день Різдвяних свят — 26 грудня.

Слов'янські імена святих, найчастіше вживані в православній церкві

Благовіст — Євангел — 7 липня.
Благодат — Харитон — 1 червня, 9 вересня.
Богдан — Феодот — 19 березня, 7 червня, 4 липня та в інші дні.
Боголюб — Феофіл — 5 січня, 30 січня.
Боголіп — Феопрецій — 23 березня, 22 серпня.

Божедар — Феодосій — 11, 28 січня, 5 лютого, 27 березня, 3 травня.
Борис і Гліб — 2 травня, 27 липня.
Боян — 28 березня.
Вірослав — 27 лютого.
Владислав — 24 вересня.
Володимир — 15 липня.
Всеволод — 11 лютого, 22 квітня, 27 листопада.
В'ячеслав — 4 березня, 28 вересня.
Горазд — 27 липня.
Добриня — Агафон — 20 лютого, 2 червня.
Добролюб — Філарет — 1 грудня.
Ігор — 5 червня.
Ізяслав — 6 липня.
Любим — Агапій — 24 січня, 19 березня.
Любар — Ерос — 24 червня.
Миролюб — Іриней — 26 березня, 13 серпня.
Мстислав — 15 квітня, 14 червня.
Мудролюб — Філософ — 31 травня.
Мирон — 17 серпня.
Мирослав — 26 лютого.
Олег — 7 серпня, 20 вересня.
Остромир — 21 квітня.
Радослав — Едесій — 2 квітня.
Ростислав — 13 березня.
Світлан — Фотій — 27 травня, 2 липня, 9, 12 серпня.
Славомир — 17 травня.
Славослав — Епіфаній — 2 травня, 7 квітня.
Святослав — Святоша — 7 червня, 14 жовтня.
Юрій — Георгій — 23 квітня.
Ярополк — 21 листопада, 18 січня.
Ярослав — 21 січня, 25 квітня.

Імена жіночі

Благодата — Харитина — 5 жовтня.
Благодія — Евпраксія — 12 січня, 8 липня.
Богдана — Феодотія — 31 січня, 4 липня, 17 вересня, 2 жовтня.
Божедара — Феодосія — Феодора — 11 лютого, 10 березня, 5 квітня, 27 травня, 30 грудня.
Богосвята — Нонна — 5 травня.
Віра — 17 вересня.
Вірослава — Вівея — 15 жовтня.
Ростислава — Поліксена — 23 вересня.
Доброслава — Агафія — 5 лютого, 28 грудня.
Любов — 17 вересня.
Людмила — 16 вересня.
Мирослава — Ірина — 16 квітня, 5 травня, 18 вересня.
Міліца — 19 липня.
Надія — 17 вересня.
Ольга — 11 липня.
Предислава — Евфосинія — 22 травня.
Світлана — Фотина — 20 лютого.
Чистослава — Агнія — 21 січня.
Щастислава — Феліцітата — 1 лютого.
Злата — Хриса — 13 жовтня.

Великодня таблиця на 5 років

Роки	Початок Вел. посту	Великдень	Вознесення	П'ятдесятниця	Петрів піст
1971	16 лютого (1 березня)	5 (18) квітня	14 (27) травня	24 травня (6 червня)	1 (14) червня
1972	8 (21) лютого	27 березня (9 квітня)	5 (18) травня	15 (28) травня	23 травня (5 червня)
1973	27 лютого (12 берез.)	16 (29) квітня	25 травня (7 червня)	4 (17) червня	13 (25) червня
1974	12 (25) лютого	1 (14) квітня	10 (23) травня	20 травня (2 червня)	28 травня (10 червня)
1975	4 (17) березня	21 квітня 4 (травня)	30 травня (12 червня)	9 (22) червня	17 (30) червня

Великодня таблиця Західної церкви (за новим стилем)

Роки	Великдень	Вознесення	П'ятдесятниця	Боже Тіло
1971	11 квітня	20 травня	30 травня	10 червня
1972	2 квітня	11 травня	21 травня	1 червня
1973	22 квітня	31 травня	10 червня	21 червня
1974	14 квітня	23 травня	2 червня	13 червня
1975	30 березня	8 травня	18 травня	29 травня

БОҐОСЛУЖБОВІ

УСТАВНІ ВКАЗІВКИ

(За старим стилем)

З огляду на те, що значна кількість позицій цього розділу К-ря детально опрацьована в попередніх числах нашого К-ря і повторюється з незначними змінами, обмежуємось на цей рік тільки важнішими датами, відсилаючи за докладними відомостями до відповідного розділу в попередніх числах К-ря за 1969 та 70 рр.

ГРУДЕНЬ 1970 РІК

19 грудня (1 січня 1971 р.). П'ятниця. Після рядової Літургії з додатковим читанням Апостола і Євангелії Новоліттю — Новорічний молебен.

20 грудня (2 січня). Починаються дні передпразника Різдва Христового. На седмичних богослуженнях співи і читання з Октоїха пропускаються аж до оддання Богоявлення — 14(27) січня.

21 грудня (3 січня). Неділя перед Різдвом. Богослуження неділі, сполучене з богослуженням святому, відправляється за вказівками Типікона на 21 грудня — 2-е «Зри» — Аще случится Петра митрополита в неділю перед Різдвом Христовим.

24 грудня (6 січня). Середа. Навечеріє Різдва Христового. Великі Години. Літургія св. Василія Великого, починається з Вечірні. По отпусті Літургії — «Іже в вертепі родитися ізволивий»... перед винесеною іконою празника і запаленим свічником «посреде церкви» священослужителі співають тропар і кондак празника.

25 грудня (7 січня). Четвер. Різдво Христове. Всенічна відправа складається з Великого повечерія, Літиї, Утрені, 1-ої Години. Літургія св. Іоана Золотоустого. Вхідний стих: — «Із чрева прежде денниці родих Тя, клятся Господь і не розкается: Ти ієрей во вік по чину Мелхиседекову». Замість Трисвятої пісні — «Єлиці во Христа». Задостойник — «Любити убо нам». Увечері — святочна Вечірня з Великим прокимном — «Кто Бог велій». Порядок Утрені, як попереднього дня. В наступні дні попразнства на Літургії, по вході — «Приїдіте поклонімся... спаси ни Сине Божий, рождейся от Діви, поющия Ті: алилуя».

27 грудня (9 січня). Субота по Різдві Христовім. Св. првмч. архидиякона Стефана. На Літургії прокимен — «Помяну ім'я Твоє» і святого — «Во всю землю». Апостол і Євангеліє суботи і святого.

28 грудня (10 січня). Неділя по Різдві Христовім. Служба неділі сполучена зо службою попразнства і святих за вказівками Типікона на 26 грудня — «В неділю по Рождестві Христовім».

31 грудня (13 січня). Середа. Оддання Різдва Христового. Повторюється служба празника крім входа, паремій, літиї та полієлея. На 9-ій пісні канона — приспіви празника. На Літургії прокимен, алилуя і причастний стих празника. Апостол і Євангелія дня.

СІЧЕНЬ

1 (14) січня. Четвер. Найменування (обрізання) Господнє. Св. Василія Великого. На Вечірні прокимен дня і паремії. Після «Нині отпущаєши» тропар святого і празника. На Утрені величання святому. Прокимен гол. 4-й: — «Уста моя возглаголют премудрость...» Канон — «Грядіте людіє», катавасія — «Глубини открил есть дно». На 9-ій пісні приспів — «Величай душе моя по закону плотію обрізавшагося Господа». На Літургії св. Василія Великого замість «Достойно» — «О Тебі радується».

4 (17) січня. Неділя перед Богоявленням. Прокимен гол. 6-й «Спаси Господи люди Твоя...»

5 (18) січня. Понеділок. Навечеріє Богоявлення. Великі Години. Вечірня з Літургією св. Василія Великого. По молитві заамвонній — чин освячення води в притворі храма.

6 (19) січня. Вівторок. Богоявлення Господнє. Всенічне богослуження починається з Великого Повечерія. Вся служба з Мінеї. Літургія св. Іоана Золотоустого. Після заамвонної молитви — хресний ход (процесія) до річки, або колодязя для освячення води. Увечері святочна Вечірня з великим прокимном — «Бог наш на небесі і на землі...»

Особливості богослужень в день свята як рівнож в наступні святочні дні і неділі м. січня вказані в «Богослужбових вказівках» К-ря за 1969—70 рр.

25 січня (7 лютого). Неділя про Митаря і Фарисея. Початок Тріоді посної. Починаючи від цієї неділі у всі наступні аж до 5-ої неділі Великого Посту на Утрені після читання Євангелії й співу «Воскресеніє Христово видівше» впроваджується спів покаянних тропарів: — «Слава...» «Покаянія отверзі мі двері...» — «І нині...» — «На спасенія стезі...», «Помилуй мя Боже» і «Множества содіяних мною лютих...» Канон неділі. Катавасія — «Сушу глубородительную землю».

30 січня (12 лютого). П'ятниця. Собор трьох святителів. Служба вся з Мінеї. (Див. «Богосл. вказ.» К-р 1970 р.).

ЛЮТИЙ

1 (14) лютого. Неділя про Блудного Сина. До обичної служби з Октоїха і Тріоді додаються стихири і тропар передпразника — «Небесний лик...» На Утрені після «Хваліте ім'я» співається псалом 136-й — «На ріках вавилонських», а потім тропарі — «Ангельський собор». Такий же порядок і в наступні дні неділі — М'ясопусну і Сиропусну. Канон неділі, передпразника і Тріоді, катавасія — «Сушу глубородительную...»

2 (15) лютого. Понеділок. Стрітення Господнє. Служба вся з Мінеї.

6 (19) лютого. П'ятниця. Оддання празника Стрітення. За вказівкою Типікону — «Аще случится празник Стрітення в неділю Блудного, або в понеділок, чи теж у вівторок М'ясопусної неділі, отдається празник в п'яток тоя же неділі. Повторюється святочна служба без входа, паремій і полієлея. Прокимен, алилуя і причасний стих празника. Апостол і Євангелія дня.

7 (20) лютого. Поминальна (родительська) субота. Порядок богослужень подано в К-рі за 1969 р. (Богосл. вказ. — 26 січня/8 лютого).

8 (21) лютого. Неділя про Страшний Суд (М'ясопусна) служба з Октоїха і Тріоді. На Утрені катавасія — «Помощник і покровитель». На Літургії прокимен — «Велій Господь наш...»

11 (24) лютого. Середа Сирної седмиці. Починаючи з Вечірні (вівторок вечір) богослуження мають Великопосний характер. Послідовний порядок цих богослужень подано в К-рі на 1969 р. (Богосл. вказ. 6/19 лютого). Літургія в цей день не відправляється.

13 (26) лютого. П'ятниця Сирної седмиці. Порядок богослужень такий, як у середу. Літургія не відправляється.

14 (27) лютого. Субота. Пам'ять прп. отців у подвизі прославлених. Служба вся з Тріоді. Докладніші вказівки в К-рі з 1970 р. під датою 22 лютого (7 березня).

15 (28) лютого. Неділя Сиропусна (Прощення) — служба з Тріоді. На Утрені востаннє співається «На ріках вавилонських». Катавасія — «Яко по суху». На Літургії прокимен гол. 8-й — «Помолітеся і воздадіте...» На Вечірні прокимен великий — «Не отврати лиця Твоєго». Вкінці Вечірні, яка від «Сподоби Господи» має вже характер Великопосний, після молитви Єфрема Сирина з поклонами і після отпуста відбувається чин взаємного прощення кривд і провин перед початком Великого Посту. На проскомідії перед Літургією, подібно як і в кожну наступну неділю Вел. Посту заготовляються Євхаристичні Агнці для Літургії Ранішосвячених

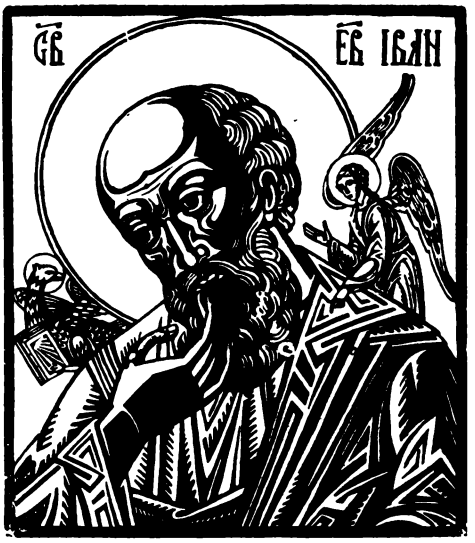

М. Осінчук: Св. апостол Іван.

Дарів на середу і п'ятницю.

16 лютого (1 березня). Понеділок 1-ої седмиці Великого Посту. В перші чотири дні цієї седмиці на Великому Повечерії читається покаянний канон прп. Андрея Критського (поклони). На годинах та інших богослуженнях вкінці виголошується — «Боже ущедри ни...» Натомість — «Молитвами свв. отців наших...» виголошується тільки вкінці Вел. Повечерія. На Літургіях Ранішосвячених Дарів молитва Єфрема Сирина виголошується після «Да ісправится» і після «Нині сили небесниї».

У всі седмичні дні Вел. Посту богослуження відправляються з Тріоді та з Мінеї. З Октоїха читаємо тільки троїчні, світильні та сідальні чергового голосу. По суботах (крім Страсної) правиться Літургія св. Іоана Золотоустого з поминанням померлих, а в недільні дні (крім неділі Вербної), а також у Страсний четвер і суботу — Літургія св. Василія Великого. Молитовне чествування визначніших святих, що їх пам'ять випадає на 1-му тижні посту, переноситься на суботу, або неділю.

20 лютого (5 березня). П'ятниця 1-ої седмиці. Після заамвонної молитви на Літургії Ранішосвячених Дарів читається псалом 12-й. — «Господи услиши молитву» і співається молебний канон влмч. Феодору Тирону з благословенням колива.

22 лютого (7 березня). Неділя 1-а Великого Посту. Богослуження з Октоїха і Тріоді за вказівками в К-рі 1970 року (2/15) березня.

24 лютого (9 березня). Вівторок 2-ої седмиці Посту. Перше й друге обрі-

тення чесної глави Іоана Хрестителя. В понеділок після Годин великопосних з кафізмами (на 6-ій Годині — паремія дня) та «Ізобразительних» починається Вечірня по чину посному. Після початкового псалма і обичних кафізм, — стихири на «Господи возвах» — Тріоді — 3, і святому з Мінеї — 3. «Слава» — святому, «І нині...» Богородичен 1-й черг. голосу. Вхід «Світе тихий», прокимен і читання дня і святому 3 паремії. «Сподоби Господи», Єктенія — «Ісполнім вечірнюю молитву». Стихири на стиховні з Тріоді, «Слава» святому, «І нині», Богородичен чергового голосу. Після «Нині отпущаєши» — тропар святого: «От землі возсіявши предтечева глава лучи іспущает нетлінія вірним ісціленій свише собирает множества ангел долі же созивает человіческий рід єдиногласную воздати славу Христу Богу». «Слава... І нині...» «Єже от віка утаєнноє...» Єктенія «Помилуй нас Боже...» потім молитва Єфрема Сирина з поклонами; «Всесвятая Троїце...» «Благословлю Господа». «Достойно єсть...» і отпуст. На Утрені тропар Предтечі; «Слава», «І нині...» — Богородичний. По кафізмах сідальні Тріоді без єктеній. Після 3-ої кафізми мала Єктенія і оба сідальні Предтечі. Полієлей. Величання «Величаєм Тя Предтече Спасов Іоане і почитаєм всі чесния Твоєя глави обрітеніє». Степенна — «От юности». Прокимен — «Тамо возращу рог Давиду, уготовах світильник помазаному моєму». Після Євангелії — «Слава...» Молитвами святого славного пророка Предтечі і Хрестителя Господня Іоана, Милостиве очисти... «І нині...» «Молитвами Богородиці...» «Помилуй мя Боже» і стихира Предтечі. Канон з Мінеї, катавасія — «Отверзу уста...» По піснях трипісніця — катавасія Тріоді. Світильний і стихири хвалітні — Предтечі. Славословіє велике читається. Після Єктенії — «Ісполнім утренюю» — стихири стиховні з Тріоді. «Слава» — Предтечі, «І нині» — Богородичен з Мінеї. Після «Благо єсть» і «Отче наш» — тропар Предтечі. Єктенія сугуба, молитва Єфрема Сирина і безпосередньо, без отпуста читається 1-а година з тропарем і кондаком Предтечі. Вкінці після молитви Єфрема Сирина — «Христе світе істиний...» і отпуст. У вівторок Години з кафізмами. На 6-ій Годині — паремія дня. Після кафізм на Годинах — «Слава» — тропар Предтечі; «І нині» Богородичен. Години. Вкінці кожної Години молитва Єфрема Сирина. Після 9-ої Години, читаних «блаженних» і молитви — «Ослаби, остави» — кондак храма, «Слава» Предтечі; «І нині» — «Предстательство християн», потім многократне «Господи помилуй»; «Слава... і нині...», «Чеснішую Херувим», молитва Єфрема Сирина і молитва — «Всесвятая Троїце», після якої починається Вечірня «по чину посному». На «Господи возвах» стихири на 10-самогласен дня, мученичен і подобні з Тріоді — 3; стихири Предтечі — 3; «Слава» — Предтечі, «І нині». Вхід з Євангелією. Прокимен і паремії дня з Тріоді. Після «Да ісправится» і молитви Єфрема Сирина, — прокимен «Возвеселится праведник о Господі...» Апостол і Євангелія Предтечі і дальше слідування Літургії Ранішосвячених Дарів. Причасний стих — «Вкусіте і видіте...» і — «В пам'ять вічную буде праведник». На отпусті поминається крім Предтечі також святий наступного дня.

28 лютого (13 березня). Субота 2-ої седмиці посту — Поминальна. На Утрені — «алилуя» на голос 2-й за стихами заупокойними, подібно, як у суботу М'ясопусну. Тропарі: — «Апостолі, мучениці і пророці...», «Слава...», «Пом'яни Господи...», і нині — «Мати святая...». Кафізма 16-а. Сідальні мученичні чергового голосу з Октоїха. Кафізма 17-а за порядком і чином суботи М'ясопусної (див. К-р 1969 р. 26 січня). Після кафізми тропарі мертвенні «Благословен єси Господи...», «Святих лик...». Єктенія заупокойна. Сідальний — «Покой Спасе наш». Псалом 50-й. Канон з Мінеї. Молитва — «Спаси, Боже, люди твоя» перед каноном по суботах Великого Посту не читається. По 6-ій пісні — заупокойна Єктенія і кондак — «Со святими упокой...» також ікос — «Сам єдин єси безсмертний...» Після читаного Славословія великого, єктенії та стихир на стиховні — «Благо єсть...» «Отче наш» тропарі — «Апостолі, мучениці і пророці...» «Пом'яни Господи...» і «Мати святая...» Закінчення звичайне повсякденної Утрені. На Літургії св. Іоана Золотоустого прокимен — «Веселітеся о Господі і радуйтеся праведнії», а також заупокойний «Душі їх во благих водворятся». Подібним чином відправляється заупокойні служби в суботи наступних седмиць: третьої та четвертої.

БЕРЕЗЕНЬ

8 (21) березня. Неділя 3-я Великого Посту — Хрестопоклонна. Голос 7-й. На Утрені, після Вел. Славословія — винос хреста. На Проскомідії перед Літургією належить заготовити три Євхаристичні Атнці. Докладніше про особливості богослужень цієї неділі, як рівнож седмичних богослужень 4-ої седмиці сказано в К-рі за 1970 р.

9 (22) березня. Понеділок 4-ої седмиці.

Пам'ять свв. 40 мчч. Севастийських. В неділю на Вечірні — «Блажен муж». Стихири з Тріоді — 4; та з Мінеї — 4. «Слава» — стихира мчч. — «Терпяще настоящая...» «І нині» — «Прейде сінь законная». Після входу прокимен Вел. — «Дал єси достоянієе». Паремії з Мінеї. На стиховні самогласи дня з Тріоді і мученичний: «Слава» ... святих, «І нині» «Богородице Ти єси лоза...» Після «Отче наш» тропар «Болізньми святих»; «Слава... і нині...» — «Гавриїлу віщавшу» Єктенія сугуба, молитва Єфрема Сирина, отпуст. На Утрені «Бог Господь» — тропар і Богородичен з Мінеї. Після 1-ої та 2-ої кафізм — сідальні з Тріоді, після 3-ьої — Єктенія мала і сідальні з Мінеї. Полієлей. Величання загальне мученикам. Степенна — «От юності...» Прокимен голос 4-й — «Проїдохом сквозі огнь і воду і ізвел ни єси в покой». Стих — «Разжегл ни єси, якоже розжизається сребро». Єв. Лк. зач. 106. Після Євангелії — стихира «Пророчески убо вопіяше Давид». Канон святих з Мінеї і трипіснець з Тріоді. Катавасія — «Отверзу уста». По 9-й пісні — світильний мучеників. Хвалітні стихири і «Слава» — мучеників; «І нині» — «Блажим Тя, Богородице Діво...» Славословіє велике читане. Стихири на стиховні з Тріоді; «Слава» — «Істини нашея»; «І нині» — «Непроходимая дверь». Потім — «Благо єсть» — «Отче наш» тропар мучеників. Єктенія, молитва Єфрема Сирина. На 1-й годині тропар мучеників. Після «Что Тя наречем», замість «Стопи моя» співається «Кресту Твоєму» і стихири на чествування креста: — «Прийдіте вірнії». Після «Отче наш» на всіх годинах та «ізобразительних» — кондак «Не к тому пламенноє оружіє». В кінці 1-ої години, після молитви Єфрема Сирина — молитва «Христе світе істиний» і отпуст. Години 3-я, 6-а і 9-а та «ізобразительні» відправляються в обичному порядку й часі в день пам'яті мучеників (понеділок). Літургія Ранішосвячених Дарів. На «Господи воззвах» стихири з Тріоді і святих — 4. «Слава» — «Пророчески убо вопіяше» «І нині...» — «Все упованіє...» Вхід з Євангелією. Прокимен дня і паремії з Тріоді. Після «Да ісправится» — Єктенія мала і прокимен — «Ти Господи сохраниши...» Апостол і Євангелія мучеників. Причасний стих — «Вкусіте і видіте» і «Радуйтеся праведнії».

11 (24) березня. Середа 4-ої седмиці. Уся служба тільки з Тріоді. На 1-й годині чествування хреста таке, як у понеділок. На всіх годинах кондак — «Не к тому пламенноє оружіє». На Літургії Ранішосвячених Дарів після Єктенії про оглашених, додається ще Єктенія — «Єлиці ко просвіщенію приступіте». Повторюється вона на всіх Літургіях Ранішосвячених Дарів до кінця Тріоді посної.

13 (26) березня. П'ятниця. Після отпуста на «ізобразительних» тропар «Кресту Твоєму...» і стихири на чествування хреста. Вірні підходять і цілують хрест, після чого священик вносить Його святими вратами у вівтар і кладе на престолі. Починається Літургія Ранішосвячених Дарів.

Миколаївська церква. 1655 р. Закарпаття, Перечинський р-н, с. Гусний.

Ікона з-під Шумська з XVII століття.

15 (28) березня. Неділя 4-а Великого Посту. На Проскомідії належить заготовити три Євхаристичні Агнці.
18 (31) березня. Середа 5-ої седмиці (див. К-р 1969 р. 13 (26) березня).
19 березня (1 квітня) Четвер 5-ої седмиці (див. К-р 1969 р. 14 (27) березня).
21 березня (3 квітня). Субота Акафіста. Похвала Пресвятої Богородиці. (Див. К-р 1970 р. 29 березня (11 квітня).
22 березня (4 квітня). Неділя 5-а Великого Посту. На Літургії прокимен неділі чергового голосу і прп-ній: — «Дивен Бог во святих своїх». Увечері остання Пасія. Прокимен Вечірні — «Дал єси достояніє».

24 березня (6 квітня). Вівторок 6-ої седмиці. Передпразник Благовіщення. На Вечірні стихири Тріоді — 3; празника — 5; «Слава... і нині» — празника. Після входу — пареміі Тріоді — 2 і празника — 3. «Сподоби Господи». На стиховні самогласні дня і мученичний. Слава і нині... «Днесь радость...» Після «Нині отпущаєши» тропар празника. Єктенія. Молитва Єфрема Сирина. Отпуст.

25 березня (7 квітня). Середа 6-ої седмиці. Благовіщення Пресвятої Діви Марії. Всенічна починається з Великого Повечерія, на якому співаємо тропар і кондак празника. На Утрені тропар празника; кафізми з сідальними Тріоді і празника. На поліелеї величання — «Архангельський глас». Степенна — «От юности». Прокимен — «Благовісте день од дне спасеніє Бога нашего». Після Євангелії стихира — «Благовіствует Гавриїл...» Канон празника і трипіснець Тріоді. Приспів до тропарів трипіснця — «Слава Тебі Боже наш...» Замість «Чеснішую» — «Благовістуй земле... Яко одушевленому» Після хвалітних стихир — Славословіє велике читане. Єктенія «Ісполнім утреннюю...» На стиховні стихири Тріоді; «Слава ... і нині» — празника. Після «Благо єсть» і «Отче наш» тропар празника; Єктенія «Помилуй нас Боже». Молитва Єфрема Сирина і безпосередньо, без отпуста читається 1-а година, в кінці якої, по молитві Єфрема Сирина, — молитва «Христе світе істиний» і повний отпуст. Година 3, 6 і 9-а читаються з кафізмами, але без поклонів. На годині 6-й паремія Тріоді. Літургія св. Іоана Золотоустого починається з Вечірні, без кафізм. На «Господи возвах» стихири на 11. До останньої стихири приспів — «Творяй ангели своя...» «Слава... і нині» — «Послан бисть...» Вхід з Євангелією. Паремії Тріоді — 2 і празника — 2. Мала Єктенія Виголос — «Яко свят єси...» «Святий Боже» Прокимен, Апостол і Євангелія празника. Задостойник — «Яко одушевленному...» Причасний стих: «Ізбра Господь Сіона і ізволи Єго в жилище Себі...»

26 березня (8 квітня). Четвер. Собор архистратига Гавриїла. На Утрені — «Алилуя» і троїчні чергового голосу. Після кафізм сідальні з Тріоді. Канон празника, Архангела і трипіснець. Катавасія — ірмос Тріоді. Співається «Чеснішую», Світильний троїчний чергового голосу. Хвалітні стихири з Мінеї; «Слава... і нині...» «Благовіствует Гавриїл...» На стиховні стихири дня з Тріоді. Закінчення звичайне, чином великопосним.

27 березня (9 квітня). П'ятниця 6-ої седмиці. Кінець посту Чотиридесятниці. (Див. К-р 1970 р. 4 (17) квітня).
28 березня (10 квітня). Субота Лазарева. На Утрені тропар — «Общеє воскресеніє». Після 2-ої кафізми, — тропарі; «Благословен єси Господи» — «Ангельський собор». Священик в цьому часі обходить храм з кадінням. Після Єктенії малої з виголосом — «Яко благословися ім'я Твоє» і сідального співається «Воскресеніє Христово». Псалом 50-й і канон. До тропарів канона приспів — «Слава Тебі Боже наш...» Катавасія — ірмоси 2-го канона. На 9-й пісні «Чеснішую» не співається, аж до понеділка Фоминої седмиці. На Літургії св. Іоана Золотоустого — «Єлиці во Христа...» Задостойник — «Чистую славно почтім...»
29 березня (11 квітня). Неділя 6-а. Вхід Господній до Єрусалиму. Вся служба з Тріоді. Важніші особливості і порядок богослужень цієї неділі, як рівнож кожного наступного дня

Страсної седмиці, а потім Великодніх свят, Світлого тижня і неділі провідної подані в К-рі 1970 р. Там же можна знайти відповідні вказівки відносно недільних і святочних богослужень періоду Тріоді цвітної включно з П'ятдесятницею. Належить однак одмітити деякі святочні дні, що припадають в цьому періоді як нпр.

КВІТЕНЬ

23 квітня (6 травня). Четвер. Влмч. Георгія (Юрія) Переможця. На Вечірні — «Блажен муж...» стихири празника (Нед. жен мироносниць) і святого. Вхід, прокимен дня і читання паремій. Після «Нині отпущаєши» тропар святого і «Богородице Діво». На Утрені тропар неділі і святого. Величання загальне мученику. Степенна «От юности». Прокимен — «Праведник яко фінікс процвіте і яко кедр в Лівані умножися». Після Євангелії — «Воскресеніє Христово видівше» Слава... «Молитвами Богородиці» і стихира з Мінеї. Канон празника (неділі мироносниць) і святого. Катавасія — «Воскресенія день». На 9-й пісні — «Чеснішую» Світильний святого. Після Славословія тропар празника і святого. На Літургії прокимен, Апостол і Євангелія дня і святого.

29 квітня (12 травня). Середа. Преполовіння П'ятдесятниці. Служба тільки з Тріоді (див. К-р 1970 — 7(20) травня).

ТРАВЕНЬ

8 (12) травня. П'ятниця. Св. ап. і Єванг. Іоана Богослова. Служба Апостолу, сполучена зо службою празника (неділі про Самарянку), (К-р 1970 р.).

9 (22) травня. Субота. Перенесення мощів св. Николая. Порядок служби, як попереднього дня (К-р 1970 р.).

13 (26) травня. Середа. Оддання Пасхи. Початок усіх богослужень — як у світлу Седмицю — «Христос воскрес» зо стихами — «Да воскреснет Бог». Перед Літургією — години звичайні. По вході — тропар. «Собезначальноє Слово» — «Слава» — кондак «Душевними очима» «І нині...», «Аще і во гроб». Закінчення Літургії, як у Світлу Седмицю з отпустом Пасхи.

14 (27) травня. Четвер. Вознесення Господнє. Особливості богослужень, (див. К-р 1970 р.).

17 (30) травня. Неділя. Свв. отців 1-го Вселенського Собору. На Утрені катавасія — «Божественним покровен». На 9-ій пісні співається «Чеснішую». На Літургії — Задостойник — «Тя паче ума».

21 травня (3 червня). Четвер. Свв. рівноап. Константина і Єлени. Служба полієлейна святих з Мінеї сполучена зо службою празника (Вознесення). На Утрені після Євангелії «Слава...», «Молитвами Боговінчанних царей...», — «І нині...», «Молитвами Богородиці... «Помилуй мя Боже» і стихира «Благочестивого Константина...» (див. стихири на Літиї).

Церква XVIII ст., с. Канора, Закарпаття.

22 травня (4 червня). П'ятниця. Оддання празника Вознесення. Повторюється служба празника крім паремій літиї та полієлея. На Літургії прокимен, алилуя іпричасний стих празника. Апостол і Євангелія дня.

23 травня (5 червня). Субота поминальна перед Трійцею. Служба з Тріоді Цвітної за взірцем служби в суботу М'ясопусну. (Див. К-р 1970 р. 31 травня/13 червня).

24 травня (6 червня). П'ятдесятниця. День Пресвятої Тройці. Порядок богослужень в Тріоді. (Див. К-р 1970 р.

25 травня (7 червня). Понеділок. День св. Духа. Третє обрітення чесної глави Іоана Хрестителя. За вказівками Типікону (3-є «Зри») службу Предтечі співаєм у вівторок разом зо службою празника. На вечірні — «Блажен муж». Стихири празника 3 і Предтечі — 5. «Слава»... Предтечі; «І нині»... — празника. Після входу — прокимен дня. Паремії. На стиховні стихири з Мінеї; «Слава... і нині» — празника. Тропар Предтечі — гол. 4-й «Яко Божественноє сокровище сокровенноє в землі, Христос откри главу Твою нам, Пророче і предтече; всі убо сошедшеся в сея обрітеніє, пісньми богоглаголивими Спаса воспоїм спасающа нас од тлінія молитвами Твоїми». «Слава... і нині»... — тропар

празника. На Утрені — величання: «Величаєм Тя Хрестителю Спасов Іоане і почитаєм всі чесния Твоєя глави обрітеніє». Степенна — «От юности». Прокимен: «Тамо возращу рог Давиду, уготовах світильник помазаному моєму». Єв. Лк. зч. 31. Канон празника і Предтечі. Катавасія празника. Співаєм «Чеснішую». По 9-ій пісні світильний Предтечі. Після Славословія — тропар Предтечі. На Літургії — прокимен, Апостол і Євангелія празника і Предтечі. Задостойник — «Радуйся Царице».

30 травня (12 червня). Субота. Оддання празника П'ятдесятниці. Служба з Тріоді Цвітної.

31 травня (13 червня). Неділя 1-а по П'ятдесятниці — Всіх святих. Служба з Тріоді. Від цього дня до 1-го серпня на Утренях з Вел. Славословієм співається катавасія — «Отверзу уста».

ЧЕРВЕНЬ

1 (14) червня. Понеділок. Седмиця 2-а по П'ятдесятниці. Початок посту Петрівки. Від цього дня на седмичних богослуженнях впроваджується знов спів і читання з Октоїха. На отпустах, крім святих храма і дня Мінеї поминаються святі дня седмиці. Устав повсякденних богослужень подано в 9-ім розділі Типікону.

7 (20) червня. Неділя 2-а по П'ятдесятниці. Пам'ять усіх святих, що на Русі прославлені. Недільна служба з Октоїха 1-го голосу сполучується з полієлейною службою святим. Величання святим — «Величаєм вас».

12 (25) червня. П'ятниця. Прп. Онуфрія Великого. Урочисте храмове свято в Яблочинському мужеському монастирі на Підляшші.

За докладнішими вказівками про особливості порядку богослужень в недільні і святочні дні м. червня відсилаємо під відповідні дати нашого К-ря за 1969—70 рр. у відділі — «Богослужбові вказівки».

ЛИПЕНЬ

2 (15) липня. Четвер. Положення ризи Пресв. Богородиці у Влахернському храмі в Константинополі. Колишнє величаве храмове свято в Турковицькому жіночому монастирі (Грубешівський пов.). Бородична служба з Вел. Славословієм з Мінеї.

10 (23) липня. П'ятниця. Положення ризи Христової в Москві і пам'ять прп. Антонія Печерського. Сполучення двох полієлейних служб за взірцем чину вказаного на день 9 травня (сполучення служби Вознесення Господнього зо службою св. Николая (К-р 1969 р.).

15 (28) липня. Середа. Пам'ять св. рівноап. кн. Володимира. Служба полієлейна з Мінеї.

19 липня (1 серпня). Неділя 8-а по П'ятдесятниці. Пам'ять свв. отців 6-ти Вселенських Соборів. Порядок сполученої служби подано в Мінеї — 16 липня. Переважає служба неділі. У святочні дні: 20 липня (2 серпня). Понеділок. Пам'ять св. проп. Іллі; 22 липня (4 серпня). Середа. Пам'ять св. рівноапостольної Марії Магдалини; 24 липня (6 серпня). П'ятниця. Свв. мчч. Бориса і Гліба; 25 липня (7 серпня). Субота. Успіння св. праведн. Анни, матері Пресв. Діви Марії — відправляються полієлейні служби з Мінеї.

СЕРПЕНЬ

В основному важніші особливості святочних днів цього місяця узгоджуються з поданими в попередньому К-рі за кількома лише винятками, про які оце додатково інформуємо:

16 (29) серпня. Неділя 12-а по П'ятдесятниці. Перенесення Нерукотворного образа Спасителя (Убруса) з Єдеси до Константинополя. Сполучення служб: — недільної, святочної (попразнство Успіння) і Нерукотворного Спаса. Переважає служба неділі. На Утрені — канон неділі чергового голосу, катавасія — «Преукрашенная Божественною славою». На 9-ій пісні співаємо «Чеснішую». На Літургії — прокимен, Апостол, Євангелія і причасний стих неділі і Нерукотворного образа.

23 серпня (5 вересня). Неділя. Оддання свята Успіння. Переважає служба неділі. На Утрені — канон неділі; катавасія — «Преукрашенная». На 9-ій пісні — «Чеснішую». Світильний голосу неділі. На Літургії — прокимен, Апостол і Євангелія неділі і празника. Від цього дня до 21 вересня знов співається катавасія — «Крест начертав».

ВЕРЕСЕНЬ

Особливості богослужень у днях: 1 (14) вересня — Церковне Новоліття і 8 (21) вересня — Різдво Пресв. Діви Марії знайдемо в К-рі 1970 р.

12 (25) вересня. Субота перед Воздвиженням. Оддання свята Пречистої. Повторюється святочна служба крім входа, паремій і полієлея. На Літургії — прокимен, алилуя і причасний стих тільки празника; натомість Апостол і Євангелія читаються перше суботи, а потім празника.

13 (26) вересня. Неділя перед Воздвиженням. Передпразник Воздвиження. Сполучення служб: недільної зо службою обновлення храму і передпразника з Мінеї. Служба св. Корнилію переноситься на інший день.

14 (27) вересня. Понеділок. Воздвиження чесного Хреста Господнього. На Вечірні в неділю — «Блажен

муж». 1-й антифон. Стихири празника. По вході — прокимен дня, читання паремій і дальше слідування за порядком і чином вказаним в Мінеї. На Утрені після Славословія Вел. — винос Хреста на середину храма для воздвиження і чествування Його. Порядок слідування цього чину, як рівнож одмінні особливості св. Літургії подано в К-рі 1970 р. Отпуст празника: — «Христос істиний Бог наш, молитвами Пречистої своєї Матері, силою Чесного і Животворящого Креста і всіх святих помилует і спасет...» (до оддання). У дні попразнства на Літургії на вході співаємо «Прийдіте поклонімся... спаси ни Сине Божій, плотию розпнийся поющія Ті: алилуя».

15 (28) вересня. Вівторок. Св. мч. Никити. Вечірня без кафізми. Стихири празника і святого. Після входу — прокимен «Бог наш на небесі і на землі...» Єктенія — «Р-цім всі...» «Сподоби Господи», Єктенія — «Ісполнім вечірнюю..» Стихири на стиховні празника і святого. Після «Нині отпущаєши» — тропар празника і святого. Утрення звичайна по чину «шестирічнім святим в попразнстві». На Літургії прокимен празника і святого — «Возвеселится праведник о Господі...» Апостол Тим. зч. 292. Євангелія Мтв. зч. 36 і рядові читання седмиці 17-ої.

21 вересня (4 жовтня). Понеділок. Св. Кодрата. Оддання свята Воздвиження. Повторюється служба святочна без паремій, літиї та полієлея. На Утрені на 9-ій пісні канона приспіви празника. На Літургії «Святий Боже». Прокимен, алилуя і причасний празника. Апостол і Євангелія дня. Після отпусту Літургії священик вносить св. Хрест у вівтар за чином вказаним на 1 вересня. Від наступного дня до 21 листопада катавасія — «Отверзу уста».

ЖОВТЕНЬ

1 (14) жовтня. Четвер. Покрова Пресвятої Богородиці. Святочна служба Богородиці. Порядок вказано в Мінеї та в Типіконі в примітці: «аще случиться в день седмичний».

11 (24) жовтня. Неділя 20-а по П'ятдесятниці. Пам'ять свв. отців 7-го Вселенського Собору (787). Переважає служба неділі, додаються тільки стихири, паремії, тропар. На Літургії прокимен неділі чергового голосу і отців: «Благословен єси... і хвально і прославлено...»

18 (31) жовтня. Неділя 21-а по П'ятдесятниці. Св. ап. і еванг. Луки. Служба неділі сполучена з апостольською службою.

23 жовтня (5 листопада). Пам'ять св. ап. Іакова, брата Господнього. За усталеною віддавна традицією в цей день в Єрусалимі, а також в Александрії, на острові Кипрі, на горі Синай і в інших місцевостях Східної Церкви відправляється раз у рік особлива Літургія, початки укладу якої церковне передання в'яже з іменем ап. Іакова. Питання авторства і окреслення часу остаточної редакції цієї Літургії дослідниками докладно не вирішене. Можна тільки з певністю прийняти на підставі переховуваного в Єрусалимській Церкві передання, що початкову основу для чину першої Літургії в Єрусалимській Церкві міг покласти її перший єпіскоп — св. ап. Іаков. На цій основі пізніше, в міру потреб і загального розвитку церковного життя, доповнювана новими молитвами і піснеспівами остаточно сформувалась ця Літургія в тій редакції, що, зафіксована в грецьких рукописних пам'ятках, заховалась до наших днів.

Перший переклад її на церковнослов'янську мову доконаний був у XIV в. знаним філологом і упорядником старослов'янського правопису, архієпіскопом Тирновським, а пізні-

Церква з села Кривки. 1763 р. м. Львів.

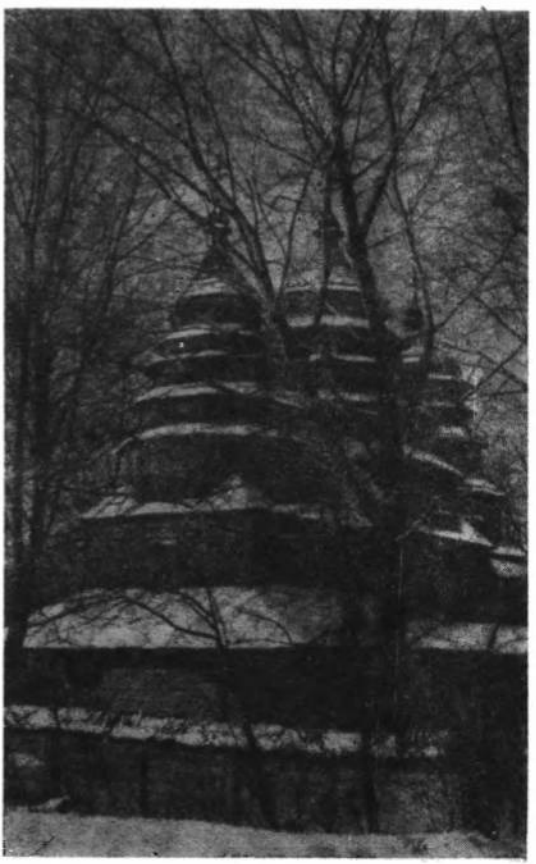

ше патріархом болгарським Евфімієм. З пізніших перекладів відомі, — переклад ігумена Филипа (Гарднера), виданий в Чехословаччині (Владимирова, 1938 р.) і пізніше переклад Левкійського єпіскопа Парфенія, виданий в Болгарії (Софія, 1948 р.).
Простотою свого укладу, безпосередньою щирістю і глибоким змістом своїх молитов Літургія св. ап. Іакова переносить нас у перші віки християнства, коли у спільній щирій молитві єдналися вірні зо своїми пастирями в одну тісну родину.
В церковній практиці на терені нашої Митрополії вперше, і як досі, тільки єдиний раз, старанно підготовлена і урочисто відправлена була ця Літургія блаженної пам'яті преосвященим єпіскопом Михаїлом (Кедровим) в Білостоцькому св. Миколаївському Соборі в 1950 р. Залишила вона глибоке враження в пам'яті православних білосточан. Належало б, де є відповідні умови, хоч раз у рік, віддавати молитовну честь першому єпіскопу християнської Церкви — св. ап. Іакову, відправленням Літургії, початки якої в'яжуться з його іменем.
24 жовтня (6 листопада). Субота Дмитрівська-поминальна. За уставними вказівками 13 розд. Типікона служба святого з Мінеї сполучується з піснопіннями заупокойними суботи чергового голосу з Октоїха.
26 жотня (8 листопада). Понеділок. Св. влмч. Димитрія Солунського. Служба полієлейна з Вел. Славословієм з Мінеї. На Утрені прокимен: «Дивен Бог во святих своїх...» На Літургії прокимен «Спаси Господи люди Твоя...» і «Возвеселится праведник о Господі». Причасні стихи: «Хваліте Господа» і «В пам'ять вічную...»

ЛИСТОПАД

8 (21) листопада. Неділя 24-а по П'ятдесятниці. Собор св. архистратига Михаїла. Сполучення служби недільної з Октоїха зі службою святого з Мінеї.
14 (27) листопада. Субота. Св. ап. Филипа. Служба полієлейна з Вел. Славословієм з Мінеї. Заговіни на Різдвяний піст (Пилипівка).
21 листопада (4 грудня). Субота. Введення у храм Пресвятої Діви Марії. Святочна служба з Мінеї. На Утрені катавасія — «Христос рождається». Докладніші вказівки в К-рі 1970 р.
22 листопада (5 грудня). Неділя 25-а по П'ятдесятниці. Сполучення служби недільної, попразнства (Введення) і святого за порядком вказаним в Типіконі, — «аще случится попразнство входа Богородиці в неділю».
25 листопада (8 грудня). Середа. Оддання свята Введення. Повторюється служба святочна без паремій, літиї та полієлея, сполучена зі службою святих дня з Мінеї. На 9-ій пісні канона співаємо приспіви свята. На Літургії — прокимен празника і святих — «Чесна пред Господем...» Апостол і Євангелія празника і святих.

ГРУДЕНЬ

6 (19) грудня. Неділя 28-а по П'ятдесятниці. Пам'ять свят. і чудотворця Николая. Служба неділі сполучена зо службою святителю з Мінеї.
13 (26) грудня. Неділя 29-а по П'ятдесятниці — свв. праотців. Служба неділі сполучена зо службою свв. праотців.
19 грудня (1 січня 1972 р.). Субота перед Різдвом Христовим. Горожанський Новий рік. Служба рядова з Мінеї.
20 грудня (2 січня). Неділя перед Різдвом Христовим — свв. отців. Передпразник Різдва Христового. Служба сполучена — неділі, передпразника і свв. отців. На Вечірні стихири неділі, передпразника і отців. «Слава» — «Даниїл муж желаній»... «І нині» — «Вертепе благоукрасися». Після входу — пареміі... Тропарі неділі, передпразника і отців. Від цього дня аж до оддання Богоявлення (14 січня) на седмичних богослуженнях Октоїх не вживається.
21 грудня (3 січня). Понеділок, св. Петра митрополита Київського. Служба полієлейна з Вел. Славословієм за порядком вказаним в Мінеї.
24 грудня (6 січня). Четвер. Навечеріє Різдва Христового. Святвечір. Порядок богослужень в К-рі 1970 р. Там же подано порядок богослужень на свято Різдва Христового — 25 грудня.
26 грудня (8 січня). Субота по Різдві Христовім. Собор Пресвятої Богородиці. На Вечірні прокимен — «Кто Бог велій». Утреня святочна з попереднього дня. На Літургії прокимен суботи «Пом'яну ім'я Твоє» і «Величит душа моя». Апостол і Євангелія суботи по Різдві і дня.
27 грудня (9 січня). Неділя по Різдві Христовім. 31-а по П'ятдесятниці. Пам'ять правд. Давида, царя, Іосифа обручника та Іакова, брата Господнього. В цьому році припадає ще на цю неділю пам'ять св. первмч. архидиякона Стефана. До служби неділі і святих додаються стихири і тропар первмч. Стефана. На 9-ій пісні канона співається «Чеснішую». На Літургії прокимен неділі і апостола — «Во всю землю...» Апостол і Євангелія неділі і первомученика.
31 грудня (13 січня). Четвер. Оддання свята Різдва Христового. Повторюється святочна служба крім паремій, літиї та полієлея. На Літургії прокимен, алилуя і причасний стих празника. Апостол і Євангелія дня.

З ЖИТТЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ПОЛЬЩІ ЗА МИНУЛИЙ 1970 РІК

Ще один рік існування всесвіту відійшов у вічність, як один з чергових етапів земного історичного буття. Життя Церкви, яка основана на вірі у вічність Духа і Його безсмертя, але свою місію і призначення виконує вона в умовах того ж земного історичного буття, проходить також у тих етапах-вимірах часу, що розглядаючи їх і оцінюючи, можемо робити висновки з пройденого та намічати шлях для ближчого майбутнього в її житті.

Минулий 1970 рік позначився в житті Православної Церкви в Польщі кількома видатної ваги подіями. Подаємо їх у формі коротких інформаційних звідомлень за хронологічним порядком.

21 січня 1970 року в митрополичому кафедральному Соборі відбувся чин наречення, а 22 січня — хиротонія, обраного священним Собором єпіскопів, архімандрита Алексія (Ярошука) в сан єпіскопа люблінського, вікарія Варшавсько-Більської єпархії. Таким чином поповнилось необхідне кворум єпіскопів для наміченого вибору нового митрополита на місце спочилого в минулому році, світлої пам'яті Блаженнішого Митрополита Стефана.

Новопоставлений владика Алексій (Олександр Ярошук) народився 16 березня 1925 р. в с. Борисовщині Сем'ятицького повіту на Білосточчині в побожній селянській родині. З дитинства вирізнявся він щирою глибокою вірою, любов'ю та прив'язанням до Церкви. Ці чесноти спонукали його, мимо трудних матеріальних і життєвих обставин, взяти на себе нелегке завдання — здобути богословську освіту. З упертою наполегливістю реалізував він ці заміри — спочатку в Духовній семінарії в заочному секторі навчання при одночасній важкій заробітчанській праці в Білостоці, пізніше на Православній секції Християнської Теологічної

Блаженніший Василій — Митрополит Автокефальної Православної Церкви в Польщі.

Академії у Варшаві, яку закінчив зі званням магістра богословія.

Прийнявши чернечий постриг і священичий сан, о. Алексій з неупинним запалом віддався пастирській праці в трудних не раз обставинах на теренах Вроцлавсько-Щецінської єпархії, де самовіддано й успішно працював аж до часу покликання його до нового високого служіння св. Церкві в єпіскопському сані.

Хочеться побажати і належить просити у Бога, щоб уділена йому особлива ласка Благодаті Божої, укріпила його духовні й фізичні сили в подвизі гідного несення свого високого служіння.

Два дні пізніше — 24 січня, відбулась у Варшаві елекційна сесія Собору єпіскопів Православної Церкви для вибору нового митрополита — первоієрарха Автокефальної Православної Церкви в Польщі. Обрано преосвященного Василія, єпіскопа Вроцлавсько-Щецінської єпархії. Уро-

Преосвященний Алексій — єпіскоп Люблінський, ординатор Вроцлавсько-Щецінської Єпархії.

чисту інтронізацію встановлено на 1 березня 1970 р. Докладний звіт з перебігу інтронізаційних святкувань надруковано в журналі «Церковний вестнік» (№ 3, 1970 р.).

Блаженніший Митрополит Василій (до чернечого постригу о. Володимир Дорошкевич) народився 15 березня 1914 р. в селі Тиси Бельськ-Підляського повіту на Білосточчині в благочестивій селянській родині. Після закінчення Духовної семінарії у Вільні в 1936 році вступив на Православну богословську студію Варшавського університету. Прийнявши в наступному році священичий сан, розпочав о. Володимир свою душпастирську працю, продовжуючи одночасно вищі богословські студії на університеті до початку другої світової війни. Молодечим щирим запалом, самовідданістю і любов'ю відзначалось пастирське служіння о. Володимира, особливо на парафії в м. Городку, де його стараннями і трудами побудовано, на місці знищеної в часі війни, величаву муровану святиню в честь свята Пречистої.

При кінці 1959 р., згідно з вибором і постановою Собору єпіскопів, о. Володимир, як намічений кандидат в єпіскопи, прийняв чернечий постриг з іменем Василія, а 1 січня 1960 р., в день пам'яті свого небесного покро-

Фрагмент Богослуження в день інтронізації Блаженнішого Митрополита Василія.

вителя св. Василія Великого, був піднесений до гідності архімандрита. Хиротонія в сан єпіскопа з дорученням управління Вроцлавсько-Щецінською епархією відбулась в день свята Благовіщення, 25 березня 1960 року.

В тяжких умовах доводилось працювати преосвященному Василію на просторих теренах своєї недавно утвореної, ще не вповні організованої, епархії. Відчувався брак священиків для організування нових парафій та їх обслуження. Клопітною не раз проблемою було здобуття для нових парафій відповідних сакральних об'єктів, а ті, що вже були, вимагали часто капітального ремонту. Преосвященний, нерідко сам, в робочому вбранні працював при капітальному ремонті свого кафедрального собору у Вроцлаві. З метою побудження і загрівання духовно-релігійного життя своєї пастви владика Василій дуже часто відвідував найглухіші закутки своєї епархії, незважаючи на трудні не раз і невигідні умови комунікації. У тих неустанних щоденних турботах і труднощах свого архіпастирського служіння преосвященний Василій знаходив ще час для підвищення своїх наукових кваліфікацій, а також для активної суспільно-громадської праці в різних християнських організаціях на міжнародному форумі.

За наукове опрацювання теми «Римо-католицька Маріологія в першій половині XX ст.» професорська Рада Московської Духовної Академії признала преосвященному Василію наукове звання магістра богословія.

Тепер одною з найчільніших турбот Блаженнішого Митрополита Василія є постійне його піклування про піднесення рівня культури життевого побуту, порядку і трудової дисципліни в Духовній семінарії та серед вихованців митрополітального гуртожитка. Завдяки його старанням та прихильності з боку урядових властей удалось в минулому році реалізувати віддавна пекучу потребу сполучення загальноосвітніх предметів ліцеального рівня з предметами спеціально-богословськими в стінах одної школи — Православної духовної семінарії у Варшаві.

З початком 1970/71 шкільного року в семінарії відкрито VIII і IX класи, як філіальні класи одного з державних загальноосвітніх ліцеїв для дорослих у Варшаві. Навчання відбувається в будинку семінарії в рам-

Ієрархи Автокефальної Православної Церкви в Польщі.

Фрагмент Богослуження в день інтронізації Блаженнішого Митрополита Василія.

ках сітки нормальних шкільних занять у ранніх годинах. За кілька років, після закінчення організації наступних ліцеальних класів, при одночасному поширенні програми і продовженні терміну навчання в семінарії до 5-и років, випускники цієї школи одержать повноцінне свідоцтво закінчення середньої загальноосвітньої та спеціальної Духовної православної школи.

Вельми корисне значення згаданої реорганізації Духовної православної семінарії, її позитивні наслідки у всіх ділянках життя нашої Церкви— незаперечні. Але це лише одна з ділянок актуальних потреб і багатьох добрих замірів та починань для їх реалізування. Виповнюють вони вщерть щоденне трудове життя Блаженнішого Владики Василія. Нехай же Всемилостивий Господь щедро обдаровує і спомагає своєю ласкою його духовні та фізичні сили, благословляючи його труд і добрі починання на благо Православної Церкви, нашого народу та Польської держави.

Інтронізаційні святкування нового первоієрарха Автокефальної Православної Церкви в Польщі відзнаменовано ще одною визначною подією в житті Церкви. З 1 березня 1970 р. став правнодіючим, затверджений Міністеріальним Урядом для Справ Ісповідань, Внутрішній Статут Православної Церкви в Польщі. Урочисте офіційне вручення цього Статуту Блаженнішому Митрополиту Василію відбулось у наступний після інтронізації день — 2 березня в будинку Міністерства в присутності запрошених делегацій Православних Церков, що прибули на інтронізаційні святкування. Директор Уряду, др Олександр Скаржинський вручив Його Блаженству оригінал Статуту з офіційним підтвердженням його апробати.

Статут цей правно упорядковує внутрішнє життя Церкви у всіх його важливіших ділянках. Деякі його постанови і позиції вже частинно введено в життя, як, напр., укомплектування Митрополітальної Ради, а при ній ряду комісій. Передбачається друковане видання цього Статуту окремим тиражем.

● ● ●

В загальному цілорічному підсумуванні важливіших подій з життя Православної Церкви в Польщі по стороні т.зв. «активів» слід згадати ще появу друком науково-богословської праці проректора Християнської Богословської Академії у Варшаві, доктора, доцента, протоєрея о. Георгія Клінгера. Книжка ця видана польською мовою в рамках наукових видань Християнської Богословської Академії під заголовком: „Geneza sporu o epiklezę. Eschatologiczny i memorialny aspekt Eucharystii w kanonie pierwszych wieków". W-wa, 1969.

● ● ●

Відомо, що серед інших доктринальних різниць і відмінностей проблема Євхаристичної епіклези віддавна була предметом спору поміж Західною і Східною церквами. В Західній Церкві найважливішим моментом в тайні Євхаристичної консекрації (освячення і переіточення св.

Дарів) уважаються установчі слова Ісуса Христа, сказані на Тайній Вечері. Натомість у Східній Церкві таким моментом є особлива молитва з призиванням діючої благодаті св. Духа на св. Дари, уміщена безпосередньо після згаданих слів Спасителя. Молитва ця називається епіклезою.

В існуючій на цю тему багатій полемічній літературі головний натиск кладено на доведення слушності погляду одної або другої сторони, не пробувано натомість вияснити, звідки повстала ця різниця. Отже праця о. Георгія Клінгера має заповнити цей пробіл. Автор ставить своєю ціллю знайти і вияснити причину і початки повстання згаданої різниці і бачить її в одмінності Євхаристичної концепції, вираженої в посланнях св. ап. Павла, яка прийнялась у заснованих ним Церквах, де Євхаристія сприймалась і переживалась головним чином, як спомин Тайної вечері. В Церквах заснованих іншими апостолами сприймалась вона, як продовження і спомин тих молитовних зборів і учт, коли Ісус Христос, після Воскресення з'являвся в колі своїх учнів, навчаючи і запевняючи їх в обітниці свого майбутнього другого пришестя в світ. На протязі II-го ст. обидва ці початково різні Євхаристичні сприймання й концепції — меморіальна, більш характеристична для Заходу — і есхатологічна — поширена на Сході, поєднались між собою, однак давня, первісна різниця у їх сприйманні відбилась на відмінності акценту при консекрації — або на слова установчі, або теж на молитву з призиванням св. Духа.

Виходячи з тези, що Євхаристія представляє центральне містеріум християнської релігії, автор, як сторонник і виразник дуже популярного тепер в богословських колах напрямку — «Євхаристичної еклезіології», на підставі вираженого в обох різних формах консекрації відмінного типу первісного Євхаристичного сприймання, виводить і вияснює ряд еклезіологічних різниць між Церквами — Східною та Західною.

В праці використано багатий екзегетичний і літургічний матеріал, подано мало знані тексти найстарших літургій, а також новіші результати наукових розвідок і досліджень як православних, так і римо-католицьких та протестантських богословів. Є в ній цікава спроба нового погляду на мало досліджений розділ історії древньої Церкви в ділянці розвитку і установлення її св. Таїнств.

Лемки в Висові «хлібом і сольом» вітають бл. пам'яті Митрополита Стефана (1968 р.)

Книжка видана в дуже скромній зовнішній шаті, що ніяк не зменшує її вартості, тим більше, що є вона першою, виданою в післявоєнному періоді в Польщі, книжкою з ділянки Православного богословія. Належить зазначити, що крім вищезгаданої монографії о. прот. Г. Клінгер є автором ряду науково-богословських розвідок і опрацювань, друкованих в «Річнику» Х.А.Т. та в інших богословських часописах і журналах. Відомий також його переклад з французької мови цінної праці проф. Павла Євдокимова під назвою «Православіє», В-цтво «Пакс», В-ва, 1964 р.

Для зацікавлених подаємо, що книжку о. Г. Клінгера можна набути, звертаючись безпосередньо на адресу: Ch. A. T., Warszawa, ul. Miodowa 21.

У ПОМІЧ ПАСТИРЯМ, В НАУКУ ВІРНИМ

Боже Великий, що створив небо і землю! Зглянься на цих нових людей своїх і дай їм, Господи, пізнати Тебе істиного Бога, як пізнали інші краї християнські. Зміцни в народі цім віру праву і чисту.

Так молився св. рівноапостольний Володимир, великий князь київський, вводячи народ своєї держави в родину християнських народів цивілізованого світу, під час масового охрещення киян в річці Почайні. В цій молитві, збереженій для нащадків у записах побожного ченця-літописця, св. Володимир дав заповіт нашому народові — пізнавати єдиного Бога і зберігати в чистоті святу віру і науку Христову, щоб, додержуючи цього заповіту, наші прадіди виростали з диких роз'єднаних племен в культурну християнську націю. І цього заповіту рівноапостольного князя наші предки міцно трималися, творячи у віках великі духовні цінності, бо ж, тільки з прийняттям християнства почався у нас розвиток освіти і культури, від простої грамотності аж до розцвіту славної Київської Академії, яка в 17—18 вв. стала осередком духовної освіти для всього православного слов'янського світу. Але не завжди історичні обставини життя нашого народу були сприятливі для успішного дальшого розвитку і реалізації заповіту нашого Великого Просвітителя. Особливо, в наші дні загальної матеріалізації життя і упадку релігійного духа, чи можемо похвалитись належним станом духовної освіти серед нас? З кожним роком все трудніше стає в нас з кандидатами на священиче служіння. Дай Боже, щоб хоч далось якось утримати нашу молодь вірною нашій Церкві, навчаючи головних молитов та основних істин християнської віри. В зрозумінні цієї потреби часу, і згідно з заповітом св. Володимира про збереження, поглиблення і зміцнення в нашім народі християнської віронауки, подаємо увазі читачів вибрані фрагменти і статті-бесіди з давньої і сучасної духовної літератури. Становлять вони релігійно-усвідомлюючий матеріал, поданий в популярно-доступній формі викладу і пригідний для недільних пастирських поучень, так і для індивідуальної лектури кожного християнина.

Редакція

Нерукотворний образ Спасителя з церкви в с. Крампна. Музей в Сяноці.

ВЕЛИКЕ СЛОВО

Є велике слово, ім'я вище кожного імені, таємне співзвуччя — **Бог.** Цим іменем називаємо Істоту неосягальну, що має недомислиму мудрість, безконечне тривання, незчислиму силу і всеоб'ємну любов. Він є Творцем і Вседержителем всесвіту. З особливою пошаною і благоговінням належить ставитись до самого цього слова-імені.

«Не взивай імені Господа Бога твого надаремне» — каже древня заповідь. А скільки трапляється навіть серед віруючих, що це ім'я вимовляється без потреби і легковажно. Увійшло, наприклад, у звичай говорити: «А Бог його знає», «Ну його к Богу» і таке інше. Буває також, що ім'я Боже, або інше, для нас святе, надруковане, або написане, часто підпадає зневазі і опиняється в смітті чи в болоті. Так не повинно бути. «Нехай святиться ім'я Твоє» — таке перше, а значить підставове, прохання молитви Господньої. Навіть людина невіруюча, нерелігійна не може не знати, що поняття «Бог» містить в собі прикмету найвищої святості, і не можна Його зневажати. Тому християни повинні охороняти і шанувати це слово. Нехай ім'я Боже перебуває в наших мислях постійно, і добре, якщо воно буде якнайчастіше у нас на устах, але з належним благоговінням. «Нехай буде ім'я Господнє благословенне від нині і до віку!».

РАНІШНЯ МОЛИТВА

Найкраща пора дня — ранок.
І хоч завжди належить свою мисль звертати до Бога, але найкращий час для молитви — ранок, коли природа відсвіжилась подихом ночі і співає свій гімн Творцеві. Також і людина, що сном відновивши свої сили, почуває ранком свіжість фізичну і бадьорість духа, а думки її ще не просякли буденними турботами, повинна починати новий день свого життя молитвою. Це насамперед — молитва вдячності, радісні слова хвали і слави, за те, що сон наш був сном до життя, а не до смерті. До них додаймо і слова покаяння, бо так часто ми навіть не помічаємо своїх недобрих вчинків і думок. І завершім свою молитву проханням про майбутній день, щоб наша денна праця була пожиточна для нас і для оточення, щоб Господь благословив її, та хоронив нас і близьких наших у цей день від біди та скорбот. А тому, що в денній метушні ми пізніше можемо забути помолитися, то за кожну з дванадцяти годин дня прокажім з глибини серця многократне «Господи помилуй».

● ● ●

Людина наближується до Бога серцем, і серцем, наскільки може, пізнає Його. Слово «серце» в церковнім вжитку і взагалі в релігійній мислі має інше значення ніж у щоденній звичайній мові. Серце, в понятті релігії, — не тільки фізичний орган — центр кровообігу. Це й не та, лише, властивість душі, що нею любимо; його зміст не вичерпується тим, що входить в душу через наші органи. Релігійне поняття серця значно глибше і ширше — воно є середина, центр «серцевина» духового єства людини, царина, що лежить глибше розуму, що знаходиться ближче до джерел буття, що має свої глибші засоби пізнання. Серце в релігії — орган віри: «Серцем вірується в правду...» У молитвах говориться про помисли серця, або думки... І Господь сказав: «З серця виходять помисли злі». Тому й просимо «Серце чисте збудуй в мені Боже...» Нечистота серця перешкоджує пізнати Бога і навідворот — тільки тим, що мають чисте серце, відкривається Бог, як сказано в заповідях блаженства: «Блажені чисті серцем, бо вони Бога узрять».

І. Франко

● ● ●

У зорях небесних великий закон
Написаний, золотолитий,
Закон над закони: — Свій рідний край
Над все ти повинен любити.

НА ДЕНЬ СВЯТА ПРЕЧИСТОЇ

(8—21 вересня)

Є річчю далеко не припадковою, що святом Різдва Пресвятої Діви Марії відкривається в Церковному році ряд великих свят — Господніх і Богородичних. Хоч свято це було встановлене пізніше від інших великих свят (4—5 вв.), але Церковним Уставом поставлено його першим в порядку церковного року, бо народження Пресвятої Діви Марії дало початок сповнення тисячолітніх очікувань людства на обітованого Спасителя, поклало виразну межу в духовній історії людства, наближаючи об'явлення великої Тайни Божої, коли «Превічне Слово стало тілом і перебувало між нами» (Іоан. 1, 14).

Оте глибоке значення Різдва Пресвятої Діви Марії в тайні Богочеловічества Сина Божого ознаменоване було нашими предками в XI віці в Києві величною будовою собору Св. Софії — Премудрості Божої, Бога Слова — другої особи Пресв. Тройці. Храмовим святом цього собору призначено день свята Різдва Пресвятої Діви Марії, бо ж — «Премудрість збудувала собі дім» (Прип. Солом. 9, 1). Це — прообраз Пречистої Діви, яка стала домом для Премудрості — від Неї народився Христос Спаситель.

Після гріхопадіння перших людей Господь Бог, осудивши і вигнавши їх з раю на тугу життя в тяжкій праці, сльозах і болізнях, подав однакже, як Милосерний у правосудді Свойому, обітницю і надію на помилування і привернення втраченого блаженства: «сім'я жони зітре голову змія». В цьому обітуванні Божому велика роля пизначена була жінці, через яку перше, як через слабшу стать роду людського, диявол знайшов лукавий доступ до невинного тоді серця людського.

Не скоро, однак, здійснилось обітування Боже. Йшли віки, тисячоліття. Рід людський множився; народжені в гріхах покоління відходили «в царство темряви і тіні смертної» (Іов. 10, 21—22). І щойно тоді, — як «прийшла повнота часу, Бог післав Свого Сина, що родився від жони і був під Законом, щоб викупити підзаконних, щоб усиновлення ми прийняли» (Гал. 4. 4—5).

Яка ж це «повнота часу», і для кого вона була потрібна? Повнота часу для приходу в світ Спасителя була потрібна для самого світа, для людини в її падінні. В планах Божого Провидіння було приготувати людей до явлення в світі Сина Божого. Свв. отці висловлювались, що сам Бог не може спасти людину без її свобідної волі і бажання. Примусове спасіння суперечить самій моральній ідеї спасіння. Отже потрібно було, щоб через пізнання тягару гріха зі всіма його наслідками для душі й тіла в добі Старозавітній зростала і поглиблювалась в роді людському свідомість і розуміння своєї немочі в боротьбі з гріхом і прагнення Божої помочі. Пробудження такої свідомості йшло віками, і не без помочі Божої. Провидіння Боже над грішним світом виявилось тоді в тому, що Бог вибрав один народ, дав йому закон свій, свою опіку, різними способами і спробами очищав його, підготовляючи в тому народі явлення Спасителя. Особливо ж глибоке значення Старого Заповіту для наближення «повноти часу» було в тому, що народ, вибраний Богом, а через нього і весь рід людський міг приготовити і видати з себе ту Пречисту Діву, яка була б гідною послужити найбільшій тайні воплощення Сина Божого, ставши Його матір'ю. В образі Пречистої Діви Марії рід людський дав усе найвище і найкраще, все духово найшляхетніше, що міг дати в тій боротьбі добра і зла в світі, яку заповів Бог після падіння перших людей в раю.

Отже, скріплене силою Вишнього, освячене благодаттю Духа Святого, це найкраще, що було в людстві до Христа, видало свій плід — Пресвяту Діву.

«Що принесем Тобі, Христе, коли явишся Ти, як людина, на землі ради нас? Кожне з Твоїх творінь подяку

Тобі приносить! Ангели — спів, небеса — звізду, волхви — дари, пастухи — чудо, земля — вертеп і ясла, — ми ж — Матір Діву. Превічний Боже, помилуй нас!». В цій стихирі на Різдво Христове Православна Церква ісповідує свою глибоку віру в те, що людство перед Христом, незважаючи на опанування гріхом, заховало в собі образ Божий настільки, що люди насмілюються казати про Матір-Діву, що Вона від них, з ними має і тілесне і духовне споріднення. І дійсно: Іоаким і Анна, батьки Діви Марії, відзначувались великою праведністю, жили бездоганно по заповідях і установах Господніх. Вони належали до тих дохристиянських праведників, про яких ап. Павел говорить: «У вірі померли ці всі, не одержавши обітниць, але здалека бачили їх і повітали, і вірували в них та визнавали, що вони мандрівники і чужинці на землі, бо ті, що говорять таке, виявляють, що вони шукають отчизни... Тому і Бог не соромиться їх, щоб звати Себе їхнім Богом, бо Він приготував їм місце». (Євр. 11, 13—14, 16).

Від цих праведників, з їх релігійними традиціями, з глибокими моральними засадами, прийшла на світ Марія, вимолена, згідно з переданням, її батьками у Господа, після довгих років бездітності. В чистоті духовній і тілесній зростала Діва Марія у батьків, а потім при храмі. «Я раба Господня, нехай буде мені по слову Твойому» — в цій короткій відповіді на благовістя Архангела виявляється весь неосяжний образ смирення перед рішенням Неба, образ чистої краси дівства, повноти духовних чеснот Діви Марії. Православна Церква у своїх піснях-стихирах ісповідує і прославляє непорочність Діви Марії, як особисту її святість осягнену в моральному подвизі, за яку стала Вона гідною бути храмом Божим при дійстві благодаті Духа Святого.

Прийнявши на себе з волі Божої, як раба Господня, велике служіння бути Пренепорочного Матір'ю Сина Божого, пройшла Вона це служіння і осягнула «вінець правди», як «Чесніша від херувимів і славніша від серафимів».

Різдво Пресв. Діви Марії. Ікона з XVI ст. з с. Веремень. Музей в Сяноці.

По смерті своїй Божа Мати не тільки душею, але й тілом, воскрешеним і преображеним силою Божою, вступила в життя будучого віку, яке для праведних людей Божих прийде в повноті, по заслугах кожного, тільки після Страшного Суду Христового.

Нерідко приходиться чути від малоусвідомлених християн римо-католиків тенденційне твердження, що Православна Церква не віддає належної хвали і честі Пресвятій Діві Марії в такій мірі, як це чинить Церква Західна, римо-католицька. Для усунення всяких сумнівів розглянемо питання: чи, проголошена 116 років тому в Західній Церкві нова наука про непорочне зачаття і народження Діви Марії дійсно звеличує хвалу і честь Богоматері? Згідно з цією наукою, через цілковите відокремлення Діви Марії вже при самому її зачатті і народженні від решти роду людського, від потомства Адамового, обтяженого наслідками первородного гріха, являється вона, якби новим створінням Божим, наперед призначеним виключно для воплощення від Неї Сина Божого.

З погляду православного розуміння образу Пресвятої Богородиці, яко посередньої співучасниці в реалізації Домобудівництва Спасіння роду людського — «радуйся, смотренія Зіждітелева, исполненіе» — (троп. Введення у храм), наука про непорочне зачаття Божої Матері не тільки не звеличує її хвали серед людей, а скоріше віддалює нас від Неї, як теплої Заступниці нашої перед Богом, бо ж з цього догмата виникає, що

а) Людство не брало участі в приготовленні для воплощення Сина Божого з Діви Марії і Вона не являється плодом кращих духовних зусиль дохристиянського світа в його боротьбі зі злом.

б) «Благословенна Ти між жонами» — називає Марію Архангел. Не тому, виходить, «благословенна», що Її чистота і святість осягнуті Нею в подвизі особистого зусилля до духовного звершення на наслідованому від батьків і праотців доброму грунті, а тому, що непорочність, при зачатті без гріха, була Їй природженою, тобто наданою зовні без власних заслуг і зусилля.

в) В Слові Божому (Святе Письмо) не знаходимо підстав для науки про непорочне зачаття Діви Марії. Навпаки, в Старому і Новому Заповітах проводиться ясна наука про загальнолюдську обтяженість наслідками первородного гріха — «Хто буде чистий від гріха? Ніхто, хоч би й один день життя його на землі» (Іов. 14, 4). «Хто чистого вивести може з нечистого? Ані один», або теж: «Як через одного чоловіка гріх увійшов у світ, і через гріх — смерть, так перейшла смерть на всіх людей, бо в ньому всі згрішили» (Рим. 5, 12—13). Сама Діва Марія називає Бога своїм Спасителем, який «споглянув на смирення слуги Своєї». А цього смирення не могло бути до Її народження.

г) Якщо Премудрість і Правда Божа могли знайти можливим і потрібним хоч одній людині дати при її зачатті чистоту від первородного гріха, то чому і всі люди не могли б бути очищені від нього без викуплення їх через воплощення і хресну смерть Сина Божого. Отже догмат про непорочне зачаття Діви Марії може викликати сумнів відносно необхідності для спасіння людей воплощення Сина Божого і Богоматеринства Пресвятої Діви.

д) Наука про непорочне зачаття Пречистої Діви відриває Її від роду людського, як надлюдину, яка не потребує спасіння від гріха і смерті. Це відчужує Богоматір від нас, як неустанну Заступницю нашу перед Богом, і творить з Неї радше символ чистоти дівства і святості, замість живої історичної Богоматері, що через свій материнський подвиг стала такою близькою всім нам духовною нашою Матір'ю, яка розуміє і глибоко відчуває серцем горе і страждання світу і окремих людей, що з вірою в молитві шукають в Ній теплої материнської любові, помочі і заступництва.

Отже, як виникає з наведених доказів, догмат про непорочне зачаття Діви Марії, чистоту Її від первородного гріха не тільки не служить більшому Її звеличенню і прославленню, а навіть до певної міри ослаблює величність слуги Господньої, вибраної з роду людського для найвищого служіння справі нашого вибавлення.

«Вищую небес і чистішу від світлостей сонячних, Владичицю мира в піснях почтім». **І. В.**

О. Кониський

З «ПРОПОВІДИ НА ГОРІ»

Блажен, хто щирими сльозами
Чужу оплакує біду
І брату добрими ділами
Розважить тугу і нужду.

Блажен, хто милостив буває,
Хто неімущому дає,
Голодних кормить, напуває,
Одежу вбогим роздає.

Блажен! До нього в дні турботи,
В часи коли душа болить,
В годину суму, сліз, скорботи
Від Бога радість загостить.

ВВЕДЕННЯ У ХРАМ ПРЕСВЯТОЇ ДІВИ МАРІЇ

«Одного просив я у Господа і того буду шукати, щоб я міг перебувати в Господньому домі по всі дні життя мого і оглядати Господню красу, відвідуючи храм Його...» (Псал. 27, 4). Ці слова старозавітного пророка, псалмопівця Давида, підкреслюють велике значення храму Божого і належну пошану до нього в житті людини, як місця її освячення.

Про належне зрозуміння ваги і значення храму Божого в Новозавітній Церкві свідчить встановлення вже в перших віках християнства, поряд з іншими великими святами, особливого свята в пам'ять Введення до храму Пресвятої Діви Марії. На честь того свята в Єрусалимі в V віці побудовано храм на місці притвора давнього Єрусалимського храму, де колись провела свої дитячі роки Пречиста Марія, посвячена батьками на служіння Богові.

Трилітньою дитиною приведена і віддана була Марія до храму Єрусалимського, посвячена своїми батьками, згідно з даною ними молитовною обітницею, на служіння Богові. Відомості про цю подію збереглись в церковному переданні, переказані, правдоподібно, апостолом Іоаном Богословом, що його опіці доручив Ісус Христос свою святу Матір, умираючи на хресті.

Урочисту обрядову процесію зустрів на сходах храму сам первосвященик Захарія і впровадив чудесне дитя Марію у внутрішній вівтар, що звався «Святе Святих», куди вступати йому самому закон старозавітного культу дозволяв тільки раз на рік. При храмі Єрусалимському були приміщення, де проживали присвячені на служіння Богові дівчатка під опікою й керівництвом старших жінок, як напр. згадувана в Євангелії пророчиця Анна, яка не відходила від храму та постом і молитвою служила Богові день і ніч (Лк. 2. 36—37). І саме тут, при храмі і в храмі призначено було Провидінням Божим місце Присвятій Діві Марії, щоб могла Вона стати достойною, підготовленою до великого подвигу служіння справі відкуплення роду людського через народження від Неї Христа Спасителя. Тому-то свято введення Її в храм, у церковно-богослужбовому порядку тісно пов'язується зі святом Різдва Христового. «В храмі божому велично Діва являється і Христа всім провіщає» — співає Церква в тропарі на свято Введення. А за ранньою службою співається перший раз (як катавасія канону) радісно-різдвяне: «Христос роджається — славіте...».

Якщо таке велике виховне значення в історії людського спасіння мав старозавітний храм Єрусалимський, що був тільки «тінню» — прообразом новозавітного християнського храму, то тим більше значення набирає храм у християнстві, де постійно приноситься Свята Безкровна Жертва Тіла й Крові Христової. За оцінкою отців Церкви, храм є «Земним небом і школою благочестя».

Побожні й праведні Йоаким і Анна стали високим прикладом на всі часи і для християнських батьків в справі належного розуміння ними їхніх обов'язків у відношенні до дітей та їх виховання. Як далеко від цього високого прикладу стоять ті батьки й матері, що не розуміють почуття великої відповідальності за майбутню долю дитини, як людини — великої істоти. Серця батьків з природи мають любов до своїх дітей; навіть часто сліпа і нерозумна буває ця природна любов, коли обмежується тільки тілесними матеріальними потребами і стремлінням забезпечити добробут дітям. Як часто батьки легковажно забувають, що на них спочиває відповідальність передовсім за душу дитини. Св. Іоан Золотоустий каже: «Мати, народжуючи дитину перше дає для світу людину, а потім вона повинна в ній же дати небу ангела». Це означає — виховувати дітей в чистоті духовній, в страсі Божому, а одночасно в любові до Бога,

в любові й милосерді до людей. «Чи ви не знаєте, що ви храм Божий і дух Божий живе в вас» — писав апостол до перших християн (1. Кор. 3, 16).

В осягненні цього високого призначення людини — ставати в душі храмом Божим — велике значення має введення її з дитячих років до храму Божого, тобто воцерковлення дитини, впровадження її в церковно-релігійне життя через навчання і призвичаєння до молитви ранньої і вечірньої перед сном, до відвідування церкви, до участі в церковних богослуженнях, до плекання чарівних звичаїв церковно-народних в родинному і громадському житті.

Наші предки добре розуміли обов'язки батьків щодо релігійного, національного та громадського виховання дітей. Ось напр. з далекого XVI ст. збереглося завіщання Василя Загоровського з Волині, який діставшись в татарську неволю і втративши надію на своє визволення написав завіщання, в якому, розпорядившись своїм маєтком, найбільше уваги присвятив справі виховання його дітей. Він поручив їх опіці своєї тітки і добрих знайомих, заповідаючи, щоб його діти «в Божому страху доростали своїх літ, навчалися добрих звичаїв», щоб «не помітували своїм українським письмом і мовою, чесними обичаями українськими, а найбільше своєю вірою, до якої Бог їх призвав і в ній сотворив їх для цього світу; щоб не опускали ніколи аж до смерті своєї набоженства в церквах наших, щоб завжди молились Богу спасителю нашому, щоб кожного ближнього свого, як самі себе, любили...». Ці прадіди наші були того переконання, що ніколи ніщо добре не виросте з тої дитини, яка виховується без церкви, без Бога, без догляду побожних батьків; не виросте з такої дитини людина Царства Божого.

Часто трапляється, що на свойому життєвому шляху люди морально падають, віддаються пристрастям, опануванню суєтою, земними оманами, аж приходить якесь велике нещастя і — воскресають в них спогади давніх дитячих, юнацьких літ, проведених у релігійних, овіяних зворушливим теплом і красою, традиціях родинного дому... Наступає відродження... А скільки буває, що люди на старість просвітлюються духовно під впливом заложених в дитинстві моральних засад і почувань церковно-релігійного виховання.

«Пустіть дітей іти до мене і не бороніть їм, бо таких є Царство Боже...» — сказав Христос (Мрк. 10, 14). Який же тяжкий гріх на свою душу беруть ті батьки, що не тільки не привчають дітей до молитви і храму Божого, а ще й не пускають їх до Христа і тим спустошують душі їх від самого дитинства.

За молитвами Пресвятої Богородиці, що пам'ять введення Її до храму святкуємо, нехай же постійно відбувається і введення діточок нашого народу до наших храмів-церков. В цьому краще майбутнє їх самих і всього народу нашого. **І. В.**

ДУХОВНЕ ЗАСЛІПЛЕННЯ

Спогадам про велике чудо повернення зору сліпому від народження присвячує св. Церква щороку 6-ту неділю по Великодні. Цілий 9-й розділ Євангелії від Іоана містить в собі оповідання про це чудо, визначне не тільки своєю винятковою силою, але і проявом злої фанатичної невіри в божеське посланництво Ісуса Христа зі сторони книжників і фарисеїв юдейських.

Каліка, сліпий від народження, немало років сидів при храмі Єрусалимському і просив милостині. Одного разу, коли проходив Ісус Христос з учнями мимо сліпого, запитали вони Учителя: чий це був гріх?, — самого сліпого, чи батьків його, що він родився сліпий? — а запитали так тому, що в законі Мойсеєвому було сказане, що беззаконство батьків карає Бог на дітях навіть до третього і четвертого покоління (2. Мойс. 20, 5), а рабіни вчили, що сама дитина може грішити ще в утробі матері. Христос відповів, що це сталось не за чиї гріхи, а для того «щоб явились на ньому діла Божі» (Іоан. 9, 3) то значить, щоб через чуда Божі, благодійні для людей, свідчити народові єврейському, що Ісус є правдивий Месія, Син Божий. І зробивши грязиво з землі й слини та помазавши ним очі каліки, Христос наказав йому піти вмитися в купелі Силоамській при джерелі, що витікає з гори Сіонської. Сліпий пішов, вмився і став видючим.

Надзвичайно здивовані були сусіди й всі інші люди, що знали раніше сліпого жебрака, побачивши його видючим. Коли ж він розповів, як це сталося — як він побачив світло, дякуючи чоловікові, що зветься Ісус, люди повели його до фарисеїв, щоб розслідити це незвичайне діло, довершене, до того ж в суботу.

Закон старозавітний, в його інтерпретації книжниками і фарисеями, забороняв найменшу працю в суботу, навіть лікувати хворого в суботу вважалось гріхом. Але таке велике чудо не могло не вразити навіть запеклих законників. Тому, між ними самими виникла суперечка: фанатики формалістичного виконання букви закону твердили, що чоловік Ісус не від Бога, бо не шанує суботи, більш розважні, натомість, вагались міркуючи: хіба грішний чоловік може такі чуда творити? Запитали самого уздоровленого, що він думає про Того, хто відкрив йому очі. Душевно просвітлений почуттям вдячності й радості, що побачив красний світ Божий, він, не задумуючись відповів: «це є Пророк, посланець Божий». Ненависники Ісуса пробують заперечити самий факт чуда, висуваючи припущення обману, мовляв, — ціла ця історія вигадана і може чоловік цей зовсім не був сліпий від народження. Послали за його батьками і запитали їх: «чи це справді ваш син, про якого кажете, що родився сліпим? Як же сталось, що він тепер бачить?» Батьки признались до сина, ствердили, що й сліпим він народився, але, як це сталося, що він тепер бачить і хто це зробив йому, вони не знають, зрештою син вже дорослий, нехай сам скаже. Батьки ухилились від признання Ісуса Месією зі страху, як пояснює Євангелист, що фарисеї відлучать їх за це від синагоги. Тоді знов покликали бувшого каліку-сліпого.

Між ним і духовними провідниками єврейського народу виник цікавий діалог, в якому простота й щирість віри убогого жебрака-каліки, сполучена з розумовою логічною вищістю його доказів, перемагає зарозумілу самопевність учених фарисеїв. Стараючись доказати гріховність Ісуса фактом зневаги святості суботнього дня через доконання чудесного уздоровлення сліпого, фарисеї вимагають від нього: «Дай славу Богу!», себто признай і ти, що з грішником мав діло, який зневажив суботу. І отримують на це спокійну, логічну відповідь: «чи грішник Він, я не знаю; знаю тільки, що був я сліпий, а тепер бачу». На вимогу фарисеїв ще раз розповісти, як то було з тим чудом, почули вони іронізуючу відповідь: «я вже вам оповідав, а ви, певно, не слухали. Що ж ви знову хочете чути? Може й ви хочете стати Його учениками?» Ця іронія простака над вчени-

Розмова Христа з самарянкою. Різьба на колодязі замка в Мальборку.

ми фарисеями вивела їх з рівноваги, так що почали вони ганьбити його і говорили: «це ти Його ученик, а ми Мойсеєві ученики. Знаємо, що з Мойсеєм Бог розмовляв, а про Цього не знаємо, звідки Він». Така явна облудна брехня фарисеїв, що безперечно не могли нічого не знати і не чути про Ісуса, про Його науку і чудеса на третьому, останньому році Його спасенного служіння людству, сильно вразила допитуваного і він в обуренні сказав учителям народу: «То ж то й дивно, що ви не знаєте, звідки Він, а Він одкрив мені очі; ми ж знаємо, що грішників Бог не слухає, а коли хто побожний і волю Божу чинить, того слухає. З віку того не чувано, щоб хто відкрив очі сліпому від народження. Коли б Він не був від Бога, нічого б не міг вчинити» (Іоан. 9, 30—33).

Сила розумування цього ісповідника Христового була така проста і переконлива, що, здавалось, противникам нічого не залишалось би, як тільки признати Ісуса обіцяним Месією, Сином Божим. Але впертість фанатиків не приймає здорової логіки і щирої віри. І вони в злобній немочі протиставитись незаперечному факту чуда і логічним доказам цього просвітленого фізично і духово простого чоловіка, просто виганяють його геть, користаючи з своєї влади, та ще закидають йому, що він «у гріхах весь родився» і, як він «сміє вчити їх...?»

Після того Христос, зустрівши його, спитав, чи він вірує в Сина Божого. А той відповідаючи спитав: «Хто Він Господи, щоб мені увірувати в Нього?» «І ти бачив Його, і Той, хто говорить з тобою — це Він». Тоді відказав уздоровлений: «Я вірую, Господи!» і поклонився Йому. (Іоан. 9, 35—38).

Пригадуючи це Євангельське оповідання з часів земного життя Господа Ісуса Христа, мусимо з жалем ствердити, що в наші дні, у психіці багатьох з нас, заховалось чимало спільного з тодішніми фарисеями, яких не переконували ні чуда Ісуса Христа, ні Його навчання, ні сама смерть за спасіння роду людського, ані теж славне Воскресення Його. Були і є в історії фанатики віри, але є також фанатики безвір'я, що у впертості своїй закривають очі на історичні факти ширення християнства в світі та його величезне значення віками в розвитку людської культури.

«Душевнима очима осліплен, до Тебе Христе приходжу, якоже сліпий від народження, покаянієм зову Ті: Ти сущих во тьмі світ пресвітлий».

(Кондак неділі про Сліпого)

ЦІЛЬ ЖИТТЯ

Питання про ціль життя, його зміст і призначення людини таке ж давнє, як і саме людство.

Всі поважніші посутні дискусії і суперечки зводились і зводяться переважно до шукання відповіді на питання: для чого ми живем, в чому є зміст життя людини? Питання ці в кінцевому результаті складаються на тему культури, то значить, суцільності шукань, творчості, «рефлексій» людства відносно самого себе, у відмінності до сірої «обивательщини» життя, що шукає тільки своєрідних форм забуття.

І в дійсності, хочемо ми того, чи не хочемо, центральним фактом людської свідомості, досвіду і підсвідомості є незаперечна певність людини в своїй смертельності. Єдине по суті непомильне твердження, яке я можу висловити — це те, що я умру. Все інше, навіть те, що може статися зі мною за хвилину, покрите непроглядною завісою таємниці. Тільки цей основний факт неминучого кінця, що чекає кожного з нас, — очевидний і незаперечний. Тому є певна доля правди у твердженні визнавців антирелігійного світогляду, що страх смерті, неможливість її уникнення є поживкою, підсилюючою релігію. Тільки треба добавити, що не тільки релігія, а до певної міри вся культура, всі надбання «цінностей» також підживлюються тою самою свідомістю і знанням неминучої смерті.

Можна сказати, що дитинство людини кінчається з моментом, коли вона усвідомить свою смертність. Дитина цього ще не розуміє, і тому є щаслива повнотою чистого щастя, несвідомого своєї скороминучості. Натомість доросла людина, — і це відноситься до всіх епох і всіх культур — свідомо чи підсвідомо окреслюється свідомістю своєї смертності. А для неї питання: що означає це життя, яке мусить кінчитися, набирає важливого вирішуючого значення. І на кінцевій останній глибині життя, зусилля людини спрямовані на те, щоб тим чи іншим способом перемогти безглуздя, жах і неминучість своєї смертної засудженості.

В шуканні виходу, бодай якогось оправдання чи потіхи, кожний з нас хоче сказати, може інакше по-своєму, словами поета — «Ні, весь я не умру...» (Пушкін). І тому, всяке наукове вивчення і дослідження людини, людського суспільства, людської культури, яке не бере до уваги цієї, можна сказати трагічної глибини, трагічного виміру культури, творчих шукань, всяке таке вивчення буде не повним, половинчатим і в кінцевому підсумку фальшивим.

Бо, повторюємо, не тільки одна релігія говорить про смерть, стараючись її вияснити і примирити, призвичаїти до неї людськість. Те саме чинить також і кожна так звана «ідеологія» оскільки змістом і головним завданням ідеології є вияснення людині цілі життя і діяльності... Вона також шукає і стремить передовсім до того, щоб людину примирити з думкою про її смертність і знайти якесь оправдання в її недовговічному існуванні.

Релігія, кажуть — шкідлива тим, що, переносячи центр ваги і скеровуючи увагу людини в інший загробний світ, відриває її від справ реального світу, чинить її байдужою до життя. Але точнісінько те саме можна сказати відносно кожної ідеології, яка ціль людського життя ставить у змаганні до осягнення ідеального суспільного ладу і щасливого життя в майбутньому. А це ідеальне майбутнє, — також свого роду інший і навіть «загробний» світ, поскільки ті, що його будують і ради нього умирають, тепер самі його не знають і участі в ньому брати не можуть.

Якщо релігія в ім'я майбутнього закликає відмовитися від дечого в теперішнім житті, то подібного ж виречення вимагає і кожна ідеологія, направлена на якісь ідеальні цінності в майбутньому.

Отже одвічний спір поміж визнавцями релігії та її противниками ведеться не про загробний світ, не про те, чи він є, чи його немає, а про те, в чім людина бачить своє остаточне

призначення, або, ще простіше, — як вона перемагає безглуздя смерті. Спір іде про реальність і дійову силу того ідеалу, яким живе людина, і для якого готова віддати своє життя. І те, заради чого людина готова навіть життя своє віддати, саме й є тим істотним, чим перемагає вона безглуздя смерті. А це значить, що людина в істоті є релігійна. І якщо вона відмовляється від релігії трансцендентного, чи теж існуючого понад світом, Бога, то обов'язково признає й приймає бога іммаментного, пізнавального, ім'я якому може бути — поступ, соціалізм, історія, культура і все інше. І тут і там маємо проекцію людського життя в якийсь ідеал, в ідеальне майбуття, не стверджене і не дане досвідом щоденності. Іншими словами, в обох випадках маємо віру, і тільки вона, ця віра, який би не був її об'єкт, за словами Євангелії — «пересуває гори».

Це доводить до висновку, і це давно пора зрозуміти, що матеріалістичний світогляд, це також віра, бо напр. висловити думку, що матеріалістичне світосприймання збудує ідеальне суспільство — це значить висловити апріорне релігійне судження. Об'єкти віри можуть бути різні, але сама віра, як прояв людської свідомості — завжди та сама. І тому у світі провадиться спір не поміж вірою і невір'ям, а поміж різними вірами. Ті ж, хто — «ні в що не вірять» є звичайними опортуністами, спритними хитрунами обивателями, що в кінцевому підсумку виключаються із сфери людської моральності.

Особливість нашої епохи не в тім, що вона менш релігійна від інших, попередніх, а в тому, що вона позбавлена єдиного спільного об'єкта віри, одної системи релігійних цінностей, що були б однозгідно прийняті всіма. Наша доба, хоч це дивно звучить, є добою нової релігійної війни, бо в ній змагаються різні релігійні ідеали, різні концепції розуміння змісту і цілі людського життя. Давні релігійні війни вирішувались огнем і мечем. В наші часи таке вирішення неможливе, з огляду на категорично доведену правду повної неможливості знищити, або змусити мовчати ідеї. Перевага ідей над силою є, можна сказати, потрясаючим найбільшим відкриттям нового часу. І тому, при сутичці різних теорій про зміст і ціль життя людини, єдиним полем змагання повинен бути правдивий, щирий і свобідний спір між ними, а переможе в ньому та відповідь, яка зуміє обняти собою безконечну глибінь духовних шукань і прагнень людськості. Так саме і сказано в Євангелії. «Шукайте перш за все Царства Божого і правди його... Шукайте, і знайдете... Стучіть, і отворять вам...»

Для віруючого християнина відповідь на одвічне питання — в чому ціль життя? — подана в цілій Євангельській науці про любов до Бога і людини, в словах заповіту Сина Божого — «будьте звершені, як звершений є Отець ваш Небесний».

ЕКУМЕНІЧНА МОЛИТВА

О Боже, молимось і просимо Тебе за всіх суспільно упосліджених і покривджених, за тих, що живуть в нужді і культурній відсталості, за безнадійно хворих фізично і духово, за всіх, що терплять з приводу расової дискримінації, переслідуваних і ув'язнених за вірність своїм ідеалам в шуканні справедливості; за всіх поневолених і зневажаних у своїй людській гідності, за всіх, що досі ще є неписьменними і перебувають на низькому рівні інтелектуального розвитку. Поможи нам, Господи, усунути ворожнечу і ненависть поміж людьми і народами, щоб ніхто з людей не почував себе чужим серед нас, і щоб і Ти не стався для нас чужим і далеким.

Нехай святиться ім'я Твоє!

Хай вічна слава буде Отцю, який створив нас, Слава й Синові-Спасителю нашому, і слава Духові Святому, який нас освячує.

А. Гамі (Упсаля, 1968 р.)

Михайлівська церква в с. Полонка Полтавської обл., 1777 р. ▶

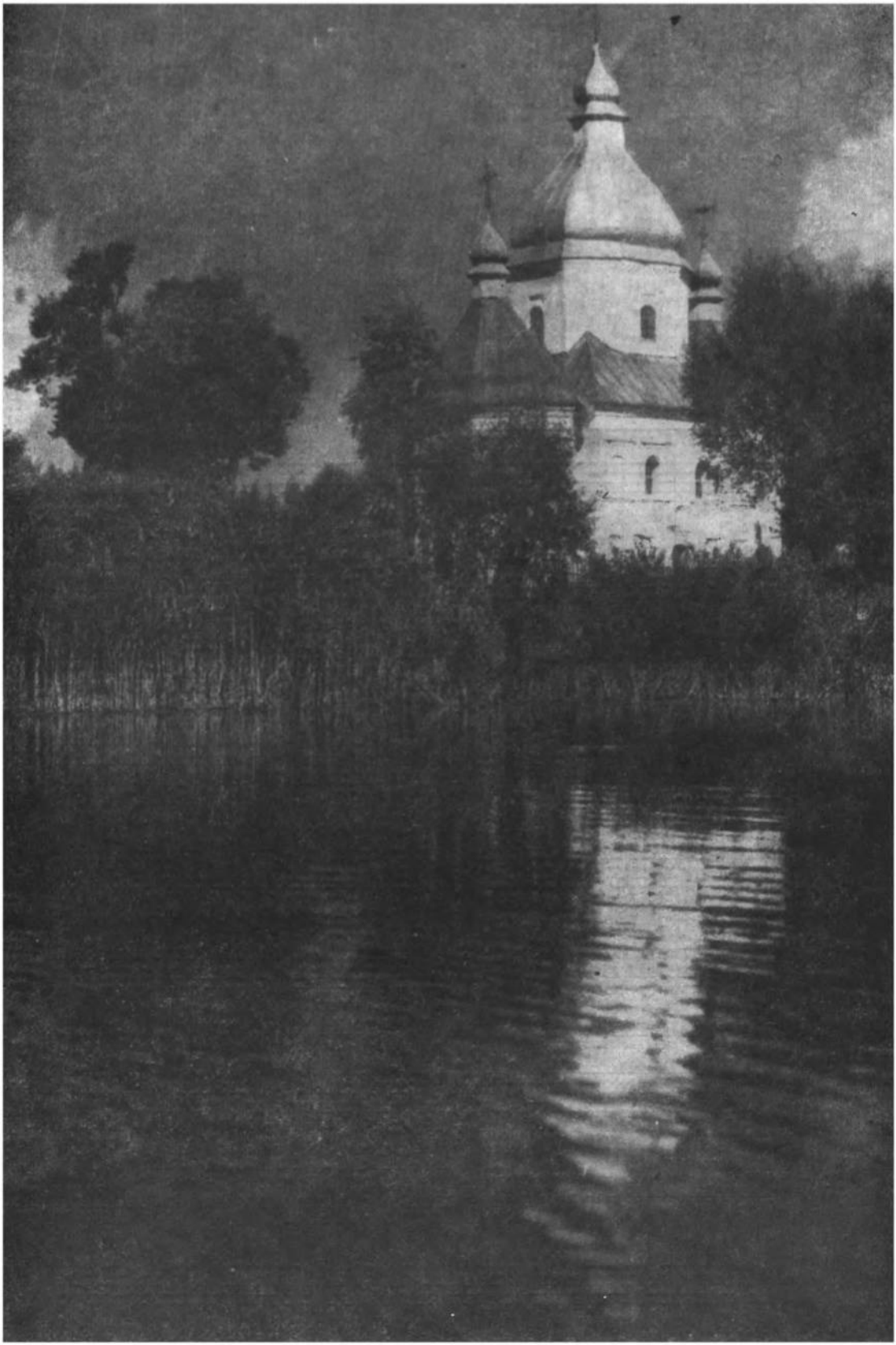

ХРИСТОС РОЖДАЄТЬСЯ!

ДЗВОНИ

Музичне опрацювання Дмитра Котка

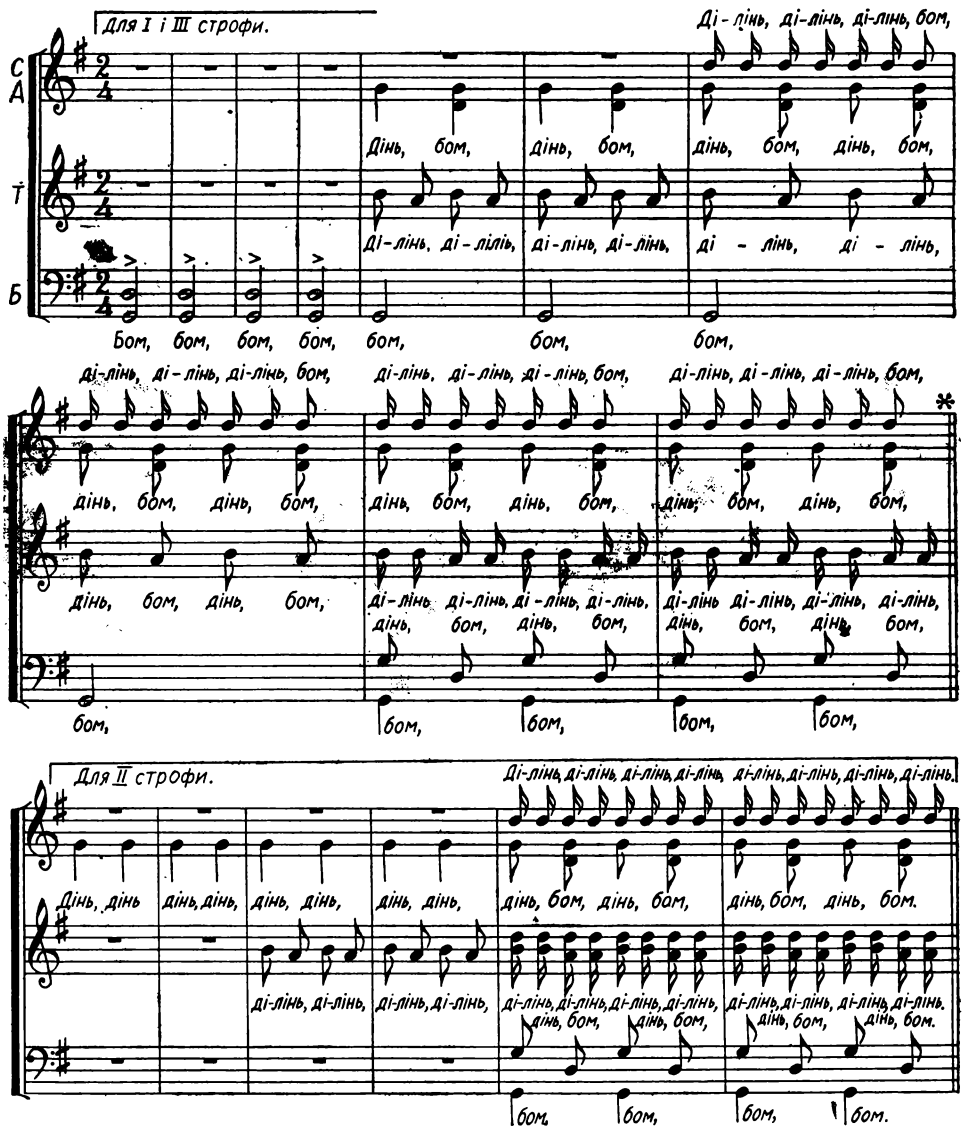

Соло альт

1. А в є - ру - са - ли - мі ра - но за - дзво - ни - ли.
2. Там Пре - чис - та Ді - ва Си - на по - ро - ди - ла.
3. Си - на по - ро - ди - ла, в яс - лах по - ло - жи - ла.

ді - лінь, ді - лінь, ді - лінь, бом, ді - лінь, ді - лінь, ді - лінь, бом, ді - лінь, ді - лінь, ді - лінь, бом.

дінь, бом дінь, бом, дінь, бом, дінь, бом. дінь, бом, дінь, бом,

ді - лінь, ді - лінь, ді - лінь ді - лінь, ді - лінь, ді - лінь, ді - лінь, ді - лінь, ді - лінь, ді - лінь, ді - лінь.
дінь, бом, дінь, бом, дінь, бом, дінь, бом, дінь, бом, дінь, бом.

бом, бом, бом, бом, бом, бом.

Щедрий ве - чір, добрий ве - чір, доб - рим лю - дям на здо - ров'я

Щедрий ве - чір, доб - рий ве - чір, доб - рим лю - дям на здо - ров'я.

УКРАЇНСЬКІ КОЛЯДКИ Й ЩЕДРІВКИ

Різдвяний вечір. У хаті прибрано, всюди чистенько, стіл накрито білою скатертиною, під якою розстелено пахуче сіно. З появою першої зірки на вечірньому небі ціла родина, помолившись, сідає за стіл до святочної вечері. Містичний зворушливий настрій огортає всіх... Так невимовно тепло й радісно стає на душі, забуваються турботи й горечі щоденного життя. А потім, коли почнуть співати колядки, «і ніби відгомін забутих днів, лунає цей найкращий в світі спів...», людина переноситься думками в чарівний світ безтурботного дитинства, «до батька і до мами», коли все було якесь інше, особливе, краще...

Відгомін Різдвяних свят, оповитий особливим чаром поезії, знайшов свій художній вираз в нашій літературі в чудових різдвяних образках, що їх знаходимо в творах Б. Лепкого, М. Коцюбинського, С. Васильченка, а також у М. Гоголя та багатьох інших. Кого ж із нас не зворушують спомини цих свят? Незабутні враження з дитячих років? Рік у рік відживають вони з Різдвом Христовим і освячують нашу душу чаром утраченого раю — каже о. Г. Костельник.

Часто вертаємо до цих спогадів, бо чим менше від майбутнього сподіваємося, тим більше цінимо минуле і дорожимо ним. Як-то гарно тоді було, як любо і надійно. Лише не вміли ми доцінювати цих неповторних хвилин.

Ось і зараз ми святкуємо. Але хто не погодиться з тим, що ці святкові дні не тільки для нас старших, але й для молоді вже не такі емоціонально-зворушливі й радісні, якими були колись для нас в дитинстві? Багато

дечого забувається, занедбується, особливо по містах. Заникають наші давні традиції, обряди, колядки і колядські звичаї. Тернисті були шляхи історії нашого народу, його культури, поезії, а зокрема народної творчості — колядок і релігійних обрядів та звичаїв. Боротьба з ними вже віддавна провадилась і провадиться досі. Ще в XVI ст. чулися голоси проти них — «...колядки з міст і сіл виженіть» — читаємо в листах оборонця чистоти православної церковної обрядовості, аскета-ченця, Івана Вишенського. У супліці з XVIII ст. селяни скаржаться, що священик забороняє їм співати колядки в церкві. Але, ані постійні картання, ані найгостріші заборони не могли і не зможуть викоренити в нашому народі любові і прив'язання до устояних прадавніх форм його побуту і життя, особливо в релігійно-духовній сфері.

Багато, дуже багато має народ наш колядок і щедрівок. Видавано їх цілі збірники. За своїм змістом переважають колядки церковні, в яких звеличується народження Ісуса Христа, Пресвята Діва Марія, апостоли, святі тощо. В них популярно, словами доступними зрозумінню простого народу, висвітлюється тайна воплощення і народження Бога-Сина. Іншу групу становлять колядки, в яких перемішується елемент церковно-релігійний з нецерковним — історичним, хліборобсько-побутовим, любовним, весільним, звеличання сил і явищ природи тощо. Ось кілька прикладів цих колядок:

Ой ходить, ходить місяць по небі
Та й прикликує зіроньку д'собі:
Зіронько ясна, ходи ж ти з нами,
Ходи ти з нами Бога шукати,
Найдемо Бога — а в господаря.
Що ж він там діє? — пшеничку сіє.

Колядка на пошану господаря:

Ой гордопишний пане господарю!
Ой маєш бо ти, та в чім гордіти:
По твоїм дворі сам Господь ходить,
Сам Господь ходить на все лагодить.
Ой маєш бо ти три сади своїх:
А в першім саду — виноградячко,
А в другім саду — ярі бджілоньки,
А в третім саду — райські пташечки.
Ой десь ся взяли вражі вітроньки,
Порозчімхали виноградячко,
Повивертали ярі бджілоньки,
Порозганяли райські пташечки.
Стій, господарю, та не журися,
Виноградячко позростається,
Ярі бджілоньки попідносяться,
Райські пташечки позлітаються.
І за цим словом бувай же здоров.
Господь поможе — лихо минеться.

Або ще інша:

Пане господарю, вставай з постелі,
Вставай з постелі, відчиняй двері,
Бо йдуть до тебе три гостоньки:
Перший гостонько — ясен місяць,
Другий гостонько — ясне сонечко,
Третій гостонько — дрібен дощик.
Ясен місяцю, чим похвалишся?
«Як я зійду рано з вечора
Та й освічу гори й долини,
То зрадується весь звір у полі,
Весь звір у полі, а гість в дорозі».
Ясне сонечко, чим ти похвалишся?
«Як зійду я рано в неділю,
То зрадується весь мир хрещений,
Весь мир хрещений,
Ще й дітки маленькі».
Дрібен дощику, чим ти похвалишся?
«Як я зійду три рази в маю,
То буде рости жито, пшениця,
Жито, пшениця, всяка пашниця».

Колядка на звеличання родини господаря:

А в нашого пан-отця
Золотії ворітця,
Перед тими ворітьми
Стоять столи застелені,
А за тими столами
Стоять ангели рядами.
Що на небі місяць —
То це наш господар,
А на небі зірка —
То це його жінка,
Що на небі зірочки —
Да то його діточки.

Щедрівки-побажання:

Щедрий вечір, пане господарю,
Стережи, Боже, твого товару,
Стережи, Боже, твого достатку,
Щобись не мав ніколи припадку.
Хорошую жінку маєш,
Як чашечка у меду,
Як барвінок у саду, процвітає.

В деяких колядках збереглися сліди дружинної та княжої доби з натяками про походи на Царгород, про здобування городів. Творять вони перехід до історичного епосу передтатарської доби та описують історичні події, записані в наших літописах. Напрошується питання: як-то сталось, що в наших Різдвяних обрядах і колядках переплітаються елементи церковні з нецерковними?

На підставі досліджень і виводів наших істориків і етнографів постараємось вияснити справу походження наших колядок і колядських обрядів. Мають вони свою довгу історію. Походження самого слова «коляда» остаточно не вирішене. Більшість дослідників виводить його від латинського «calendae», інші натомість — від вавілонського «calati».

Зустрічаємо це слово у всіх християнських народів Європи, як однозначне зі старослов'янським «колядо».

Порівнюючи староукраїнські колядські обряди з давніми греко-римськими побутово-релігійними звичаями, наші дослідники знаходять між ними велику схожість. Таку обрядову спільність, за їх думкою, можна пояснити єдністю натуралістичних уявлень, що лягли в основу обрядів, а також одним спільним джерелом культурного впливу, що поширювався в різні часи по території майже всієї Європи і залишив глибокий слід у світогляді і релігійній обрядовості кожного з її народів. Тим джерелом була релігійна обрядовість давньої Греції та Риму.

Зокрема в українських колядських обрядах є багато спільного з обрядами давніх поганських греко-римських свят (Врумалій, Сатурналій, Вотій і Каланд), урочисто святкованих в періоді від 24 листопада до 6 січня. Навіть після прийняття християнства у греків і римлян заховалось ще багато давніх обрядових дій, що відбувались в часі тих свят. Так, наприклад, звичай переодягання мужчин в жіночі вбрання і навпаки (свято Врумалій), звичай взаємного обдаровування різними дарунками, поєднаний з веселими забавами і гостюванням (Сатурналії, Воти). Свято Каланд було святом загальної радості, бенкетів, багатої й щедрої їжі. В ніч перед новим роком веселі гуртки молоді ходили з піснями, танцями, веселим гамором і сміхом, будячи господарів і заходячи до їхніх домів, складали новорічні побажання, часто получені з жартівливими побутовими сценками. За часів візантійського імператора Юстиніана (483—565) Врумалії, Сатурналії й Воти були заборонені, а січневі Каланди достосовано до періоду християнських свят від Різдва до Водохрещ.

Християнська Церква вела боротьбу з давніми поганськими обрядами, особливо з колядою, але знищити їх в цілості не була спроможна. Залишався компромісовий вихід — християнізувати давні звичаї, надати їм церковно-релігійний зміст і характер, а кращі з них піднести на ступінь християнських обрядів. Таким чином спомини в піснях про Діоніса замінено споминами про народження Христа, походи по вулицях молоді в машкарах з привітаннями замінено потім на українському грунті з прийняттям християнства, колядуванням з звіздою, вертепом і т.д. Саме слово «colendae» перенесене і достосоване до періоду Різдвяних свят, було засвоєне романськими, германськими і слов'янськими народами.

Однак у відношенні до наших українських колядських обрядів і змісту колядок та щедрівок давні греко-римські обряди не були єдиним джерелом. Великий вплив на їх формування мало давнє суто-слов'янське свято в честь бога Сонця, яке предки наші обходили дуже урочисто, як свято перемоги світла над темрявою, теплого сонячного літа над мертвою, холодною зимою. Наближалась весна, що несла з собою пробудження і розцвіт природи під впливом життєдайного сонячного проміння. В хліборобському побуті наших предків цей зворот сонця на літній пруг мав істотне життєве значення, і тому вони раділи і складали величальні пісні на честь Сонця та інших світил, явищ і сил природи. Щоб забезпечити собі в наступаючому році добрий урожай і достаток, старались вони прихилити ласку обожуваних ними таємних сил природи. Дія, ритуал, ворожіння, пісня — ось найголовніші для того засоби і зброя. Сніп збіжжя на покуті, обстановка і характер самої вечері, квокання і ворожіння на щедрий вечір, посипання — все це звернено виключно та те, щоб забезпечити майбутній урожай.

З прийняттям християнства давні звичаї та величальні пісні на честь обожуваних сил і явищ природи (сонце, місяць, зірки, дощик, буйні вітроньки тощо) почали наші предки, далекі ще від правдивого розуміння християнських істин, відносити і лучити з новими постатями релігійного культу — Христос, Діва Марія, апостоли та інші святі. Ось чому в пізніших колядках і щедрівках святі апостоли разом із зіркою шукають Бога і знаходять Його в полі, де Він пшеницю сіє..., Мати Божа їсти носить..., святий Петро поганяє і т.п. Тому теж в багатьох колядках і щедрівках чуємо багато побажань хліборобського характеру. Так церковні мотиви переплелись у них з давніми побутовими.

Дуже древньою давниною повіває від наших колядок і колядських звичаїв, тому-то мають вони велику вартість для нас. «У Різдвяних обрядах, колядках і щедрівках — каже М. Сосенко — виявляється давній світогляд українського народу, його стара культура у великому розквіті й силі як ідейним змістом свят, так і художнім висловом святочних пісень. В них треба шукати релігійних і культурних основ цілого давнього українського життя». Завдяки колядковій поезії можна ввійти в найглибші ку-

точки народного світогляду, який свідчить про глибоку релігійність, ніжність і красу душі нашого народу. А яке багатство поетичних форм виявляється не раз у наших колядках! Ось хоч би й ця, на перший погляд така звичайнісінька на пошану дівчини:

Ой ясна, красна в лузі калина,
А ще красніша в батенька дочка,
В батенька дочка, пишна Оришечка (ім'я),
Гарно вбиралася і наряжалася,
До церкви йшла, як зоря зійшла,
А з церкви вийшла — всіх осіяла.
Там пани були — шапочки зняли,
Шапочки зняли — її питали:
«Чи ти царівна, чи королівна?»
— «Я не царівна, не королівна,
Я батькова дочка — Оришечка».
Вітай же нам, красна дівонько,
Не сама з собою — з батьком, з ненькою,
З Ісусом Христом, із святим Різдвом.
За цим же словом будьте здорові!

Яке тут яскраве й сміливе порівняння дівчини з природою, і як помистецьки зображується дівоча краса та вплив її на людей! Це, як каже проф. М. Сумцов — чудовий по красі, досить гордовитий наш народний демократизм, для якого натуральним є, що гарна батькова дочка йде попереду між царівнами й королівнами в повазі та в шанобі. Народ, який хорошу та гарну сільську дівчину ставить так високо, держатиме високо голову, свідомий своєї гідності.

Українські колядки вийшли не з мандрівного «вертепу», чи якоїсь «шопки», а з душі народної, і народились вони «не в царськім палаці, а в убогій хаті селянській». Тому-то пройняті вони доброзичливістю, пошаною до людей, сердечним теплим почуттям. В них все змальовано яскраво та ласкаво. І сонечко, і місяць, і зорі, і дощик, і Бог Ісус Христос, Його Пречиста Мати, ангели, апостоли, святі, прості люди, рослини, тварини — всі тут ласкаві, всі зичать добра. В них помітне бажання змалювати якийсь особливий, щасливий та радісний світ, утворити світлий, радісний настрій. В цьому їх неоцінима чарівна краса і вартість.

На закінчення хочеться висловити побажання, щоб наші колядки й щедрівки на віки вічні заховались у серці нашого народу, передавались з роду в рід через церковно-народні хори і колядників та завжди були на Різдвяні свята дорогими, почесними гостями в кожній українській родині.

Благослови нас Дитятко Боже,
Дари своєю любов'ю,
Хай жодна сила вража не зможе
Нас розлучити з Тобою!
Благослови нас, ми ж Твої діти...

ВОСКЛИКНУЛИ ЯНГОЛИ

Музика К. Стеценка

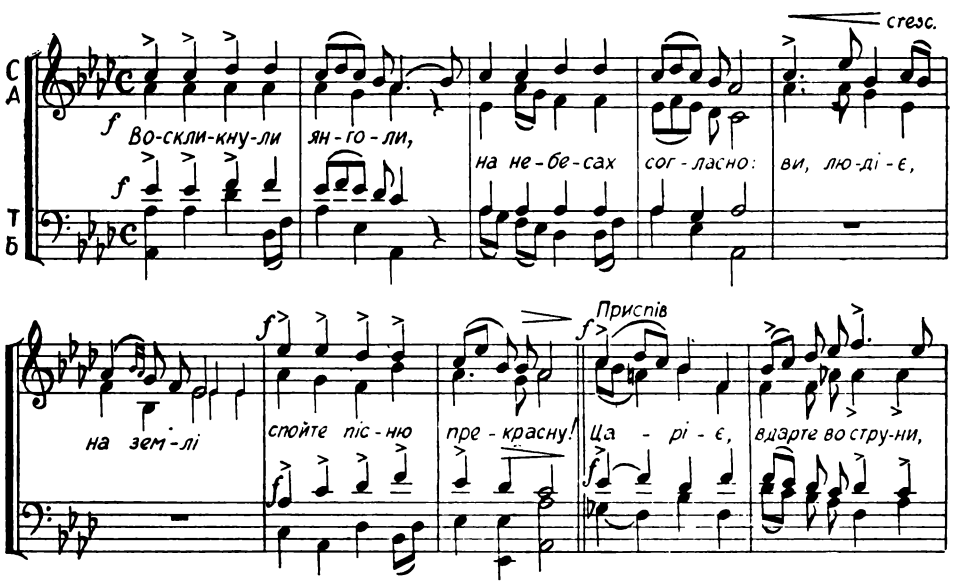

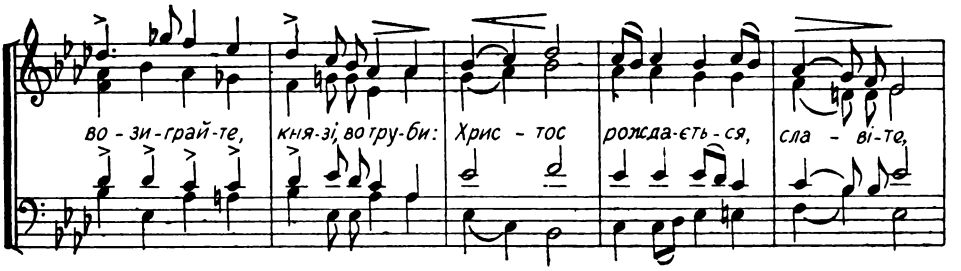

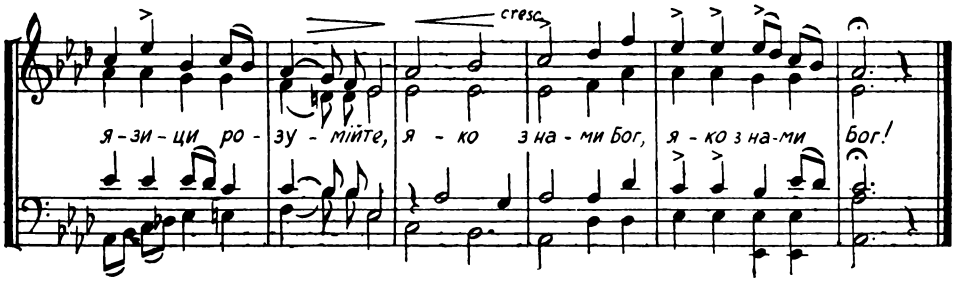

2.
Зступив янгол з небесі,
З високого совіту,
Показує знаменіє
Всім на многія літа.
П р и с п і в.

ВАСИЛЕВА МАТИ

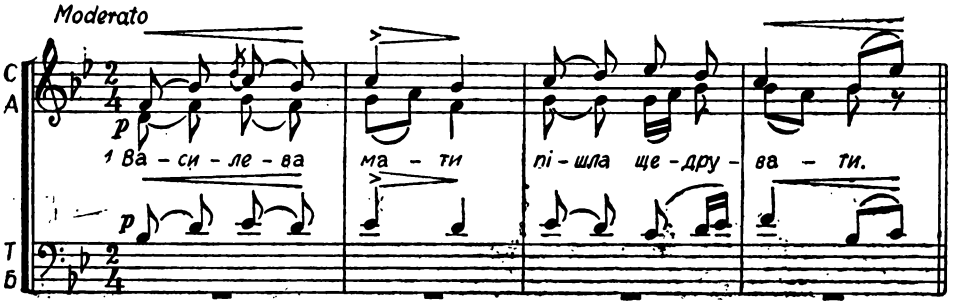

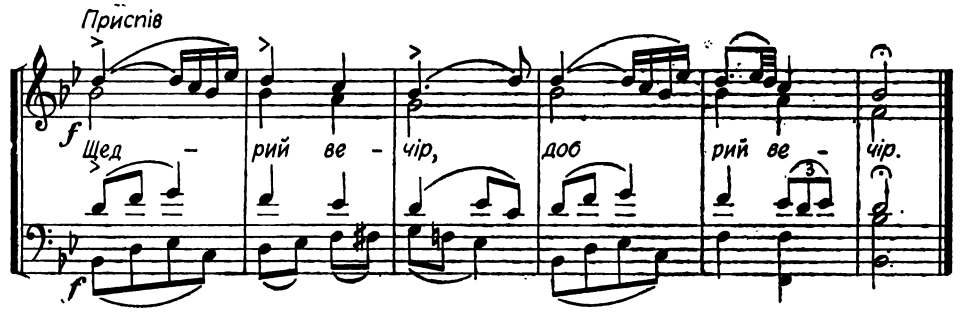

1. Василева мати пішла щедрувати.
   Щедрий вечір, добрий вечір.
2. Пішла щедрувати — на ризи збирати.
3. Зібрала на ризи, та все золотії.
4. Понесла ті ризи та до церковці.
5. Положила ризи та на престолі.
6. А у тії ризи Христос убирався.
7. Христос убирався, на службу вряжався.
8. Що першая служба на святеє Різдво.
9. Що другая служба — святого Василя.
10. Що третяя служба на Водохреща.

ПРЕЧИСТА ДІВА

(Колядка)

Музика М. Леонтовича

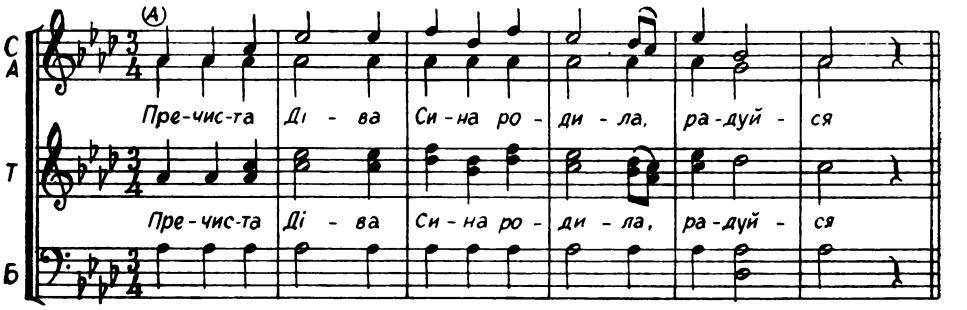

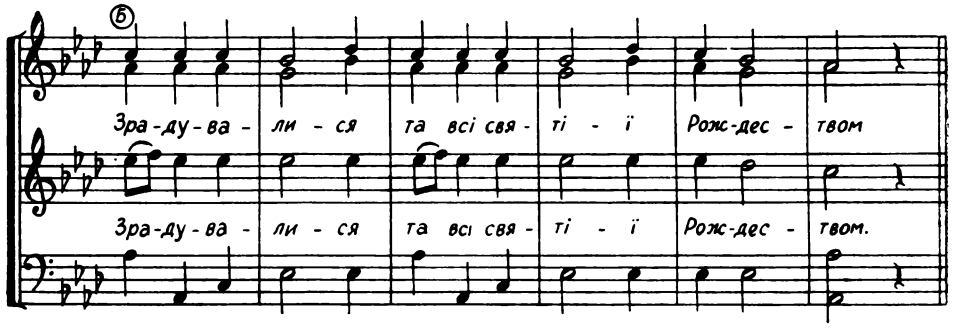

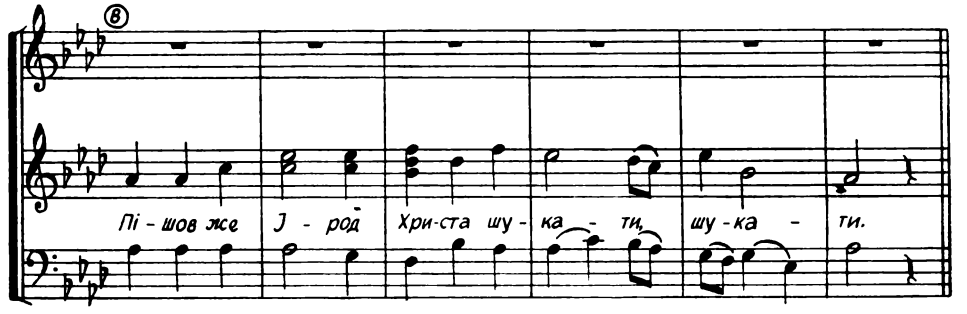

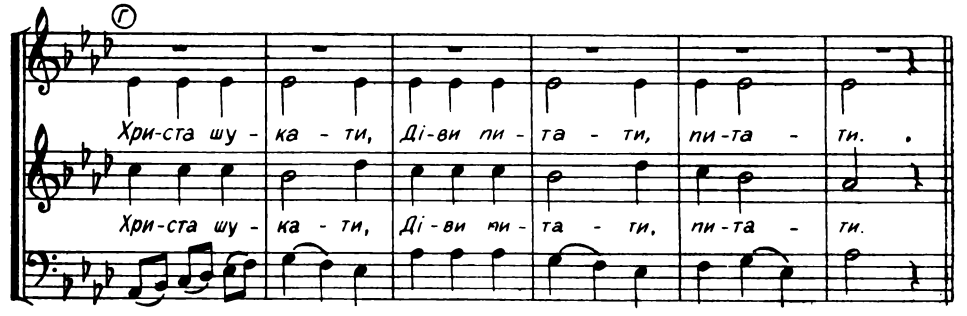

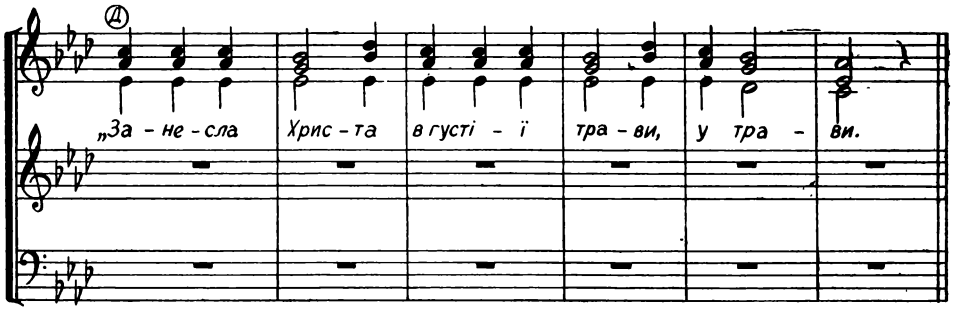

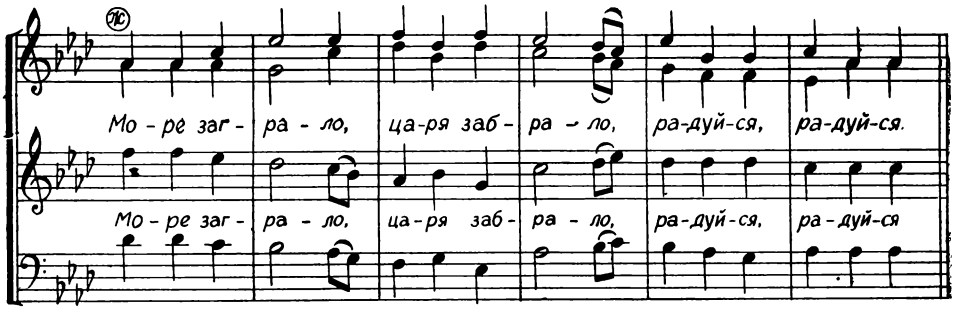

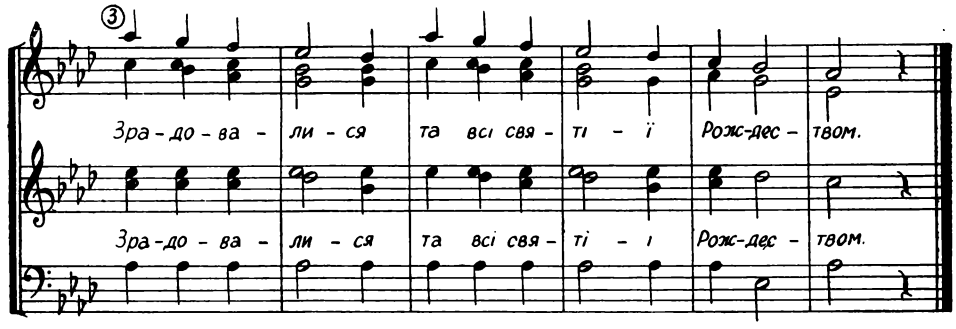

1. (А) Пречиста Діва Сина родила, радуйся.
2. (Б) Зрадувалися та всі святії Рождеством.
3. (В) Пішов же Ірод Христа шукати, шукати.
4. (Г) Христа шукати, Діви питати, питати.
5. (В) «Пречиста Діво, де Сина діла, де діла»?
6. (Д) «Занесла Христа в густії трави, у трави».
7. (В) Пішов же Ірод трави косити, косити.
8. (Г) Трави косити, Христа шукати, шукати.
9. (В) «Пречиста Діво, де Христа діла, де діла»?
10. (Д) «Занесла Христа в темнії ліси, у ліси».
11. (В) Пішов же Ірод ліси рубати, рубати.
12. (Г) Ліси рубає, Христа шукає, шукає.
13. (В) «Пречиста Діво, де Сина діла, де діла»?
14. (Д) «Занесла Христа у синє море, у море».
15. (В) Пішов же Ірод море спускати, спускати.
16. (Г) Море спускає, Христа шукає, шукає.
17. (Ж) Море заграло, царя забрало, забрало, радуйся, радуйся.
18. (З) Зрадувалися та всі святії Рождеством.

В. Самійленко

СВЯТИЙ ВЕЧІР

Свято веселеє нас привітало
Свято найбільше любиме в народі,
Будьмо веселі! журитися годі
На бік все злеє, кого що спіткало! —
Святий вечір.

Будьмо як діти, всі клопоти киньмо,
В щирій любові єднаймось братанням
Даймо в нас волю всім добрим бажанням
І без злоби проти ворогів стріньмо —
Святий вечір.

Стріньмо, як дітям народу годиться:
Серцем отвертим і чулості повним.
І цілий край наш любов'ю огорнем
Хай та любов повсякчасно іскриться—
Святий вечір.

Хто з нас був добрий, добріший хай буде,
Хто неприязний, щоб милості вчився;
Не забуваймо: в цей день народився
Той, хто любов'ю обняв усі люди. —
Святий вечір.

Нумо-ж, зберімось до гурту тісніше,
Кожна родина, як звичай навчає,
А в кого зовсім родини немає,
Друга хай знайде, а смутком не дише —
Святий вечір.

Тільки відступник своєї культури,
Що до народу любові не має,
Що його звичаї всі зневажає,
Той нехай буде смутний і похмурий—
Святий вечір.

С. ВАСИЛЬЧЕНКО

ВЕЧЕРЯ

В темну кімнату крізь позамерзалі вікна світить місяць. Великі шиби уквітчалися голчастою сосниною, перистим папоротником, шовковою травою і всякими іншими дивовижними візерунками, що вишив їх та вимережав славний Морозенко; можна було подумати, що то справді був крижаний будинок північної чарівниці-царівни, а не кватира земського вчителя Петра Недбая, в якій, ради Святого Вечора, забув протопити шкільний сторож дід Гордій. Сам Недбай лежав у темному кутку на ліжкові, закинувши ноги на бильця, солодко марив про те, що добре було б піти в хату до якого-небудь селянина і повечеряти кутею з медом та пиріжками. Зародилася в його така думка зразу після пісного обіду, далі виринала все ясніше, і під вечір, коли під грудьми почало щось ссати, вона так засіла в голові, що нічого іншого туди ніяк не можна було упхнути. Коли ж ніхто не прохав його на вечерю, а самому втручатися в чужу сім'ю в цей Святий Вечір йому не хотілось. Тяжко вгадати, чим закінчилися б думки, коли б під вікнами не зашуміли чиїсь сани і перед самими дверима школи не почулося голосне: «тпру!» Думки, що сльотою прив'язли, зразу полинули од Недбая, і він, піднявши голову, поглянув стурбовано крізь мерзлі вікна, та нічого не побачив. Тимчасом заскрипіли в коридорі заморожені чоботи, і в кімнату помалу всунулась довжелезна постать у кобеняку і в сивій шапці.

— Чи є хто в хаті? — почувся ніжного тембру високий голос.

Недбай схопився з ліжка.

— Земляк! — радісно крикнув він на всю кімнату, впізнавши по голосі гостя, — а ти ж казав, що на свята до батьків поїдеш?

— Ні, братухо, не вдалося, кат би його забрав, — голосно відповів той, стягуючи з себе всяке барахло. — Та чого це в тебе темно? — давай світла! — Не повезло, кажу, мені цими святами, — казав він далі, — зовсім уже був зібрався в дорогу, пішов у волость за жалуванням і тут тобі й скоїлась причина.

Засвітили лампу, і незграбна постать, вилізши із кобеняка, стала гнучким, високим хлопцем з худощавим делікатним лицем; сірі дитячі очі освітилися щирістю і самі прохалися до серця. То був шкільний сусід і товариш Недбая — Петльований. Сам Недбай, кремезний, опецькуватий хлопець з розкуйовдженим чубом і заспаними, трохи насмішкуватими карими очима, був повною протилежністю гостеві.

Свіжий голос Петльованого зразу засипав тиху кімнату життям і звуками. Недбай поглядав приязно на товариша, слухав, усміхався.

— Так от і маю я святкувати в своїх Шупиках, — доводив краю своїй розмові Петльований. — Цими днями все-таки, було, загляне в школу то те, то інше, і воно немов веселіш було, а сьогодні, знаєш, кожне держиться своєї господи, і я увесь день сам собі, як неприкаяний, ходжу по опустілій школі; нема до кого словом обізватися, а ти ж знаєш мою вдачу: ніяк не всиджу, щоб не поговорити з ким. А це перед вечором, як згадав, що скрізь тепер по хатах зайшло свято і люди кутю справляють, то з усіх кутків моєї школи повіяло такою нудьгою, що

хоч собакою вий. То я й надумав: махну я до земляка, та просидимо вдвох з ним цей вечір, порозмовляємо щиренько, домівку згадаємо.

Через невеликий час Петльований скоренько ходив з кінця в кінець по кімнаті, розмахував руками і говорив безперестану. Недбай тимчасом прийняв свою звичайну позу на ліжкові, стежив за товаришем лінивими проте пильними очима і добродушно посміхався.

— Знаєш, їду оце я твоїм селом, — казав, граючи очима, Петльований, — а хлопчики по вулицях шамотять по снігу з вузликами: вечерю носять до хрещених, і у мене зразу виринув у голові малюнок з дитячого життя мого: по хатах горять привітні вогники, на дорозі сніг іскриться, скрізь по вулицях шумлять сани... ми з сестрицею їдемо своєю буланенькою, на одно око сліпенькою, веземо до бабусі вечерю. Нам чогось так весело, регочемося, борюкаємося на санях, конячку підхльоскуємо... ньо, маленька! ньо, сліпенька!... а вона, знаєш, так жваво головою потріпує, тюпає собі... Що, може не любо? — зі щасливою усмішкою звернувся він до Недбая.

— Ні, нічого собі! — щиро сказав Недбай, — ти, брат, щодо поезії, того... ну-ну, катай далі, — додав він, закурюючи цигарку й готуючись слухати далі.

Петльований соромливо усміхнувся і почав знову.

— І от вертаємося від баби додому, а вдома вже вечеряти збираються; в хаті, знаєш, прибрано, лавки вимиті, стіл засланий килимом, якого тільки в рокові свята виймає мати із скрині. По стінах скрізь розвішані рушники, червоні-червоні, аж по хаті від них видніє. На покуті стоять у сіні горщики з кутею та узваром. Перед іконами лампадка горить. Помолившись, розсаджуємося круг столу. Сім'я наша була велика, не вміщалася за столом, і мене з сестрою, як найменших у сім'ї, завжди садовили обідати десь окремо, тепер же всі зсовувались, пускали і нас за стіл, і ми аж сяяли від щастя. Батько сидить на покуті, а перед ним височенька гора пиріжків, паляниць і всякого іншого добра; тільки голова його і виглядає із-за них. Він зовсім ховає голову й питає: — чи бачите мене, діти? — А ми вже знаємо, що треба казати: не бачимо, тату! — всі, як один, кричимо. — Пошли ж, Боже, щоб і на той рік не побачили! — Пошли, Боже! — вигукуємо так, немовби ми були звідтіля за верству. А мати сидить край столу, зіперлася на руку, всміхається...

— Ні, що не кажи, — додав зітхнувши Петльований, — а в наших народних звичаях є багато чогось такого щирого, теплого...

У Недбая давненько вже почало знову ссати під грудьми і він, мало слухаючи товариша, намагався пригадати, чи не залишився де-небудь у його який сухий калач, або хоч шматок хліба.

— Коли б хоч кусок дерева погризти, аби не нудило так, — думав він; та він добре пам'ятав, що ще вчора ввечері він доїв останнього бублика. Ковтнув слину і став прислухатися знову до слів Петльованого.

Аж той чогось спинився, замовк, покліпав очима і, перемінивши голос і почервонівши, стиха промовив:

— Слухай, земляче, — чи не знайшлося б у тебе чогось, чогось-небудь ізз'їсти, хоч хліба шматок... я, бачиш, сьогодні забув пообідати, так немов того...

Недбай підвівся з ліжка, почухав голову...

— Така, брате, справа, що хоч заріж — нічого не знайдеш, — винувато промовив він.

— Ага! — скоренько сказав Петльований і ще більш почервонів, — ну, нічого, я так...

Недбай подумав, подумав і швидко майнув у двері, що вели до класи.

Петльований, здивований і зацікавлений, пішов слідом за ним.

Місяць світив у сумні вікна класи: темніли школярські лавки довгими рядами, виглядала серед класи дошка. Недбай ходив поміж лавками і шарив під ними руками.

В кімнаті вони стали розглядати, що попалося йому в руки.

В пригорщі у Недбая була ціла купа житніх сухарів, що покидали колись у класі школярі. Сухарі були цвілі, припали пилом і зовсім не мали вигляду шматка хліба; більш скидалися на шматок трухлої кори, або на куски жужелиці. Недбай уважно оглядав їх до світла, обдував з їх пил. Петльований, перехилившись через його плече, теж зазирав на їх і говорив:

— Покинь, їй Богу, покинь!

Недбай мовчки вибрав один сухар, і він затріщав у нього під міцними зубами...

— Можна! — весело кинув він головою і протяг руку з сухарями до товариша.

— Чудний ти, їй-Богу... — казав, соромлячись, той.

— Бери, бери! — весело казав Недбай.

Червоніючи й усміхаючись, Петльований протяг помаленьку деліі-

катні свої пальці і потяг одного сухаря...

— Зажди трохи! — сказав Недбай, — коли баль, так баль. У мене є олія, що її купив староста для замазки на вікна: тепер вона нам якраз згодиться! — і через який час Недбай таскав із кухні маленький, засмальцьований горщичок з олією.

● ● ●

Повечерявши та помолившись Богу, шкільний сторож дід Гордій надів кожуха і вийшов із своєї хати, щоб іти на ніч до школи. Ступає собі Гордій помаленьку, рипить сніг під його чобітьми, дивиться на зоряне небо. — Так тихо, так ясно, — думає собі Гордій. — Справедливо, що Святий Вечір... Це ж не даром цієї ночі Христос нарождається.

Слава Ті рожденному
В яслі положеному, —

підспівує він собі стиха слова колядки.

— І як ото Воно, сердешне, витримало під такий мороз у яслах! — дивується Гордій, — сказано святеє: і мороз не бере Його...

Підійшов до школи. У вікні в кватирі вчителя світиться... — мабуть сумненько одному на чужині... — Гордієві стало шкода молодого вчителя. — А ну, загляну, що там він робить, певне десь книжечки свої читає. Двоє, — говорить сам собі Гордій, заглядаючи в шибку, в її маленький, незамурований краєчок. — Бач, Шупинський учитель приїхав у гості... Що ж то вони собі роблять? Немовби то щось кушають... — Гордій підводить до самої шибки старі, підсліпуваті очі.

— «Охо-хо! — зітхнув він, — сухарики, сіроми, гризуть... І гість, і хазяїн... Оце так панська вечеря!...

Гордій відійшов од вікна, став на снігу серед стежки, та й загадався. Потім ще раз зітхнув, повернувся і тихо, хитаючи головою, почовгав до своєї хати.

Незабаром дід Гордій стояв на порозі вчителевої кімнати з великим вузлом у руці.

— Добрий вечір, з Святим Вечором будьте здорові! — вітав Гордій хлопців, — вечерю вам приніс — не погордуйте.

Хлопці оторопіли. Гордій поставив вечерю на столі, а сам, хоч завше любив поговорити на ніч з учителем, тепер став казати на добраніч.

— Воно все рівно... за спасення душі... — бубонів він стиха, виходячи з кімнати.

ЯСНА ЗОРЯ

Слова і музика о. Я. Костюка

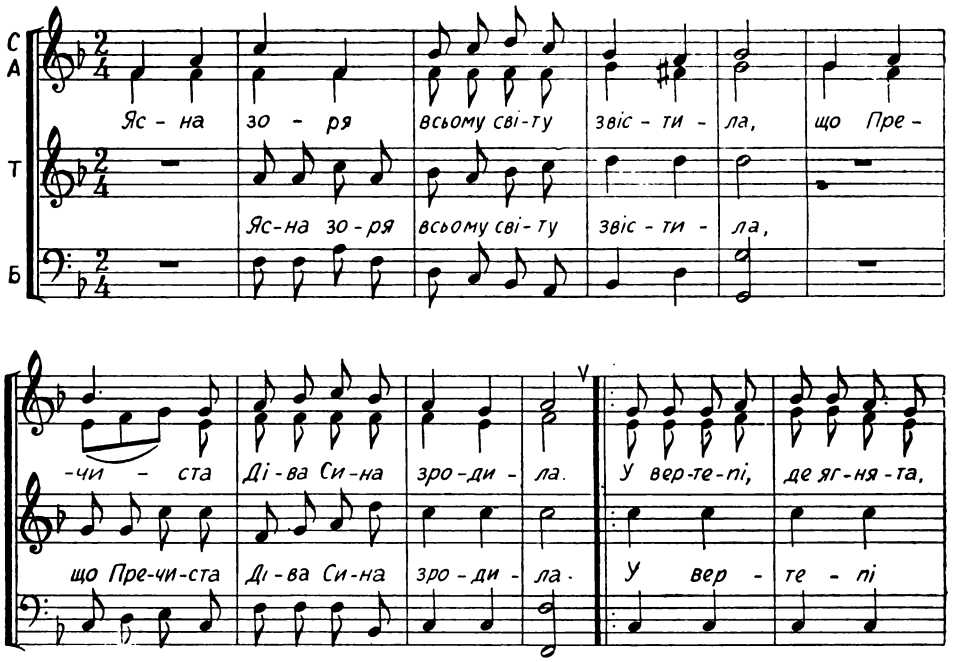

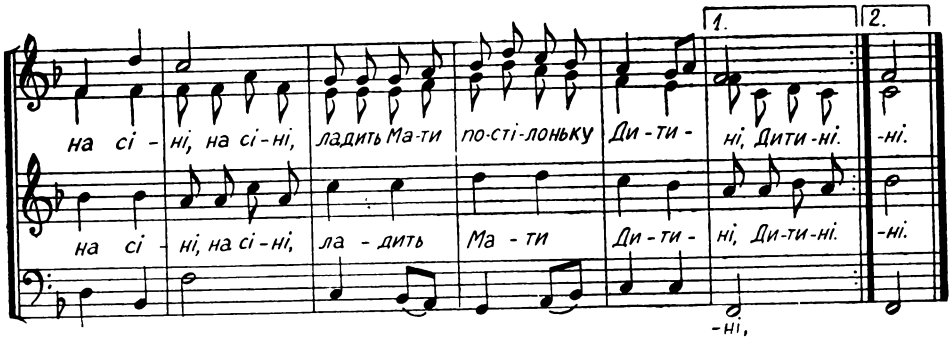

Ясна зоря всьому світу звістила,
Що Пречиста Діва Сина зродила.
У вертепі, де ягнята, на сіні
Ладить Мати постілоньку дитині. } 2

Там пастирі вифлеємські вітають,
З ангелами «Слава Богу» співають,
Прославляють Отрочатко Марії
І приносять свої мольби святії. } 2

За зорею із Востока йдуть царі
Поклонитись Отрочатку й Марії
І складають свої дари дорогі
Злато, миро і кадило Богові. } 2

І ми, нині, Христу Богу молімся,
З пастирями і царями вклонімся,
Щоб дозволив нам у мирі прожити,
А у небі вічно Бога славити. } 2

АНГЕЛИ В НЕБІ

Музика О. Кошиця

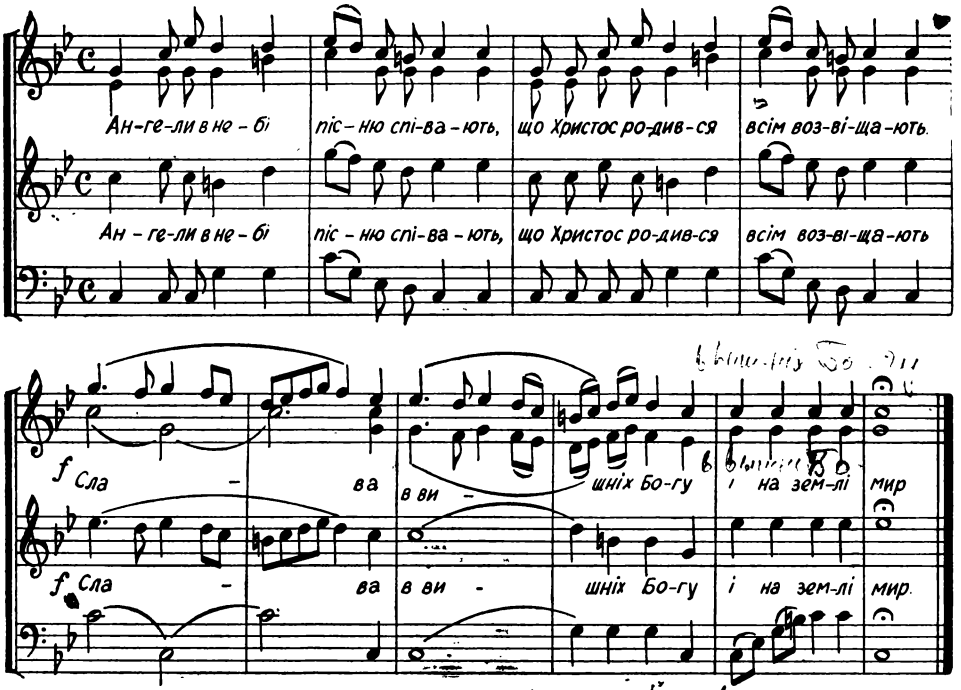

Пречиста Діва в яслах положила
Божого Сина, сіном притрусила.
Слава в вишніх Богу і на землі мир.

Волхви з востока дари приносять,
Злато, ладан, смирну Йому
підносять.
Слава в вишніх Богу і на землі мир.

Йосиф, Марія Богу помолились,
Пастушки з ягнятком Христу
поклонились.
Слава в вишніх Богу і на землі мир.

Й ми нині, вірні, Христа величаймо,
Ангельську пісню Йому заспіваймо.
Слава в вишніх Богу і на землі мир.

Лемківська народна різьба з церкви в Долинах Горлицького повіту.
Фото П. Стефанівського

З латинських віршів Гр. Сковороди

● ● ●

От вона, молодість року! Природи лице оновилось;
Радо підняв хлібороб звичної праці тягар.
Передбачаючи зиму прийдешню, в турботі хазяйській,
Саду пильнує свого, ниви свої засіва.
Скажеш: Щасливий оратай. Але щасливіший од нього,
Хто залюбки обробив ниву душевну свою.
І нерозумний не раз утішається благом тілесним
Старість немудра, проте, щастя не може дознать.
Ти ж наглядай за душею, яке в ній зело проростає,
І не барися полоть, як де недобре зійшло.
Все повиполюй мерщій, де ожина і терен пробились.
Знай, що багатство заглушує слова Господнього ряст.
Де проростають свиріпа й часник, висмикуй з корінням
Бога не узрить вовік, хто засмітив почуття.
Де височіє кедрина, сокирою там пообрубуй,
Знай: відкидає Господь горді, від себе, серця.
Ще ж уважай: і на доброму древі, бува, наростає
Пагоння вовче, лихе — геть пообрубуй його! —
Все непутяще поли, а добрі рослини виховуй
І щонайперше плекай в собі квітку святу чистоти.
Як він горить, променіє, той вицвіт незаймано чистий!
Відай: найбільше Христові приємний його аромат.

Переклад М. Зерова

СТРАЖДАЛЬНОМУ ІСУСОВІ

Слова П. Герети **Музика Б. К.**

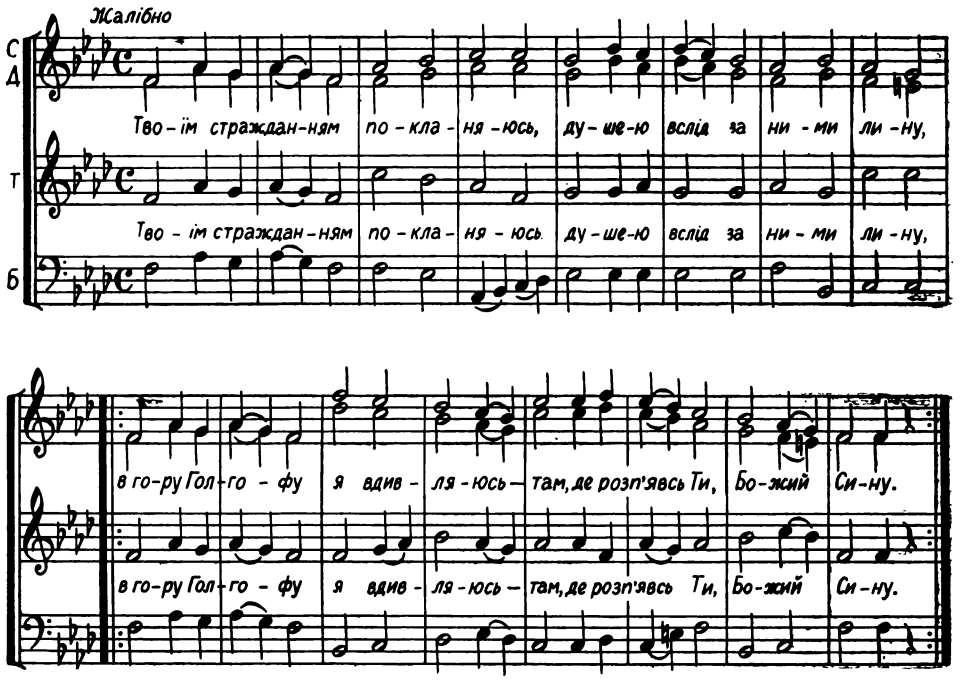

Твоїм стражданням покланяюсь,
Душею вслід за ними лину,
В гору Голгофу я вдивляюсь —
Там, де розп'явсь ти, Божий Сину.

Вінок терновий наложили
Тобі — Цареві всього світу,
Плювали, били, катували
Тебе Твої невдячні діти.

А Ти, щоб людство відкупити
Прийняв усе без нарікання,
Ще й дав Себе на хрест прибити,
Щоб нас звільнити від страждання.

То ж ми Тебе всі нині молим:
Не дай нам більше в гріх упасти,
Щоб через нас уже ніколи
Не поновлялись Твої страсти.

ЦАРЮ ХРИСТЕ

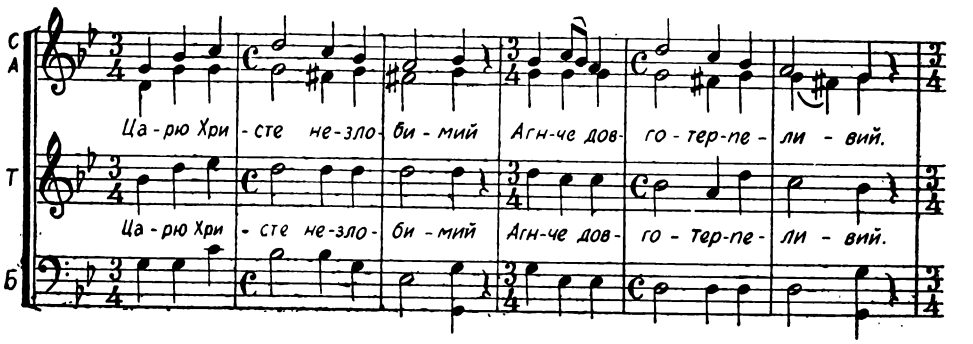

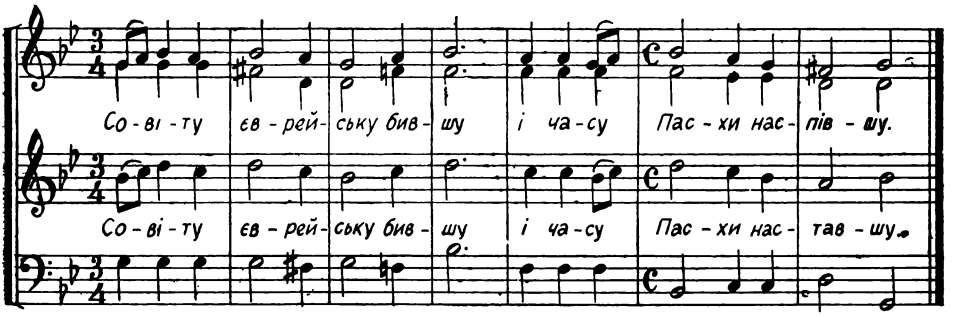

Царю Христе незлобивий,
Агнче довготерпеливий.
Совіту єврейську бившу
І часу Пасхи наспівшу.

Почали раду радити,
Як би їм Христа піймати.
Кажуть: закон зневажає,
Себе царем називає.

Царя не знаєм другого
Крім кесаря римського,
А Юда їм предкладає —
Продати Христа бажає.

«Що ви дасте мні за Нього,
Бо я є ученик його,
Віддам його в ваші руки
На страждання і на муки».

Вони совіт совіщали
І срібняків тридцять дали.
Продав, продав Юда Христа,
Учителя й Бога іста.

Ісус Христос, як молився,
Кривавим потом покрився.
«Прискорбна душа до смерті
Треба мені вже умерти».

А ми Христу помолімся,
Страстям Його поклонімся,
Щоб Його кров нас обмила
І від гріха хоронила.

СЛОВО ОГЛАСИТЕЛЬНЕ ПРЕПОД. О. ФЕОДОРА, ІГУМЕНА СТУДИЙСЬКОГО, ЯКЕ ЯВЛЯЄТЬСЯ ВСТУПОМ ДО ВЕЛИКОДНЬОГО ОГЛАСИТЕЛЬНОГО СЛОВА СВ. ІОАНА ЗОЛОТОУСТОГО

Що це, улюблені браття святолюбці і Христолюбці? Яке це світлосяйне святкування? Яка це повінь світла й радування? Що так осяяло нашу Церкву? Що так просвітило всесвіт? Що спричинило таку радість і світлість? Ще вчора в печалі, а сьогодні в благодушші; вчора в наріканні, а сьогодні в світлості. Питаєте, яка цьому причина? Що викликало таку радість і світлість? Христос воскрес з мертвих, — і веселиться увесь світ. Знівечив своєю животворчою смертю смерть, — і всі в пеклі звільнились від оков; відкрив рай, — і зробив його досягальним для всіх. О, глибінь недомислима! О височінь незмірима! О, страшна таємниця, що переходить силу розуму. Співають ангели, тішившись з нашого спасіння. Пророки радіють, бачивши виконаними свої пророцтва. Усе творіння спільно святкує, бо засяяв для нього спасенний день, ще раз засяяло Сонце правди. Хто гідно виспіває благодать цього Світлого дня? Хто велично зобразить силу такої таємниці? Хто інший, як не золотоустий отець наш Іоан, що всюди приникає, найславніший проповідник, найсвітліший світильник, правдивий пастир і вчитель, наймудріший і найвправніший лікар душ, вірний спомагач грішних, що проливає золотословні річки, золотомовний і золотоустий. Нехай він звеличає виспіває і восхвалить силу таємниці і про її благодать сповістить короткими словами. Але ось він готовий говорити, як промовець переповнений словом, і як багатословна сурма Духа. Ми ж будьмо готові слухати і будьмо уважні, щоб дізнатись, що сповіщає нам другий проповідник покаяння. І так, слухайте!

ОГЛАСИТЕЛЬНЕ СЛОВО

СВ. ІОАНА ЗОЛОТОУСТОГО

Хто побожний і боголюбний, — нехай утішиться з цього величного і світлого свята. Хто розумний слуга, — нехай весело війде в радість Господа свого. Хто потрудився постом, нехай отримає нагороду тепер. Хто від ранньої години став до праці, нехай одержить сьогодні справедливу заплату. Хто по дев'ятій годині прийшов, нехай святкує з подякою. Хто по дванадцятій годині прибув, нехай не тривожиться, бо втрати ні в чому не матиме він. А хто не встиг і на третю годину, нехай приступить без вагання. І хто прибув лише на п'яту годину, нехай не боїться спізнення. Бо — Милосерний Владика. Він приймає останнього, як і першого. Він заспокоює однаково, чи хто спізнився, чи хто працює від ранку. І останнього Він милує, і про першого дбає; і тому дає, і цього обдаровує. І діла Він приймає, і наміри вітає; і зроблене шанує, і думку Він хвалить.

Ось тому і увійдіть усі в радість Господа свого, і одні і другі прийміть нагороду! Багаті й бідні веселіться разом! Витривалі і недбайливі вшануйте цей день! Звеселіться сьогодні, хто постив, і ті, хто не постив! Трапеза зготована — розкошуйте всі; Пасха Святая — нехай ніхто не вийде голодним! Всі споживайте з учти віри, всі споживайте з багатства добротливості!

Нехай ніхто не нарікає на вбогість, бо царювання вселюдне настало.

Нехай ніхто не плачеться гріхами, бо прощення з гробу засіяло!

Нехай ніхто не боїться смерті, бо нас визволила Спасова смерть; знищив її Той, кого тримала вона. Пекло полонив Той, хто до пекла зійшов. Засмутив пекло, що зазнало тіла Його.

І, передбачивши це, Ісайя голосно кликав «Пекло засмутилось, стрінувши долі Тебе». Засмутилось, бо знищене, засмутилось, бо зневажене. Засмутилось, бо смерть йому заподіяно. Засмутилось, бо збурене. Засмутилось, бо зв'язане.

Взяло людину, а на Бога натрапило. Взяло землю, а стрінуло Небо. Взяло, що бачило, і впало через те, чого не добачило. Де твоє, смерте, жало? Де твоя, пекло перемога? Воскрес Христос — і ти звалене. Воскрес Христос — і попадали демони. Воскрес Христос — і радіють ангели. Воскрес Христос — і життя вільно точиться.

Воскрес Христос, — і не стало в гробах ні одного мертвого, бо Христос повстав із мертвих і початок стався спочившим. Йому слава і влада на віки вічні. Амінь.

● ● ●

Цей натхнений твір вселенського учителя Христової Церкви, св. Іоана Золотоустого неодмінно читається на Великодній утрені, після хвалітних і пасхальних стихир. Подаємо його в перекладі для полегшення зрозуміння богослужбового, церковно-слов'янського його тексту. Велику увагу приділяє йому наша Церква. В Уставі церковному зазначено, що перед читанням цього Слова «бивает же посреді во всіх молчаніє веліє» ...«не сидім же на сіцевом чтенії, но стояще слушаєм всі». Після прочитання Слова співається тропар св. Іоану Золотоустому.

З огляду на давню традицію Вселенської Церкви, належить привернути нашому благочестивому народові всю повноту Великоднього богослуження, особливо ж там, де, з яких-будь причин, занедбано вселенське церковне передання, і натхнене Слово св. Іоана Золотоустого на Великодній утрені пропускається.

І. Франко

● ● ●

Єсть Бог і єсть Він Богом моїм!
Його я в серці своїм чую
В Ньому я днюю, з Ним ночую.
Він береже мене, мов мати!
Що я роблю, Він мусить знати,
Що я роблю і що говорю, —
Він в моїх радощах і горю
Він в моїх думах, в моїх мріях
І в моїх жалощах, в надіях...!!

ПІД ВЕЛИКОДНІ ДЗВОНИ

Псалом новий Господеві,
І новую славу
Воспоїм чесним собором
Серцем нелукавим...

Новий псалом, пісню нову перемоги над гріхом і смертю понесли в світ святі апостоли після Воскресення Христового; у той світ грішний, про який ап. Павел казав: «Всі під гріхом... всі відхилились, вкупі нікчемні стали; нема, хто робив би добро, нема аж до одного» (Рим. 3, 9—12).

Апостоли, їхні ученики і всі перші послідувателі Христа стали свідками «аж до краю землі» радісної вістки про спасіння людей, бо прийшло примирення їх з Богом через хресну жертву Сина Божого. І душі, спрагнені ласки прощення, серця, що так сумували за чимсь невідомим прекрасним і вищим, і «Богові невідомому» будували жертівні вівтарі, потягнулись тепер до Христа, — Пасхи Нової, до Його Світла, Правди і Любові.

Був це рух релігійний в тодішньому греко-римському поганському світі. Обняв він людей різних націй, різного соціального стану, різного інтелектуального рівня й віку. Це був індивідуальний рух, що вісткою спасіння, правдами нової віри промовляв до людської душі.

Але затривожився старий поганський світ, відчуваючи в тому русі не тільки індивідуальне, чи приватне діло спасіння душі, а небезпечну загрозу цілій традиційній системі й укладові суспільно-соціального і політичного життя держави. І підняв проти нього криваве переслідування, тяжкі кари і муки смертні. Кров мучеників стала насінням християнства...

Молились,
Молилися перед хрестом,
Закуті в пута неофіти,
Молились радісно... Хвала!
Хвала вам, душі молодії,
Хвала вам, лицарі святії,
Во віки вічні похвала!

Із катакомб, із пустинь та гір, із проваль та вертепів земних піднялось християнство на широкий світ... Стає воно не тільки індивідуальним, але й соціальним рухом. Своєю наукою любові й братерства християнство започатковує перебудову життя і відносин людей, народів і станів, щоб наблизити грішну землю до царства Божого.

І скільки ж то на цьому багатовіковому шляху християнської перебудови світа потрачено змагань, зужито боротьби і зусиль, вкладено віри, терпіння і мук, скільки понесено жертв! Історія записала часи, в яких ці змагання, самі служителі Церкви Христової доводили до повної суперечності ідеалам Христової науки, намагаючись оружною силою та засобами інквізиції змусити людство до прийняття «царства Божого» на землі, забуваючи слова Спасителя: «Вложи меч твій в місце його, бо всі, що взялись за меч, од меча й загинуть...».

Та мимо цих сумних і темних в історії Церкви стремлінь виправити по-своєму великі правди Христа, та освятити Його іменем різні насильства над людьми і народами, християнство в основному глибоко пройняло своїми високими ідеями життя народних мас.

Церква Христова на землі, проходячи свою історичну путь, в соціальному житті народів витворила те, що ми звемо християнською культурою.

Ніколи однакже насичення цією культурою не було й не буде досконалим і повним на землі. Навпаки, перед кінцем світу, за словами Господа Ісуса Христа: встане народ на народ і царство на царство, і будуть голоди, мори і труси по місцях... І тоді соблазняться многі; видаватимуть один одного і зненавидять один одного. І багато лжепророків з'являться і облестять многих. І через те що намножаться всякі кривди, прохолоне любов многих» (Мтв. 24, 7—12).

Виходить так, що не до повної досконалості, не до найвищого звершення християнського, підносячись від сили в силу моральну, проходить людство свій шлях призначеного йому й світові цілому існування дочас-

ного, а йде параболами (кривою) то піднімаючись то занепадаючи в законі християнському.

Наша доба по другій світовій війні жахає нас своїм занепадом. Зубожіння духа любові, духа милосердя і гуманності, духа згоди поміж людьми, — це виразні ознаки нашого часу.

Мир первозданий одпочив на лоні ночі
Тільки ми, Адаме,
Твої чада преступнії
Не одпочиваєм
До самої домовини
У проспанім раю.
Гриземося, мов собаки
За маслак смердячий

Та тебе ще зневажаєм.

Ці слова Шевченка, так близькі нашій сучасності. Егоїзм націй і людей, право сили і сильного, активізм без ідеї моральної і краси подвига, страшні узброєння перед маревом нової війни і нового самовинищування людей глибокою тривогою наповняють наші серця. «Страшно, страшно за людину, страшно мені» — готові повторяти ми за Шекспіровим Гамлетом, та в тривожній тузі питати: «Чи вже ж відкинув Бог людей своїх» (Рим. XI. 1). Але ж туга і зневір'я, як свідчить історія, завжди приходить після великих потрясень. І ослаблення соціальної сили християнства, його культивуючих ушляхетнюючих впливів серед держав і народів тільки підтверджує думку, що світ не йде в свойому житті по простій дорозі досконалості, бо, як сказав Христос: «Царство моє не од світа цього...».

Це однакже не повинно ані трохи захитати нашої віри в значення християнства, як релігії спасіння людини, як найвищої правди духовного життя, як оправдання людського існування і вищості людської істоти. І саме в нашій добі занепаду християнських ідеалів, душі змучені, знеможені в тузі і скорботах несуть свої зітхання Воскреслому Спасителю, з молитвою і надією, кличучи: «Господи поспішай!».

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Побожні звеличали день суботній,
А вдосвіта зібрались і пішли,
І пахощі і миро понесли
На місце, де був гроб Господній.

Укривши лиця в сутінках скорботні,
Одним лиш заклопотані були:
Хто б камінь їм важенний відвалив,
Щоб тіло намастити ще сьогодні.

Прийшли і вгледіли: Його нема...
В печері пустка, та вступилась тьма,
Бо ангел білий в головах вартує.
— Не бійтеся! — він радісно сказав —
Господь шле через мене вість благую,
Що Син Його цю ніч із мертвих встав.

Пішли жінки і стали промовляти
До учнів Господа й до інших всіх
Та їм здалась та новина непевна
Й не прийнято за правду свідчень тих.

Аж вдягнений у подорожні шати,
Ісус з'явився й став посеред них,
Розкрив їх розум і почав навчати,
Як це робив за днів своїх земних:

— Чого стривожились? — казав —
Мене, не духа бачите, живий я знову,
Хай віра в душах ваших спалахне,
Бо справдилось пророків віще слово
Написане в Законі. Волею Небес
Ідіть і свідчіть: «Христос Воскрес»!

Н. Х — Л-а

Церква в с. Улуч біля Сянока.

РАХМАНСЬКИЙ ВЕЛИКДЕНЬ

Серед численних сказань-апокрифів в українській народній творчості є цікаве сказання про рахманів та Рахманський Великдень. Оповідається в цьому сказанні, що десь на далекому острові, а за іншим варіантом сказання, — під землею, живуть блаженні люди — рахмани— ідеальні християни. Вони не мають літочислення, хоч і знають, що Христос народився, прийняв смертні муки, був похований і воскрес. Але коли? — того не знають, і тому вони святкують Великдень тоді, коли припливуть до них шкаралупини з яєць, вжитих на печення пасок, і кинутих у Велику суботу в річку. А припливають ці шкаралупинки до рахманів за три з половиною — чотири тижні (на Преполовіння) і тоді рахмани вже знають, що на землі почалось свято Воскресення, і самі починають святкувати свій Великдень. А заки допливуть ці шкаралупинки до рахманів, то кожна з них стає знов цілим яйцем. Рахмани розговляються ними та їдять їх цілий рік, аж до наступного Великодня. Одне таке яйце припадає на кожних 12 рахманів. Цікавим і характерним є те, що це сказання і звичай святкувати Рахманський Великдень відоме з дуже давних часів лише в Україні.

Перші відомості про рахманів зустрічаємо ще в літописі Нестора — «Закон же і у вактріан, глаголених врахманеї островниці, єже от прадід показанієм і благочестієм, м'яс не ядше, ні вина п'юще, ні блуда творяще, нікоєя же злоби творяще страха ради многа Божія»... (Повість Временних Літ, ч. І., Видання Академії наук, 1950, Москва-Ленінград).

Цю відомість, згідно з дослідами, подано літописцем за візантійським істориком Георгієм Амартолою.

Саме сказання про блаженне життя рахманів, чи врахманів, або індійських брамінів, навернених у християнських легендах на ідеальних християн, веде свій початок від сказання поданого в т.зв. «Хожденії Зосими к рахманом» і виданого Тихонравовим («Памятники отреченной литературы»). Оповідається там, що за щирою молитвою і благанням Зосими до Бога показати йому життя блаженних, він чудесним способом через пустиню і через річку добрався до країни рахманів і перебув серед них сім днів.

Рахмани провадять життя у молитві, живляться плодами землі, п'ють солодку воду, що випливає джерелом з-під кореня одного дерева. Немає в них ні хат, ні вогню, ані золота й срібла, ані жодних металевих споруд, нема також і одежі. Коли у подружжя народиться дитина, рахмани розлучаються і живуть окремо, чеснотно. Маючи від ангелів відомості про життя праведних і грішних людей на землі і про те, який кому призначено вік життя, рахмани моляться за людей, бо як сказали вони Зосимі: — «Ми од вашего рода єсми». У піст рахмани живляться манною, що падає з неба. По цьому вони й знають про зміну часу. Знають також про час своєї смерті і вмирають без мук і страху, проживши від 100 до 360, навіть часом понад тисячу років. («Енциклопедический Словар» Брокгауза і Євфрона, т. 26.; «Большая Энциклопедия» под редакц. С. Южакова, т. 16).

Багато різних легенд пов'язаних з Рахманським Великоднем існує в українській народній творчості. Основна думка цих легенд-оповідань це те, що не можна працювати в день Рахманського Великодня, бо трапиться якесь нещастя. Звичай святкування цього дня в середу на четвертому тижні після Великодня був поширений і зберігався на Україні до початку XX століття. Було звичаєм в деяких місцевостях навіть пекти на цей день паски.

Березові гілки наламані в лісі в цей день вважались помічними при лікуванні деяких хвороб, зокрема при ревматичних, кістних запаленнях.

Найдовше задержався звичай кидати в річку шкаралупини з яєць призначених на посвячення. Пускають ці шкаралупини або мовчки, або повільно проказуючи: «Плиньте у рахманські краї, про Великдень сповістіть!..».

С. К.

І. Калинець

ІКОНИ

Від квітчасто-золотих фонів
відтулялися святі мої предки,
поправляли шати червоні
невимушено і легко.
І ставало з ними дивно знайомо,
і облітала, як осінь, черствість,
бо пахло далеким домом
і дерев'яною церквою,
бо святі дивилися урочисто
на світ гарячо-жовтий
не візантійськими очима,
а малярів із Жовкви.

Богоматір. Ікона кінця XVI ст. з церкви Воздвиження в Дрогобичі.

ПРЕЧИСТАЯ ДІВО

С
А
Т
Б

1. Пре-чис-та-я Ді-во Ма-ти на-шо-го кра-ю, як на не-бі,
так на зем-лі Тя ве-ли-ча-ють, Ти грі-шни-ків з тяж-ко-ї му-ки
че-рез сво-ї спа-са-єш ру-ки, не дай про-пас-ти!

2. То-бі всі свя-ті-ї слу-жать, Ро-ди-це Бо-га, і ми гріш-ні
Те-бе сла-вим всі я-ко мо-жем. Ці-лим сер-цем не-хай щи-ро
То-бі слу-жать ду-ша й ті-ло, Ма-ти свя-та-я!

Ти всіх спа-са-єш,

3. Хто ж не зна-є лас-ки Тво-єй — Ти всіх спа-са-єш,
3. Хто ж не зна-є лас-ки Тво-єй — Ти всіх спа-са-єш,
Ти всіх спа-са-єш,

по - міч всім да - єш,

і в не-щас-ті, і у смут-ку по - міч всім да-єш,

і в не-щас-ті і у смут-ку по-міч всім да - єш,

по міч всім да єш,

тем-них, хво-рих і у - лом-них

тем - них, хво - рих іс-ці - ля-єш мо ля щих Тя

тем - них, хво - рих іс - ці - ля - єш

ря туй і ме не, pp ме не.

ря-туй і ме - не, ря-туй і ме- не. 4. Глянь лас-ка-во

ря - туй і ме - не, ря -туй і ме - не. 4. Глянь лас-ка -во

ря туй і ме не, ме не.

і на ме-не, вір-но-го слу-гу, не дай ме-ні у - па-да-ти

і на ме-не, вір-но-го слу-гу, не дай ме-ні у - па-да-ти

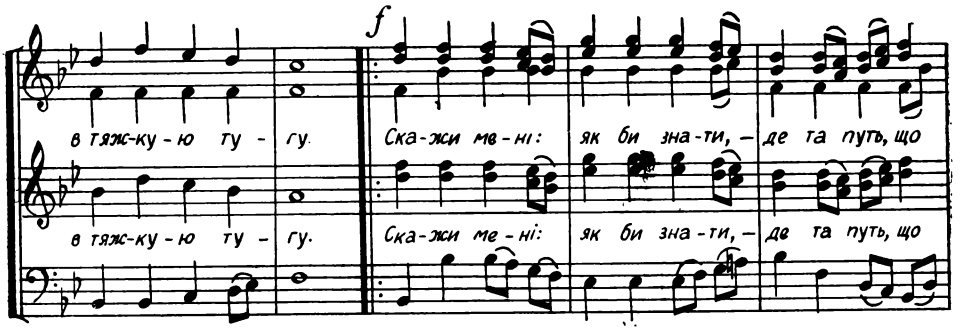

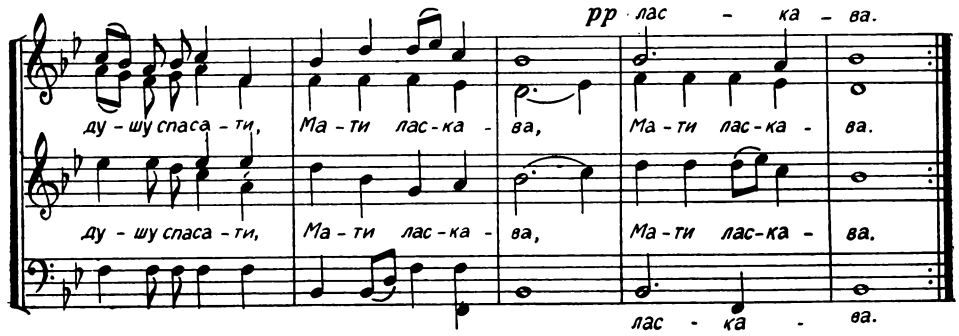

ПРЕСВЯТА ДІВО

Музика Яциневича

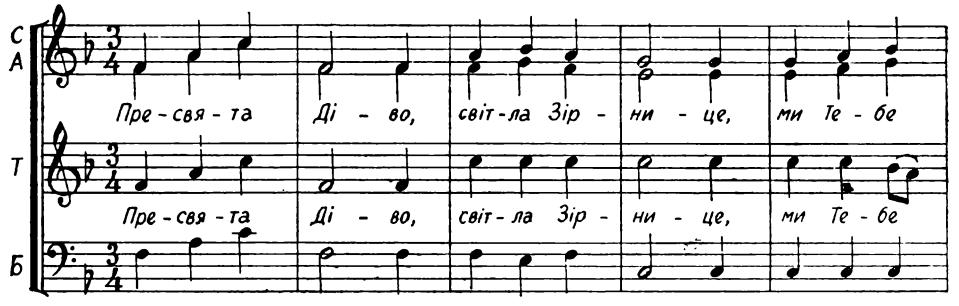

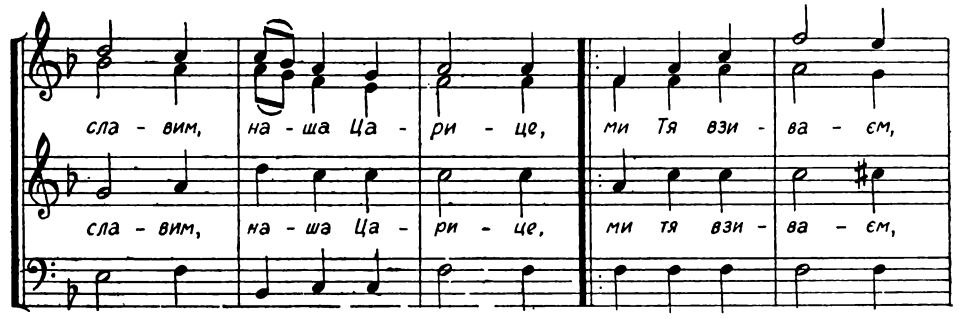

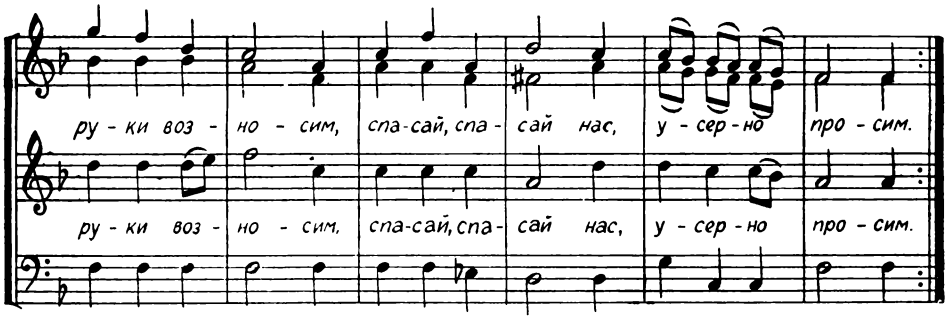

Молись за всіх нас, о наша Мати,
Не дай нам довше в гріхах зістати,
Ми Тя взиваєм, руки возносим,
Спасай, спасай нас, усерно просим.

Додай нам сили з гріхів повстати,
Від Твого Сина милість дістати,
Ми Тя взиваєм, руки возносим,
Спасай, спасай нас, усерно просим.

Пантелеймон Куліш

ПСАЛОМ 145

Вознесу Тебе, мій Боже,
Царю мій великий,
І прославлю Твою правду
Во вічнії віки.

На всяк день хвалити буду
Тебе, мій Владико,
Твою славу, Твою силу
Во вік і в вік віка.

Несказанна твоя сила,
Не знайти їй міри: —
Осягла Твоя правиця
Всі земні преділи.

Твою славу, Твою силу,
Твої дивні твори
З роду в роди прославляють
Всі земні собори.

Восхвалю я Твою благость,
Правду непохибну,
Воспою у псальмах нових
Твою велич дивну.

Щедрить много, терпить довго
Милостю Великий,
Без кінця Його щедроти
І ласки во віки.

Да прославлять Тебе, Боже,
Дивні Твої твори,
І прославлять Твоє царство
Праведні собори.

Да познають на всім світі
Яка Твоя сила,
Яка слава Твоє царство
На віки окрила.

Твоє царство по всі віки,
По всі вічні роки —
На небесних високостях
І в морях глибоких.

Господь вірен в своїм слові
Свят у всякім ділі,
Він піддержує, хто пада,
Хто знемігсь у силі.

Очі всіх — на Тебе, Боже,
Всяку твар годуєш,
Одкриваєш свою руку,
Всі бажання чуєш.

Праведні путі Господні,
Благі його мислі,
Він близький до всіх молящих
Серцем правим, чистим.

Слухає Господь молитву,
Хто Його шукає,
Заступає правих серцем,
Грішників карає.

Вознесу Тебе, мій Боже,
Царю мій, Владико!
Восхваліть Його всі тварі
Во вік і в вік віка.

ПСАЛОМ 62

З'явивсь Господь серед могущих
І дав свій суд серед судящих:
«Доколі криво вам судити
І беззаконних підпирати!

Давайте суд убогим людям
І чисту правду бідолахам;
Пригортуйте сиріт до себе,
Рятуйте їх від нечестивих»!

Не хочуть знати й розуміти,
Хитається земля в темноті.
— «Я думав — ви святі істоти,
Я думав — ви Господні діти».

Ні, зникнете ви, горді дуки,
Почезнете, як і простота.
Устань де, Боже, суд судити
Й народам правду возвістити.

АННА РЕГІНА[1]

Із темної церкви до тихих амбіт[2]
Незнана вступила черниця
Назустріч їй вийшли зложити привіт
Побожні, ласкаві сестриці.
Їх мантії чорні, мов крила птахів
У шелесті ніжнім тремтіли,
Вчувався в них шепіт привітний, як спів
Істот понадземських, безтілих.
Схилилися сестри в низенький уклін
І стерпли в покірнім мовчанні,
Ігуменья ж мати прозора, мов тінь,
Промовила з тихим зітханням:
«Господь, мої доні, приводить в наш дім
Сестричку нову, незвичайну,
Життя гуркотіло над нею, як грім,
Дало їй хоч славу осяйну:
І вдома у неї — в далеких краях,
І тут, на вершинах високих, —
Та ж слава тягла і безрадість і страх,
Турботи, й страждання жорстокі.
Прийшла відпочити у нас від життя,
Де борсалась, наче в тенетах, —
То ж хай межи нами знайде забуття
Від страждань всіх сестричка Агнета[3]
Тому, мої доні, служіть їй усім,
Любов запаліть в своїх душах, —
Хай ласка Господня ті бурі й той грім
Їй в серці отерплім, заглушить...
— Сестриченько мила! Прийдеться нелегко
Звикать до чернечого Чину,
Та в домі цім тихім свята Благодать
Подасть тобі мир і спочинок.
Ти ж в пам'яті твердо собі заховай
Апостола Павла науки:
«Мистецтва терпіти у Бога благай,
Терпіння — лік певний на муки».

● ● ●

Струнка, мов тополя, лицем молода,
Як рідная дума, тужлива.
В мовчанні привітна, мов тиха вода,
Агнета — черниця журлива,
У келії строгій, як пташка в койці,
Мов пташка, що звикла ширяти
В просторах безкраїх, з чотками в руці
Спувалась ночами по хаті.
Носила на плечах великий тягар
Безрадісних дум та докорів,
Несповнених мрій та страхіття примар,
Аж дух від них кволів і хворів.
Знайти намагалась в святих молитвах
Утіху та справдішній спокій,
В аскезі тяжкій та в суворих постах
Свій дух поховати глибоко,
Порвати з минулим, примерти, забуть,
Всім серцем прийнять відречення
Думкам назавжди перервати їх путь
І власне згубити наймення.
«О Боже Могутній, мене підтримай
Пошли мою тугу в непам'ять,
Забути минуле Ти сили подай,
Бажання хай серце не ваблять!
Припала обличчям до витертих плит
Притислась розпаленим чолом
І дотик холодний затримав на мить
Свідомість всього, що довкола.
Аж дзвоник з амбіти покликав у храм,
Де свічі розплющили очі,
Ласкаво дивились святителі з рам
І лявди[4] плили серед ночі.

● ● ●

Повзуть прісні дні, наче сунеться тінь
Один, як другий: без лукавства,
Без тривожних інтриг, без дражливих вражінь
Та щовечір, однак, подих світа міцний
Знов розтулює спогадів крила,
І в той світ можновладний, зрадливий і злий
Переноситься думка безсила.
І ось перед нею: свавільний Дніпро —
Розтопленим сріблом на луках.
Кругом — все лиш батька безмежне добро
В свіжих барвах яскравих і звуках...
Блакитні байраки... В них — спів солов'їв
І килим довкола із квітів.
Синє небо обрамлене смушком лісів,
Вщерть обтяжені овочем віти...
І люди все близькі, всі сестри, брати...
І утульні князівські палати,
Звучна прадідна мова, рідні хати,
В'юнкі хлопці, веселі дівчата —
Все це тепле, «своє», наче матірна грудь...
Ти хоч як відганяй у непам'ять, —
А серце кричить: — Пам'ятай! Не забудь!...
Тих згадок і молитви не здавлять.
Летять з Бористену чутки на весь світ
Про батькову мудрість і славу...
— «О Дніпре коханий!... Пришли ж свій привіт
Поклич в рідний край Ярославну!
Бо ж у жертву за край почужилась вона,
І дитя[5] віддала безталанна,
Так навіщо ж тепер, мов урвана струна
В чужині тужить бідная Ганна?!...»
А думи несуть і несуть все назад,

Заносять в часи перетлілі...
— Ах, той «її» день!... Ось і
Генрих[6]... Він рад,
Що вже перестали вить стріли,
«Диявол Роберт»[7] присягався стоять
На варті династії й трону.
Ніхто-бо тоді не посмів зазіхать
На Генриха берло й корону!...

Повен радості в день той, забув, що
він — цар
Покинув бенкет і наради
Дружині приніс своє серце у дар...
Щаслива була... І так радо
Повірила в долю зрадливу свою...
Але радощі швидко минають...

Один світлий день... Генрих знов
у бою,
Та й поднесь ті бої не вгавають...

А йому — все нещастя, йому — все
біда
Всюди — зрада, скрізь — кров і
пожежі
Весною — посухи, у жнива — вода
То голод, то пошесть без межі...
Народ, мов сказився: самі хижаки
Рятунку нема в цілім краю:
Усі проти всіх. І пани й жебраки —
Брат брата пакує до раю...

І так дев'ять літ, кожен день у жаху
Вже минає життя половина...
Навіщо ж так довго тремтіла в
страху
Усім непотрібна «Регіна»?
А син?... Пилипко?... Таж властиво
вона
Жить повинна була би для нього,
Бо звичайно шукає забута жона
Лише в діточках щастя свойого,
Але ж, матірнє щастя!... Його не
дано
Княгині-слов'янці: — «Регіна»
На троні чужім май завдання одно:
Уродити наслідника-сина,
Вважати ж не смієш його за
«свого»
Це лиш — реванш за корону,
Бо «Франція-Мати» догляне його
Й належно приправить до трону.
Чужим молоком Ганнин син одинак
Зростав, як при качці курчатко...
Не «внук Ярослава» — росте то
чужак,
Чужак і для Ганни, — й... для
батька.
Бо в серці дофіна та «мати друга»
Любови до себе не вклала...
Юнак виростав, мов духова шульга,
Був «пасинком зліва і справа».
Байдужий йому дух французьких
хором
Чужа йому й дідова слава
Між Сеною жовтою й синім Дніпром
Зблудила душа його млява.
Так... Генрих — в могилі. Пилип? —
Все в гульні.
Вже з Ганни повинності знято.
Навіщо ж і досі марнує тут дні
Смутна «королівськая мати»?

Пам'ятник Анні Ярославні, королевій Франції, перед церквою і монастирем в честь св. Вінкента в Санліс (Франція), яких фундаторкою була наша княжна.

● ● ●

Нарешті озвався Славута-Дніпро:
Прийшли посланці Ярослава,
І батькове Ганні писало перо,
Що може вертать без обави.
Здалися чудними їй тії людці
Не так уявляла їх Ганна,
А що балакучі були посланці, —
Новини лились, мов з фонтана
— «Постійно в турботах постарілий
«Дюк»[8]
Чужі б ще нічого, так «свої...»
Сичать і троюдять, мов кодло гадюк
І знов — самі раті та вої.

«Приїдь, Ярославно, — побачиш сама,
Які там сліди міжусобиць!

. . . . . .

Вже Ганна все тямить. В «сказаннях» послів —
Їй добре знайомі малюнки.
Там більше простору, то й більше страхів
І згадалися долі дарунки:
В очах онде Новгород... Батьківський жах...
Едмунд, Брячислав та нормани...
Он стрий «Окаянний...» До Києва шлях...
На ньому ж Мстислав, як поганин...
Мов зайця на ловах, так гнало життя
Не май за минулим печалі!...
Не дасть супокою й туди вороття...
— І серце знітилось від жалю...
...«Спасибі за вісті, далекі посли!
Скажіть там: Не маю кебети
Шляхи богілою мені заросли:
Не Ганна вже я, лиш — Агнета.
Не маю пощо я додому іти:
Пила там гіркої... без ліку;
Хто ж долю ізгоя погодивсь тягти
Тягтиме її вже довіку.
Родини у мене нема відтепер
Ні там, на Дніпрі, ні на Сені,
Край рідний для мене в цих мурах помер
І серце в жалобу збарвене.
Душа вже не прагне більш земських утіх...
Прошу ж вас: за мене моліться...
Молитимусь також за близьких усіх...
Дніпру й землі рідній вклоніться!»
Затисла уста і, спустивши завій
У мовчанні пішла до каплиці.
«Агнета останній витримує бій» —
Рекла ігуменья черницям.

● ◎ ●

Але помилилася мати стара:
Агнеті спокусу невдовзі
Вона ж, в «тихий дім» сама й привела...
Був галас тоді... як на торзі...
Почула Агнета у двері чийсь стук, —
Вітає: — «Во ім'я Господнє!»...
Ігуменья входить — і папери до рук:
— «До тебе заступство народнє!
Невільно відмовить!... Весь кляшторний двір
Заповнивсь... Якими ж гостями!...
А що ж за новини несе той папір?»
Агнета зірвала печаті внестямі,
Й читає народнє подання страшне
Про речі, що й чути б не хотіла,
Але і в «клявзуру»[9] життя навісне
Настирливо знову влетіло.

...«Пилип забув Бога... плює на народ,
Менжує, мов кіньми, жінками,
А граф Бодуен всіх жене у похід...
А вина в палаці — струмками.
Отець найсвятіший із Риму грозить:
Відлучить монарха від віри;
Вся Франція стогне, вирує, кипить,
Перейдено межі всі й міри.
Лишилась в народі надія одна: —
Що Господом дана Регіна
Не дасть випить келих із горем до дна
І берло перейме від сина»...
Агнета схилилась: — «Що маю чинить?»
— «Благає ж тебе вся еліта!» —
Ігуменьї мова наказом звучить. —
То ж вийшла у двір із амбіти.
Запнута завоєм, стоїть на ганку
Черниця струнка нерушима
Лиш серце їй скаче в шаленім танку
І в натовп уп'ялась очима.
На ганок старий кардинал увійшов
І промовив схилившись в повазі: —
«Регіно! Дванадцятий час надійшов!...
— Рятуй Королево!» — В екстазі
Усі, як один закричали: «Рятуй!...
Ти берло візьми в свої руки,
Побожно та чесно весь край наш згуртуй
Звільни бідний люд свій від муки!»
Черниця бліда розтулила уста,
А очі вогнем запалали:
«Замовкніть!... Ця гра недостойна, пуста,
Що ви її тут розпочали!
«Рятуй Королево!»... гукаєте ви, —
Та ж я вам давно — не «Регіна!»...
Й метнула слова, мов стрілу з тятиви:
— «На зраду монарха і сина
Намовить ви «Господом дану» прийшли?...
Надмірну ж ви мали відвагу:
Нема тих, які б Ярославну звели
Зламати раз дану присягу!
Тепер кленете ви свого короля,
Тоді ж, як він був ще дофином...
То хто ж, монсиньоре, тоді намовляв
Відняти від матері сина?...
Тоді я лиш «темна чужинка» була
«Із варварів...» «з дикого роду»...
А нині — нехай би вже берло взяла?!
...Рятуй, «Амазонко» народи?!...
«Весь край наш згуртуй?!... Ні! панове мої,
Не в кляштор приходити треба:
Вже довгий той час, що всі думи свої
Звернула Агнета до неба...
Та що ж, не байдужа мені ця земля
Й свідомо я їй присягала, —
До сина свого і мого короля
Єдино б я лист написала.
Інак — вам безсила черниця служить

Хоч «жінка я друга»[10] в державі...
Та буду ще Бога невтомне молить,
Щоб Францію вивів з неслави,
Й забуду про те, що сьогодні було...
Прошу ж вас: ідіть собі з миром!...
І долі схиливши високе чоло,
В клявзуру вернулася з клиром.

● ● ●

До кельї Агнети лише уночі
Вступила ігуменья-мати,
І в груди себе з покаянням б'ючи,
Сестру вона стала прохати:
Пробач мені, любая доню, мій гріх,
Що нині вчинила я зранку:
Любов до вітчизни й краянів моїх
Збудила в мені громадянку,
Оце лиш до тями я трохи прийшла
І врешті пануючу собою.

На боці твойому вся правда була,
І Бог помагав тобі в бою.
Вже більше, ніколи не станеться так
Спокою твого вже не зрушать,
Та й певне вже більше не буде отак,
А Бог старі болі заглушить.
— О, хай же, ігуменьє-мати, Господь
Невільні гріхи нам пробачить!
І в доби майбутні подібних нагод
На нас допустити не рачить.

Не часто в житті працював мій язик,
А ось же з дитинства так сталось:
Сказати щось лагідне — він не привик,
Лиш злоба із нього злітала.

Отож, щоб мій дух у спокусах не вгруз
Та гріхи не росли б непростимі,
Дозволь мені взять «le voile des recluses»[11]
І життя закінчити у схимі,
А до того тебе я уклінно прошу,
Поки ще не сплю в темнім гробі:[12]
Я обіцяний синові лист напишу
Та ще «знак» свій зроблю для жалоби.
Я знаю, що марні суть думи оці,
А все ж ті чисельні портрети,
Де Ганна Регіна — «Duchesse de Russie»[13]
Хай мали б і «сігнум Агнети»:[14]
Цвіте на стеблині хай дев'ять лілей
На кручі стрімкій над рікою
А збоку співає пісні соловей,
Пісні жалібні наді мною
Хай далі позаду стоїть деревце,
Зірвали листки з нього бурі,
На тлі ж — тільки гори та хмари... — Оце
Знак долі моєї й натури.
Віночок з квіток хай оточить поля,
А зверху «легенда» навита,
На ній — провансальські слова:
«Plangola Sja morte e mia la vita...»[15]
І Ганна відтак, добровільно німа,
Сховалась в труні, немов мертва.
Живе, чи давно вже й на світі нема
Не відав ніхто... Й на що ця жертва
Була з України потрібна французам чужим
— І нині ніхто нам не скаже...
Здавалось, що й пам'ять про неї розтане як дим
А отже — «Не вмре й не поляже...»

В. Королів-Старий

---

1 Ганна королева Франції, донька славного київського князя Ярослава Мудрого.

2 Амбіта — монастирський коридор.

3 Чернече ім'я королеви Ганни.

4 Лявди — хвалебні молитви.

5 Сина Ярославни Пилипа, наслідника французького трону, виховано без участі матері.

6 Генрих — чоловік Ганни, король Франції.

7 Роберт Диявол — герцог нормандський, союзник Генриха.

8 «Дюк» — вождь, титул, яким французи називали князя Ярослава.

9 Клявзурою зветься частина монастиря, куди не сміють входити сторонні люди.

10 «Перша жінка» в державі — королева, друга — мати короля.

11 «Ле вуаль де реклюз» — намітка схимниці — «мовчальниці».

12 Схимники й схимниці сплять не в ліжку, а в труні (гробі).

13 «Дюшес де Рюсі» — княгиня Русі.

14 Знак роду, як печатка, чи герб.

15 Провансальська мова була мовою аристократії, напис означає: — «Я оплакую його смерть і своє життя».

Церква з 1730 р. в селі Синява Київської області.

Київські «Печерські листки». 1626—7 рр. Історія св. Антонія Великого.

УКРАЇНСЬКІ

ЦЕРКОВНІ БРАТСТВА

Діяльність церковних братств займає визначне місце в історії українського народу, отже природно, що ця діяльність привертає до себе все більшу увагу дослідників, які розглядають її в різних аспектах.

Дослідники історії української Церкви вказують, що вже в Іпатієвім Літописі під датами 1134 і 1159 рр. згадується про церковні «братчини», які організувалися при церквах, мали вузькоцерковні завдання і до XV ст. нічим особливим не відзначилися.

Дехто сягає ще в дохристиянські часи, коли то у великі свята чи при урочистих подіях, як наприклад похорони, братні роди збиралися на урочисті святкування та торжества. Згодом ці торжества перейшли в християнські звичаї і набрали глибшого змісту. «Братчики во Христі» стали піклуватися церквою, пізніше школою, лікарнею тощо, а також стежили за моральністю членів своєї організації.

Дослідники політичної історії України та її культури розглядають діяльність церковних братств з 80—90 років XVI ст., цікавлячись особливо тим, що виходило поза вузькоцерковні, місцеві справи і охоплювало питання політичні, культурні, релігійні, які стояли тоді перед цілим українським народом.

Інші знов історики, вказуючи на економічний розвиток міст і збагачення міщанства, проводять думку, що на переломі XVI і XVII ст.ст. міщани організувалися «проти засилля церковників», а те, що організувалися братства при церквах і від них одержували назви, пояснюють умовами середньовіччя, «коли ідеологічні течії і установи не могли виступати без релігійної оболонки» (Я. Ісаєвич «Братства та їх роль в розвитку української культури XVI—XVIII ст.», Київ, 1966, ст. 22.

Отже виходить, що церковні братства були, за сучасною термінологією, майже диверсійною організацією в лоні української православної Церкви. А чейже релігійне життя було невід'ємною частиною духовного життя і щоденного побуту тодішньої людини, і тому важливі на той час питання зводити до релігійної оболонки

— це значне спрощення тодішніх проблем і завуження поля їх бажання.

Значне пожвавлення діяльності вже існуючих братств та засновування нових, які різко відрізнялися характером своєї діяльності від попередніх церковних братських організацій, починається під кінець XVI ст. Причин цього явища було багато, з важливіших необхідно згадати:

1) пожвавлення релігійного життя в Польсько-Литовській державі, викликане реформацією, а пізніше контрнаступом католицької Церкви;

2) підготовка і проведення церковної унії 1596 р.;

3) збагачення українського міщанства, яке починає переймати роль провідної верстви в українському народі.

Реформаційні течії докотилися на Західну Україну вже в половині XVI ст., однак не найшли вони й тут відповідного грунту до розвитку. Під покривою критики Церкви, реформація критикувала економічний та суспільний лад, якого виразником і оборонцем була католицька Церква. Українська православна Церква була на цей час вже слаба, залежна від патронів-панів, політично безсильна. Проте в бездержавній обстановці вона відігравала важливу роль, ставши Церквою національною, Церквою пригнобленого народу, його одинокою національною інституцією. Розуміла це свідома частина української шляхти, а ще в більшій мірі українське міщанство. І хоч мали вони багато застережень відносно тодішнього стану церкви (деморалізація церковної верхівки, низький рівень освіти священиків, привата тощо), але від неї не відрікалася, а навпаки — почали організованим шляхом проводити нагляд над діяльністю церкви, не виключаючи її найвищих представників, щоб піднести її моральний рівень і суспільне значення.

Українська шляхта на той час здебільша проходила сильний процес окатоличення і полонізації, а ті нечисленні її представники, що улягали впливам реформаційного руху, як Гойські, Сенюти, Холонські, Чеховичі, Любенецькі та інші, не представляли собою аж так великої втрати і небезпеки для православної Церкви. Тим більше, що відносини між протестантами і православними укладались назагал доброзичливо в обличчі спільного агресивного противника— римо-католицької Церкви.

Реформація причинилася до зросту зацікавлення релігійним життям і наукою, що дало привід до започаткування перекладів Св. Письма на жи-

Печерські листки 1626—7 рр. Кари Божії.

ві народні мови. Тоді саме повстали перші переклади Св. Письма на українську мову, як славна Пересопницька Євангелія (1556—1561), Євангелія в перекладі В. Тяпинського (коло 1570 р.), Новий Завіт в перекладі Невгалевського (1581 р.) та інші.

Одночасно, під тим же впливом, жива мова почала проникати в церковні богослуження (спів колядок, релігійних народних пісень, кантів, проповідь), проти чого так різко виступав оборонець традицій православної Церкви Іван Вишенський: «Євангелія і Апостола в церкві на Літургії простим язиком не виворочайте, по Літургії же для вирозуміння людського попросту толкуйте і викладайте; книги церковні всі і устави слов'янським язиком друкуйте».

Але заклики Вишенського не могли вже знайти послуху і народна мова щораз ширшою течією входить до церковного вжитку, а одночасно і до української літератури.

Римо-католицька Церква, поборовши при допомозі єзуїтів протестанський рух в Польщі, спрямувала свій посилений наступ проти православної Церкви. Єзуїти, використовуючи досвід протестантів, послужилися живою польською мовою, знаною і уживаною в українських освічених кругах, а також почали видавати богословсько-полемічну літературу «руською» мовою, як наприклад виданий

Печерська гравюра XVIII ст. Легенда про варяга Шимона.

в 1585 р. у Вільні «Катехизмъ или наука всемъ православнимъ християном к повченію велми полезна з латинського языка на руській языкъ ново переложона».

Крім того єзуїти засновували дуже добре зорганізовані школи, де навчання стояло на високому рівні. До тих шкіл вступали також діти православної української і білоруської шляхти і, як правило, католичились там та винародовлювались.

Протолошення церковної унії в Бересті у 1596 році дало початок урядовому обмеженню прав православної Церкви і легалізації всяких дискримінаційних заходів, включно до ліквідації православних єпіскопств і митрополії, переймання православних монастирів тощо.

На наслідки не треба було довго чекати. Вже у виданій в 1610 р. у Вільні польською мовою книзі «Тренос або Плач Східної Церкви» Мелетій Смотрицький вичисляє десятки українських княжих і шляхетських родів, що перейшли на католицтво і безповоротно порвали зв'язок із своїм народом.

В цьому критично тяжкому для Церкви і народу положенні в обороні її прав виступає нова суспільна сила: економічно незалежне, зорганізоване в цехах, збагачене на торгівлі й ремеслі, забезпечене юридично магдебурзьким правом, міщанство. Набирає воно значення провідної верстви народу, свідомої свого завдання і ролі.

Виробляючи організаційні форми боротьби за збереження своїх релігійних, національних і економічних прав, міщанство використовує стару традиційну організацію церковних братств, пов'язує її з елементами цехових організацій, достосовує до нових обставин і покликає до життя нові територіально-національні організми з чітко окресленими завданнями і способами їх реалізації.

До найдавніших і найбільш заслужених братств зачислити треба Львівське Успенське братство, якого статут затвердив антіохійський патріарх Іоаким в 1586 р.

Цей статут пізніше стає зразком для інших церковних братств. Згідно зі статутом братство мало право контролювати діяльність єпіскопа, отже фактично від самого початку воно було ставропігійним, тобто підпорядкованим безпосередньо патріархові. Але формально право ставропігії надав братству патріарх константинопольський Єремія в 1593 році.

На зразок Успенського почали засновуватись або реорганізуватися інші львівські братства.

Церковні братства починають поширюватися в першу чергу на західноукраїнських землях, головним чином в містах Галичини, Холмщини, Підляшшя. Так наприклад в 1589 р. були організовані братства в Рогатині і Красноставі, в 1591 р. — в Бересті та Городку, в 1594 р. — в Любліні. Вже в перших роках XVII ст. є відомості про діяльність братства в Холмі, Замості, Сяноці. Починають повставати перші сільські братства.

В Луцьку, що був культурним і адміністративним центром Волині, повстало Воздвиженське братство у 1617 р. Воно об'єднувало крім міщан, також багатьох православних шляхтичів та представників духовенства.

Ідея братств перещепилася з Західної України на Наддніпрянщину. Завдяки фундації Гальшки Гулевичівни в 1615 р. засновано Київське Богоявленське братство, якому у 1620 р. єрусалимський патріарх Феофан надав права ставропігії, а в 1629 р. на прохання шляхти Київського воєвідства воно було затверджене королем. До цього братства вступив у 1620 р. гетьман Петро Конашевич Сагайдачний «разом з цілим христолюбивим військом Запорозьким». Це значно піднесло авторитет і значення Київського братства, зміцнюючи його моральні і матеріальні засоби.

З братств діючих на Лівобережній Україні згадаймо ще братство в Немирові (1626 р.), в Лубнях (1636 р.) і в Харкові, про яке згадується щойно в 1700 р.

Крім звичайних братств творилися молодецькі або парубоцькі та цехові братства, що у відрізненні від цехів більше займалися не виробничими а побутовими справами.

Переважно побутовими справами займалися братства на Лівобережжі, тоді як у Західній та Правобережній Україні вони зосереджувалися більш на суспільно-громадських справах.

Братства, як церковні організації, мусили мати затвердження та благословення вищої церковної влади, якою тоді для православної Церкви в Польщі був царгородський патріарх. Крім згаданих вже Львівського і Київського братств патріарше благословення отримали Луцьке Хрестовоздвиженське і Слуцьке Спаське братства у 1620 р., а Могилівське у 1633 р., одержуючи одночасно ставропігійні права.

Царгородські патріархи допомагали розвиткові українських церковних братств, вважаючи, що ті братства зможуть вивести з занепаду церковне життя. Католицьке духовенство доцінювало це і в 1676 р. добилося сеймової ухвали, яка під загрозою смертної кари, заборонила братствам контактуватися зі східними патріархами. Львівське братство домагалося скасування цієї ухвали, але безуспішно. І не дивно, бо знесилення братства давало надію на ліквідацію православної Церкви. В зв'язку з заснуванням Київського братства уніатський митрополит В. Рутський писав так: «Великою перешкодою для унії є нове братство, засноване в Києві три роки тому схизматиками без дозволу короля. Там вони мають збори і чинять наради... Якщо це братство не буде скасоване, то важко надіятись на щось добре».

Чого іншого — розвитку і поширення освітньої діяльності братств — боялася шляхта. В проекті скасування унії, що вийшов з шляхетсько-католицьких кругів на переломі XVII і XVIII ст. говориться: «Найбільш непокірливі самі і інших найбільше в непокірливості підтримують ті русини з плебсу, які вміють читати своє письмо. Отже, треба знищити причину їх непокірливості, і тоді вона сама мусить припинитись. І цього ми... легко досягнемо, коли заборонимо вчитись в школах, що є при церквах, хлопським синам і... тим уникнемо шкоди, яку часто мусимо терпіти від кріпаків».

Статути братств передбачали різнорідну діяльність. Вони регулювали такі справи, як приймання в члени, членська дисципліна, кари за її порушення (старших братчиків карано суворіше ніж молодших), вибори

Печерські просфорники.

братського правління, розподіл праці, збирання і розподіл фондів, ведення друкарень, шкіл, лікарень, притулків для старців (Київське братство — для «людей лицарських в битвах покалічених», тобто козаків — і інвалідів).

Фінанси братств творилися з членських внесків, прибутків з друкарень, з даровизн членів та прихильників. Так наприклад багатий львівський міщанин Корнякт записує братству доходи з маєтку в одному селі, а гетьман Конашевич Сагайдачний — 1500 злотих на школу Львівського братства.

Братства займалися фінансово-кредитними операціями, а деякі мали земельні маєтки, що раніше належали церквам. Це були юридики братств, тобто земельні володіння, заселені людьми, що обробляли ці землі.

Хоч деякі братства мали й великі фонди в свойому розпорядженні, але й витрати були немалі, так що навіть багаті братства попадали в матеріальну скруту. Наприклад Львівське Успенське братство утримувало своїх юридичних захисників при різних судах у Варшаві, при Львівському консисторському суді, а навіть в Римі. Давало воно великі грошеві «подарки» державним достойникам, а часом і самому королеві (напр. в 1676 р. Янові Собєському). Великі кошти витрачало братство на сплату військових контрибуцій. В 1704 році воно мусило заплатити шведам 10.000 талярів, до чого зобов'язав Львівський магістрат.

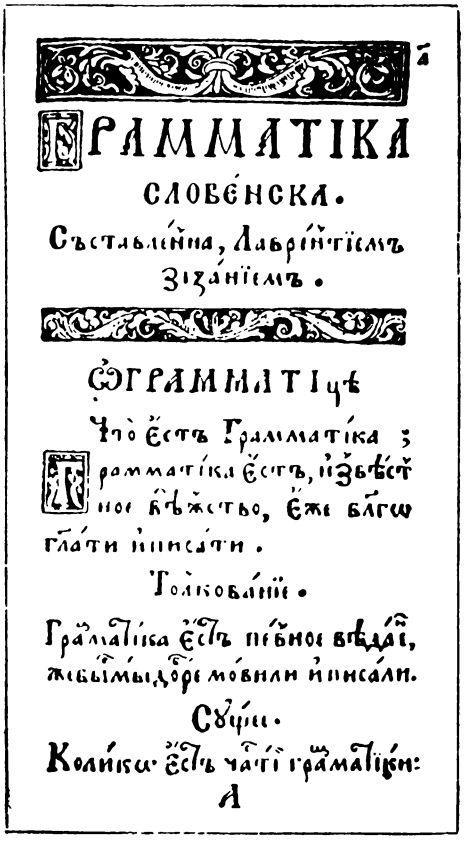
ГРАММАТІКА
СЛОВЕНСКА.
Съставленна, Лаврентіемъ
Зизаніемъ.
СОГРАММАТІЦѢ
Что єстъ Грамматіка;
Грамматіка єстъ, изъвѣстное бѣжство, єже благо
глати и писати.
Толкованіе.
Грамматіка єстъ пѣнное вѣдаі,
жебымы добре мовили и писали.
Сугіи.
Колика єстъ части грамматіки:
А

Граматика Л. Зизанія.

Братства були всестановими організаціями. Вони гуртували міщан, селян, шляхту, духовенство. До братських шкіл приймали дітей із різних суспільних верств, а найбіднішим давали допомоги. В «Порядку шкільному» Львівського братства говорилося: «богатыи над убогимы в школи ничим выщим не мають быти, только самою наукою, плотію же равны, вси бо єсми о Христи братія».

Допомагало братство бідним, хворим, вдовам, сиротам незалежно від їх походження.

Національно-культурні завдання братства виконували шляхом організації братських шкіл та друкарень, вважаючи, що найкраще можна буде протиставитися католицько-єзуїтському наступові ширенням освіти і піднесенням культури українського суспільства, а тим самим і авторитету української православної Церкви. Шкільна система спиралася на традиціях східнослов'янської та візантійської культури. Великою повагою користувалися в братських школах слов'янська і грецька мови. Культ слов'янської мови добре характеризує Іван Вишенський, кажучи: що цей язик є «плодоснійшим от всех языков и Богу любимійшим» і що він «только истинною правдою Божію основан, збудован и огорожен єсть и ничто же другое ухищрение в соби не имеет».

Латинська мова захоплення не викликала. Проте ця мова важлива для розвитку і поширення культури, як офіційна мова судових та адміністративних органів в Польській державі, увійшла до програми братських шкіл.

Особливу вагу мало вивчення мови і граматики, як «основание перьвое и подошва всем хитростем». Тому вже вкінці XVI ст. виходять перші граматики грецької та слов'янської мови. Але найбільше признання мала, високо наукова на свій час, «Грамматіки словенское правильное синтагма» Мелетія Смотрицького, що появилася в 1619 р. Ця граматика не втратила практичного та наукового значення і в наступних століттях, а Ломоносов, який по ній вчився, назвав її «вратами своей учености».

Разом з підручниками граматики почали виходити і словники. Найславніший з них був «Лексикон словенороский» Памви Беринди, що містив понад 8000 слов'янських слів з перекладом на українську мову.

Програма братських шкіл опиралася на практиці західноєвропейських та польських шкіл і обіймала сім вільних наук, які ділилися на два курси. Перший курс обіймав крім граматики ще діалектику і риторику пов'язану з піітикою. Коли учень пройшов перший курс, або, як його з латинська називали, «trivium», тоді проходив вищий курс — «quadrivium», який складався з арифметики, географії, астрономії та музики.

З розвитком шкіл пов'язана і видавнича діяльність, яка мусила бути оперта на власне друкарство. За браком інших доказів, початком друкарства на Україні вважається 1574 р., коли Іван Федоров, емігрант з Москви, видрукував у Львові «Апостола». Скоро після того, той же Федоров, викликаний князем Острозьким, зорганізував друкарню в Острозі і в 1581 р. видрукував «Острозьку біблію».

Перша братська друкарня повстає у Львові, де братчики викуплюють в 1585 р. друкарню Федорова. В 1615 р. починає діяти друкарня в Києво-Печерській Лаврі, що її Єлисей Плетенецький купив у Стрятині в Галичині.

В 1626 або 1627 р. відкривається друкарня при Луцькому братстві. В 1633 р. разом з заснуванням Богоявленського братства в Кременці, за-

сновується там і друкарня. В тому році Перемиське братство св. Трійці дістає королівську згоду на заснування своєї друкарні. Творяться й інші, менше знані друкарні.

Довкруги братських шкіл та друкарень гуртуються найвидатніші діячі української культури, вчені, філологи, богослови, полемісти, графіки тощо. Провідну роль грало спершу Львівське Успенське братство, а пізніше Київське, на основі якого народилися пізніше славна Києво-Могилянська колегія. Луцька братська школа була головним культурним осередком для цілої Волині.

Культурно-освітня діяльність братств мала значний вплив на піднесення освіти та умового життя в українській православній Церкві. Її представники почали видавати полемічні трактати і проповідницькі твори, що допомагали в боротьбі з католицько-єзуїтським наступом. З полемічних творів найбільшого розголосу набрали «Апокрисис» Христофора Філарета (1597) польською і 1598 р. руською мовами, «Тренос» Мелетія Смотрицького (1610 р.), «Палінодія» Захарія Копистенського (1619—22), «Ліфос» Петра Могили (1664 р.).

Розвиток друкарства викликав потребу ілюструвати книжки. Лаврська друкарня починає ілюструвати свої видання гравюрами на міді, а українські художники — гравери, як Леонтій та Олександр Тарасевичі, Григорій Левицький, Іннокентій Ширський досягають в цьому вершин тогочасного мистецтва.

Хоч братства не об'єдналися в одну загальноукраїнську організацію, проте й не обмежилися тільки своїми містами та справами. Представники братств зустрілися на сеймах з послами від православної шляхти та козаків. В 1643 р. представники Львівського братства зустрічалися з генеральним писарем Запорозького війська. Від середини XVII ст. Львівське братство мало зв'язки з київськими митрополитами та гетьманським урядом. Львівське Успенське братство взагалі проявляло найбільшу активність в контактах з іншими братствами. Як найсильніше і найзаможніше, воно найчастіше несло поміч іншим братствам. Воно висилало вчителів до Перемишля, Берестя, Рогатина, а навіть до Вільна, як рівнож підручники та інші видання своєї друкарні, ділилося досвідом.

Печатка Львівського братства з кінця XVI століття.

Дуже сильні були зв'язки Львівського братства з Київським. Спочатку Львів помагав Києву, посилав туди вчителів, книжки, а одночасно своїх студентів на навчання до Київської Могилянської колегії. Пізніше, коли Київ став головним осередком культури на Україні — почав помагати іншим. Зв'язки між Львівським і Київським братствами не перервалися навіть після того, як Львівська ставропігія змушена була в 1709 р. перейти на унію. Серед студентів Львівської Єзуїтської академії багато було українців, а між ними й православні студенти Київської академії, що най-

Ставропігіальний хрест на фрізі Львівської братської церкви.

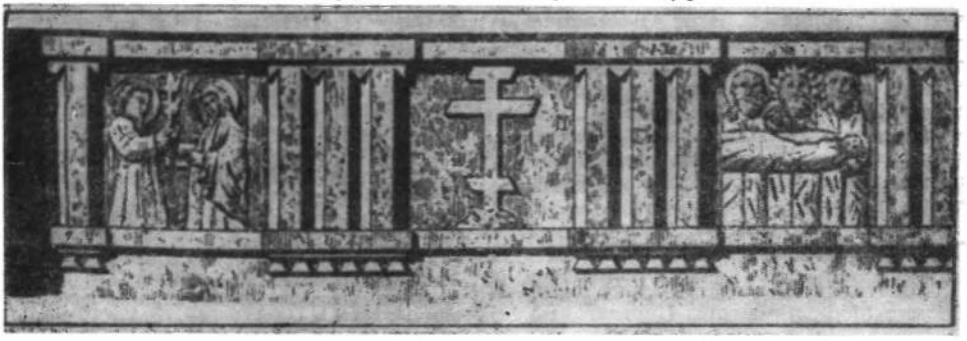

частіше мешкали в братських приміщеннях і утримувалися з корепетиції в братській школі. Було це роблено часто всупереч забороні тримати в своїй бурсі студентів-схизматиків.

Інші братства, як Луцьке чи Перемиське, також підтримували ділові контакти з сусідніми братствами, раз даючи допомогу, а на другий раз шукаючи в них піддержки для проведення своїх планів.

Всі братства дуже точно пильнували засади незалежності від адміністративної влади та влади феодалів, не забуваючи підкреслювати це в статутах. В статуті Перемиського братства св. Миколи стверджується: «Єжели бы єдин другому кривду і шкоду якую колвек учинил, не мают ся до уряду світського позивати, леч в братстві позивати єдин на другого». Від рішень братських судів тільки в виняткових випадках можна було відкликатися до державних судових установ, але й то не у всіх братствах.

Церковні братства проіснували в Польщі майже через цілий XVIII вік. На території Галичини (яка після першого розподілу Польщі в 1772 р. дісталася Австрії) братства були скасовані декретом уряду в 1788 р., а піклування про справи церков передано обраним парафіянам, яких названо «батьками церкви і провізорами». На місце Успенського Ставропігійського братства покликано і затверджено декретом з 1793 р. «Ставропігійський інститут», якого діяльність обмежувалася до ведення друкарні, бурси, комерційного підприємства та опіки над церквою (друкарня ця проіснувала аж до 1939 р.). Інші братства, що збереглися в Галичині до XIX ст. втратили свій характер і займались тільки побутово-культовою діяльністю.

На українських і білоруських землях, що після розподілів Польщі знайшлися в межах царської Росії, братства були змушені обмежити свою діяльність в рамах ліквідації всіх окремішностей по відношенні до російської православної Церкви. Але в 1864 р. царський уряд видав указ про церковні братства, що дозволяв відкривати братські організації по всій території царської імперії. Очевидно, праця тих братств не мала нічого спільного з їх основною діяльністю в минулому. **Леонід Бучило**

КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКА ЦЕРКВА НА ПІВНІЧ ВІД КАРПАТ

Безпосередніх даних про виникнення, зріст і упадок Кирило-Мефодіївської Церкви на північ від Карпат історія до нас не донесла, — як і багато інших фактів, що торкаються давноминулих часів. Але існування і діяльність цієї Церкви на згаданій території — безсумнівний факт, доведений посередніми джерелами, як географічні та історичні дані, релігійні згадки, сліди церковнослов'янської та білохорватської мов у назвах рік, гір та місцевостей, іменах, прізвищах та мові населення цієї території, врешті — археологічні розкопки. Звідти випливають дальші відомості про час діяльності згаданої Церкви на цій території, обсяг діяльності, склад ієрархії, форми обряду, боротьбу вірних за збереження слов'янської богослужбової мови.

ПРИНАЛЕЖНІСТЬ ТЕРИТОРІЇ

З'ясовуючи можливість поширення Кирило-Мефодіївської Церкви на північ від Карпат треба спершу встановити, які племена жили на цих землях, кому вони підлягали та з ким межували. На цю тему є багато географічно-історичної літератури, спробуймо її хоч побіжно розглянути.

В найстаршому «Описі городів і територій з північної сторони Дунаю», інакше званому «Баварським географом» (866—890 рр.) говориться, що на північ від Карпат і Судетів жили сілезіяни, висляни, хорвати, лужани, уличі та інші племена (1)*). «Опис Германії» короля Альфрета (або Альфреда) (871—901 рр.) згадує край вислян (Visleland) (2).

З «Книги доріг» арабського письменника Гурдаберга (коло 885 р.) довідуємось, що близько Карпат, в державі слов'янського князя Святополка (870—898), відомий був слов'янський торговельний осередок Горват (H[o]rwat). То міг бути Перемишль або Краків. Т. Левицький вважає, що то був Краків (3 — стор. 12).

Арабський мандрівник і історик аль Масуді († 957) в своїй книжці «Золоті луки» з 947 р. згадує, що на схід від країни чехів, де видобували зо-

*) Числа в дужках (часом з означеними сторінками) вказують на бібліографічні джерела подані в покажчику на кінці статті.

лото, була держава (А)льд(а)їр (А)ld (а)jr. Т. Левицький вважає, що то була держава «вислян», а «Горвати» була її етнічною назвою (3 — стор. 29—32).

Історик з X ст., візантійський цар Костянтин Багрянородний стверджує в своїй праці про «Білу Горватію» (Хорватію), що на захід від дулібів жило руське плем'я горвати (хорвати). При цьому пояснює, що за часів імператора Іраклія (610—641) під натиском аварів частина сербів і хорватів перейшла на південь, звідти взялися південні серби і хорвати (4— стор. 200, 212—213). І в історії Чехословаччини читаємо, що північно-східні землі Чехії заселювало сильне плем'я хорватів (5 — стор. 41).

Костянтин Багрянородний означує назвою «білих сербів» усіх північно-західних слов'ян. Станіслав Тарковський пише, що держава Мешка I входила до складу білосербських племен, звалася вона Польонія і охоплювала плем'я полян над Вартою і Нотецею, Куяви (Cuiavia) і Мазовше (Masovia) (6 — стор. 151).

Арабський історик з X ст., Бен'ямин з Туделі, вважає руською всю територію від чеської Ельби аж до руського Новгороду. Кароль Шайноха старається довести, що Русею називали тоді й поляків (7 — стор. 190).

Арабський географ з XII ст., аль Ідрізі, стверджує, що були дві сусідні країни — «ар Русія» та полянська «Бультія», а границя між ними проходила чудовими горами, які простяглися з півночі на південь. Інакше кажучи, етнічну територію Русі відділяли від Польщі Лисі гори (Гологори), названі пізніше Горами Святого Хреста — Góry Świętokrzyskie (8 — стор. 167—168).

Про руські племена дулібів і хорватів згадує літопис Нестора. Читаємо там, що в поході київського князя Олега на Царгород в 907 р. разом з іншими руськими племенами брали участь також племена дулібів та хорватів, а в описі походу Ігоря на Царгород в 944 р. згадується лише участь хорватів. В літописі є згадка, що договір з греками від руських князів підписали посли Ігоря, Ольги, Святослава і Водислава — звідти висновок, що останній був князем хорватів (9). Цей факт підтверджується в назві місцевості «Водислав» (Wodzisław), яка досі збереглася в Сілезії і Судомирській області.

Під володінням князя Болеслава II могутніє Чеська держава, особливого значення набирає в ній стан воїнів, званий лехами. В 935—967 рр. чехи підбивають майже всі області Великоморавської держави на північ від Карпат, тобто землі, що межували з серболужичанами на заході і з польськими племенами на півночі, а на сході сягали до Бугу і Стиру, чи навіть далі на південь — аж до Пруту (10 — стор. 368).

Описуючи свої подорожі з початку другої половини X ст. по слов'янських країнах, арабський історик Ібрагім Ібн Яків згадує про чотирьох слов'янських королів: короля болгарів — Бориса, короля Праги — Болеслава, короля півночі — Мешка і короля заходу — Гакона. При описі краю Болеслава читаємо, що довжина цього краю від міста Фарага до міста Карако вимагає трьох тижнів подорожі. Ця країна межується з країнами турків (угрів). Місто Прага побудоване з каменю і вапна, багате воно товарами, прибувають до нього з міста Карако руси і словени (11 — стор. 48—49). Додаймо, що на переломі IX і X ст., як виникає з аналізу договорів між київськими князями і царгородськими імператорами, назвою «руси» окреслювано нормандських наємників, а не наїзників, а «словенами» — слов'ян-русинів (9).

Чеський історик Фр. Паляцький стверджує, що Краків з сусідніми землями в X ст. належав до празького єпіскопства, а його границі були затверджені цісаром Оттоном I і папою Венедиктом IV та перейшли в затверджену грамоту римського цісаря Гейнріха IV з 1086 р. Ті границі, що охоплювали Краків і провінцію Ваг, доходили до рік Бугу і Стиру (чи Стрия) та гір «Трі-Трі» («Три-Три», «Татри») і границі з уграми (2— стор. 147).

Що Краків за Мешка I не входив у склад Польщі, про те свідчить найдавніша папська булла, часто звана «Dagome index», згідно з якою Мешко I і його жінка Ода з двома синами віддали своє князівство на власність святому Петрові, тобто папі римському, щоб отримати його враз з опікою як ленно. В цьому документі вказано границі Польщі: «море до границі з Прусією, дальше границею з Прусією аж до границі з Русією, далі границею з Русією до Кракова і від самого Кракова аж до ріки Одри» і т.д. (12).

Не перечить цьому запис в літописі Нестора під 981 роком: «Иде Володимеръ к Ляхамъ и зая грады их Перемышль, Червень и ини грады, иже суть и до сего дня». Фр. Дворнік твердить, що Володимир пробував зайняти східні землі «Імперії Білої Хорватії» (13 — стор. 300).

Назва «ляхи» виникла серед хорватсько-руського населення під впливом назви чеських воїнів — «лехів» («ляхів»), які верховодили в

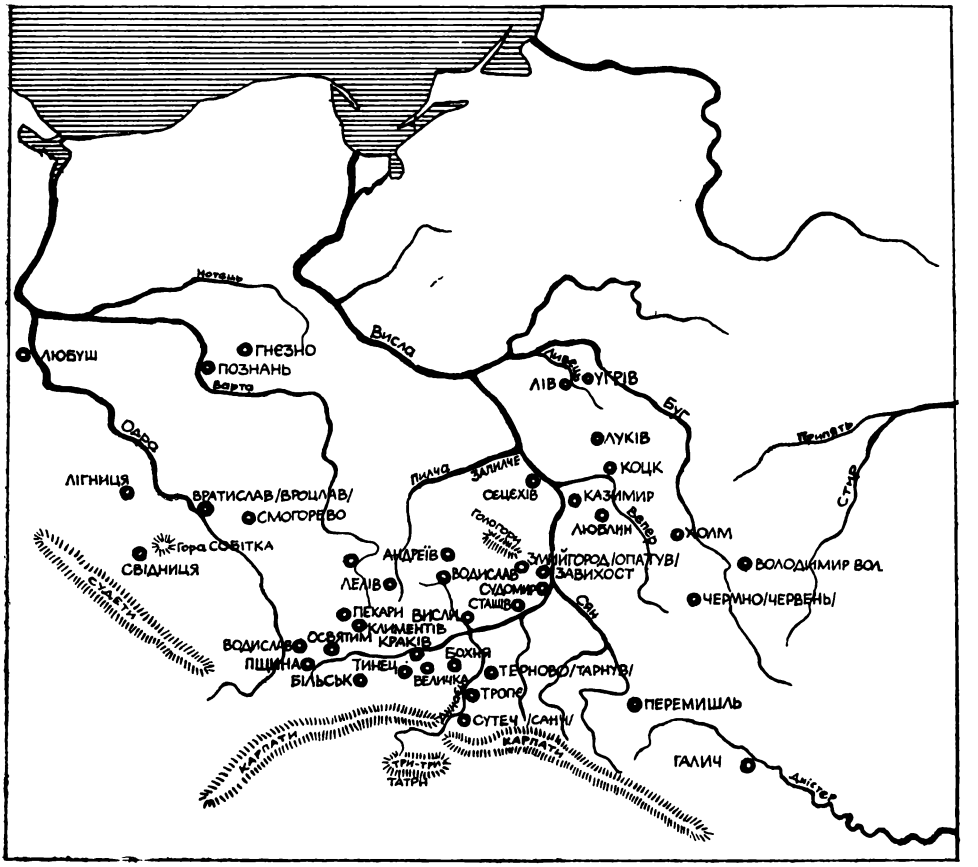

Рис. 1. Слідами християнства слов'янського обряду на лінії від Карпат.

приєднаних до чехів землях. З «Житія Мефодія» знаємо, що й князя Паннії (Паннонії) Коцела називали «лядським» князем.

Літописець Нестор вживає назву «ляхи» не в етнічному, а в політичному значенні, бо етнічним населенням цієї території було хорватсько-руське плем'я. Володимир відібрав частину хорватсько-руських земель не від поляків, а від чеських воїнів — «лєхів» (ляхів). Краків та інші білохорватські землі над горішньою Вислою і горішньою Одрою здобуває від чехів щойно в 999 р. син першого історичного польського князя Мєшка I та чеської князівни Добравки — Болеслав Полянський (Польський) чи Лядський та приєднує до Польщі (Polonia). Варто зауважити, що вістка про похід Володимира на «ляхів» увійшла до останньої редакції літопису Нестора біля 120 років пізніше, коли влада нових «ляхів» — польських князів на землях білохорватських зміцнилася.

Об'єднана Болеславом Кривоустим Польща з перелому XI і XII ст. була вже для Києва могутньою державою. І літописець з тим рахується. Значення назви «ляхи», під якою народ розумів чеських чи польських завойовників, літописець поширює (хоч і не завжди послідовно) на всі польські племена, що входили до складу тодішньої Польщі. Генезу назви літописець збуває просто: «Ляхи» і інші лядські племена прийшли з-над Дунаю».

Таким чином літописна вістка про зайняття Володимиром Червенських городів від ляхів не доводить, що ті городи були етнічно польськими, бо історичні та релігійні джерела вказують, що вони були білохорватсько-руськими. До такого висновку доходять і сучасні польські дослідники археологічних розкопок в городі Чермні (Червені), проведених після другої світової війни. «Оцінюючи всі ці справи на підставі археологічних досліджень з 1952 р., — пише Конрад Яжджевський, — треба виразно підкреслити, що в культурному відношенні Червень виразно орієнтується на схід, до Русі, а слабкі зв'язки проявляє з Польщею» (14 — стор. 67, 75, 80 і 85).

ІСНУВАННЯ ДВОХ ОБРЯДІВ

Про заходи в поширенні християнської віри на північ від Карпат знаходимо першу вістку в «Житії св. Мефодія» з кінця IX ст.: — «Дуже сильний поганський князь, що сидів у Вислах, висміював християн і робив їм різні прикрості». Мефодій старається переконати князя, щоб він охрестився. «По доброму охрестися, сину, з власної волі, на власній землі, а не поневоленим, силою, на чужій землі». І так сталося — додає автор. Отже християнство слов'янського обряду було там вже у IX столітті.

Польща прийняла християнську віру латинського обряду в 965 р. за панування першого історичного князя Мешка I. Три роки пізніше в Познані засновано місійне єпископство латинського обряду, що охоплювало полян, Куявію, Мазовію та землі серадську і ленчицьку. Воно підлягало магдебурзькій митрополії, першим познанським єпіскопом був Йордан (15 — стор. 236). Після приєднання до Польщі в 999 р. Кракова і Вратислава (Вроцлава) з білохорватськими землями, на з'їзді в Гнезні 1000 р. римський цісар Оттон III погодився відібрати від празької єпархії Вратислав і Краків та приєднати до познанської митрополії. Одночасно іменував п'ять єпіскопів — для Гнезна, Познаня, Колобжега, Вратислава і Кракова. Першим краківським єпіскопом став Поппон.

Про два обряди в Польщі згадує вже перший польський літописець, монах-француз, Безіменний Галь («Анонім»). По смерті короля Болеслава Польського *), Галь закликає в свойому літописі жителів слов'янських і латинських сіл поклонитися великому королеві (16). В іншому місці Галь пише, що за панування Болеслава Великого в Польщі було двох митрополитів зі своїми суфраганами (помічниками) (16). Зі списків краківських єпіскопів видно, що перед єпіскопом Паппоном — першим представником латинського обряду— були тут архієпіскопи Прогор і Прокульф. Звичайно, були це представники слов'янського обряду (2 — т. III, стор. 313). «Краківський капітульний річник» з 1027 р. повідомляє про смерть архієпіскопа Іполита і призначення Боссута, а з 1028 р. — про смерть архієпіскопа Стефана (2— т. II, стор. 794). Ця вістка повторюється в Річнику Красінських (2 — т. III, стор. 130). Таким чином підтверджуються записки в літописі Галя про одночасне існування двох митрополитів чи архієпіскопів, хоч ніде не говориться, що вони очолювали два різні обряди. Згадуючи про молебні духовенства за душу Болеслава, Галь без винятку вживає множини, що молилися архієпіскопи, єпіскопи, ігумени і т.д. (17).

Сліди двох обрядів є на Горішньому Вавелю в Кракові, де з традиційних церков слов'янського обряду знаходяться церкви: св. Спаса, Пречистої Діви Марії, св. Юрія, св. Марії з Єгипту, базиліка св. Михайла, а також романська базиліка — латинська кафедра, доказ пізнішого поширення на Краків латинського обряду. Цей двообрядовий, отже й двомовний період проіснував у Кракові до так зв. «поганської реакції» (18).

За даними «Сілезьких річників» (19 — стор. 538), єпіскопство слов'янського обряду було і в Смогореві (Smogorzew) у Сілезії. Першого єпіскопа призначено туди в 966 р. Він збудував церкву посвячену пам'яті Івана Хрестителя. Чех Стредовський твердить, що церкву збудовано ще до 966 р. (20 — стор. 538). Богослуження відправлялося в ній двома мовами— слов'янською і латинською. На думку Пшікріля єпіскопство в Смогореві біля Намислова заснував ще св. Мефодій. За часів Казимира Обновителя Смогорівське єпіскопство перенесено до Вратислава (Вроцлава) (21 — стор. 113). В 1816 р. у відстані 24 км від Вратислава знайдено в гробі рештки чоловічого скелету, при якому була бронзова ікона Божої Матері з благословляючим Ісусом Христом та бронзовий ланцюг, що знаменувало єпіскопа слов'янського обряду.

З половини XI ст. збереглася булла папи Венедикта IX (1033—1045), якою папа іменує єпіскопа Аарона — бувшого ігумена слов'янського монастиря в Тинці під Краковом — архієпіскопом слов'янського обряду на все польське королівство (in toto regno Poloniae) (2 — передмова XXV).

Святі брати, прибувши до Великоморавської держави, заснували біля Велеграду в Моравії перший монастир слов'янського обряду в парохії Освятимах. Звідти монастирі ці поширилися на північ від Карпат. Один з них був на горі св. Климентія в Лужинах (Łędzicach) у віддалі 8 км від Освятима (Oświęcim). Пшікріль згадує, що ще в XIX ст. в Глогівці (Głogówek) і в Глубчицях (Głubczyce) Опольського воєвідства були з часів Кирила і Мефодія церковці, які місцеве населення іменувало «поганськими» святинями. Тепер по них і слід пропав.

На схід від Свидниці (Swidnica), на горі по вигаслому вулкані, званій

*) Хробрим назвав його 225 років пізніше Богуслав II архієпіскоп познанський.

«Чубаткою», а пізніше Собіткою (Sobótka), було місце культу слов'янських богів: сонця — «Сварога» і богині врожаїв «Живи». Є перекази, що св. Мефодій заснував тут один з осередків місійної християнської діяльності, побудував дерев'яну церковцю на честь св. Варвари та наказав викувати в скелі хрест. На місці тієї церкви побудовано в 1471 р. костьол на честь св. Катерини. Одначе пам'ять про перших місіонерів християнства в Сілезії не загинула; збереглася вона в піснях про Кирила і Мефодія (16 — стор. 114).

З приєднанням Сілезької, Краківської і Судомирської областей до польського князівства, князь Болеслав Польський старався здобути прихильність слов'янських монахів, обдаровуючи монастирі цілими селами. Такі подарунки мали напр. монастирі в Тинці біля Кракова, на Лисій горі (Góry Świętokrzyskie), в Жмийгороді над річкою Лукавою (перейменовану пізніше в Opatów nad Opatówką).

Все це були монастирі чину Василіян. Нема досі докладних відомостей, коли і в яких обставинах сталися вони осідком Венедиктинів слов'янського обряду. Відомо тільки, що переслідування монахів слов'янського обряду почалося коло 1018 р., після походу Болеслава Великого на Київ та приєднання до Польщі Червенських городів. А. Бельовський пише про це, що деякі монастирі слов'янського обряду допустилися певних провин і Болеслав прогнав звідти слов'янських монахів, а на їх місце спровадив Венедиктинів латинського обряду з Монте Касіно (2 — т. IV, стор. 810 і дальші — „Żywot świętego Węgrzyna").

Факти переслідування і вигнання з Польщі монахів слов'янського обряду описані в різних джерелах. Знайдемо такі описи в Патерику «Житіє Мойсея Угрина», в чеського літописця Космаса під 1022 роком (22 — стор. 33—34; 23; 24) та ін., а літописець Нестор згадує про нього посередньо, розповідаючи про непорозуміння між київським князем Ізяславом та печерськими монахами. В той спір вмішалася дружина князя — дочка Мешка II з такими словами: — «Послухай, пане, і не гнівайся. Таке саме було і в нашому краю. Коли з якоїсь причини чорноризці мусили втікти, много нещастя сталося через те в нашій землі. Вважай, пане, щоб таке не сталося в твоїй землі» (9).

Внаслідок переслідувань покинули свою пустелю над Дунайцем також монахи слов'янського обряду венедиктинського чину об'єднання святого Ромуальда. Вони розійшлися до багатьох монастирів слов'янського обряду, що існували в Угорщині на руських і словацьких землях. Покинув тоді свою оселю над Дунайцем і монах Свирид — пізніший монах монастирів слов'янського обряду в Нитрі і Скалці над Вагом, канонізований в 1083 р. В пустелі, де він жив, на переломі XI і XII століть венедиктини збудували церкву в романському стилі (25 — стор. 72).

Переслідування християн слов'янського обряду, започатковане при пануванню Болеслава Польського і продовжуване при його синові Мешкові, довело в 1034—1038 роках до повстання християн слов'янського обряду, названого в польській історії періодом поганської реакції (okres reakcji pogańskiej). Внук Болеслава Великого — Болеслав Забутий (Bolesław Zapomniany), був якщо не прихильним, то толерантним до слов'янського обряду. За це викляла його матинімкеня, королева Ріхеза, ісповідниця латинського обряду. Болеслав загинув, а ім'я його було викляте і вимазане з пам'яті народу.

По смерті Болеслава Забутого повстали не язичники, тобто погани, але вірні слов'янського обряду. Вони проганяли чи вбивали панів, єпископів та священиків латинського обряду, відбирали церкви і маєтки. Зі слів: „ a fide catholica deviantes, quod sine voce lacrimibili dicere non valemus, adversus episcopos et sacerdotes, quisque castellague contingua vel aplicabat, vel vincendo terrae coequebant" видно, що вислів «a fide deviantes» не означає поган, але єретиків-відступників від латинського обряду. Чеський літописець Космас не згадує про поган — хоч і міг би в той час виправдовувати наїзд чехів на Польщу повстанням поган.

Rocznik Świętokrzyski з XII ст. говорить про профанації християнської віри, а поганською реакцією називають це повстання щойно джерела з XIV—XVI ст.ст. (28 — стор. 23—33).

Латинському обрядові допоміг Рим. Папа дозволив синові Мешка II — Казимирові виступити з монастиря. Королевич потім одружується з дочкою київського князя Ярослава і з підтримкою могутнього тестя здушує повстання.

Слід зауважити, що це діялося ще перед розколом Церкви на східну — Православну і західну — Римо-католицьку.

Про існування християнства слов'янського обряду можна винести також висновок з листа Матильди —

княгині з Швабії до Мешка II. Посилаючи Лешкові літургічну книгу «Ordo Romanus» (Обряд римський — закон римський), Матильда пише, що латинська мова й обряд дадуть йому, як королеві, більшу пошану. З цього видно, що візантинізм неабияк впливав на Мешка II. Нічого дивного; адже в 1002—1030 рр., за панування Болеслава Великого і Мешка II, крім слов'янського архієпіскопа в Кракові і в Судомирі була резиденція слов'янського єпіскопа Романа. Дехто вважає, що йому підлягав також Перемишль, але доказів на це нема жодних.

Папа Григорій VII писав до Болеслава Сміливого: «В Вашій землі бувають єпіскопи, що не мають означеного митрополією осідку і переносяться з місця на місце. Таких треба звільнювати». Розуміється — йшлося про єпіскопів слов'янського обряду. В іншому листі той же папа вказує Болеславові, щоб поновив архієпіскопство слов'янського обряду у Кракові (у Познані було римо-католицьке). Як видно, слов'янський обряд був ще настільки сильний, що вимагав цього поновлення.

Спираючись на німецькі джерела, Лямберт з Герсфельду стверджував, що на коронації Болеслава Сміливого в 1076 р. було 15 єпіскопів (27), а двадцять літ пізніше Галь нараховує тільки 6 — звичайно, латинського обряду. З того висновок, що на коронації більшість єпіскопів була слов'янського обряду.

Хвиля фанатичної боротьби зі слов'янським обрядом то посилювалася, то опадала. При Болеславі Сміливому поновилася діяльність слов'янських монахів у Тинці під Краковом, в Жмийгороді, на Лисій горі та в Сецехові. По смерті Болеслава Сміливого наступ на слов'янський обряд посилюється. Петро Власт латинізує монастир на горі Собітка. Пізніше перенесено той монастир до Пісків у Вратиславі — августиянського осередка в Сілезії.

Король Болеслав Кривоустий наполегливо підтримував латинників. За його панування, в 1124 р., папський легат Ідзі офіційно зарядив латинізацію слов'янського обряду в Польщі (28).

Краківський єпіскоп латинського обряду Матвій гербу Холєва писав (1143—1145 рр.) ігуменові Бернардові з Клерво, щоб хтось приїхав і поміг викорінити безбожний обряд і вірування русинів («si guis posset et impios Ruthenorum ritus atque observentias extirpare»), бо той руський народ не перестерігає заповідей правовірної віри і не заховує правдивої релігії („Gens illa Ruthenica, orthodoxae ofidei regulamina ac verae religionis instituta non servat"). Той народ не погоджується ані з латинською, ані з грецькою церквою, з жодною з них не з'єднується при прийнятті святих тайн („Neque enim vel latinae vel graecae vult esse confirmis ecclesiae, sed seorsum ab utraque divisa, natri gens preafatata sacramentorum participatione communicat") (29 — стор. 141; 30).

Ліквідація проходила нелегко. На захист слов'янського обряду ставали галицько-волинські князі. Перемиський князь Володимир II Володарович організував в 1135 р. похід за Вислу і здобуває місто Висли — Вислицю (Wiślica), де було єпіскопство слов'янського обряду, але втриматися там не має сили. За свідченням Яна Длугоша, князь Роман Мстиславич, вбитий у 1205 р. під Завихостом (де, правдоподібно, також було тоді єпіскопство слов'янського обряду), грозив, що не тільки знищить польське королівство, але й вимаже сліди латинського обряду („Sed non solum Poloniae regnum, sed et paginam divinam Latinorum exterminaturum").

Ще в XIII ст. жило багато вірних слов'янського обряду по обох боках Висли. Князь Генрих Бородатий просив Апостольську столицю визначити єпіскопа для Надвислянської Русі. Папа згодився і в 1236 р. іменував руським єпіскопом Готарда — ігумена Цистерсів зі Жмийгорода (Опатова). Князь Генрих Бородатий подарував руському єпіскопові Жмийгород та 16 сіл (31 — стор. 126, 187, 383 і 388).

Коли Данило Галицький у 1244 р. приєднав Люблінщину на 57 років (до 1301 р.) до Галицько-Волинського князівства, зменшилася територія Надвислянської Русі. Решту вірних слов'янського обряду, що жили біля Жмийгорода, по смерті руського єпіскопа Готарда, Генрих Бородатий приділив під опіку Любуського єпіскопа, який пізніше називався «Руським єпіскопом».

Латинізація і колонізація територій слов'янського обряду причинилася до того, що церкви мали по двох священиків, а служба відправлялася слов'янською і латинською мовами. Настоятелі церкви обложені були даниною, званою «Святим Петром» («Świętopietrze»), отже в тих випадках платили її по половині, як напр. у краківській епархії — в Березю неговецького деканату, в Великокняжому (de ecclesia Magnoksenze) плесинського деканату, в Хороброму (de ecclesia Chrobres) чорторийського деканату (32).

В 1301 р. Люблінщину знову приєднано до Польщі. В листі до папи

Іоана XII король Локетек просить допомогти проти «русинів з-над Висли». — «Русини — каже він — не хочуть платити наложену нами на їх землі повинність, звану «Святим Петром», яку ми зобов'язані папі щороку передавати (Terram Ruthenorum nostris continguam metis, de gua annua tributa consuerant Papas percipere) (32; 33 — стор. 64—68).

Християнство слов'янського обряду було поширене й на білохорватських землях, де стабілізувалася руська державність, а його центром, ще від Кирила і Мефодія, був Перемишль. Звідти поширюється воно в північному напрямку на Червень, Холм, Володимир Волинський, Турів, у східному — на Галич та підлеглі землі.

Татищев твердить, що в 991 або 992 р. ходив Володимир над Дністром, багато людей навчав і хрестив. У Червенській землі збудував город Володимир та церкву Пресв. Богородиці, залишив тут єпіскопа Стефана і вернувся з радістю (34 — стор. 73). Ніковський літопис згадує, що перед Стефаном був з 988 р. грек Фома.

Уніатський митрополит Лев Кишка, бувший володимирський єпіскоп, пише: «В старовинній історії цього городу і чину згадується про п'ятьох єпіскопів володимирських, що були перед єпіскопом Стефаном, а саме: Івана, Антона, Анита, Кодрія і Іллю. Якщо й справді шостим єпіскопом був Стефан з кінця X ст., то — начислюючи кожному з його п'яти попередників по 15 років душпастирської служби — можна віднести початок єпіскопства на 917 рік. Це дає підстави вважати організацію єпіскопства наслідком діяльності учнів св. Мефодія».

А. С. Петрушевич твердить, що від 880 до 1250 р. в Передкарпатській Хорватії було п'ять столиць слов'янських єпіскопів: краківська, червоноволодимирська, перемиська, галицька і угровицько-холмська, заснованих учнями Кирила і Мефодія (30 — стор. 14; 35 — стор. 5—8). Маємо докази, що були ще такі ж єпіскопства в Смогореві, у Вислах (Вислиці), Судомирі, Завихості, Опатові і в Турові. Очолювала їх митрополія слов'янського обряду, що містилася в Кракові, а пізніше в Судомирі.

Борячись протягом століть з латинізацією, Кирило-Мефодіївська Церква в Польщі гине при кінці XV ст. Решта її вірних, правдоподібно, приєдналася до найближчої — Київської Церкви.

Після перенесення в 1299 р. митрополичого уряду з Києва до Володимира над Клязьмою, за згодою патріарха Анастасія створено в 1302—1303 рр. Галицько-Волинську митрополію з центром у Галичі. Вона охопила Галич, Перемишль, Володимир, Луцьк, Турів і Холм — тобто єпархії давньої Кирило-Мефодіївської Церкви.

7 квітня 1340 р. бояри отруїли галицько-волинського князя Юрія II Тройденовича, а 12 днів пізніше польський король Казимир напав на Львів, виправдовуючись перед папою, що Юрія вбили схизматики за його католицьке походження. По завоюванні Червоної Русі папа Григорій XI акцептував у 1375 р. просьбу польського і угорського короля Людвіга про створення латинських єпіскопств у Перемишлі, Холмі і Володимирі та архієпіскопства в Галичі.

Чехи на той час сприяють розвиткові слов'янського обряду, будують монастирі для слов'янських Венедиктинів, прогнаних з Хорватії, Дальматії та Боснії. З огляду на це деякі полегшення дає також польський король Ягайло. Його дружина Ядвіга — дочка босняцької княжни Єлисавети запрошує в 1390 р. слов'янських монахів з Праги та засновує для них монастир у Клепарові, де слов'янські богослуження перетривали до 1480 р. Але все це не спиняло процесу латинізації.

Ще в XV ст. в Казимирі над Вислою (давніше Вітрова гора над Городарою) була церква Сошествія Св. Духа. Про це свідчить дарчий напис на напрестольній Тетроєвангелії, купленій міщанином Іваном Шапником Леонтієвичем для згаданої церкви (35 — стор. 5—8; 36 — стор. 185). В сусідньому Чмелеві (Ćmielów) збереглася пам'ять про руську церкву, що стояла на тому місці, де стояв колись замок, знищений пізніше шведами (37 — стор. 75). В 1505 р. король Олександр переводить містечко на магдебурзьке право, уневажнюючи рівночасно польські та руські звичаї, незгідні з цим правом.

В половині XV ст. київський митрополит Ізидор (пізніший римський кардинал) вертався з флорентійського собору через угорські землі в Русь. За даними Длугоша, вітав його в Сутечі (Новому Санчі) краківський єпіскоп латинського обряду Збігнєв (38— під 1440 роком). Митрополит Ізидор відправив службу в тамошній парафіальній церкві св. Марії. В Кракові натомість відправляв Службу Божу в кафедрі, бо руської церкви вже не застав. Був також митрополит і в Терновому (Tarnów), де відправив Службу Божу на передмістю Борку (Burku) в церкві Святої Богородиці.

Окремі церкви слов'янського обряду були ще тоді на захід від Дунайця. Длугош згадує їх шість: в Засові коло Старого Санча, в Репенниках

коло Тяжковиць, в Величці коло Кракова, в Чирнині коло Мільця, в Судинах коло Пильчі (Pilica) і — найдалі на північ — в Деркові коло Лельова. Більшість населення краківської єпархії визнавала вже тоді латинський обряд. Було це наслідком колонізації з XI, XII і XIII ст., коли-то на Краківське підгір'я прибуло стільки переселенців з Мазовша, що краков'ян стали звати мазурами.

Домініканський літописець К. Сейковський пише, що старовинний костьол св. Яцка в Судомирі належав до руських монахів чину св. Василія, а щойно після 1226 р. поселилися в ньому домінікани за дорученням краківського єпіскопа Івона (39). Руське походження костьола можна пізнати по дорогому каменеві перед великим престолом, де вправлено єпіскопські мітри — чотири по боках і одну в середині. Є там навіть — писав історик — напівсрібний дзвін «Димитрій» з найкращим серед усіх судомирських дзвонів голосом та характерним написом грецькими буквами. Зокрема питомі руському будівництву дзвіниця та двері до церкви, чи пак костьола (40 — стор. 147). В 1211 р. поховано тут Аделайду — дочку Казимира Справедливого та онуку (по матері) князя Всеволода Мстиславича.

Приєднавши до Галицько-Волинського князівства Люблін, Данило обвів його муром, збудував оборонну вежу, а в замку — церкву Святої Трійці, яку пізніше перероблено на костьол. Осталися тільки малюнки слов'янсько-грецького стилю. Деякі дослідники кажуть, що костьол побудували католики, а Ягайло прикрасив його малюнками.

Люблін ще в XVI—XVIII ст. був одним з видатних центрів православ'я. На початку XVI ст. князь Глинський, роздаючи гроші з майна князя Дмитра Путятича на важливіші православні святині, дає на церкву св. Спаса в Любліні п'ять кіп, а під час братського руху кінця XVI ст. — в 1594 р., з ініціативи «міщан релігії святого грецького закону», засновано при тій церкві православне братство

Канонік Красінський († 1612 р.), описуючи границі Русі, веде їх з-під Кракова («non longe urbe Cracovia») і між руськими округами згадує Люблінщину (41 — стор. 48). Нічого дивного, що в звіті до Апостольської столиці — папи Олександра про стан перемиської єпархії латинського обряду Станіслав Сарновський (перемиський єпіскоп латинського обряду) пише: перемиська уніатська єпархія має 3 400 парафій та 3 000 000 душ.

Латинізовано православних і уніатів. В 1845 р. перемиська греко-католицька єпархія мала вже тільки 700 парафій та 770 000 вірних (33).

СВІДКИ ДАВНИНИ — СЛОВ'ЯНСЬКІ НАЗВИ

Святі брати Кирило і Мефодій дуже шанували пам'ять св. Климентія— першого римського єпіскопа (якого мощі знайшов Кирило на переломі 860/861 рр. в Криму), солунянина — св. Дмитрія, основника чину о. Василіян (до якого й самі належали) — св. Василія, а також св. Андрія, св. Юрія, св. Івана, св. Миколи, св. Прокопія. Ці імена були дуже популярні в басейні Горішньої Одри, Висли, Буга, Сяну, Дністра і Прута. Кирило і Мефодій, їх учні та послідовники будували і посвячували пам'яті тих святих церкви, називали їх іменем оселі, монастирі, дзвони тощо на всій території Великоморавської держави і на північ від Карпат. Чимало з тих пам'яток дожило наших часів, стаючи доказом існування на тих землях Кирило-Мефодіївської Церкви.

В Мідній біля Пщини в Сілезії зберігся костьол присвячений св. Климентієві. Коло Більська є гора св. Климентія, звана Клімчок. Був тут колись осередок слов'янських монахів «Сілезький Олімп», названий так по аналогії з «Грецько-малоазійським Олімпом», де жили грецькі монахи. На горі в Лужнах (Lędziny), 8 км від Освятима (Oświęcim), була парафіяльна церква св. Климентія, тепер там католицький костьол того ж імені. Народ називає ту гору «Сьвенти Клімонт» — а не «Клеменс», як би того можна було сподіватися.

Назви місцевостей та церков, зв'язані з іменем Климентія, поширені в Краківській, а особливо в Судомирській області, зокрема в могутніх родах Лисів, Грифів, Яксів та ін. Вони закладали села і називали своїм іменем, будували церкви і монастирі та посвячували їх на честь св. Климентія.

Климентій з Рущі гербу Якса заснував у прошовицькій парохії Кілецького округу містечко Климентів та подарував його монастиреві Венедиктинів у Станятках (Staniątki). Згинув у битві з татарами під Лігницею в 1241 р. Інший Климентій, також гербу Якса, нащадок сербського емігранта з часів Болеслава Польського, заснував ще одно містечко Климентів у Судомирському повіті (1604 р.), де першим настоятелем був священик з Іваниськ (Iwaniska) з-під Судомира.

В XIV ст. посилився наплив колоністів на Карпатське підгір'я — головним чином з «Малої Польщі», тобто з Краківської та Судомирської областей. Магнати отримують великі наділи земель, заселюють їх колоністами й місцевими людьми, будують костьоли та присвячують їх своїм патро-

нам, як-то було напр. в роді Грифів (42 — стор. 55, 95, 146).

Є чимало назв зв'язаних з іншими іменами, як Іван, Юрко, Андрій, з назвами предметів культу, родовими і загальними білохорватськими іменниками.

На всіх землях, де було християнство слов'янського обряду, є місцевості названі від іменника «церква», як Церекєв (Cerekiew), Церекві́це (Cerekwice), Церекав (германізоване Cerekau). Багато з них перетворилося напр. в «Косьцеліска». Місце, де стоїть костьол Чудотворної Божої Матері в Пекарах (Piekary) в Сілезії, називається Церквиця (Cerkwica). В іншому місці є Поповичі (Popowice). Більшість назв змінено, а чимало (особливо з Краківського воєвідства) знайдемо тільки в старих документах, писаних латинською мовою, як напр. «Книга маєтностей» (Liber beneficiorum) Яна Длугоша та інших джерелах. Ось декілька прикладів:

Лука	Luka	Łuka
Мирів	Mirov	Mirów
Псарі	Psary	Psary
Кобиляни	Kobylany	Kobylany
Горці	Gorce	Gorce
Загір'я	Zagoria	Zagórz
Бистриця	Bistrica	Bystrzyca
Вербено	Virbeno	Wierzbno
Сидина	Sydina	Sydzina
Смердина (від «смерд» — раб)	Smerdina	Śmierdząca

Мова Краківського воєвідства зберегла ще з білохорватських часів слово «тин» (tyn, tynina), яким народ називає огорожу подвір'я, виплетену з вербових, смерекових чи соснових гілляк (43 — стор. 283).

Жмийгород над річкою Лукавою Судомирського округу названо Опатовом, а річку — Опатувкою. Залишилося тільки село Лукава на шляху Судомир — Жмийгород. В XIII ст. була тут митниця для руської солі, яка йшла в Польщу шляхом Судомир — Жмийгород — Ільса ((Iłża) — Пильча (Pilica), бо сіль в Бохні відкрито в 1251 р. Було ще село Лукавиця, яке належало до монастиря слов'янського обряду в Жмийгороді — разом з іншими селами, як Юрковичі, Буков'яни, Трусколіс. Села з тими назвами і дотепер знаходяться під Опатовом, крім них є ще Іваниська, Івановець Великий, Лукавиця. В «ключі» магнатських маєтків «Оссолін» були села з назвами Смердина, Лукавиця, Кропивники, Дві-Кози. Sandomierz записаний в Галя як Sudomir, а Wisła — Vysla. Слід підкреслити, що Галь послуговувався назвами, які на початку XII ст. вживалися в освічених середовищах Польщі (16 — стор. 43, 45, 83, 86, 107, 108, 162[8] і 162[9]).

Kazimierz nad Wisłą — то давнє село Вітрова Гора, що стояло над річкою Городарою (Horodarza!). Село перетворилося в місто Казимир (Kazemyr, потім Kazimierz), а з річки залишився потік «Отоковий» (Stokowy).

Варто зауважити, що ріка Wieprz окреслена в давних джерелах назвою Veper, є притаманною для білохорватських земель (44).

Сліди слов'янського обряду і білохорватського побуту зустрічаються і в піснях. Ось така весільна пісня з-під Кракова:

Beczkę piwa wypili
I dwa spusty gorzałeczki
Napoły ze swymi drużeczki,
Sorom, swatkowie, sorom!

«Сором» — безсумнівний залишок минулого. Або:

Od terema do terema
My do ślubu dziś jedziewa...

(45 — стор. 43 і 73).

Автор збірника пояснює, що терем — то бездоріжжя чи комора, хоч насправді це княжі палати.

Польська релігійна термінологія має коло сорока термінів тотожних з назвами в Кирило-Мефодіївській Церкві. Відомо, що на білохорватських землях священиків називали не ксьондзами, а попами. В Сілезії називали ще в XIV ст. священиків попами, а святині — церквами. Латинське духовенство, на взір слов'янського, було жонате до XII ст.

В українських, а передовсім в південно-західних, письмових пам'ятках і говорах таких залишків є далеко більше ніж в польській мові. На термінології Кирило-Мефодіївської Церкви розвинулася пізніше термінологія Київської Церкви.

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОКАЗИ

Проведені після II світової війни розкопки в Кракові, на Вислах (в Вислиці) і в Перемишлі відкрили будівлі дороманського і ранньороманського періоду.

На рис. II бачимо плани відкритих будівель: 1) Ротунди Найсв. Діви Марії на Вавелю в Кракові, правдоподібно з мавзолеєм, 2) Чотирикутної будівлі з сіньми (коридором), 3) Головної церкви, присвяченої св. Михайлові, 4) Церкви св. Спаса в Кракові, 5) Церкви св. Миколи (?) в Вислах (Вислиці), 6) Церкви св. Венедикта в Кракові, 7) Ротунди і палацу в Перемишлі (46 — стор. 23).

Рис. III показує реконструкцію: 1) Вавельської ротунди з мавзолеєм, 2) Перемиської ротунди з палацом А. Жаки, 3) Вислицької ротунди з чотирикутною будівлею Б. Боберського.

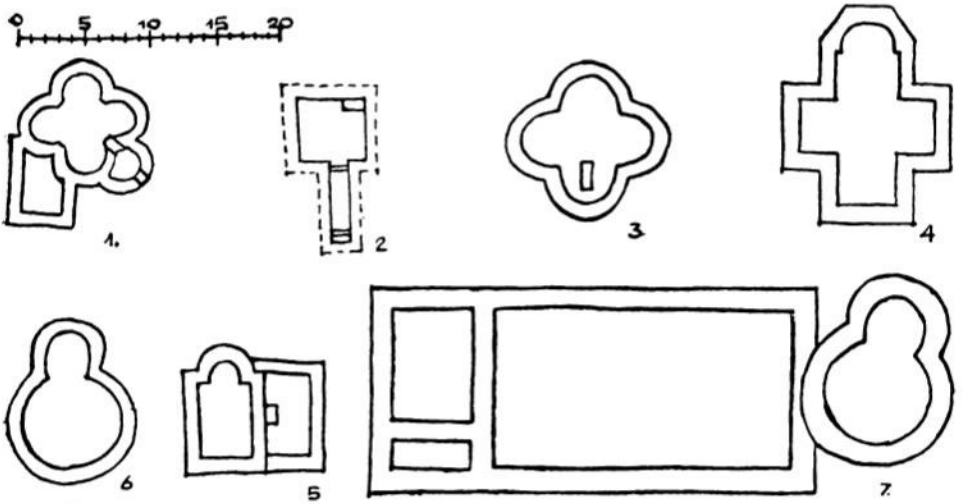

Рис. II

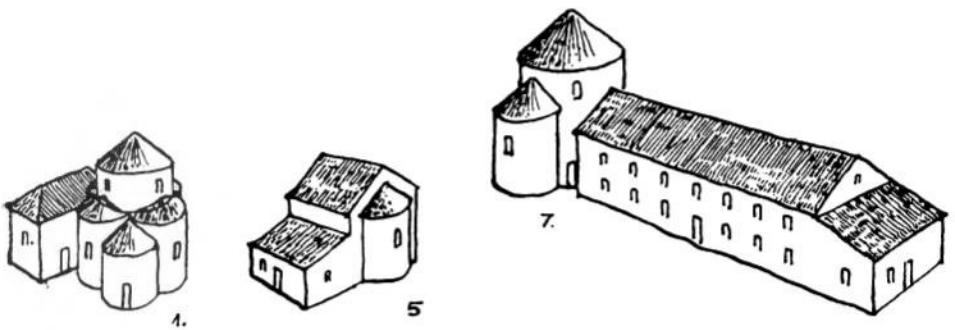

Рис. III.

Шкала рис. II вказує, що перемиська ротунда з палацом далеко більші від краківських та вислицьких будівель. З цього висновок, що Перемишль був якщо не важливішим, то напевно не меншим центром слов'янського обряду.

У Вислах відкрито місце водохрещення (рис. IV), отже мусила там бути резиденція єпіскопа слов'янського обряду. Над місцем водохрещення стояла церковця. Чи мала вона якийсь зв'язок з ротундою — трудно сказати. Длугош описував церкву св. Богородиці на Вислах, не виключене, що це відкопано її руїни. За описом Длугоша, церква була мурована з тесаного в квадрат каменя, підбудована катакомбами давнього і тодішнього грецького стилю (47 — стор. 404). К. Лянцкронська пише, що місце водохрещення могло бути збудоване в кінці IX ст., а церковця 60—70 років пізніше (29).

Розкопки в Великоморавії та Чехії вказують, що ці землі в давнину були покриті дороманськими і ранньороманськими церквами. Відкриття таких же будівель на північному боці Карпат і Судетів є незаперечливим доказом існування й на цих землях Кирило-Мефодіївської Церкви.

Під час розкопок в Підгородиці

Рис. VI.

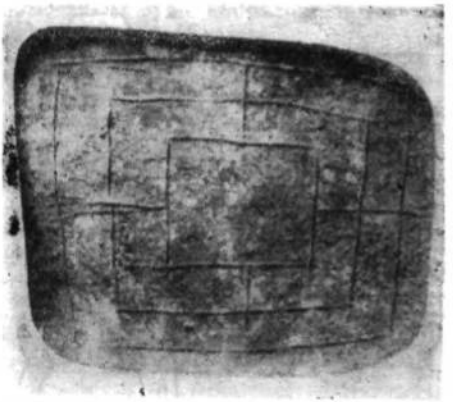

Рис. V.

пов. Новий Санч знайдено в руїнах церковці на глибині 80 см камінь (рис. V) з загадковими рисами. Його розмір 22 × 18,5 × 4 см. Знаходяться на ньому три простокутники: найбільший 18—16,8 × 14,6 — 13,6 см, середній 13 — 12,8 × 10,2 — 10 см і найменший 7,4 × 6,4 — 6 см. Боки найбільшого і найменшого сполучені лініями.

В цьому рисунку зберігаються дані потрібні до будови всіх геометричних фігур, користувались ним в руській архітектурі при будові церков, як напр. церкви в Чернігові. Ця знахідка дала змогу дослідникам встановити, що відкриті під Новим Санчом руїни були церквою з X чи XI ст., а не костьолом (48 — стор. 57).

Конрад Яжджевський, який в 1952 р. вів археологічні розкопки в Червені, згадує, що коло 1927 р. один з тамтешніх мешканців знайшов у присілку Долієво-Острів коло городища Чермню складаний бронзовий (золотистий) хрест грецького походження з трилистковим закінченням і чорною облямівкою. Чи церковця Пресвятої Богородиці і монастир Василіян в Турковичах сягають раннього середньовіччя — Яжджевський сумнівається. На його думку, ці будівлі сягають не далі XVII ст. Свій погляд основує на виловлених з Гучви кількадесят років тому дзвонах та назвах деяких ґрунтів, зв'язаних з церковцею і монастирем.

Ці та інші археологічні ствердження 1952 р., — каже Яжджевський, — дають підстави до висновку, що під культурним оглядом Червень виразно був звернений на схід, до Русі (14 — стор. 75, 80 і 85).

● ● ●

Хоч святі брати були творцями Слов'янської Церкви, названої потім «схизматицькою», Католицька Церква прийняла Кирила і Мефодія між своїх святих.

В архіві краківської кафедральної капітули зберігаються писані на пергаменті «Житія святих», т.зв. «Passionale», де в 47 біографіях знаходяться Кирило і Мефодій. Рукопис популярно називають «Краківською легендою». І. Польковський, що знайшов цей рукопис, відносить його до кінця XII — початку XIV ст., а Щесняк — до XIV ст. Отже докладно не відомо, коли дочислено слов'янських архіпастирів до складу латинських святих. В капітульному календарі з 1254 р. їх імен ще не було (49), одначе літописець Мартин Поляк (Martinus Polonus) † 1272 р. називає вже св. Кирила як апостола слов'ян.

В літописі польського історика Матвія з Міхова — «Меховіти» (1456—1529) «Cronica Polonorum», надрукованій в 1519 р. в Кракові, вміщено коротке оповідання про Кирила і Мефодія. Міховіта оповідає, що за його часів на Клепарові в Кракові, в церкві св. Хреста, було слов'янське Богослуження.

В богослужебнику (мшалі) латинської перемиської єпархії (Венеція, 1629) і в «Officia Propria Regni Poloniae» (Антверпія, 1637) Кирила і Мефодія називають патронами Католицької Церкви, через яких Бог захотів привести нас до спільної християнської віри. Готліб фон Фріде робить з цього висновок, що поляки прийняли від св. братів Кирила і Мефодія віру грецького обряду. «Chronicum Gestorum» з 1645 р. польського історика і перемиського єпіскопа латинського обряду Павла Пясецького (1578—1649) підкреслює на 48 ст., що Польща і вся слов'янщина не приймали нічого, що йшло від німців, тому Польща не хотіла вчитися й релігії від німців, лише від східних греків — Кирила і Мефодія.

Й. Затей знайшов перед війною у варшавській «Народовій бібліотеці» т.зв. вислицький календар, правдоподібно, з XIV ст., за яким 17 липня почитується св. Горазд, наступник св. Мефодія.

Таким чином і Римо-католицька Церква визнала діяльність Кирила і Мефодія та їх великі заслуги для Церкви.

Михайло Калиняк

---

1. Stanisław Zakrzewski, Opis grodów i terytoriów z północnej strony Dunaju czy t.z. Geograf Bawarski, Lwów 1917.
2. August Bielowski, Monumenta Poloniae Historica, t. I, II i III, Lwów 1864, 1872, 1878 r.
3. Tadeusz Lewicki, Państwo Wiślan Chorwatów, Kraków 1949 — P.A.U. Sprawozdanie z czynności i posiedzeń, styczeń-grudzień 1948 r.
4. Михайло Грушевський, Історія України-Русі, т. I, Нью-Йорк 1954 р.

5. Václav Husa, Historia Czechosłowacji (tłumaczenie), Warszawa 1967 r.
6. Stanisław Tarkowski, Badania nad początkami Państwa Polskiego, Archeologia. Rocznik Towarzystwa Archeologicznego we Wrocławiu, poświęcony historii sztuki i kultury materialnej, 1952—1953 r.
7. Karol Szajnocha, Lechicki początek Polski, Lwów 1858 r.
8. Tadeusz Lewicki, Polska i kraje sąsiednie w świetle księgi Rogera geografa arabskiego z XII w. al Idrisiego, cz. II., Warszawa 1954 r.
9. Летопись по Ипатському списку. Изданіе Археографической коммисіи, Санктпетербургъ 1871 r.
10. Spisy university J. E. Purkyně v Brně, Filosofická Fakulta, 102, Magna Moravia. Sbornik k 1000. vyročí příchodu buzantské mise na Moravu, Praha 1965.
11. Relacje Ibrahima Ibn Jakuba z podróży do krajów słowiańskich w przekładzie Al-Bekriego, Tadeusz Kowalski wydał, wstępem, komentarzem i przekładem opatrzył, Kraków 1946 r.
12. Stanisław Zakrzewski, Najnowsza bulla dla Polski. Spostrzeżenia nad dokumentem „Dagome iudex", Lwów 1922 r.
13. Fr. Dvornik, The making of Central and Eastern Europe, London 1949.
14. Konrad Jażdzewski, Ogólne wiadomości o Czermnie-Czerwieniu, Archeologia Polska, t. IV, rok 1959 — Polska Akademia Nauk, Instytut Historii Kultury Materialnej.
15. G. Labuda, Studia nad początkiem Państwa Polskiego, Poznań 1946 r.
16. X. Dr. Franciszek Grivec, SS Cyryl i Metody apostołowie słowian, przełożył Jan Korzonkiewicz, Kraków 1930 r.
17. W. Kętrzyński, Kilka uwag o oparciu Astryku-Anastazym in MPH, t. I, 1905 r.
18. T. Wojciechowski, Szkice Historyczne XI w. 3. r.d. ed. Kraków 1951 r.
19. Annales Silesiae Nicolai Henelei ab Hennefeld ab Origine gentis usque ad obitam Imper. Rudolphi II (1612), Lipsiae — 1772.
20. J.G. Stredovšky, Sacra Moraviae Historia, Solisbaci 1910.
21. Denkmale der h. Konstantin und Method in Europa von Franz Přikryl, Wien 1820.
22. Абрамович Д. П. Києво-Печерський Патерик, Київ 1931 р. Пам'ятки мови і письменства давньої України, т. IV, Всеукраїнська Академія наук.
23. Kosmas, Kronika Czechów, Przetł. z łac., wstęp. i koment. opr. Maria Wojciechowska, Wrocław 1968 r.
24. Pertz — M.G.XI.SS-IX-63, Hannover 1826—1826.
25. Józef Dutkiewicz, Odkrycie fragmentów romańskiego malowidła w kościele w Tropiu. Acta Archeologica Carpathica, t. IV, 1964 r.
26. Karolina Lanckrońska, Teki historyczne, Londyn, t. XI, 1960—61, odbitka „Reakcja pogańska i powrót odnowiciela".
27. M. G. H. S.S. V. 134 sgg.
28. Maksymilian Gumplowicz, Hauptrepresentat des lateinischen Ritus in Polen.
29. Karolina Lanckrońska, Studies on the roman-slavonic rite in Poland, Roma 1961.
30. А. С. Петрушевичъ, Краткое историческое известіе о введеніи Христианства в Предкарпатськихъ странахъ во времене св. Кирилла и Мефодія тихже учениками и проповедниками Львовъ 1882.
31. A. Naruszewicz, Historia Narodu Polskiego, ed. Bobrowicz 1836 r.
32. Ang. Theiner, Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae, Romae 1860.
33. Д. Зубрицкий, Критико-историческая повесть временнихъ летъ Червоной і Галичкой Руси, от водворенія христіянства при князяхъ поколения Владиміра Великого до конця XV столітія, Москва 1845.
34. В. Н. Патищевъ, Исторія Російская, Москва 1773.
35. А. С. Петрушевичъ, Холмская епархія і святители ся, Львовъ 1867.
36. Востокова, Описаніе рукописей Румянцевого музея.
37. Sobieszański, Wycieczka archeologiczna w niektóre strony gubernii radomskiej odbyta w 1851 r. Warszawa 1852 r.
38. Jan Długosz, Hist. Polonica liber XII — (ed. K. Przeździecki).
39. K. Sejkowski, Dni roczne S. Zakonu Kaznodziejskiego, Kraków 1743 r.
40. J. N. Chądzyński, Wspomnienia Sandomierskie, Warszawa 1850 r.
41. Mislevi, Historiarum Poloniae et m.d. Lithuaniae scriptorum colleclio.
42. Bolesław Ulanowski, O założeniu i uposażeniu klasztoru Benedyktynów w Staniątkach, Rozprawy Wydziału hist.-filoz. A.U. w Krakowie, t. XXVIII, 1891 r.
43. Tadeusz Wojciechowski, Chrobacja. Zbiór Starożytności Słowiańskich. t. I. Kraków 1873 r.
44. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. III, Warszawa 1898 r.
45. Pieśni ludu Biało-Chorwatów, Mazurów i Rusi znad Bugu z dołączeniem pieśni ruskich, serbskich, czeskich i słowiańskich, zebrane przez Kazimierza Władysława Wójcickiego — ozdobione rycinami i muzyką. t. I, Warszawa 1936 r.
46. Andrzej Żaki. Najstarsze miasta Małopolski, Kraków 1967 r.
47. Jan Długosz, Liber Beneficiorum, t. I.
48. Zenon Woźniak, Zagadkowy ryt na kamieniu z Podegrodzia, pow. Nowy Sącz, Acta Archeologica, t. VI. 1964 r.
49. Część SS Cyryla i Metodego w Polsce. Wg ksiąg liturgicznych i legend od końca XIII wieku skreślił Ks. Ignacy Polkowski, Członek Kor. Akad. Um. w Krakowie 1885 r.
50. Zathey J., O kilku przepadłych zabytkach rękopiśmiennych Biblioteki Narodowej w Warszawie, in Studia dziejów kultury polskiej, Warszawa 1949.

КРАКІВСЬКИЙ ПЕРШОДРУКАР

Цього року належить відмітити 480 річницю виходу в світ у Кракові першої надрукованої старослов'янською мовою книги. Був то **«Октоих»** виданий в 1491 році. Видавцем «Октоиха» і інших друкованих книг був мешканець міста Кракова, українець лемківського походження **Святополк Фіоль.** Він організував там друкарню, де випускав книги, набрані кирилівським шрифтом.

На звороті «Октоиха» видруковано вихідні дані: «Докончана бысть сия книга у великом граде оу Кракове при державе великого короля полского Казимира. И докончана бысть мещанином краковським Швазиполтом Феоль, и з немець немецкого родоу, Франк».

Взір друку книжок Фіоля.

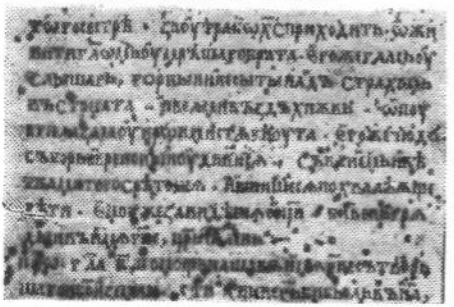

Характерно, що протягом одного тільки року друкарня Фіоля випустила кілька грубезних книг. Так, наприклад, «Октоих» надрукований форматом в аркуш мав триста тридцять сім ненумерованих сторінок. Друк був двокольоровий, з одного складу, що значно утруднювало виробничий процес, чорною фарбою (основний текст) і кіноваррю (ініціали й заставки).

Ким був краківський першодрукар, що стояв біля джерел старослов'янського книгодрукування. Маємо кілька версій його біографії, не всі вони переконливі. На наш погляд, найбільш прийнята та, згідно якої Святополк Фіоль — то нащадок білохорватського племені лемків.

Святополк Фіоль був всебічно освіченою людиною, як тоді говорилося, східнослов'янського обряду. Видання Фіоля насамперед адресували православним Польщі.

Як вказує відомий дослідник Фіоля О. Губко, на терені Польщі здавна жило багато православних, насамперед саме лемків, українців з Галицької та Волинської Русі. Чимало українських вельмож-рутенів жило при королівському дворі. Усі вони були православної віри. До цього слід додати, що і серед поляків тоді було багато віруючих східнотрецького обряду. Навіть сам король Казимир, що мав православну жінку, симпатизував православним. В Польщі православ'я ще в стародавніх часах пустило глибоке коріння. На землях Краківщини, ще за часів Віслянського князівства було прийнято християнство східнотрецького обряду, а кордони Русі сягали до Краківської землі.

За свідченням Естрейхера, на Краківщині з X по XVI ст. загальновживаним побутовим письмом була саме кирилиця. Латиною тоді писали лише ксьондзи. Ось чому, пише О. Губко, за часів Фіоля в Кракові були ще сильні симпатії до православ'я і до руського письма.

Видання цілого ряду (відомо п'ять титулів надрукованих в Кракові в друкарні Фіоля книг) об'ємистих за

поняттям того часу фіоліантів, справа нелегка.

Виникає питання, хто навчив краківського міщанина друкарського мистецтва. Він сам нам відповідає в колофоні «Октоиха». Цією людиною був ніякий Франк з Німеччини. Навчившись друкарського ремесла, він прибув до Кракова і тут, за згодою короля, Святополк Фіоль, вирішив закласти друкарню. Що саме Фіоль був керівником друкарні та видавцем перших слов'янських книг, видно хоч би з того, що в колофоні на першому місці згадуються ім'я та прізвище Фіоля і тільки на другому згаданий Франк. Друкарські форми відливав для Фіоля Рудольф Борсдорф, що до Кракова приїхав із Брауншвейга.

Постає питання — чому Святополк Фіоль називав себе на німецький манер Швайпольтом Фіолем. Так тоді було заведено. Називали ж себе українські діячі культури на іноземний кшталт: замість Кисіля — Гізель, замість Зизанія — Кукіль, побіч Касіяновича — Кассіаніді і т.п. Подібне «ушляхетнення» простих імен та прізвищ було тоді досить модним.

Святополк — ім'я дуже популярне на Русі, особливо Київській, без сумніву дуже поширене і в межах Краківської землі. Східне ім'я Фіоля в Кракові нікого не дивувало, тому що християнство у грекосхідному обряді було найстаршим у Польщі.

Друкарські починання Фіоля, безперечно, зустріли підтримку короля, відомого своїм «східнофільським» поглядом на політику Речі Посполитої. Чимало українських вельмож, до яких належав і кн. Острозький, на той час ще залишалося православними. Були вони дуже зацікавлені видавничою діяльністю Фіоля. Друкування, і то вперше, слов'янських богослужебних книг було справою без прецеденсу і певна річ, було би не під силу самому Фіолю, коли б йому не допомагали досить освічені люди.

Професор Краківської академії Ян Глоговчик, вихователь православного литовського князя Івана Гастольда, і сам поляк православного обряду, безперечно приймав участь у видавництві книг друкованих Фіолем. Він мав величезні зв'язки в Київській Русі. В Москві він допомагав при перекладі богослужебних книг з грецької на старослов'янську мову.

Книги Фіоля мали велике значення для Православної Церкви Польщі, для України та Москви, куди вони безсумнівно вивозилися. Про наявність книг краківського друку на землях

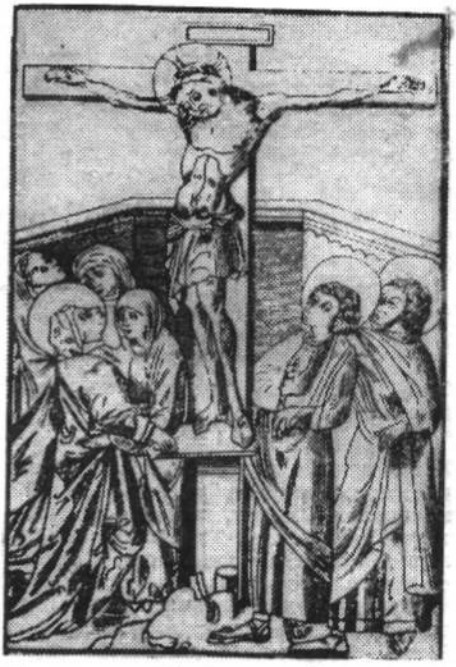

Дереворит з «Часовника» друкованого Святополком Фіолем.

Росії, Київської Русі, на Закарпатті, свідчить багато історичних джерел. Найстарше то «Палінодія» Захарія Копистенського к. 1620 р., де написано:

«Книга албовем ТРИОДИА з грецкаго языка названая, в Кракови друкована. А находятся тыи книги в многих церквах и в монастырах, в земли львовской и в монастыру дорогобузском, и в городку монастыре печерской маетности и на Подляшу, в земле Белской, и в Ботках маетности его милости пана Богдана Сапеги, воеводы минского, постная и цветная на Волыню, и инде по разных местцах.

Колофон «Часовника» Фіоля.

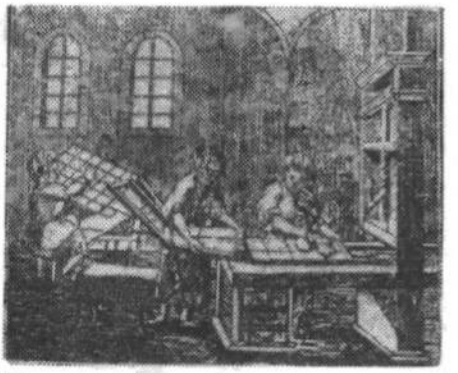

Так виглядала друкарня за часів Святополка Фіоля.

Ест и другая церковная книга, которая называется з грецка «Октай», краковского друку, которая находится в Смедине под Турийском на Вольню, в Каменцу литовском, в церкве святого Симеона и инде. Ест и третая книга которую с грецкого языка называем по словенску «Часослов» в Кракове друкована року 1491 через неякого Швайполта Фиоля, за короля Казимира Ягелловича»...

Копистенський вказує далі, що «Часослов» знаходиться також в Києво-Печерському монастирі, в Люблінській церкві, у Львові біля Чесного хреста на Личакові на Галицькому передмісті, в Великому Бересті, де відбувався великий собор у 1596 р.

Залуський вказує, що Фіоль почав цікавитися книгодрукуванням значно раніше ніж у 1491 р. а саме, ще десь у 1485 році. В «Українській давнині» автор І.О. згадуючи про видання Фіоля, говорить, що кількість друкованих сторінок, технічна обробка складу, свідчать про те, що п'ять книг не можна було зложити і видрукувати протягом одного року. Книги ці частково були набрані та друковані раніше. І.О. вважає, що в першодруках Святополка Фіоля ми мали перші українські книги. Рік 1491 скоріше треба вважати не першим, а останнім роком видавничої діяльності Фіоля.

Православна видавнича діяльність Фіоля не сподобалася католикам. Незабаром вона припинилася. Під благовидним приводом він був поставлений перед духовним інквізиційним трибуналом Кракова.

Щоправда, завдяки підтримці православних вельмож та самого короля, Фіоля укарано «легко». Його змусили ліквідувати схизматичну друкарню, наклад книжок спалено на краківському ринку, Фіоль залишив Краків, а його найближчий помічник Франк, закинувши друкарство, став одним з перших у Кракові продавцем книг.

Доля Фіоля після його виїзду з Кракова не зовсім ясна. Вважають, що помер він десь в околицях Мукачева.

Пантелеймон Юр'єв

О. К.

ВОЛОШКА

Питала волошка блакитна
Червоного маку в рові:
«Чого тебе здалеку видно,
А я — наче тану в траві?»

«Тут, — мовив їй мак ніжнолистий,—
Шаліли бої громові:
Ти виросла з сліз променистих,
А я — з крапелинок крові...

Де кров юнакова стікала
Краплинками в грунт запашний,
Де мати невтішна блукала,
Чекаючи сина з війни, —

Зросли ми в переярках чорних,
Щоб тішить прохожих сумних
Мінливістю барв неповторних,
Красою листочків рясних...

Та поки ще в світі гармати
Пекельні розмови ведуть,
Я буду... прохожих лякати,
А ти — їм печалити путь...

Тому тебе, сестро, й не видно
У цій степовій гущині,
Що людська печаль непомітна,
Як тінь у захмарені дні...»

ОРЛИ

Там, де в хмари чорносині
Гори скелі простягли,
Десь на гострій верховині
Сокотять царі пташині —
Горді лицарі — орли.
Вільно в просторах шугають,
Пильно землю оглядають,
Де в одно — війна й війна
І, здивовані, питають:
«Чи земля така тісна!?...»

Мініатюра з Холмської Євангелії.

Покровська церква в Ганчові Горлицького повіту. 1871 р.

ЛЕМКІВСЬКІ ЦЕРКВИ

Найбільше помітними пам'ятниками культури лемків є безперечно численні церкви, густо розсіяні по всій Верховині. Ті церкви здебільшого дерев'яні. То дуже своєрідна і характерна виключно для Лемківщини сакральна архітектура.

Височить така церковця понад селом, завжди безпомилково вписана в ландшафт лемківських гір і лісів. Довкола неї купчилися у свій час лемківські хижі, в ній та довкола неї розвивалося релігійне і культурне життя. В її сформування і прикрашення народні творці вкладали увесь талант і досвід багатьох поколінь. Призбиране в ній велике багатство сакрального малярства і різьби в формі іконостасів та іншого церковного устаткування формувало естетичний смак лемків. Церковний спів та обрядові пісні, коляди і щедрівки, зв'язані з релігійним життям народу мали вагомий вплив на розвиток багатої і своєрідної народної лемківської пісні та музики. Ось так народна творчість була інспірована релігійними потребами і розвивалась під їх впливом.

Архітектура лемківської церкви пройшла довговічну еволюцію. Остаточно позначився на її вигляді архітектурний стиль барокко, який прийшов до нас із Західної Європи на початку XVII ст.

Аналізуючи в своїй фундаментальній праці «Українські дерев'яні церкви», багатство форм дерев'яних церков на Україні, видатний знавець і дослідник українського церковного мистецтва Михайло Драган доводить, що лемківська церква мала початково форму тридільної церкви з трьома верхами. Цей тип був роз-

Мурована лемківська церква в Смільнику.

повсюджений по всіх українських землях як на Західній, так і на Східній Україні. Вчений доводить що цей тип виводиться з кладеної на зруб, тридільної селянської хати. Такі хати зустрічаємо ще нині на Лемківщині, Гуцульщині та інших районах України. Внаслідок досконалення техніки дерев'яного будівництва і під впливом різних архітектурних стилів, народні майстри щораз більше збагачували форму церкви, намагаючись надати їй монументальний вигляд і сакральний характер. Центральна частина була вища, натомість входова частина від заходу — т. зв. бабинець і східна престольна — пресвитерія були дещо нижчі. Дахи над усіма трьома частинами почали зміняти свій вигляд, перетворюючись в копули та виявляючи тенденцію до багатої форми.

З-поміж західноєвропейських архітектурних напрямків найбільший вплив на українське церковне будівництво мало барокко. Цей вплив позначився на вигляді церков в різних районах. Оскільки на сході України він перетворив чотирибічні форми церков на восьмибічні, то на західних українських землях зміцнив тенденцію до заломлювання верхів і збагачення їх силуетів. Багатство заломів стін і верхів — це один з засобів орудування світло-тіньовими ефектами стилю барокко.

На Лемківщині і Бойківщині під впливом західноєвропейського сакрального будівництва, верх церкви над бабинцем перетворився в дзвіницю. Особливе значення мало це для лемківської церкви, в якій дзвони були вміщені високо, що вимагало зміни самої конструкції в цій частині. В'язана будівельна система не надавалася до цього з огляду на коливання дзвонів. Тому введено риглеву систему в'язання стовпів, де перехресне в'язання стабілізувало конструкцію і протидіяло хитанню. Під впливом барокко на всі верхи накладено бароккові копули, що, при витягнутій вгору дзвіниці, надає церкві вираз мальовничості і динамізму. Впливу барокко, чи інших стилів на форму лемківської церкви не можна переоцінювати. Основою, на якій зав'язувалися поодинокі етапи розвитку архітектурної форми, була традиція. Народна будівельна техніка і, витворені впродовж століть архітектурні форми народного будівництва, — ці елементи підпорядкували духові дерев'яного будівництва запозичені з мурованих будівель бароккові форми і допасували їх до своїх традиційних форм.

На фоні сакрального будівництва Європи лемківське церковне будівництво поруч з бойківським і гуцульським є дуже багатою і цікавою архітектурною групою. Жаль, що ці

Дерев'яна церква в Чарні Горлицького повіту.

Церква в Новиці. Зразок перехідної нерозвинутої форми лемківської церкви.

шедеври, споруджені з нетривкого матеріалу — дерева, не можуть перетривати стільки століть, як збудовані з каменю чи цегли. До того ж вимагають вони невпинного піклування і консервації. Проблему збереження церков недавно широко обговорювала польська преса.

Муровані церкви на Лемківщині трапляються рідше, за формою наслідують вони дерев'яні церкви і походять з пізнішого часу (церкви в Смільнаку, Маластові, Ізбах). В тих церквах є неначе повторення форми типової лемківської церкви, достосоване до мурованого будівництва.

Майже не трапляються на Лемківщині одноверхі церкви з окремо виділеною дзвіницею, такі, які зустрічаємо в Перемищині і Томашівщині, ані теж дерев'яні церкви гуцульського типу побудовані в формі хреста: церква такого типу побудована в селі Гладишів зовсім недавно, і для Лемківщини вона нехарактерна.

Текст Б. Б.
Фото П. Стефанівського

Церква в Квятоні. Зразок довершеної форми лемківської церковної архітектури.

Леся Українка

НА СТОЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У кожного люду, у кожній країні
Живе такий спогад, що в його давнині
Були «золотії віки»,
Як пісня і слово були у шанобі
В «міцних сього світа» й не тільки на гробі
Складались поетам вінки.

За пишнії хрії, величнії оди
Король сам співцям роздавав нагороди,
Він долю їх мав у руці;
За ввічливі станси, гучні мадригали
Вродливиці теж нагороду давали, —
Не знали погорди співці.

І щонайпишнішії дами з придворних
Вдавали на сцені субреток моторних,
Щоб слави і втіхи зажить:
Сама королева здіймала корону,
Спускалась додолу з найвищого трону
Поетовій мрії служить.

Богам були рівні співці-лауреати
І гордо носили коштовнії шати
У панськім лицарськім гурті,
Цвіли в них між лаврами квіти барвисті,
І навіть терни їх були позлотисті,
Кайдани — і ті золоті!

● ● ●

Так, в кожній країні є спогади раю,
Нема тільки в тебе їх, рідний мій краю...
Були й за гетьманів співці,
З них деякі вічнії співи зложили,
Як їм наймення, і де їх могили,
Щоб скласти хоч пізні вінці?

Цурались вони кучерявої хрії,
І вабили очі їм іншії мрії,
Не вів до палаців їх шлях;
Не оди складали, а думи народу,
Не в стансах прославили милої вроду,
А в тихих журливих піснях.

Ті вічні пісні, ті єдиніі спадки
Взяли собі нові поети-нащадки
І батьківським шляхом пішли.
Ніхто їх не брав під свою оборону
Щоб їм уділяти хвали.

Чола не вінчали лавровії віти,
Тернів не скрашали ні злото, ні квіти,
Страждали співці в самоті;
На них не сіяли жупани-лудани,
Коли ж на руках їх дзвеніли кайдани,
То вже не були золоті!...

В. Чебаник: Леся Українка.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Українка — так у Косачів, неначе жартома назвалася, їх доня Леся — дитина, що, на догоду батькам і оточенню, весь час національною ношею пишалася, стрічками закосичена. Згодом «Українка» стало псевдонімом письменниці визнаної народом, письменниці, що беручи хронологічно, за Шевченком, справді, найглибше й найпереконливіше втілила мрії краю в своїх творах.

В дату народження поетеси книга її лірики відкрилася мені на сторінці двісті дев'яносто четвертій, у першому томі, поезією «Свята ніч». З цього факту я набрався більшої сили думати про людину, яка на землі творила правду, яка, перш за все, прагнула до справедливості, хоч шлях її до цього був тернистий, як жоден з подібних. Я з насолодою прочитав рядки «Святої ночі» Лесі Українки, і вони доранили й моє серце:

В темну ніч ми зібрались громадкою йти
так поважно, немов у пригоді
мали стати кому, а проте без мети,
ми дивились на зорі та й годі...

Тихі, тихі й спокійні були
ліс і поле на цілім просторі,
і здавалось, неначе ми чути могли,
як спадали летючії зорі.

Всі розмови, не скінчені тут на землі,
десь кінчалися там, між зірками.
Проти вічності неба були ми малі,
але небо схилялось над нами...

«Проти вічності неба були ми малі, але небо схилялось над нами» — так давній настрій поетеса схопила у 1900-ому році уже в розквіті свого суспільного революційного мужання, дерзання, становлення.

Настрій подиктований ніччю Волині, що її поетеса, як свою колиску, згадувала все життя, і яка найповніше постала перед творцем, а відтак і читачем — у «Лісовій пісні».

Природна потреба людини мати батьківщину, живитись почуттям до неї навіть на чужині, родила тугу:

«Для нас у рідним краю навіть дим
Солодкий та коханий...» Без упину
Я думала собі оці слова,
Простуючи в країну італьянську.
І мріялись мені далекі села:
Дівчата йдуть, співаючи, з ланів,
Клопочуться хазяйки невсипущі,
Стрічаючи отару та черідку;
Господарі вертаються з роботи,
Не прискоряючи ходи, поважно,
А нишком поглядають на димок,
Що в'ється понад комином низеньким,
І думають: «оце ж воно й вечеря...»
І мріялись мені росисті луки
Волинські: здалека чорніє ліс
Зубчастим муром, а туман на нього
Безгучним, тихим морем напливає...

Любов до батьківщини Лесю настроювала на високий лад і тоді поетеса, в силу земних обставин, ставала суддею свого оточення, силою свого таланту таке право собі завойовувала:

О горе тим очам, що звикли бачить зроду
Каміння сіре, вогкий мур цвілий!
Їм сірим видається все, як небо у негоду,
І світ немов тюремний двір малий.
О горе тим рукам, що звикли у неволі
Носить кайдани ржаві та важкі,
На волю вирвуться, і там бридкі мозолі
Їм нагадають, хто вони такі...

Справедливий суддя, бо ганьбу неволі насамперед вважав власною, трохи чи не особистою. Це спонукало Лесю Українку серйозно думати покинути тодішню Росію й перебратися за її межі в австрійську Галичину, де національні свободи здавалися більшими. Здавалися, бо насправді й тут культивувався дух рабства. Проте сперечатися за краще влаштування світу дозволено людині — малій і великій. На велику лише лягає більша відповідальність. І фізично хвора поетеса на свої плечі брала його все більше й більше. Вона розуміє ваготу життя, хоч би тоді, коли про свого друга скаже:

Я бачила, як ти хиливсь додолу,
Пригнічений своїм важким хрестом...

Леся Українка знала не тільки старовинний, але й сучасний світ, бо писала: Тепер в Елладі той лише має славу, кого похвалить Рим.

Поезія Лесі Українки наскрізь людяна. Поетеса неначе молиться за неї, за її цільність: «мріє, не зрадь!». До перетворень, як творець, вона йде шляхом наполегливої праці, що стала її життєвою участю: «Як я люблю оці години праці, коли усе навколо затиха під владою чаруючої ночі, а тільки я одна, неподоланна, врочистую одправу починаю перед моїм незримим олтарем».

Поезію, як красу, слід показувати. У Лесі Українки в ліриці є місця, що своєю красою полонитимуть читача завжди (як приміром):

І брала я тоді паперу картку білу,
Хотілося мені зібрати тії сльози,
Що в голосі бриніли невидимо.
Колись отак, розказує легенда, —
Хустиною святая Вероніка
Зібрать хотіла сльози й піт Христа.

«Хотілося мені зібрати тії сльози» — таку поставу може прийняти людина тільки високогуманна. Отже, кінчаючи коротенько про Лесю Українку імпресії, мені хочеться вернутись до останньої строфи «Святої ночі», чим я й свою розповідь почав: «І немов над святими, зірки золоті у корону сплітались огнисту. Отже й справді, здається, були ми святі в тую зоряну ніч урочисту».

Остап Лапський

ЗІ СПОГАДІВ

ПРО ЛЕСЮ УКРАЇНКУ

«Недовідомі шляхи Господні і непрозірна доля людська».

Ця думка навертається мені щоразу, коли згадаю все життя Лесі Українки.

Кажуть люде: «Не сталось би лиха, то не трапилось би і щастя».

Може й так. Не захворіла б Леся змалку на свою тяжку хворобу, то може цілком інакше пішло б її життя і, здається мені, не мали б ми тих перлин нашої літератури, які подарувала вона нам.

Лесі Косач було 12 років, коли ми з нею ближче спізналися і почали

часто бачитися. Вона майже щодня приходила в наш дім на Бульварно-Кудрявській вулиці в Києві учитися гри на фортепіано у моєї сестри, дружини Миколи Лисенка, а по лекції залишалась на який час з нами.

Як учора пам'ятаю її білявеньку, сухорляву, з прямими пасмами золотистого волосся навкруги високого чола, її, по дитячому, насуплені брови і характерно стулені уста; здебільшого в українському убранні, рутозеленому спенсері з блискучими гудзиками, що здавався нам тоді чудернацьким. Гарною її не можна було назвати, але може краще, ніж гарною.

Ми бігали з Лесею по дворі більше на її розвагу і взагалі не почували великої насолоди з товариства тієї оригінальної дівчини, хоча й любили її.

Раптом Леся перестала ходити і незабаром ми довідалися, що лікарі заборонили їй грати на фортепіано: визнали туберкульоз кісточки на руці, і мають робити їй операцію.

У нас до Лесі посилилося співчуття і ніжність: сестра дуже жалувала за своєю уважливою ученицею. Через який час сказали нам, що Леся вже лежить хвора.

Протягом кількох років хвороба перейшла на ногу. Леся проводила свій молодий, веселий час у ліжку і цілими годинами залишалася сама, бо мати її, відома письменниця і громадська діячка, Ольга Петрівна Косач (Олена Пчілка) не мала вільного часу, постійно доглядати своєї дочки. Леся дуже журилася.

Але повна сил душа її не хотіла здаватися. На боротьбу з лихом повстало почуття самоохорони. Від дитячих веселощів і втіх, Леся повернулася до одного приступного їй тепер світа: до книжок, думок, духової творчості.

За який час дізналися ми, що в галицькій «Зорі» надруковано вірш Лесі Косач «Конвалія».

Це зробило на нас велике враження. Ми похопилися прочитати вірша. Він сподобався нам.

З того часу Леся придбала в очах наших, несвідомо для нас, авреолю вищої істоти.

Вона жадібно припала до науки: вистудіювала історію, особливо стародавню, з усіма барвами, відтінками, рисами, відповідними часу, зрозумівши психологію, завдання, пережиті драми. Вивчила, крім кількох слов'янських мов, французьку, німецьку, італійську, англійську і перечитала світову літературу в її кращих взірцях. Чого тільки не пізнала Леся, лежачи хвора в свойому ліжку та подорожуючи по різних краях, куди посилали її лікарі!

Вона хотіла, незважаючи на хворобу, утримати при собі всі фарби життя: і рожеві мрії, і прихильність, і уважність людей, і враження широкого світу Божого, а головне той світ ідей, до якого змалку тягнулася Лесина душа.

Була б вона здорова, то всі ті жадання перешуміли б поверховно і осілись би в якомусь життєвому затишку, як воно здебільшого трапляється. А тепер, коли повинно було напружувати всі сили духа, щоб давати опір немочі тіла, Леся не дозволяла собі солодко задрімати.

Назверх вона все більше змінялася, дочасно перетворювалася з дитини в поважну людину.

Вона покинула ясні барви в свойому убранні, а більше вбиралася в темні сукні, переважно сірі. Зачіска її завжди проста і гладенька, не покривала високого і задумливого чола; з-під нього світили глибокі, ясні очі з поважним, але і ласкавим виразом.

Леся не стала від своєї хвороби похмурою, охоче сміялася з нами, любила веселі дотепні жарти, одного лише не терпіла, — якої-небудь порнографії. Навіть легкий нахил в бік фривольності неприємно вражав її. Серед нашого вільного, веселого товариства такий ригоризм уважався перестарілим.

Але ми дуже любили і поважали Лесю, а ті химерності складали на її хворобу.

Довкола Лесі утворилася молода громадка, з якою вона більше провадила часу. Дехто цікавив її своєю індивідуальністю, поглядами, річами. В той час написала вона «Блакитну троянду».

Розмова з Лесею була справжньою насолодою. Скільки цікавих тем обговорено з нею! Скільки міркувань щодо людської психології, героїчних полій, таємниць життя!

Особливо дружба зміцнилася у Лесі з Людмилою Старицькою. Їх зв'язувала спільність літературних завдань, громадських, особистих.

Коли Старицька написала «Сафо», Леся найбільше тішилась цим твором.

З родиною Старицьких, а також і Лисенків єднало Лесю українство. Нема чого й казати, якою гарячою патріоткою була Леся Косач, як і вся

їх родина з Оленою Петрівною на чолі. В оточенні цих дружніх між собою родин росло і зміцнялось її чуття до рідного краю, набирало реальних форм, переходило до свідомої праці.

Хвороба не давала Лесі постійно жити в Києві. Лікарі висилали її щоразу до теплих країв. Там складалося нове оточення, вона привозила з собою різнобарвні враження. Серед спогадів стародавнього минулого виникали в її уяві поетичні образи, драматичні події. Вона писала свої сценічні твори.

Якийсь час я не бачилася з Лесею. Я перебувала кілька років у Харкові і тільки наїздами заглядала до Києва. Щороку хоч прихватком ми бачилися з нею.

В своїй уяві бачу Лесю, що йде мені назустріч, спираючися на ціпочок, в темній сукні, з незмінними мітенками на виболілих руках, а в очах світиться бадьора думка, ласка, навіть веселість. Розмова молода, захватлива, в ній не почувається навіть хворої людини.

Леся тільки що вернулася з довгої подорожі, з Єгипту. Під час переїзду на морі знялася шалена буря. Пасажири перебули страшну ніч, жахливу добу. Пароплав кидало, як трісочку: перед усіма стояла загрожуюча небезпека. Хвора Леся легче витримала ту лиху годину, як хто інший. Вона ще взяла під опіку якусь англійку і підтримувала її своїм прикладом.

Я дивилася на Лесю. До неї непридатне було відоме речення: «In corpore sano — mens sana», — «в здоровому тілі, здорова душа». В її хворому тілі була велика душа. Подолала вона і неміч тіла, і заборони обмеженого суспільства і закутність жіночого становища. Над усім тим піднеслася вона і мала для себе широкий простір.

Леся Українка стала улюбленою українською письменницею, вона бачила навкруг себе пошану, співчуття, захоплення. Декому з гарячих приклонників її таланту вона здавалася і фізично гарною. Нею захоплювалися. Її вік сягнув далі, ніж могли передбачати лікарі. Доля судила їй навіть пережити свого, цілком здорового, брата Михайла. Уже не дуже молодою вона вийшла заміж за відомого музичного критика п. Квітку, за чоловіка, що цілком був їй товаришем в її виключному житті.

Лихо не загальмувало Лесі шляху до її великого досягнення, а ще допомогло їй в тому. Її душа показалася сильніщою за душу поганського світу, що могла цвісти тільки в здоровому тілі.

Нехай її життя і творчість буде провідною зіркою для нашої молоді.

В. О'Коннор-Вілінська

КРАКІВСЬКІ ПОБРАТИМИ

До століття народження В. Стефаника

Були вони майже однолітками; Василь з 1871 р., а Богдан з 1872 року. Обидва народилися в галицькому селі, тут росли, впивалися красою природи, щебетом соловейка, — і придивлялися до безпросвітнього мужицького гарування, злиднів і безхліб'я, що їм кінця-краю не було. Обидва вирізнялися чутливою вдачею і глибоко переймалися людською недолею, хоч самі її безпосередньо не переживали, будучи синами багатших батьків. Це відчуття людської недолі і споріднило на все життя обох письменників.

Завдяки дбайливості батьків та сяким-таким достаткам хлопці пішли вчитися в гімназії; Василь — в Коломиї, Богдан — в Бережанах. Гімназії були польські, учні — мішані. Співжиття не було рожами встелене. Польська молодь, зібрана з міста, дивилася з презирством на українця — селюка, який до того ще й говорив мужицькою мовою. Ва — таке ставлення й вчителі проявляли!

«У великій салі першої класи польської гімназії в Коломиї — писав Василь Стефаник в автобіографії 1926 р. — ми, селянські хлопці, зайняли послідню лавку. Товариші наші в лакерованих чобітках глузували з нас та насміхалися. Як же ж учитель німецької мови сказав мені: «ідзь, мудю, сьвінє пасьць», то ціла класа зареготала...»

Доки цей «мудь» вчився для себе, його ще сяк-так в школі терпіли, та коли він захотів трохи набутого знання передати іншим «свинопасам» — це вже було антизаконною роботою.

«Гімназія, — пише далі Стефаник,— крім формального навчання і ворожого відношення до нас, українців-студентів, нічого нам не давала. Ми усунулися в своє тайне товариство, а як вже трохи підготовились, то щонеділі і свята виходили читати відчити по читальнях або нові читальні закладати. Наслідком цієї читальняної діяльності було те, що мене разом з багато іншими прогнали з Коломийської гімназії і я вже в сьомому класі був у Дрогобичі».

Богдан Лепкий опинився трохи

в кращих обставинах. Директор Куровський в Бережанській гімназії — людина розважна і тактовна, справжній педагог, гальмував розперезаність міщухів, прищіплював учням відчуття пошани до кожної людини без огляду на її походження, співчуття до бідних і покривджених. Завдяки мудрому керівництву в гімназії не було національної ворожнечі, хоч і тут був таємний український гурток учнів, який різними шляхами роздобував заборонену літературу, особливо твори Франка, за які можна було вилетіти з гімназії, та незвичайно захоплювався нею. Щойно «поява «Огнем і мечем» Сєнкевича зіпсувала цю гарну ідиллю — згадує Лепкий. — Відтоді зникла вже давня хлоп'яча дружба. Від Богдана і Яреми простягнулися між нами великі, чорні тіні...»

Національні і соціальні обставини життя народу були на той час важкі, але саме ці труднощі мали й деякий додатній вплив на розвиток наших героїв. Приналежність до тайних гімназійних гуртків, читання нелегальної літератури, атмосфера глузування з русина-мужика, паплюження героїзму його предків доби Хмельниччини — все це викликало природну реакцію молодого покоління, розбурхувало уяву, збуджувало жадобу не тільки праці, а й боротьби за рівноправність гнобленого і темного мужика, який — помножений у мільйони — творив народ. Молодь бачила, що той мужик може становити непоборну силу, але щойно тоді, як вийде з темряви і почується народом.

Треба було його з темряви виводити.

Про це говорила література, ношена під полою. Роль провідника спадала на читачів, які — разом зі знанням — зрозуміли завдання доби. З молодечим запалом включилися вони в роботу, яка наприкінці XIX століття розгорталася по всій Галичині з небувалою в історії силою.

В мурах чужої школи учень мав зв'язані руки; за таку працю, як ми бачили, Стефаника викинули з Коломийської гімназії. В Бережанській гімназії, де напр. в 1898 р. було 165 учнів римо-католиків і 136 греко-католиків (лише за релігійним критерієм можна було тоді встановити національну приналежність), українське організаційне життя виявлялося хіба що в Шевченківських концертах. Та коли в 1895 році Лепкий, скінчивши університет, вернувся до цієї ж гімназії на посаду вчителя, він з головою впірнув у громадську роботу. В неділі і свята виїжджав з бережанською інтелігенцією на села, виголошував доповіді, засновував гуртки «Просвіти», читальні і бібліотеки, організував хори і драматичні гуртки, продавав книжки, розповсюджував газети. Словом, закрутився у вирі, де праця грошей не дає, але прищеплює на все життя безцінні прикмети: любов до «найменшого брата», віру в його краще завтра, жагу невпинної дії.

З такими прикметами приїхав у 1892 р. до Кракова Стефаник на медичні студії.

Здавалося б — до чого ці прикмети були потрібні тут, в чужому місті, головному центрі підавстрійської Польщі, так далекому від українського життя, від його середовища?

Та добрі задатки ніде не марнуються. Виявилось, що Краків був для українців не зовсім чужим. Жили вони тут з давніх-давен, годі навіть сказати відколи. Історичні дані вказують, що коло 900 року побудовано в Кракові церкву й монастир східного обряду, а п'ять віків пізніше — в 1390 році королева Ядвіга підписала акт про заснування нової церкви й монастиря, де Служба Божа відправлялася старослов'янською мовою. Творення окремих релігійних об'єктів можна пояснити лише фактом існування такої потреби, тобто чималої кількості некатолицького населення, яке з тих чи інших причин жило в Кракові. Згодом політичні обставини склалися так, що наплив українців до Кракова перетворився в необхідність. Це був Андрусівський трактат 1667 р., який віддавав Росії Лівобережжя України з Києвом, а тим самим замикав правобережцям доступ до вищих шкіл у столиці. Одинокою змогою вишколу на вищому рівні духовенства і вчителів, які з нього виходили, оставався Краків, де в 1364 р. засновано університет. Реформа шкільництва, проведена в другій половині XVIII ст., залишила духовенству право займатися шкільництвом, але наклала обов'язок підготовки вчителів у вищих школах, що додатково збільшило наплив українців до Кракова.

В списках студентів Ягайлонського університету з початку XIX ст. видно багато українських прізвищ, а в 1888 р. українські студенти гуртуються вже у власній організації «Медична громада», що мала 60 членів, власне приміщення, бібліотеку, організувала доповіді з історії України й української літератури, порушувала інші наболілі проблеми сучасності, що притягали й польське суспільство. Коли в 1890 р. австрійська влада розв'язала польську «Академічну читальню», то коло 200 польських студентів записалося до «Медичної громади», пе-

ретворюючи її на якийсь час в центр усього студентського життя в Кракові. Відразу ж таки в 1892 р. записався до «Академічної громади» й Василь Стефаник.

І тут знайшлася йому праця, — не менш важлива, як в Коломийській гімназії. Українське середовище в Кракові складалося не тільки зі студентів. Батьки українських сімей — робітники, дрібні службовці, ремісники, — що жили тут десятками років, гуртувалися в церкві, але їхні діти здебільшого топилися в чужому морі. Вони всякали в оточення, обростали його культурою, переймали його мову, слухали голосу серця чи пристрасті, які не завжди з розумом товаришують, часом навіть захоплювалися прогресивними ідеями, — але для народу гинули, якщо не натрапили на свойому шляху ось таких стефаників чи лепких.

Приглянмося, зрештою, споминам одної з таких врятованих душ.

«У Краків попала я чотирилітком (в 1879 р. — М. С.). Ми сховалися зі своєю мовою і обрядом як мотиль на камені, тим більше, що першого дня приїзду, коли ще ясенові шафи стояли в рогожах, замкнено нам «шизматикам» воду і треба було посилати за нею далеко, щораз деінде. Спомини повстання 1863 р. були живі, переконати в помилці річ нелегка (поляки вважали, що українці — це ті ж росіяни, які здавили польське повстання — М. С.). Мама, яка не признавала зразу крамного печива, спекла тоді хліб, не було до замісу води, влила молоко. Ми їли житній насущник неприродно солодкий, його смак знаю ще сьогодні.

Вскорі я забула рідну мову. Чужа школа, насмішлива дітвора... Пісні, які співала моя мати, бриніли в усі дитини чужо і незрозуміло. Дедалі ми побудувалися, усе майбутнє здавалося завершуватися над Віслою. Минули роки, поки я стрінулася з назвою «Академічна громада».

...Це, що я чула в церкві, було старослов'янщиною, мамині пісні — відірвані від життя, тому як гарфу і флет почула я серед «плянтів» живу українську мову. Розмовляло нею двоє молодих людей, які й зникли зараз у просіці дерев...

Яка потрясаюча подія! Це ж була моя загублена мова, ця сама, через яку я була винятком серед гурту, була ким іншим! Я йшла довгу хвилину по цій музичній полосі, як лунатик по смузі місячного сяйва.

Минало мені літ вісімнадцять. Друковане слово було тоді для мене виразником абсолютної правди, серце скипетром, якого слухає світ... У цьому часі я пізнала Артура Гурського пізнішого автора «Монтсалвату», одну з чолових постатей «Молодої Польщі». Його сестра, моя шкільна товаришка, запросила в дім своїх родичів кілька талановитіших дівчат на сходини самоосвітнього гуртка молоді... Душею сходин був Гурський... Довгий стіл закинений був книжками. Ляссаль, Роберт Овен, Маркс, Стюарт Мілль. Після кави, яку подавала мовчазна пані Гурська, молодий гурт забирався до праці. Хтось читав уступами, другий коментував прочитане. Гурський втягав дівчат в дискусію, ставив питання, жадав відповідей... Мені незабаром стало ясно, що це конспірація, а кличі, які лунають в цьому зв'язкові молодих умів — головна зрада, провина, яку карає закон.

В одні такі сходини я спостерегла на столі поміж скиртою слов'янських і других часописів паперову плахту, записану дивоглядними знаками. Гурський повернув її заголовком до мене і спитав: «Чи знаєте, який це часопис?» Зі зрілою надумою, як личило відповідати цьому небуденному студентові, я відповіла: «Гебрейська». Гурський, будь-то наполоханий, відповів: «Що ви! Це ж ваше «Діло!» «Від тоді я стала вчитися, аж іскри летіли: село, о-сел, ли-си. Незабаром відкрито при семінарі, де нас було півтори українки, курс української мови, щоб вчительки-польки могли займати місця у Східній Галичині. Курс цей вів доктор Йосиф Третяк, колись українець, автор численних літературних монографій.

Ідилля скінчилася весною 1894 року. Гурського арештовано...

У цьому ж 1894 році обігла український Краків вістка, що старанням здебільшого академічної громади мають отворити в Кракові філію «Просвіти». В один зимовий день явився в нас кучерявий студент (Стефаник— М. С.) з поставою людини, якій належить у житті багато місця. Треба було виголосити на інавгураційному святі «Каменярів» Франка. ...Стефаникове питання, чи я читаю які українські книжки, заскочили мене, як питання Гурського про «Діло». Ні, українські книжки досі не попадалися.

Стефаникові завдячую першу українську книжку й не одну ще опісля... Кожна книжка була подією. Франкове «В поті чола» оставило глибокий слід в моїх думках, «Маніпулянтку» читала я серед теплих молодих сліз...»

Так писала... Катря Гриневичева, ставши відомою українською письменницею.

Веління долі звело докупи Лепкого і Стефаника, а поріднило їх відчуття трагедії українського народу, однодушність висновку, що цій трагедії можна протидіяти лише кропіткою наполегливою працею.

Перша зустріч молодих письменників-початківців відбулася восени 1895 р., але до особистого знайомства вона тоді не довела, пройшла здалеку. Було це в Коломиї. Богдан йшов з Ярославом Весоловським, що пізніше став популярним західноукраїнським журналістом (редактор «Поступу» в Коломиї 1903, чернівецької «Буковини» 1904—1906, «Діла» і видань «Просвіти» 1907—1913, референт української й російської преси в міністерстві закордонних справ у Відні 1914—1917). Весоловський тільки показав Лепкому дві постаті, що стояли на хіднику, інформуючи, що це Труш і Стефаник. Прізвище талановитого художника було вже популярним, а про Стефаника Лепкий вперше чув. Хлопці зайшли до адвоката Кирила Трильовського (посол до австрійського парламенту, редактор м.ін. «Громадського голосу») і той показав Лепкому перші новели Стефаника, друковані в газеті «Праця».

«Я прочитав — згадував письменник сорок років пізніше. — Несамовитим духом повіяло на мене. Зразу хотілося кричати: «Ні, ні, ні! Так ніхто не пише. Це ж не література, лише вівісекція«» — Але ті короткі, зв'язкі речення, без одного зайвого слова й ті слова невишукані, звичайні, а такі, що тільки їх і можна було вжити в контексті, непереможною силою тягнули до себе. То осами скакали до очей, то цвяхами вбивалися в пам'ять...»

Особисто зустрілися вперше обидва письменники щойно чотири роки пізніше — восени 1899 року, як Лепкий приїхав до Кракова на посаду вчителя в гімназії св. Яцка. Стефаник ще далі студіював тоді медицину, до якої не мав ні хисту, ні охоти. Звичайно, про Лепкого-письменника мав дані з преси, бо прізвище бережанського вчителя стало вже тоді популярним по всій галицькій землі. Ту популярність здобув Лепкий віршем «В світ за очі», який надрукувала в 1895 р. львівська «Зоря», а звідти передрукували всі галицькі газети. Священики читали його в церквах, а люди відповідали одностайним зойком. Напрочуд гостро змальована була в ньому жахлива мужицька доля, глибочінь душі селянина, любов до рідної землі, — тобто все те, що так прекрасно відчував Стефаник, творячи «Синю книжечку». Ота співзвучність творчості привела Стефаника до хати Лепкого. Про це останній оповідає так:

«Нараз дзенькнув дзвінок. Я відчинив і побачив двох мужчин: один був худощавий, русявий, другий досить високий, чорний, з буйною чуприною й невеликою бородою. В тім другім пізнав я Стефаника, якого бачив здалека в Коломиї на ринку.

— Ви Богдан Лепкий? — спитав цей другий.

— Так, — кажу і прошу, щоб зайшли в хату.

— Я Василь Стефаник, а цей — то Сафат, лиш не Зінич, а Шмігер, мій приятель — представляється гість.

...Розбалакалися ми. Про те, що там у нас, про наших спільних знайомих, про Львів.

...По годині розмови мені здавалося, що знаю Стефаника здавна, бо й якже не знати автора «Синьої книжечки»? Він і вона — одно».

З того часу Стефаник став щоденним гостем Лепких. В сімейній обстановці було тепліше, ніж у непривітливій студентській кімнатці. Просиджували допізна, в суботи й поза північ. Разом ходили до театру, що досягнув тоді вершин польського драматичного мистецтва, до читальні «Просвіти», до кав'ярень, де — як казав Лепкий, — «мало не весь молодопольський Парнас пізнав я завдяки Стефаникові», а часом просто таки на лавчині краківських «Плянтів» Стефаник познайомив Лепкого зі співцем Підгалля — Владиславом Орканом, започатковуючи дружбу, яка міцнішала з кожним роком і стала промотором польсько-української літературної співпраці того часу. Не піддалася облитій кров'ю ворожнечі обох народів, осталася вірною на все життя письменників.

Хоч трійка друзів зналася з письменницьким середовищем, проте до нього не тяглася. «Молодопольський Парнас» був столичним центром народу, що впродовж віків мав державну незалежність, був господарем на селі і в місті, вишколив достатню кількість інтелігенції, розпоряджався економічними засобами, адміністративними, культурними і освітніми установами, що обслужували всі прошарки народу. Тому польські письменники жили повним великоміським життям, насичували його досягненнями і недоліками найновіших західноєвропейських течій, черпаними повними пригорщами з Парижа чи Відня.

Нашим друзям цей світ був чужим. Віки неволі витиснули українців з кожного міста, перетворюючи їх у типово селянський народ. Вийшовши

фізично з сільської гущі в місто, Стефаник і Лепкий осталися духом в селі, боліли його болями, любили його всім серцем. І це, а не молодопольська патетичність, притягнуло Оркана, якого село і хлоп — за словами Лепкого — «найбільше цікавили. Там були для нього справжні люди, що виросли з землі, а не з газів та сопухів міських, люди, що дихали повітрям, а не друкарською фарбою і параграфами, ті «бідні паперові, забріхані люди»...»

Тільки що «гураль» з верхів лише вряди-годи у Краків злітав, а Лепкий тут був нащодень. І тут шукав Стефаник розради, коли надто чорні думки обсіли. А їх рій особливо густів по відвідинах батьків у Русові. Звідтіль привозив студент у пам'яті людське терпіння, виношував у собі, вичавлював усе, що крізь жилаві пальці прорвалося, а решту — сам трагізм виливав словами, з яких кожне було на вагу золота.

Бідна з природи галицька земля межувалася панськими ланами і хлопськими нивками. Ліцитоване за довги і податки, село душилося на клаптях надміром людей. Ще підсумки Франка з 1875 року виявили в Галичині понад півмільйона безземельних селян, які примирали голодом. Як продавалася поміщицька земля, то тільки переселенцям з Західної Галичини (від 1880 до 1910 р. прибуло їх у Східну Галичину коло 320 тисяч), а наш мужик їхав «у світ за очі», за океан, куска хліба шукати. У вірші під цим заголовком Лепкий намалював уперше в українській літературі жахливий образ такого виїзду. Другим образом того циклу став «Камінний хрест» його побратима.

Довідавшись про черговий транспорт емігрантів, що ждав пересядки на вокзалі в Кракові, Стефаник побіг за товаришем, знаючи, що творець «У світ за очі» найкраще цей жах зрозуміє. І ось ця картина в спминах останнього:

«...були це наші спільні знайомі, селяни, що перед галицькою бідою втікали за велику воду. Сиділи з жінками і дітьми, з клунками і клуночками на кам'яних плитах, як ластівки перед відлетом на телеграфічних дротах, сиділи вздовж перону попід холодним муром. Змаргані бідою вдома і невигодами в дорозі, помарнілі й почорнілі, як та земля, що з неї вийшли і від неї тепер утікали, куняли, немов тіні попід плотами. Діти зривалися зі сну, а мами їх зацитькували:

— Цить! Як приїдемо там, то булку тобі куплю таку білу й солодку, як цукор. І дримбу куплю зі щирого срібла, — обіцяла мати.

А батько тільки спльовував крізь зуби й цикав слова:

— Обіцяй, обіцяй, щоб те проклинало, єк віросте. Гадаєш, що втікнемо від нашої біди? Вона за нами, як пес побіжит, як тінь за чоловіком піде. Де хлоп, там і біда.

— А чого ж ми їдемо туди? — питалася жінка.

— Чого? Бо мус. Мус нас жене; тут вже довше вітримати тяжко. Там, хоч не краще, то буде інакше.

— То на таке ти мене витягнув, чоловіче, з села, як тую вишню з землі, з корінням вирвав? Світоньку ти мій, Матінко свєта! — і жінка в плач.

... — То таке тут, а що там було? — звернувся до мене (Стефаник).

— Де там? — питаю.

— А як від'їздили зі своїх сіл, як їх виривало з землі, ніби вітер тую деревину рве. То, небоже, мусит бути написане, але так, як воно було та ще буде.

І написав».

«Багато творів повстало на тлі еміграції галицького хлопа до Америки, — пише в іншому місці Лепкий про народження «Камінного хреста», — але жоден з них не показав з такою невмолимою правдою трагедії хлопського серця, коли той хлоп, шаленим розгоном пертий, відривається від батьківщини та жене в світ за очі.

Не раз, не два бачив Стефаник той журавлиний лет.

Будучи в Кракові, на університеті, часто виходив він на залізничний двірець та приглядався, як їхали переселенці, сумні, нужденні, мов засуджені на смертельну кару. А відтак вертав домів зі зворушеним і так зневоленим лицем, мов по якій недузі або душевній боротьбі. Товк головою в стіл і плакав як дитина, пишучи свою студію. І ті болі-генези лягли на його творі незатертим клеймом. Це є найвищий ліричний тон в цілій дотеперішній, так званій еміграційній літературі, подібно як її найповнішим епічним висловом є Конопницької «Пан Бальцер».

Стефаник виливав свій біль у рядки, а як речення не вдалося, не відтворювало почуття — дер папір, кидав у смітничку і брався за новий, починав з початку, щоб порушити людське сумління. Його друг вдавався до практичних заходів, старався порушити чинники, які могли прийти з конкретною допомогою. 4 березня 1900 р. Лепкий писав доцентові Львівського університету — Кирилові Студинському:

«Добре мені, лиш за своїми кучно. Часом як побачу кого зі знайомих, що до краю їде, то мало не вірвуся.

А ще гірше, як виджу тих, що з краю тікають «в світ за очі». Їдуть їх цілі армії. Розбиті, чорні, несвідомі завтрашнього дня. І нема кому зайнятися ними, нема кому сказати їм «бувайте здорові!» Йдуть на зломання карку. Чи не можна було б, принаймні, зайнятися еміграцією до Боснії? Прецінь то недалеко, прецінь там є свої люди і від них можна було б всього довідатись. Чи наші народні товариства є лише на те, щоб від народу складки брати і по-вченому той народ рятувати, а занедбувати його дійсне життя в найсумніших проявах?» (лист зберігається в архіві бувшого Наукового товариства ім. Шевченка — тепер Центральний державний історичний архів у Львові).

Спільне життя обох письменників у Кракові було недовге. «Коли від'їхав Стефаник з Кракова, того собі не пригадую, — писав Лепкий. — Але знаю, що не тоді, як у його біографіях пишуть, а пізніше. Не раз він грозив, що кине Краків, бо тут малярія і неврастенія така, що він жити негоден. І дійсно кидав, але за якийсь час знову приїжджав». Проте можна з певністю сказати, що Лепкий, пишучи свої спомини десятками років пізніш, помилявся; Стефаник виїхав остаточно з Кракова у 1900 р., правдоподібно з кінцем академічного року, тобто у червні. Дати виїзду не подає в автобіографіях і сам Стефаник. Але є в приватних руках листи Лепкого до Стефаника, з яких видно, що в другій половині 1900 р. і в 1901 р. Стефаника в Кракові вже не було. Що не було його там і в дальші роки — доводить листування Лепкого з Орканом.

Найкращим друкованим документом цієї дружби стала книжка Лепкого «Три портрети», видана в 1937 р., а присвячена Франкові, Стефаникові і Орканові, з якої походить більшість наведених вище цитат. При читанні тих споминів аж дивно стає, що протягом кількох місяців двоє людей можуть так глибоко здружитися. Можливе це лише тоді, коли знайдеться спільна ідея, однорідні зацікавлення і стремління. В цьому випадку обох письменників поєднувала не тільки література, але й щось вище: служба народові.

Не порвалася дружба й після виїзду Стефаника з Кракова. Правда, Стефаник на листи був скупий, не менше ніж на слова в новелах, одначе знаємо про ті контакти з листів Лепкого до різних людей. Нагоди до особистих зустрічей траплялися особливо під час вакацій, як Лепкий виїжджав у Карпати. В 1917 р. Лепкий кілька днів гостював у Стефаника в

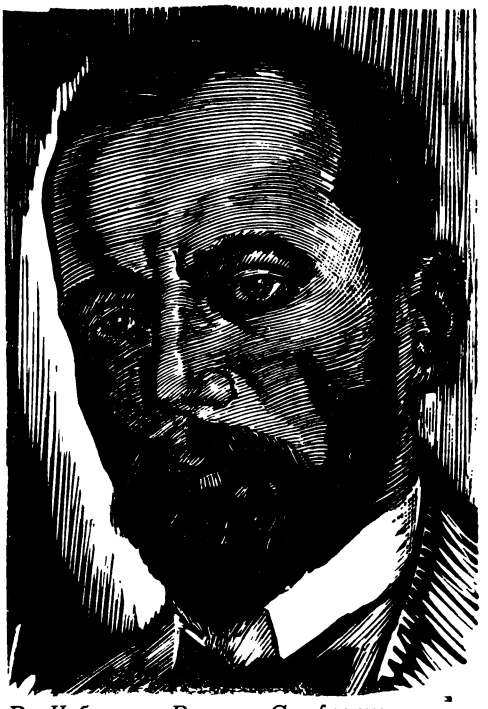

В. Чебаник: Василь Стефаник.

Відні, ходив з ним на засідання австрійського парламенту, де Стефаник був послом. В міжвоєнний період зустрічалися знову у Львові на засіданнях і зборах Товариства українських письменників і журналістів ім. І. Франка; один і другий головували якийсь час в ньому. Досить сказати, що коли Стефаник попадав у фінансову скруту (а бувало це досить часто, особливо як будував хату), то позичав гроші на вексель з підписом Лепкого-поручителя.

Чимало також прислужився Лепкий популяризації творів Стефаника. В 1902 р. Лепкий і Оркан підготували до друку невеличку антологію української літератури польською мовою «Млода Україна», куди увійшли твори Стефаника в перекладі Лепкого. Книжка вийшла аж в 1908 р. Крім того Лепкий опрацював змістовну доповідь про творчість свойого друга, оцінюючи її порівняно з творчістю Федьковича і Горького. В 1901 р. в Кракові польська інтелігенція створила тзв. Слов'янський клуб, що мав на меті головним чином довести до польсько-українського порозуміння. На відкриття запрошено Лепкого і діяльність Слов'янського клубу почалася його доповіддю «Василь Стефаник». В 1903 р. автор видав цю доповідь окремою книжкою, яку незабаром перекладено на чеську, німецьку і російську мови. Треба підкреслити, що,

підготовляючи на цю тему доповідь для Слов'янського клубу, Лепкий — як майбутній історик української літератури — відчув актуальність теми. Переклади творів Стефаника друкувалися вже в польській пресі і — цілком зрозуміло — викликали там заслужене зацікавлення. Тому ця перша спроба запізнання видатних польських публіцистів, професорів та науковців з найновішою українською літературою, та ще на прикладі міцної творчості, зіставлення нашого початківця з визнаним корифеєм російської літератури, де Стефаник виявився нічим не слабшим від Горького, — мало неабияке значення. Жаль, що сучасні історики літератури не запримітили досі цих фактів. В п'ятому томі найновішої «Історії української літератури» (Київ, 1968 р.) при аналізі творчості Стефаника не лише пропущено факт дружби обох письменників, але навіть не згадано імені Лепкого. Такий недолік академічного видання незвичайно збіднює біографію Стефаника.

Перший період творчості Стефаника закінчився в 1905 році новелою «Суд», опублікованою в четвертій збірці новел «Моє слово». «Поет мужицької розпуки» замовк надовго. П'ята збірка творів «Земля», що вийшла аж в 1926 році, була доказом, що письменник глибоко пережив спонтанічний зрив українського народу до свого національно-державного самоозначення. Разом з народом дозрівав і письменник: коли вся його довоєнна творчість була пронизана лише класовим зойком, то в збірці «Земля» ми бачимо широке узагальнення — національну трагедію народу, катівню царського Сибіру, ненависть до царського війська («Марія»), та відкриття в рядах того ж війська солдата, що «за свято Шевченка довго сидів в тюрмі». «Ми самі один одного ріжемо» — каже він словами одного з солдатів. Величезний процес відродження героя Стефаникових творів добре схарактеризував Д. Лукіянович у передмові до «Землі», кажучи: «Стефаників мужик із людини робиться ще й патріотом то більше, то менше свідомим; то активним, то пасивним; а разом із сим Стефаникова творчість... з інтернаціональної по своїй суті робиться національною». Найсильнішим доказом цієї зміни стала новела «Сини» у тій же збірці, присвячена тим синам, що за волю Батьківщини поклали свої голови.

Лепкий добре знав можливості побратима, але нові твори й йому були несподіванкою. Послухаймо:

«Їду до Борислава, до шваґра Ліщинського. Прочитав «Синів» і мурашки побігли по спині. Тремчу цілий як у пропасниці і заспокоїтися не можу. Не входжу в подробиці, не приглядаюся до форми, лише бачу нашу землю, нашого хлопа і його велике горе. Страшно стає на душі. Якийсь голос говорить: «Бачиш, що тут діялося, а тебе не було... Ти втік... Кажеш, що дурно не сидів, дуриш себе. Землі триматися треба, бо як відірвемося від неї, то буде і їй зле без нас, і нам недобре без неї». Щойно за Перемишлем заспокоївся я трохи і став думати над тим, змінився Стефаник, як письменник, чи ні.

Трохи так, а трохи ні.

Змінився, бо змінилися часи. Не ті теми, що перше. Нове горе, нові струни в душі поетовій торкнуло... Україна... Того слова перше в Стефаникових творах не було. І не було такого патріотизму, як в «Синах». Але дар аналізування людської душі, міць слова і мистецтво форми залишилися такі, як були колись. Лиш не у всіх творах, що ввійшли до збірки «Земля». В деяких нема вже того почуття мистецької міри, що перше... Нерви.

А вже ж загальне враження — сила! Сила, що бере читача в полон, приневолює його забути про все, а бачити лише тих людей і лише той шматочок світа, що він йому кладе перед очі, і — серце».

Серце... Те серце, яке — за невмолимим законом природи — фізично перестає згодом битися. Але, напоєне любов'ю до «найменшого брата», воно духово невмируще. Перелите в форму чорних стрічок, воно спроможне віками переносити цю любов, зогрівати серця мільйонів, сталити непоборний дух. Такі серця билися в грудях обох побратимів. І таке серце диктувало оці слова, коли тільки один з них залишився на світі:

«Довелось мені на старі літа ходити тими самими вулицями, що Стефаник замолоду ходив, — до шпиталів і клінік. Ходжу, бо мушу.

А коли пізно ввечір вертаюся втомлений і сумний від того болю і смутку, що його там так багато, то чекаю на трамвай, на п'ятку, саме перед тою кам'яницею, де мешкав колись Стефаник. Змінилася. З білої стала жовта, городець перед нею не такий, фіртка в іншому місці і стежка від неї до дверей не так само біжить, як перше.

Але вікно, що під ним Стефаник писав свій «Камінний хрест», те саме. Воно відчинене. Забуваю, що стільки літ минуло, став на пальцях і заглядаю, чи є в хаті Стефаник.

Нема...»

Микола Сивіцький

АНАТОЛІЙ СВИДНИЦЬКИЙ

(1834—1871)

Минає сто літ від дня смерті обдарованого великим письменницьким хистом та покривдженого особистою нещасливою долею, українського письменника минулого століття, Анатолія Свидницького.

Крім загальних несприятливих обставин, в яких доводилось більшості українських письменників боротися за своє існування, за свою гідність, за любов до свого народу, за літературну діяльність, що вважалось інкримінованим злочином, жорстоко переслідуваним і караним законами Російської царської імперії, Свидницький зазнав ще чимало злиднів і горя в особистому безталанному житті.

Постійні клопоти й недостатки матеріальні, що змусили його перервати науку в університеті, нецікава заробітчанська праця «для кавалка хліба», а особливо брак зрозуміння і гармонії в нещасливо уложеному подружньому житті, підірвали моральні і фізичні сили письменника, і в молодому ще віці, на 37 році життя, звели його в могилу, не давши можливості в повній силі розгорнутися його письменницькому хистові.

На шлях літературної творчості ступив Свидницький ще будучи студентом. Для тіснішого гуртка студентів укладав він пісні в дусі народної творчості. Одна з перших таких пісень — «Вже більше літ двісті, як козак в неволі» стала одною з найбільш популярних пісень в Україні, хоч невідповідна і незаслужена дана в ній оцінка історичної постаті Богдана Хмельницького. Менш популярними були пісні — «В полі тополя стояла» і «Україно, наша мати». Пісні ці були заборонені російською владою.

В повній силі виявив свій письменницький талант Свидницький у своїй повісті «Люборацькі», яку розпочав писати ще бувши вчителем в Миргороді в 1861 р., а закінчив кілька років пізніше будучи службовцем акцизної палати в Козельці на Чернігівщині. Повість ця поставила Свидницького в ряду найкращих наших письменників-реалістів — І. Нечуя-Левицького і П. Мирного. За свого життя Свидницькому не довелось побачити її надрукованою. Вперше опублікувала її галицька «Зоря» в 1886 р., тобто через 15 років після смерті автора. З моментом її появи в друку, повість ця привернула на себе увагу всіх видатних істориків і критиків української літератури. У вступному редакційному слові в «Зорі» І. Франко писав: — «Ця хроніка є перша широка спроба української повісті на тлі сучасних суспільних обставин, і заразом, можна сказати, одна з кращих проб, які ми досі мали на тім полі». Реалістичний характер повісті «Люборацькі» відзначив також Ф. Матушевський («Київська старина», 1902 р.). Академік С. Єфремов у своїй «Історії українського письменства» дав таку характеристику повісті «Люборацькі»: — «Зуб часу не погриз цю першу в українському письменстві цілком соціальну повість, видержану в реальних тонах. Вже сам цей факт показує, який талант утратило рідне письменство в особі автора «Люборацьких». А дещо далі: «З цієї повісті б'є такий дужий талант повістярський, який міг би статись однією з

підвалин дальшого розвитку нашого письменства» (Історія укр. письменства, т. II. стор. 84, 86).

Подібну ж високу оцінку творчості Свидницького дав також авторитетний критик української літератури М. Зеров у своїй праці «До джерел»: — «Бистрий думкою і розмаїтий спостереженням, Свидницький вхопив ці інтенції і погляди (мова йде про напрямні ідеї наших письменників-реалістів: Нечуя-Левицького і П. Мирного), коли вони щойно формувались, і зумів послужити їм так яскраво і сильно, що ті пізніші автори ледве могли з ним порівнятись. В «Люборацьких» ми знаходимо таку чіткість у ставленні, таку прямоту та економію вислову, якої не дають пізніші реалісти, звикши з наказу традиції вводити широкі екскурси етнографічні та обсипати свій виклад, мовляв за Н.-Левицьким, «золотою рясною» народно-поетичного стилю («До джерел» стор. 100).

Повість «Люборацькі» крім мистецької вартості своєї має для нас ще й велике пізнавальне значення. Темою повісті є занепад ідейності, низький інтелектуальний рівень і початки процесу денаціоналізації серед українського православного духовенства на переломі 50-х років минулого 19 ст. Старосвітське сільське духовенство, виборне і тісно зв'язане, споріднене кровно і духовно з громадою своїх вірних, жило одним життям з народом, ділило з ним спільні радощі й горе, і було на ті часи помимо свого примітивізму і простоти укладу життя, єдиною провідною верствою в суспільстві, що свято зберігала і частинно поповнювала скарби духової, хоч і примітивної, проте своєї, української культури. І ото на нього передовсім були спрямовані денаціоналізаційні заходи одночасно з обох сторін: — російського уряду і польського панства.

Найкращим засобом для осягнення цієї мети була школа. Обопільне посилене змагання обох течій — російської і польської за опанування, специфічними методами шкільного виховання, душі молодого покоління української інтелігенції, що вербувалась переважно з середовища священичих родин, яскраво представив А. Свидницький у своїй повісті «Люборацькі». В образі її головних героїв: Антося Люборацченка і сестри його Масі, автор показує нам жертви тієї шкільної «науки». Відірвані школою від національного грунту, виховані в погорді до всього рідного «мужичого», вони стають покручами, нездалими до життя, занепадають духово і тинуть. Під впливом такої науки і виховання в російській духовній школі, неодноразово караний за українське слово, сказане в товариській розмові, за т.зв. «мужичення», Антось повертається додому морально знівеченим, чужим, зрусифікованим. Стоплювання в одне характерів, зміна в одну сторону поглядів і діяльності були головною ціллю і засадою виховання цієї школи. І хоч будило це в молодих душах протест і обурення: — «Боже Милостивий! Нащо Ти держиш на світі оцих, по закону беззаконіє творящих? Невже ж і я такий буду? О, ні! Грім мене вбий, що ні...», та ці молодечі пориви не довго тривали. Йшли сірі будні, і все краще гинуло під різками наглядачів. Через кілька літ більшість юнаків-школярів пройшовши таке духове й тілесне чистилище, цурались своєї рідної мови, погорджували своїми батьками, своїм народом і його культурою.

Такою ж, тільки перелицьованою на польку, повертається й Мася з польського пансіону пані Печержинської, не раз постоявши навколішках за своє «хлопство». Обоє вони стають якимись яничарами, повними погорди і зневаги до всього українського, навіть до рідних батька й матері.

Гіркий, але правдивий, осуд тій школі і своїм дітям, зіпсованим школою, дає їхня мати, пані-матка Люборацька: «Оце біда мене опала з тими чужоземцями. Та ляшка вдалась, цей москалем став. Ото понаучувались! Цур йому, з такими школами!». Овіяна легендою романтичного минулого, вона міцно заховує старі традиції, відкидає все чуже, не хоче й чути про якісь науки, відчуваючи в них згубу не тільки для себе, але для всього духовенства і народу, і терпеливо зносить своє горе, незрозуміла, ба, навіть погорджувана своїми дітьми, що насміхаючись над усім рідним минулим казали — «дурні були діди й прадіди, що не єдналися з панами».

Батько, сам вихований тільки на псалтирі, хоч був простим і людяним, не розумів істоти й ваги належного виховання дітей, не знав і не бачив нічого далі своїх Солодьок, благочинного і може зрідка ще консисторії. Тож не дивно, що не розбираючись в досить складних для нього нових обставинах і питаннях, був зовсім безрадний і робив шкідливі для своєї сім'ї нетактовні посунення. Таким чином, внаслідок цієї відосередкової сили, яка шарпала наше духовенство в половині 19 ст., поволі рідшали її кращі ідейні ряди. Що гірше, — місце цього, будь-що-будь свого, українського духовенства почали займати різні людці, що мали честь «рекомендоваться — Тульской духовной семінарії, кончівший курс Тимоха, Єго-

ров син, Петропавловський», який не вмів навіть розрізнити Солодьок від «сельодок». Цей процес національного відчуження і роз'єднання з народом нашого духовенства, що його початки в художньо-мистецькій формі представлені в повісті «Люборацькі», процес глибокої психологічної трагедії духовенства, що так сумно кінчало своє життя, роздвоєне духово, нездібне до активної оборони своїх позицій, вияснює сумний історичний факт систематичного омосковлення української православної церкви, і пасивне назагал, а нерідко й вороже ставлення її представників до українського національного питання; однак в обороні об'єктивної історичної правди належить зазначити, що такий самий, коли не більший упадок національної свідомості і значення духовенства в тодішньому громадському житті нашого народу виявляло в ті часи і духовенство греко-католицьке в Галичині, яке в часах М. Шашкевича «в більшості відбилося від свого народу, нехтувало його мовою» («Дзвони», 1937 р., кн. 6—7, ст. 267). Отже, з цього можна зробити той внесок, що в тому винне було не українське духовенство як православне, так і греко-католицьке, а лише ті зовнішні історичні обставини, серед яких жив український народ в Росії та в Австрії. Народ наш на протязі своєї історії майже весь час перебував та і тепер частинно знаходиться в обставинах сприятливих його повільній асиміляції на всіх земних, заселених ним, просторах. Змінились тільки, дещо змодернізовані і не так помітні методи. Це підносить актуальність і злободенність повісті «Люборацькі», надаючи їй ціну мистецького, високої вартості, документу.

Крім повісті «Люборацькі» Свидницький написав ще 17 оповідань, друкованих свого часу в різних періодичних журналах. Свідчать вони про великий хист спостережливості життя і мистецьке легке перо автора, а разом становлять цінний літературний скарб, пізнання якого повинно належати до почесного обов'язку нашого молодого покоління, свідомого своїх завдань і призначення.

Лемківська церква в Доброславі. *Фото П. Стефанівського*

БУЛО ЦЕ 15 ТРАВНЯ 1771 РОКУ

З цією ювілейною датою в'яжеться визначна подія в історії української культури, яку, за утертим звичаєм, зараховується до скарбниці загальноросійської культури. Отже двісті років тому в Болонській філармонічній академії надано звання академіка і обрано почесним її членом визначного українського композитора Максима Березовського. Його короткий життєвий шлях, починаючи від запашної романтики щасливого дитинства і років молодості в рідній Україні, почерез славну путь зростання й розцвіту творчого музичного таланту до вершин слави в Італії, аж до передчасного трагічного кінця, внаслідок неможливості застосування своїх здібностей і реалізації творчих замірів у тяжких умовах тодішньої царської Росії, знайшов своє високохудожнє літературне оформлення в біографічній повісті п.з. М. Березовський, уміщеній в збірці «Неопалима купина» видавництва «Молодь» у Києві. Передруковуючи її з незначним скороченням додаємо ще короткий інформаційний огляд і оцінку творчості М. Березовського.

Крім опери «Демофонт», яка принесла йому світову славу, поставивши поряд з Моцартом, Березовський написав ще ряд церковно-музичних творів. Найкращим з них є концерт — «Не отвержи мене во время старості», що зараховується до кращих класичних творів православної церковної музики. Чується в ньому щира молитва глибоко-віруючої людини, що змучена тягарем життя і злобою неприязного оточення, шукає помочі й захисту у Бога. Кінчається цей концерт динамічною фугою, що виражає глибокі почуття і переживання. З інших композицій церковного характеру, які почали друкуватися щойно в 50 років після смерті композитора, належить згадати загальновідоме «Вірую», чотири причасні стихи і ряд рукописних творів, скомпонованих правдоподібно ще в Болонії, як піснопіння Літургії, концерти — «Отригну серце», «Милость і суд воспою», «Слава в вишніх Богу», «Не імами іния помощі» і ще кілька причасних стихів. Всі вони носять печать великого таланту. Сила і щирість почуття разом з простотою, свобода ведення окремих голосів і гармонічної модуляції, повна погодженість музики з текстом, нова форма в самій будові церковних концертів, загальна творча оригінальність та висока техніка композиторська — це прикмети, якими відзначається творчість М. Березовського.

Певна частина його творів, правдоподібно, була знищена після його смерті вандальською рукою злих заздрісних людців. **Редакція**

МАКСИМ БЕРЕЗОВСЬКИЙ

Зажурилась Україна,
Бо нічим прожити,
Витоптала орда кіньми
Маленькії діти...

Рокочуть струни старенької різьбленої кобзи. Суворо надломилися кущуваті сизі брови над порожніми очницями у літнього кобзаря. Він сидить на ослінчику в запилюжених важких чоботиськах. Пишні сиві вуса, борода, видублене сонцем і вітрами обличчя. Перед ним на траві простелено чистий вишиваний рушник, а там — карафка з оковитою, шинка, цибуля, хліб, миска узвару...

А навколо люди. Молодиці витирають сльози, чоловіки стоять похнюплені, засмучені. Малеча посідала на шпоришу, слухає пильно, і найближче до діда Пошукайла, звичайно, він — Максимко.

Соковитий бас сліпого бентежить, вивертає душу.

Котрі молодії —
У полон забрано,
Як зайняли, то й погнали
До вражого хана...

Оддалік, під великою на помості хатою, стоїть господар двору, де грає кобзар, — Созонт Березовський. Він у великому солом'яному брилі, полотняній сорочці, сірих шараварах і закурених чоботях: щойно прийшов з лугу. Поруч — господиня Горпина. Дивиться не на кобзаря, а на сина, на свого Максимка, тихо, хвильно говорить:

— Він день і ніч слухав би!

— До співу вдатний хлопець, — кивнув Созонт, з гордістю поглядаючи на хлопця.

А Горпина... Чому лунко б'ється її серце? Чому так неспокійно на душі? Її завжди непокоїть цікавість, потяг сина до музики, до співів.

— Ще як ти був там, у Петербурзі... — каже чоловікові вона і вмовкає, раптово горнеться до нього, не вірячи, що він уже тут, біля неї. Не хочеться згадувати тих років... Так тяжко, нестерпно тяжко чекати дорогу людину, любого, коханого чоловіка...

Ще як дівчиною була, довелося три роки чекати свого судженого, парубка Созонта, з козацького війська. Десь ходив він з запорожцями на татар та на ляхів, і скільки-то молода Горпина виплакалась нишком у клуні, особливо по неділях та святах, коли робити нічого, а вона нарядиться в сніжно-білу вишиту сорочку, плахту, почепить барвисті стрічки... Скаже матері, що йде на вулицю, а сама — до клуні, чи в сад, чи до гаю. Благала Бога, благала вітер, щоб доніс до Созонта її слова, її молитви, аби повернувся швидше, живий і здоровий. І він повернувся, відгуляли весілля. Щаслива пора настала для Горпини. Невдовзі й синок знайшовся — Максимком назвали. А через три роки на Березовських звалилася біда.

З'явився у Глухові один бундючний зайда — царський генерал. Йому цариця землю під Глуховом подарувала. Генерал був лютий, жорстокий, страшенно збиткувався над людьми, бив їх, обливав окропом, цькував собаками, а дівчат забирав до себе в гарем — не знали такого досі в Глухові. Новоспечений поміщик навіть забороняв сходитися на досвітки, під вербами, на колодках, співати українських пісень. До всього цього ще й жадібний був: приглянувся йому хуторець Созонта Березовського, чудові луки, гайки й родюче поле — вирішив одібрати. Не йняв віри Созонт, не хотів і слухати про такі дурниці, та коли вже папери йому показали, схопився за шаблю.

— Посічу на капусту того стоклятого генерала! — загримів Созонт; добре, що вчепилася Горпина: не губи себе, і мене, і сина малого, хай він подавиться тією землею.

Созонт поїхав до Петербурга, подав скаргу в сенат. Шість років сенат розглядав справу Созонта Березовського, і шість років він, не виїжджаючи, прожив у Санкт-Петербурзі, витратив силу-силенну грошей на різних канцеляристів та столоначальників, та все-таки отримав папірця, — сенатові його можна було скласти за кілька днів — хутір Дубки і землі під Глуховом належать Созонтові Березовському, він їхній нероздільний власник. Перемогло Созонтове терпіння!

Скільки сліз виплакала за ці роки Горпина, доки дочекалася чоловіка! Не впізнав сина Созонт: перед ним стояв дев'ятирічний хлопчик, що вже навчився в отця Даниїла читати й писати, знав напам'ять вірші по-латині, а тепер учився у парафіяльній школі і, на вперте домагання того ж таки отця Даниїла, ходив до півчомузичної школи. Максимко мав нестримний потяг до музики й співів, не проминав жодного весілля у Глухові чи на хуторі, де такі були вправні скрипалі і цимбалісти. Щосуботи і щонеділі до Березовських заходив сліпий кобзар Пошукайло або лірник Корж...

Нагодує Горпина під черешнею — коли це влітку — старого, зійдуться люди з усієї вулиці до їхнього двору, і вдарить Пошукайло по струнах кобзи. А ввечері, коли його укладають спати у прохолодній світлиці, туди обов'язково приходить Максимко. На превеликий подив, хлопець швидко навчився грати на кобзі. До того ж слуха розповіді кобзаря про козаків, про далекі походи та люті битви з бусурманами та польськими панами. Дід Пошукайло вмів розповідати, та й було про що: недавно глухівський кобзар ходив з козаками у похід. Співав порубаним, посіченим запорожцям, і ті, слухаючи співу старого, не відчували болю. О, Пошукайло мав що розповісти Максимові!

Батькові подобалося захоплення сина, а матері — ні. Чому? Не могла сказати. Лише в душі наче боялася, що Максимко от-от піде з кобзарем, побіжить з дому за ним світ за очі. Знала, що такого бути не може; діди Пошукайло і Корж — свої люди, не татари і не яничари, не знадять її дитину та й не потрібний їм провідник, бо ходять знайомими селами Глухівщини самі, — все це знала Горпина, та все ж, коли приходили співати до них сліпі українські гомери, пильно слідкувала за сином, мовби стерегла його.

Та й не встерегла...

Лагідної літньої суботи проти Спасівки у дворі Березовських знову бриніла кобза, збиралися люди.

Созонт Березовський сидів у світлиці за столом, Горпина подавала вечерю. Раз по раз вона поглядала у вікно, на кобзаря, на Максимка, що аж тулився до співця.

— Скільки то він знає пісень, Созонте! Я й половини не знаю того, що наш Максимко, — щебетала молодиця. — Сьогодні приходила Маслючиха по сито, так оповідала, що на хрес-

тинах у Опанасенків, ну отих, що за греблею, дуже охмелів скрипаль, то наш Максимко взяв та як заграв гопака... Краще, ніж отой старий музика... Он воно як...

— Бач, а ти, Горпино, не схотіла віддати Максимка до церковного хору...

— Нізащо! — скрикнула мати. — Не віддам... Бо щороку приїздять генерали з Петербурга до нашого собору, слухають хор і відбирають хлопчаків до себе, на чужину.

— Забирають до придворного хору! Царі слухають тих хлопчиків! Може б і нашого Максимка послухали...

— Не треба! Хай він буде біля мене. Не хочу нікуди віддавати. Це все одно, що татарам... Не дам... Ходить до школи — і досить, учить його отець Даниїл грати на клавесині, ото й добре...

— Хлопчина дуже розумний і надто зугарний до музики, Горпино. Думаю віддати його до Києва, в академію...

— Що ти! Що ти! Не потрібна йому ніяка академія!

— Горпино, він там здобуде великі науки.

— Досить того, що отець Даниїл навчив!

— Отець Даниїл мудра людина, але ж усього він не навчить. У нього мала наука: уміє хлопець читати псалтиря та євангеліє, знає напам'ять полатині «Ексегі монумент» та на клавесині божественні мелодії трає...

— Тобі цього мало?

— Мало. Хлопець тягнеться до наук, до музики. Він може стати великою людиною. Вченою людиною... Навіть отець Даниїл так каже... Не тільки шляхтичам та генералам бурдеєвим віддавати своїх дітей до високих наук. Як хоч, Горпино, а повезу я Максимка цієї осені до Києва. Так велить моє серце. Так радить отець Даниїл, мудра щира людина.

Горпина якусь хвилину дивилася на Созонта мовчки і, зрозумівши, що чоловік говорить упевнено, твердо, впала на лаву й заплакала...

Утішся, мати молодая!

Витри сльози, ти ще проллєш їх цілеє море — гарячих, гірких материнських сліз. Краще змирись, бо така твоя доля. У великих муках ти народила живу крихіточку, вигодувала її молоком із своїх пречистих, прегарних грудей, ростила його, співала найкращих, найніжніших пісень, і він, той мізинчик людства, виростав прямо із твого серця. І ось він стає дорослішим, ні, він уже став дорослим, вродливим, розумним і нараз — комусь там потрібним. Комусь, а не тобі! Кудись уже покличуть його, повезуть — чи до війська, чи до науки, чи на далекі роботи, бо так треба для людей, для інших, для вітчизни чи ще для кого, а то й просто для батька, а може, для долі... І вже тебе не питатимуть, вириватимуть його, твого сина, прямісінько з серця твого, вириватимуть силоміць, а таки вирвуть, і на тому місці, де росла твоя дитина, залишаться тільки рани, глибокі рани...

Вони не заживатимуть ніколи...

Тоді стоятимеш ти на зорях вранішніх і вечірніх, виглядатимеш його й плакатимеш, плакатимеш...

А поки дивись на нього, милуйся ним, добрим ангеляточком Максимком.

II

Максимко вже на возі. Він веселий, жваво крутиться на всі боки, сидить верхи на клумаках.

— Чи все взяли? — перепитує в який раз Созонт.

Горпина, обливаючись слізьми, цілує сина, гладить його русяву голівку.

— Не забувай мене, Максимочку.

— Не забуду, — весело відповідає він, поглядаючи на хлопчаків і дівчаток, що, в полотняних сорочечках, босі, без штанців, обступили воза.

— Ось кластимеш, синку, під подушку цей вузлик...

— Добре.

— Забудеш?

— Ні, не забуду.

Хлопчаки шморгають носами, дивляться на Максимка. За тинами — сусіди: вийшли проводжати.

— Дивись, синочку, тут зілля від зуроку. І від голівки. І щоб добре ріс! Та був здоровий, як вода, а гарний, як весна...

— Добре, мамо, — бадьоро погоджується з усім Максимко.

— Та й не забудь матусі своєї, ой, не забудь...

Прийшов провести свого учня і дебелий, могутнього зросту, отець Даниїл, більше схожий на кошового отамана, ніж на священика. Та й не дивно... Отець Даниїл половину життя провів у козацьких походах, де частіше доводилося братися за шаблю, ніж за хреста. Зараз він утішає Горпину:

— Господь дав великий талант вашому синові... Дякуйте Богові, з Максимка виросте велика людина. Прославить нашу бідну Україну!

І от підвода виїздить з двору. Отець Даниїл бризкає під ноги коням свяченої водички — в добрий час!

Хрестяться сусіди — хай Бог помагає!

Мати хрестить сина, біжить за возом, припадає до полудрабків — щастя тобі, сину!

За нею біжать сусіди, втішають: не на Січ і не до війська везуть хлопця — в науку, до Києва.

Та матері байдуже, куди везуть. Щось недобре віщує материнське серце.

III

Гамірливий Поділ зустрів Березовських веселим шарварком, трудівничим лементом, співами, вигуками, іржанням коней, мелодійно-урочистим передзвоном церков.

Созонт тричі перехрестився, тільки-но віз їхній з'їхав з порома...

А тепер у Максимка розбігались очі. Що коїлося навколо! Весело викрикували продавці з лавок, на яких цілими гірляндами висіли бублики й горами лежали марципани; усміхалися на великих тацях рум'яні пухкі пиріжки, пахло ковбасою, часником, дьогтем, співали лірники й кобзарі («Ой, це ж скільки я пісень взнаю!» — аж заспівало все в Максимка)... Клопітливо і діловито сновигали строгі ченці, сливе не помічаючи дивовижної суєти мирської.

Над ганком якоїсь будівлі висів величезний чобіт. «Ого!» — вигукнув Максимко. Ще далі — над входом до майстерні стриміла смушева козацька шапка, в яку легко вмістився б Максимко. А он шабля. А то... Що то за люди з обв'язаними рушником головами?

— То дервіші, сину, — пояснює батько. — Турецькі ченці. На голові у них чалма.

— А чого вони тут?

— Тут, синку, з усього світу...

Шастають хлопці у чорних сюртуках — веселі, бешкетні, задерикуваті.

— Он спудеї! Бачиш? Твої товариші, — радо повідомляв батько.

Їх обганяли, їм летіли назустріч золочені карети, розкішні криті берлини з віконцями.

На майдані Максим побачив щось дивовижне: чорні-чорнющі, наче вимазані сажею, люди напівголі — лише біліли якісь спіднички на них — несли на спинах неймовірної величини тюки.

— Що то?

— Ефіопи, сину...

— Навіщо їх вимазали сажею?

— То Господь Бог їх вимазав. Такі вони й уродилися в Африці. Ну ось диви, — батько, смикаючи віжки, обернувся до сина, — скільки ти, Максимку, світу побачиш? А мама хоче, щоб ти сидів дома і тримався спідниці. Та хіба то козаче діло...

Сяяло сонце. Сяяли бані церков. Та враз на вулиці стало наче ще світліше — з корчми (над її входом намальована кварта) висипали запорожці в червоних жупанах, блакитних шараварах, жовтих чоботях, високих смушевих шапках, ще й з шаблюками при боці. У Максимка аж дух перехопило.

Один з козаків зиркнув на їхню підводу і враз гукнув:

— Пугу, пугу! Козак з Лугу! Созонте, здоров будь!

Батько зупинив коней, і його ніби вітром здуло з воза.

А куди сина везеш? — допитувались, обіймаючи, побратима. — В академію? На Січ краще!

— Еге, нам козаки потрібні. Україну боронити.

— А то царицині генерали нам укоротять віку.

Максимко сидів на возі, а батько з козаками повернули у корчму.

Та хлопцеві й тут цікаво. Чує — дзвонять у церквах. І зовсім не так, як у них, у Глухові, — мелодійно, звучно, розмаїто. Максимко одразу вгадує, схоплює мотив.

— Та-ра-ра-рі... рі-тат-та...

О, дзвонарі в Києві — справжні музики, композитори. Треба з ними познайомитися. Цікаво б записати їхню музику на ноти. Та цього він ще не вміє.

А що співає той лірник, що сидить на розі? Ой, як цікаво.

Ой, у лузі над водою
Калина цвіте.
Ой, де то наш отаман
З козаками п'є?...

Яка цікава пісня, яка гарна мелодія! Немов бачиш козаків, що їдуть на конях.

Хочеться Максимкові злізти з воза, побігти до лірника, та чує тупіт копит, якісь вигуки. Переганяючи вози, карети, летять на конях козаки у малинових жупанах. Обіч зупиняються люди, здіймають шапки чоловіки, хтось голосно кричить: «Слава, слава!».

Промчали вершники... Засмаглі обличчя. Довгі вуса... Шаблюки... А коні аж танцюють.

— Тра-та-та, тра-та-та, — наспівує Максимко в такт козачим коням. «От можна скласти і пісню для запорожців... похідну, — думає Максимко. — Хоч би швидше вивчити ноти в академії».

Не встиг він замріятись про майбутнє навчання, як почув ще якісь дивовижні такти: дзень-дзелень, дзень-дзелень. Ага, то ковалі так гарно видзвонюють. А це вистукують теслі. Виграє десь пилка. А ось їде довжелезна валка возів, укритих

мішковиною. Круторогі воли... Візники у брилях, полотняних сорочках і шараварах, один з них щось мугикає — широке, тужне... Цікаво б почути, перейняти...

— Як багато музики навколо! — хвилюється Максимко.

З корчми виходить батько, веселий, червоний на виду. За ним похитуються запорожці, вони пригощають Максимка медяниками, рогаликами, величезними цукерками. А батько лізе на воза і мовить:

— От бачиш, сину... Скільки світу... А мати хоче, щоб ти дома... за спідницю теє... А що вона розуміє, сказано — баба. А ми козаки... І дух у нас козачий... О!

IV

У просторому вестибюлі їх зустрічає цар.

Він, закований у панцир, дивиться з портрета пронизливо, мов хоче проткнути наскрізь очима кожного, хто заходить.

Максимкові аж стало трохи лячно від того страшного погляду.

— Оце так, — мовив тихо батько. — Коли я вчився, то тут висів портрет Лисавети Гулевичівни, а тепер цар... Гм...

Їх прийняв ректор академії Манасія Максимович. Низенький черевань, він говорив трохи пискливим голосом, але очі в нього були веселі, добрі. Усмішка теж гарна, щира.

Ректор осінив хрестом Созонта Березовського і сина, показав батькові на канапу. Максимко лишився стояти з шапкою в руці.

Манасія Максимович уважно розглядав хлопця.

— Гарний отрок... А що ж ти, сину, вмієш? — Почувши, що хлопець закінчив парафіяльну школу та вчився музики, ректор кивнув у куток, де стояв клавесин. — Заграй що-небудь.

Максимко зашарівся, як дівчинка, відтак позирнув на батька. Той підбадьорливо моргнув. Хлопець якось сторожко, невпевнено підійшов до інструмента, сів на стілець, торкнув широкі білі клавіші.

І враз перемінився навколо світ...

Ніжна, чиста музика сповнила кімнату, академію.

Піднялась над землею будівля, понеслась на легкій хмаринці кудись високо-високо — таке відчуття виникло в зачарованого ректора.

Блакитні чертоги твої,
О Господи, Владико-о-о...

Струменів дзвінкий, гарний голос хлопчика.

— Ангел, ангел залетів до нас, — шепотів розчулений Манасія. Коли Максимко закінчив, ректор мовив до батька: — Радуйтеся, добродію. Бог щедро наділив вашого сина талантом. У цих стінах він здобуде славу... Опреділяю його у клас фари та в академічну капелу.

І почалося нове життя в Максимка, життя спудея Київської академії.

Новачка поселили в бурсацький корпус — похмуре, вогке, тісне помешкання... Старі дерев'яні ліжка застелені сірими простирадлами з грубого полотна... Холодна підлога... Маленькі вікна-бійниці... Напівтемрява... І страшні почорнілі лиця святих на іконах.

Максимко одразу потрапив у вир: спудеї бунтували.

Сеньор бурси (староста), Михайло Павловський — худорлявий блідий юнак, спудей-переросток — повів Максимка показувати стару, тісну і сиру бурсу. По тому підвів хлопця до столу, на якому лежав згорток паперу.

— Се наша петиція митрополитові, — сказав староста. — Ми просимо ліпшого помешкання. Читай і підписуй, коли не тремтить рука...

Трохи лячно стало Максимкові, коли прочитав листа спудеїв: вони скаржилися на погане помешкання, сирість, холоднечу взимку. На те, що під час дощів бурса протікає. За чотири роки захворіло і померло тридцять спудеїв...

Підписав і дванадцятирічний Максимко вимогливого листа. Старші учні лишилися вдоволені: молодець, новенький, козацький, видно, син, збільшив список скаржників, а це дуже важливо.

І справді, митрополит київський Арсеній Могилянський зважив на прохання спудеїв — звелів скласти проект нової бурси. Виявилося, що помешкання коштуватиме п'ять тисяч карбованців. Святіший синод у Москві відмовився виділяти такі кошти. Але спудеї бунтували. Вихованi у вільнолюбивому дусі, діти запорозьких козаків, ремісників, купців, вони не терпіли наруги та й не боялися високих чинів. Оголосили, що покинуть академію і посунуть усі на Січ.

Тоді ректор, винахідливий і кмітливий Манасія, знову звернувся до митрополита, скупого і трохи марнославного.

Розумний Манасія знав, що і як говорити митрополитові.

— Чому б вам, ваше високе преосвященство, не стати покровителем науки? Це так почесно, похвально. Ваше ім'я ми впишемо на скрижалі історії. Вас уславлятимуть піїти і риторики. Літописці писатимуть про вашу доброту, якщо ви пожертвуєте

бодай три тисячі на помешкання для спудеїв... Згадайте засновницю академії — Лисавету Гулевичівну... Її ім'я — безсмертне...

Довго кряхтів Арсеній, совався у кріслі. Шкода грошей. Хоч і прибутки має, теє, не малі, але ж то гроші. Щоправда, історія... увічнить його ім'я... Мг... Варто, варто... Але ж — три тисячі... Ну що ж, є бідніші... Так, так... І хай вони пам'ятають Арсенія.

Встає митрополит, підводиться зі свого крісла, хреститься до золотого іконостаса:

— Во ім'я Отця, і Сина, і Духа святого... Аз дарую на користь Київської академії... дарую... гм... Дві тисячі... і двісті карбованців.

Заховав посмішку Манасія: вісімсот карбованців таки пошкодував... Та це вже півбіди. Можна розпочинати будівництво. Другого дня на богослуженні у святій Софії Манасія оголосив про благородний вчинок митрополита і закликав парафіян брати з нього приклад.

Багаті кияни відгукнулися по-різному.

Архімандрит Лука Білоусович тут же урочисто пожертвував двадцять карбованців і поважно оголосив, що стає покровителем наук.

Та тільки-но Манасія почав розмірковувати, скільки місяців і років потрібно буде йому, щоб зібрати решту потрібної для будівництва суми грошей, як з натовпу парафіян вийшов широкоплечий здоровань у червоному жупані. На бритій голові — довжелезний оселедець, хвацько закручений за вухо. Чорні вуса, як п'явки, звисали донизу.

Розмашисто перехрестився козак, смикнув з-під жупана важкого капшука. Посипалися срібні карбованці на тацю перед ректором Манасією.

— Від раба божого Івана, козака війська Запорозького! — пробасив велетень і висмикнув ще одного капшука.

Доки рахували срібло і встановили, що бравий козарлюга пожертвував шістсот п'ятдесят срібних карбованців, козака і слід пропав. Дяк, що мав записати й увічнити ім'я благородного лицаря Січі Запорозької, аж рота роззявив, і перо випало з його рук.

Будівництво нової бурси розпочалося...

Та Максимові уже було байдуже: його хутко перевели до кращого помешкання, до затишних келій Братського монастиря, де хлопець жив з двома іншими обдарованими учнями.

— Бережіть Максима Березовського, — не раз наказував ректор дидасклам. — То надзвичайна людина росте...

І всі вірили в це. Бо Максимко одразу став найкращим співаком дитячої капелії. Він швидко вивчив теорію композиції, опанував гармонію і почав складати власні пісні на два, три і чотири голоси. Пісні духовні і світські — про Дніпро, що виблискує, мов срібляста діадема на голові казкової феї — України. Про ластівку і теплі дощі весняні, що несуть селянинові радість і втіху. Про життєдайне сонце і матір, яка чекає сина з далеких країв.

Його пісні виконував академічний хор під час служіння. Швидко розійшлася чутка про співучого хлопчика з академії, про гарні пісні, складені спудеєм. У церкву набивалось повно люду, щоб послухати капелію, подивитися на гарного блакитноокого хлопчика-композитора, з якого можна було малярам списувати ангелів для своїх церковних образів.

Радів Манасія: зростає авторитет академії, здібного учня прийняли. Більше б таких.

Та Максимко не лише гарно співав і складав чудові пісні. Він і добре вчився.

Досконально оволодів церковнослов'янською, грецькою та латинською мовами. У класі піїтики вивчав літературні жанри, віршування.

Пройшли роки. Виріс Максимко. Він уже в класі риторики — останньому класі академії.

...У неділю повертався із Щекавиці. Любив цю гору, з якої видно, здається, весь світ: і Дніпро, і Десну, і могутні ліси, темні гаї, і строкатий Поділ, і Старий Київ з храмами, фортецями, палацами...

Максим приходив на Щекавицю у вільний час — здебільшого в неділю. Посидить годину-дві, намилується навколишніми лісами, садами, краєвидами, а тоді прямує вниз, на Житній базар, щоб послухати лірників та кобзарів.

Іде Максим тихою зеленою вуличкою. Невеликий дощ зігнав хлопця з Щекавиці. Рання осінь — ще все довкола зелене, і хати тонуть у хащах. Співають півні, віщуючи добру днину. Пахне стиглими яблуками. Чути, як вони важко падають у гущавині.

Падають яблука... Яким гарним акордом це можна виразити в музиці, думає Максим. І гарно виблискують краплі дощу на плодах. То теж музика, ніжна, рідна, прозора. І хлопець починає щось наспівувати, творити мелодію, вимахувати у такт рукою...

Як він виріс! Справжнім парубком став. Блакитні очі, розлогі чорні брови, пухнасті, як у дівчини, вії. Ніс прямий, гостренький, як у матері,

Чорний сюртук підкреслює гнучкість, молодечість високої статури.

Тиждень тому приїхав з вакацій. Мати вдома не відходила від сина. Не могла натішитися ним. Та коли він заспівав у церкві разом з хором, коли вивів дужим тенором «Слава Всевишньому, вічная слава», то вже гордості матері не було меж. Увесь Глухів, усі навколишні села тільки й говорили, що про її сина. З двору, з хати не виходили сусіди, знайомі. Вже й наречену підшукали Максимові. Вже й переговорили, яка вона гарна, роботяща та кмітлива. І лише отець Даниїл заперечував: зачекайте, у нього є наречена — пісня, музика, з тією нареченою він піде в широкий світ. Не тягніть його до господарства, до сім'ї. Хай летить на крилах пісень до своєї слави...

Ті загадкові слова отця Даниїла, першого вчителя Максима, дуже і дуже не подобалися матері. Не хотіла й слухати. Наказувала синові, аби швидше кінчав науку, повертався до рідної хати та женився.

Батько мовчав. Таємниче усміхався. А мати повторювала своє: повертайся, така ж наречена вродлива!

Ой мамо, мамо, не знаєте, куди далі поведе мене доля. Мабуть, стану я вчителем музики... Як це гарно... Навчати дітей шанувати пісню, виводити в світ, оберігати її, нашу чарівну українську пісню...

Йде Максим, усміхається на свої думки.

А дорогу переходить дівчина з відрами уповні... Коромисло через одне плече, чорна товста коса — через друге. Червона стрічка на голові. Босі ноги. Святкова сорочка з пишно вишитими рукавами. І водичка в дерев'яних відерцях — хлюп-хлюп, наче піано на клавесині.

А брови...

Зупинився вражений. І в цей час дівчина підвела чарівну голівку, скинула на хлопця карим оком.

— Ой!

Вона наче хотіла сплеснути руками — коромисло вмить злетіло з її крутого круглого плеча. Відра впали на траву, покотилися, полилася вода.

Дівчина до нестями зашарілася, стояла, опустивши голову. —

— Даруй! — зняв шапку Максим. — Я тебе налякав, дівчино.

— Ні, — прошепотіла. — Я пізнала вас... Ви з капелії. Вона усміхнулась, їхні очі на мить стрілися. — Так гарно ви співаєте...

— Дякую.

Стояли серед вулиці одне проти одного, однаково розгублені і вражені. Нарешті Максим підхопив одне відро, друге.

— Нічого, я сама...

— Ні, я тобі допоможу.

Рушили до криниці з журавлем.

Дівчина сором'язливо стояла осторонь, а він набирав у відра воду. Коли взялася за коромисло, запитав:

— Ти поспішаєш? Дома чекають тебе?

— Ні. Всі пішли до церкви. Скоро повернуться. Вдома лише менший братик і сестрички.

— Ага...

Далі не знав, що казати, дивився зачаровано на дівчину, на її гарні засмаглі руки, оголені по лікоть.

— Спасибі вам, — нарешті мовила дівчина і скинула коромисло на плечі.

— Допомогти?

— Ой, що ви! — вона подивилась на нього весело, вдячно.

Біля них пройшла жінка в святковому вбранні. Дівчина привіталась і спритно начепила дужки відер на коромисло.

— До побачення, — ще раз майнула карими очима, здригнулися шнурочки брів, — пішла. Захлюпотіла вода у відерцях...

— До побачення, — розгублено мовив Максим.

Ось дівчина перейшла вулицю, щезла за гущавиною кущів, дерев.

«Я навіть не знаю, як її звати. Не запитав. Не здогадався...»

Він так і стояв, геть забувши про Житній базар, кобзарів і лірників з їхніми піснями, не згадуючи бродячих музик з таємничими мелодіями. Сам був переповнений дивовижною, не знаною досі мелодією.

V

На початку липня 1762 року Олексій Орлов, п'ючи з царем вино, несподівано накинув на лице самодержця важку подушку; щоб не чути було крику. Присутній Мельгунов блискавично схопив царя за горлянку, люто здавив її.

Другого дня Катерина, що стала враз імператрицею, оголосила маніфест: Петро III помер від «геморої-дальних колік».

Гули дзвони над Петербургом, а в цей час до столиці в'їздила розкішна карета, за якою сунули громіздкий берлин та валка возів.

У кареті на атласних подушках напівлежав генерал-поручик, «правитель Малоросії» Петро Рум'янцев. На возах — старанно вкладені українські килими, смушок, рипучі шкури, віск, керамічні куманці і карафки, дукачі, золото, срібло, дубові діжки з медом, варенням та пастилою, тонкої роботи мушкети та золочені шаблі, добре упаковані картини українських малярів, що мали прикрашати палац Рум'янцева у Петербурзі.

У берлині біля офіцера з почту генерала сидів вісімнадцятилітній вродливий Максим Березовський...

Усе сталося раптово і несподівано.

На хоровому концерті академічної капели в церкві Братського монастиря на Подолі був присутній генерал Рум'янцев. Керував концертом студей класу риторики Максим Березовський. Співали його власні пісні, серед них — про Діву Марію. Ця урочиста ораторія вразила, приголомшила всіх і мелодією, воістину неземною, божественною, і щирими словами, складеними самим Максимом.

...Натхненно диригував молодий композитор, ніби бачив її — своє натхнення, ту чорнобриву дівчину з тихенької вулички над Щекавицею, що впиралася в річку Глибочицю.

Там, на березі річки, вони зустрілися вдруге. Дівчина прала на камені. Дізнався, що звуть її Христею. Розмовляли стоячи під вербою, доки не прибігла налякана мати, що ніяк не могла дочекатися Христі з річки. Відтоді вони часто зустрічалися — Христина приходила, звичайно, на виступи академічної капели у Вознесенській церкві, а потім ішли на Почайну, чи до Дніпра, чи дивитися вертепну виставу на Житньому базарі, а то й просто посидіти годинку на зеленій Щекавиці, звідки видно весь світ.

...Гриміла кантата про чарівну Діву Марію. Просльозився навіть Рум'янцев. Щось шепотів йому новий ректор академії Давид Нащинський. Після співу підвели молодого композитора до «правителя», який розчулено поплескав юнака по плечу і мовив ректорові:

— Я його беру до Петербурга. Росії потрібні такі великі таланти. Петербург має уславитись своїми композиторами і співаками.

...Вони сиділи над самісіньким урвищем, на Щекавиці, а під ногами, унизу — Поділ, Куренівка, розкішні гаї, сади, ліси, безконечні луки Оболоні і блакитне плесо Дніпра від краю до краю.

— Тепер ти вже мене забудеш, — тихо мовила Христина. За цю весну вона виросла, розквітла. Максим боявся на неї зайвий раз подивитися, щоб не стерятися від туги.

— Забудеш...

На очах дівчини бриніли сльози.

Він мовчав. Нарешті вимовив твердо:

— Я повернуся!

— Ой... Станеш великим паном... І забудеш усе — і мене, і Київ... і цю гору Щекавицю. А як цікаво ти розповів тут мені про Кия, Щека, Хорива і їхню сестричку Либідь...

— Ким би я не став, і що б не трапилося там, я повернуся в Україну. До матері, до тебе. До своїх людей. От побачиш...

Христя одразу повеселіла. І стрічка на голові стала червонішою, і наче аж запалали розкішні квіти, вишиті на рукавах її білосніжної сорочки. Сиділа на траві, підібравши ноги, і не зводила з нього очей.

— Тільки не знаю, коли повернуся.

— Я чекатиму.

Він дивився на хмари.

— Глянь...

Здавалося, то не хмари, а вони вдвох летять над Подолом, над землею, летять над усім світом.

— Я чекатиму! — вона прихилилась до його плеча.

— Я напишу тобі одразу, — мовив Максим.

Коли поверталися додому, біля тину вздріли батька Христі. Дівчина розгубилася. Максим — теж, а чорновусий веселий дядько у потертих чорних шараварах та прубій полотняній сорочці озвався першим:

— Ходить такий гарний парубок до моєї дівки, а я навіть чарки з ним не випив. Ану заходь, коли козацького роду. Роздивлюся на тебе, чи великого гарбуза треба на вгороді вибирати?

Того вечора Христинин батько подарував Максимові шапку. Ось вона, козацька, смушева шапка — Максим торкається рукою полотняної торби зі своїми речами.

А за вікном берлина пливе назустріч чуже, холодне місто. Що дасть воно Максимові?

VI

Коли Максим увійшов до розкішної вітальні, з білої хатки, що містилася над велетенським годинником, вискочило два іграшкових запорожці у блакитних жупанах і вдарили у невеличкі срібні литаври дев'ять разів. Мелодійний звук довго бринів у величезній залі.

«Прийшов саме вчасно», — подумав Максим і почав розглядати вітальню графа... Українські килими. Рушники над старовинними іконами роботи українських малярів... Два каміни у стилі українських селянських печей... Розмальовані комини з півниками... Баранці, карафки, барильця — очі розбігаються.

З'явився козачок, одягнутий як запорожець.

— Березовський, — відрекомендувався Максим. — Їх сіятельство запросили мене на дев'яту.

— Зараз доповім, — козачок повернувся йти.

— Гей, люб'язний! — почувся владний голос з протилежних дверей.

У вітальню стрімко зайшов якийсь генерал у повній парадній формі при орденах, медалях і хрестах.

— Скажи графові: Воронцов. У дуже терміновій справі.

Козачок хутко щез.

Максим з цікавістю розглядав канцлера Росії Воронцова, який заклопотано-нервово ходив по кімнаті, не помічаючи присутнього.

«Що змусило канцлера прийти до графа Розумовського?» — дивувався Максим, відчуваючи якусь біду. Та ось Воронцова запрошено, і Максим лишився на самоті зі своїми думками.

...Третій рік у Петербурзі. У придворній капелі. Багато нового пізнав, багато дечого навчився під керівництвом італійського капельмейстера і композитора придворної капели Цоппіса, який давав для Максима спеціальні уроки з теорії музики та композиції. Три роки напруженого, повнокровного, творчого життя...

Змужнів, розвинувся незвичайний тенор Максима. Він виступав у виставах італійської оперної трупи, він провідний співак Ораніенбаумського театру, виконує чільні ролі в операх. Зачарували петербурзьких цінителів і його пісні, кантати, ораторії, хорові концерти, зачарували своєю мелодійністю, ліризмом, романтичністю, чистотою, відгомоном української народної пісні та думи.

І ось сталося те, чого так бажав Цоппіс: Максим Березовський їде до Італії. Йому дають відпустку на три місяці — поїхати додому, в Україну... Він, звичайно, завітає до батьків, а потім до Києва... Його чекає Христина. Які вона листи пише — короткі, але ніжні, хвилюючі... «Сонце моє, Максиме... лицарю мій ясноокий...» Це вже стало рядками його пісень. Він співатиме їй. Співатиме всьому світові.

«Який я щасливий! Через півмісяця весілля. Я стану під вінець з Христиною... Нас обвінчає отець Даниїл. Лише він. Яке щастя».

Максим швидко ходить по світлиці, нетерпляче очікує прийому.

Він поїде позавтра. Грошей трохи зібрав, не чекатиме навіть жалування.

Дорога на рідну Україну, до рідної хати. До матері. До нареченої. Він привезе її у свій дім, і яка щаслива буде мати, діждавшись невістки.

А потім — Італія... Звичайно, тут сприяли і Рум'янцев, і брати Паніни, і найбільше — Розумовський. Знає Максим: граф наказав своїй домашній кріпацькій капелі розучувати його, Максимові, пісні. А сьогодні Розумовський запросив до себе. Вперше Максим буде в гостях у свого мецената, доброзичливця. Давно відчуває Максим підтримку видатного земляка, але розмовляти не доводилось...

— Добре, що прийшов, сину мій... Дуже добре... Бо в мене до тебе прохання...

Максим здивовано поглядав на графа.

— Я знаю, здогадуюся, що ти, сину, перед поїздкою до Італії хотів би відвідати Україну...

— Так. Хочу до батьків, і...

Максим запнувся:

— Наречена? — усміхнувся Розумовський.

— Так, — тихо мовив Максим.

Розумовський повеселів, зітхнув.

— Хто ж вона?

— Киянка з Подолу... Шаповалівна...

— Молодець, що задумав одружитися зі своєю. Правильно. Не одружуйся з чужинкою, бо так і лишиться вона чужою-чужиною. І пропаде вік твій. А вона чекає?

— Жде, ваше сіятельство.

— Гм... І дівчина чекає, батько і найбільше — мати рідна... І все ж, сину, їхати додому, в Україну, зараз не треба.

— Чому?!

— Такі часи. Важкі часи... Все міняється. Хто був учора звичайнісіньким плебеєм, сьогодні — у фаворі... Перед ким учора схилялися до землі, — сьогодні на нього плюють... Усе змінюється, сину... І певний я — коли приїдеш з вакацій, то рішення про поїздку до Італії буде скасовано. Врешті, це рішення можуть скасувати через тиждень, ба, через три дні. Великі гроші виділені на десять років твого навчання в Болонській академії. І все можуть відмінити. Тому раджу відпливати післязавтра. Саме йде каравела до берегів Італії... Так треба, сину!

Максим сидів приголомшений.

— Тоді я можу і не їхати до Італії. Краще — додому... Хай не посилають...

Розумовський мовчки похитав головою, і Максим замовк. Сидів розгублений, приголомшений. А у вухах бриніло далеке, рідне: «Лицарю мій ясноокий, жду тебе, як літечка теплого, як сонечка ясного... Без тебе нема життя мені, Христині бідній твоїй...»

— Не поїду до Італії.

— Ой, не гарячись... Ти знаєш, сину, який я був всесильний колись... І ще тоді надумав послати кого-небудь з України до Італії, до музичної столиці Болонії. Та не знаходилось

путящого кандидата. Будь-кого туди не пошлеш. І ось я почув твою музику, твої пісні, побув на твоїх концертах, виставах і зрозумів: це той, про кого я мріяв... Ось той, хто годен їхати до Італії. Але тепер не ті часи, і довелося докласти багато зусиль, щоб тобі виклопотати стипендію на десять років... Та не тільки одних зусиль...

Розумовський опустив голову, по тому махнув рукою.

— Зрештою, не в тому суть. Ти повинен їхати негайно. Упевнений, ти зачаруєш Італію. Хай вони не дуже носа деруть, хай знають наших.

Максим мовчав. Він уже починав розуміти, що не поїхати зараз до Італії не можна.

— Як ти мислив далі жити? Залишатись тут навічно?

— Ні! Хотів повернутися в Україну...

— Для чого? Співати в церковній капелі?

— Ні, вчити дітей музики...

— О! На те потрібне право. Тим паче зараз. А право дасть Італія. Закінчивши Болонську академію, приїдеш і матимеш право відкрити в Україні свою школу, нашу академію. Вірю, що вона, твоя академія, ще позмагається з Болонською... Чи не так?

Максим посміхнувся, замислився.

— Ось про це й думай. Ти — син народу, син України, про неї мусиш дбати, про її славу, про її дітей. Оце козаче діло. Отак істинний козак і мусить робити... А мати, наречена — то вже потім...

Настала мовчанка.

— Так уважиш моє прохання?

Підвівся Максим.

— Їду післязавтра до Італії, ваше сіятельство, — чітко й твердо вимовив юнак.

Звівся з крісла і граф, обійняв хлопця, притиснув до себе:

— Спасибі! І хай щастить тобі. Ну, а тепер... — Граф вийняв з шафи атласного капшука, в якому тонко дзенькнуло золото. — На дорогу...

— Ой, ні, ваше сіятельство, мені просто соромно.

— Стривай! Це теж не просто для тебе. Ти перший з України будеш у Болонській академії. А там не дуже багато чули про нас. До тебе придивлятимуться, тож і мусиш добре зодягнутись.

— Спасибі, — вклонився Максим, приймаючи дарунок.

— А тепер, — граф кивнув на клавесин, — заграй, коли твоя ласка, наших рідних, українських пісень.

І полилися ніжні мелодії. Затряслися в риданні плечі в старого вельможі.

VII

«Щастя моє, ластівко моя! Христино моя люба й дорога! Не осуди мене, не прокляни і не плач по мені.

Пишу тобі, чорнобрива моя подоляночко, останнього листа.

Ні, не цураюсь тебе і не зраджую — мушу їхати на чужину, на довгі літа, а то — заради нашого краю коханого.

Не осуди мене!

Важко повірити, що не приїду сього літа до тебе, не стану під вінець з тобою, другому поступаюсь. Тож не жди мене. Буду багато літ учитися в Італії. Їду туди першим з України і навіть — Росії. Може, протопчу туди дорогу...

А твоє життя не хочу нівечити, не хочу гріха брати на душу, не можу робити тебе нещасливою, бо дівчині не можна довго чекати.

Всю ніч не спав, думав, плакав за нашим щастям, а нічого не вдієш.

Ти вродлива, здорова, ти повинна мати родину, мужа, в ньому, та в праці, та в дітях своїх знайдеш своє щастя. Буду молитися за тебе, писатиму пісні про тебе, моя вічна сльозинко в серці!

Я повернуся через багато літ і, кохаючи в душі тебе, привітаю і тебе, і твого мужа, і діточок. Одне прошу: сина коли пошле тобі Бог, назви моїм ім'ям.

Пишу тобі, а вже вітрила мого корабля біліють, напнуті, і кличуть мене.

Їду з тобою в душі, вічна красо моя.

Вічно житиме у моїх піснях, у моєму серці свята трійця: ти, мати і Україна.

Молися за мене, Христино!

Цілую тебе хоч зараз, бо так і не насмілився поцілувати, коли зустрічалися.

Той, що кохатиме тебе довіку, той, що славитиме тебе до останнього подиху, —

Максим Березовський.

16 травня року Божого 1766».

VIII

Він ходить з кутка в куток невеликої кімнати — класу академії.

Стіл. Чисті нотні аркуші. Атрамент. Пера: будь ласка, пиши.

В кутку біля вікна — клавесин: можна програти щойно написану свою річ.

Дзигарі на стіні. Вони нагадують, що в твоєму розпорядженні лише дві години. За цей час, не виходячи з кімнати (тебе просто замкнено), повинен написати музичний твір най-

складнішого жанру: церковні чотириголосі антифони.

Це — екзамен. І оцінка може бути різна. Або нададуть звання капельмейстера, вчителя музики, або доведеться ще раз сидіти замкнутим, ще раз писати...

Максим підходить до причиненого вікна.

З майдану, найближчих дворищ чути аромат розквітлих персиків. Середина травня.

«А вдома... там... в Україні... зараз цвітуть вишні, сливи. Яблуні, мов наречені, у ніжно-фіалковій габі. В білому шумовинні груші. А бджоли гудуть, наче в мідні труби. Батько ходить між деревами, кропить їх водичкою, розведеною з медом, — щоб пахли дерева, щоб принаджувалися бджоли.

І ви, мамо, як завжди, садите бурячки і квасольку на городі. У керсетці вишитій, в очіпку блакитному. Розгинаєте спину і мимохіть поглядаєте на шлях. Хто їде ото в берлині? Чи не син, бува? Ой, не син, мамо...

А вечорами так гарно співають дівчата під вербами на греблі. І ви, мамо, стоїте, подоївши корову. Слухаєте пісень і тихенько плачете, що не стане жодна з тих голосистих дівчат вашою невісткою. Не стане... Як мені хочеться утішити вас, мамо, та не догукну...

І як знудьгувався я за вами. Часто, ночами, тут, під чужим небом, мені сниться, що я вдома, в нашій хаті, за святковим столом. Паляниці на столі. Батько в святковій одежі. І ви, мамо, біля мене. Лампадка урочисто світить на покуті. Мороз на шибках. А за вікном тупають ногами, стукають у двері.

Святий вечір, щедрий вечір,
Добрим людям — на здоров'я!

— На Максимка співайте, — гукаєте мамо, колядникам і обіймаєте мене, ніжно гладите мою голівку, бо я ще малий-малий і все це коїться дуже давно.

І навіть коли просинаюсь, то ще бачу ваші очі ласкаві, променисті, і дорогу усмішку, і ваші руки, що так гарно пахнуть молоком, і землею, і якимись травами. І наче відчуваю ваш дотик, ваші цілунки... Чую наші пісні... Так буде, мабуть, доки й житиму...»

Війнуло в кімнату мелодією. Ледь устигає Максим записувати на папері... Відтак ударив по клавішах, і загриміли, забриніли стіни академії. Завмерло все навколо.

Коли через півгодини Максим заграв свої антифони в залі, члени жюрі були приголомшені. Скінчив Максим, а всі мовчали у заціпенні.

Максим, як годиться, вийшов: члени жюрі обговорювали кожен твір, дискутували годинами за зачиненими дверима. Та йому не довелося чекати півдня оцінки. Покликали одразу.

Назустріч підвівся сивий прінчіпе — голова комісії — патріарх академії Антоніо Маццоні. Підвелися славетні члени жюрі: Франко Фортунатті, Бернардо Оттані, Домініко Бедіні, Антоніо Пуччіні, Бальтазаре Каротті, ще тринадцять поважних композиторів та музикознавців.

— Синьйоре Березовський, — вимовив голова, — одностайним рішенням жюрі вам надається звання академіка. Вітаю вас, великого композитора нашого часу.

Було 15 травня 1771 року.

IX

Джулія спроквола підійшла до Максима. І — неначе хтось притулився до його грудей гарячими долонями.

Тепер, на генеральній репетиції, вона була одягнена в білий шовковий хітон. Здавалося, що це спустилася з небес чи вийшла з піни морської богиня краси Афродіта.

Максим розгублено крутив диригентську паличку.

— Маестро не звертає на мене ніякісінької уваги.

Голос дівчини — мов пісня, ласкавий, сповнений якихось хвилюючих інтонацій.

— Що ви, Джуліє. Ви... бездоганна.

— Ой, це вам лише здається, маестро! Ви такий суворий до всіх...

— Так. Але у вас гарно поставлений, сильний голос. Винятковий слух. У мене нема ніяких претензій до вас, Джуліє.

Він нарешті подивився їй у вічі і спаленів.

Джулія гордовито підвела голову з зачіскою грецької богині.

— Я відчуваю, як іноді фальшивлю, а ви, маестро, не поправляєте мене.

— Ви самі себе поправляєте. Джуліє. Ви так співаєте, так гарно ведете мою Гікію.

— Ні, Максиме, то ваша музика, божественна і неземна, чинить диво. Ви створили її, чудову Гікію. Ви великий композитор, Максиме. Для мене найбільше щастя — співати у ваших операх.

Дівчина мала грати мужню і чарівну Гікію — славну героїню Херсонеса — в опері Максима Березовського «Демофонт». Так, вона, Джулія, найкраща виконавиця ролі Гікії. Максим не намилується її сильним, чистим меццо-сопрано.

Дедалі частіше зустрічаються їхні погляди, і його бентежать то ніжні, ласкаві, то лукаві чорні очі дівчини. Шепотіли навколо них вихованці академії, а хлопці раз по раз натякали на одруження Максима з найвродливішою дівчиною Болонії і найкращою співачкою академії. Всіх тішило, що Максим червоніє, ніяковіє, коли хтось згадує Джулію. Їх намагалися залишити на самоті. Як ось зараз.

— Я готова завжди співати тільки для вас... Аби ви... аби ви не відвертались од мене.

— Джуліє, не треба так... Я... Я просто боюсь вас...

— Жартуєте?

— Кажу од щирого серця: боюсь ваших очей, Джуліє... Вони можуть погубити кожного...

— Тільки не вас, Максиме, — прошепотіла дівчина, ступила ще ближче і тихо мовила: — Мій батько пішов додому. Чи не проведете свою Гікію? Крім вас, героїня Херсонеса не бажає інших супутників.

— Дякую, синьйорино!

Він застукав паличкою по пюпітру.

Остання дія йшла, як у мареві.

Бал у домі Гікії... Танці... Хор.

Максим не дивився на пюпітр, на ноти. Знав усе напам'ять, диригував як уві сні. Диригував і дивився на Джулію...

Ось вона частує гостей... Розливає вино... споює Демофонта... Арія Гікії... Палають гнівом її очі... Вона розкриває підступи ворогів... Вимагає спалити боспорців, які хотіли зненацька захопити Херсонес.

Гікія — Джулія рятує рідне місто від ворогів... Урочисто гримить фінал...

... Тепла італійська ніч. Місячним сяйвом залиті вулиці, і крони дерев неначе посріблені. Притишений сміх під деревами. Десь недалеко грає мандоліна. Молодий хлопець з гітарою співає серенаду.

Вони йдуть поруч, Максим і Джулія.

Тримаються за руки. Дівчина щось щебече, а він не чує, думає про Київ, Щекавицю і Христю. Яка вона зараз? Вийшла заміж... Які ж то діти у неї? Чи вже чибиряє по травиці малий Максимко? Та хоч пам'ятає вона, Христя, Максима?

Ой, якби то йому крила, Максимові. Щоб перелетіти туди, в Україну, одним оком глянути на Христю...

Божественно вродлива Джулія. Незвичайна красуня. Тільки краса ця якась гаряча, шалена і чужа. Не рідна. А от Христя... Не богиня, проста дівчина, а скільки в неї ніжності, сором'язливості, людяності, доброти, такої милої і зрозумілої. І тихої замріяності у погляді. І очікування...

А Джулія все щебече і щебече, і від її погляду Максим остаточно розгублюється, і наче страшно йому стає. Чи не спопелить його той погляд?

Вони зупиняються біля гратчастої огорожі, за якою — розкішний сад, будинок, тераса. Джулія торкає хвіртку — вона легко відчиняється.

— Ходімо, — шепоче дівчина. Стоїть перед ним, трохи відкинувши назад руки, неначе збирається летіти. Зовсім близько її вуста — пишні, напіврозтулені.

— Ходімо... Двері до моїх покоїв відчинено.

Стугонить серце в Максима, він ніяковіє, задихається від почуттів.

— Мені холодно... — шепоче Джулія.

Він бере її за плечі, пригортає. Його вуста торкаються її вуст.

І раптом Джулія рвучко обіймає його за шию.

— Ти мій. Назавжди. Ходімо.

— Джуліє!

Дівчина горнеться до нього, і юнак відчуває, як обертом йде світ і він мов летить у тепле ніжне шумовиння.

— Джуліє!

Вона вже тягне його за руку, вона вже у хвіртці. Приклала пальці до вуст:

— Тс-с!

— Джуліє! Прости мене. Ні! Не піду...

Зупиняються.

— Піти до тебе — то вже навіки... А мене чекає вона, Україна. Заради неї приїхав сюди, забився на чужину, втратив дівчину. Ти розумієш?

— Там тебе хтось чекає? Але ж скільки років, як ти звідти! Я була дівчиськом, коли вперше тебе побачила. Там уже забули тебе. Навіть вона, україночка... Чи не так?

— Звичайно, забули. Я й просив не чекати. Але мене жде батьківщина. Україна. Я хочу прославити її, я приїхав сюди по найвищу музичну освіту і мушу повернутись композитором. Це так потрібно, Джуліє, моїй розтерзаній Україні.

— Максиме, там у вас війни. А музи мовчать, коли гримлять гармати, не до музики твоїм землякам. А тут... Ось твій дім... наш дім... потім ми поїдемо до вас... у гостину, в турне...

— Джуліє, ти сама кажеш: я неабиякий композитор. То ж я потрібен Україні, хай гнобленій, нещасливій. У вас багато великих композиторів, а в нас немає. Ти ж сама дивувалась нашій пісенності, чарівності українських пісень...

— Максиме, ти так говориш, ти вже не думаєш про мене...

Бринить знадливо її голос...

Він дивиться на Джулію, — яка ж вона гарна, при місячному сяйві! — відтак ніжно цілує її руку і біжить геть.

— Максиме!

Біжить...

— Максиме!

Щез у сріблястому сяйві, розтанув у синій нічній імлі.

Як сновида, йде по саду Джулія, рве на собі волосся... Дрібними слізьми плаче мандоліна.

X

Публіка реве, не вгаває, скандує «віва». На поміст летять квіти.

Максим стоїть по коліна в червоних пелюстках, у руках оберемок білих лілій. Легкі італійки вибігають з новими букетами, сердечно цілують композитора.

Приголомшений несподіваним успіхом, заквітчаний, зацілований, Максим розгублено кланяється.

Палають смолоскипи. Світляться всі ліхтарі на майдані. Опера затягнулася допізна, бо окремі арії й танці (особливо в останній дії, де показано банкет у домі Гікії) повторювалися двічі і навіть тричі.

— Віва! Віва! — Од могутніх вигуків гуде затишний майдан, що ледве змістив усіх тих, що бажали подивитися оперу Березовського «Демофонт».

Темпераментні італійці продовжують гучно аплодувати. І не тільки вони — бурхливо реагують стримані англійські офіцери, поважні шведські купці.

Максим тисне руки акторам, лібретистові; Джулія поглядає на Максима запитливо, закохано. Та ось вибігає на кін юрма юнаків, підхоплюють на руки композитора. Несуть Максима. Реве натовп.

Максим опиняється перед групою поважних сивих дідів, серед яких і падре Мартіні. Він теж прийшов, хоч і нездужає.

Максим низько вклоняється вчителеві.

— Спасибі за науку!

Падре Мартіні щасливо усміхається:

— Такий успіх, мій сину, мав тут лише Моцарт!

— Спасибі... Дозвольте я вас проведу...

— По-моєму, любий, тобі є кого проводжати...

— Ні, дозвольте цей вечір побути з вами.

— Дякую, сину...

Вони йдуть. І на них сиплються й сиплються звідусіль пелюстки троянд. Ось вони підходять до готелю, де живуть другий тиждень.

Вони вже тільки вдвох.

— Значить, їдеш до себе в Україну? Так не хочеться з тобою, юначе, розлучатись! А я радів, коли чув, що начебто ти і Джулія... Але правильно— це не те... Мусиш їхати. Вези на батьківщину свій геній і нашу науку. Тільки... Ви, українці, чи не співучіші за італійців, але ж музичних академій не маєте?

— Ні. Про це я мрію, падре. Про музичну академію в Києві.

— Чудово. Я буду щасливий, коли ти відкриєш в Україні академію. Наша праця не пропала б даремно. І твій геній теж.

Вони піднімаються тьмяно освітленими сходами готелю.

— Зоставатись тобі тут не можна. Хоч цього хоче вся Італія, і Джулія, і наша академія. Я не люблю, коли привласнюють чужі таланти. Страшний злочин — обкрадати духовно народ. Недопустимо.

Вони зупиняються біля номера падре. Тиша. В кінці коридора біля підсвічника куняє слуга. Падре кладе сухі руки на дужі плечі юнака.

— Шкода буде розлучатися мені з тобою, сину. Ніби вчора ти переступив поріг академії. Такий несміливий, неговіркий, незрозумілий.

На мить згадалось і Максимові...

Він двадцятирічний юнак, стоїть перед відомим в Італії композитором, ректором Болонської академії. Падре Мартіні уважно читає документи, лист графа Розумовського, послання Рум'янцева. Потім довго розглядає хлопця.

— Значить з Росії?

— Так.

— Росіянин?

— Ні, українець.

— Ого, он як! Представник козачої держави, що не дає спокою турецькому султанові. Знаю ваших. Багато українців можна побачити в портах Італії на чужоземних каравелах. Особливо — турецьких. Веслярами, рабами, вантажниками працюють. Чув і спів їхній. Широкий, тужний... Чудові голоси, тільки пропадають задаром. А ви, юначе... чи гідний їхній представник? Підійдіть-но до клавесина...

Заграв Максим. Заспівав. Спершу своє «Вірую», потім про Діву Марію...

— Ого! Церковні мелодії з текстом! Уперше чую, — захоплено вигукував падре. А Максим грав уже українських пісень.

Ректор стояв вражений.

— Он яких співучих синів народжує Україна. Які чудові ваші пісні! Звичайно, і над голосом, і над композицією треба ще вам, юначе, багато працювати. Але матеріал є. Матеріал вдячний. Вчитиму вас, юначе, я особисто...

І ось минуло вісім років.

— Ти обігнав мене, сину... Так, обігнав... Що ж це непогано... Я не зміг би написати такої опери... Вітаю, вітаю.

Максим заходить до свого номера. В кімнаті повно квітів: слуга приніс від шанувальників. Запалює більше свічок Максим, бо спати не хочеться. Прочиняє велике венеціанське вікно. Вогке морське повітря заповнює кімнату, змішується з ароматом квітів.

Максим сідає за стіл, завалений букетами, щасливо усміхається. Який успіх! Який він щасливий, що прославив свою рідну Україну. Не шаблею, не мушкетом, а музикою... З-під квітів визирає цупка паперова рурочка.

Лист! Може, з України?

Так і є. Печатка з гербом міста Глухова. Батько написав! Давно листа від них не було. Вже й хвилюватися почав. Всяке лізло в голову. Ой, якби вони знали...

Максим нетерпляче ламає сургучевого п'ятака, рве мотузку, розгортає цупкий папір, згорнутий у трубочку. І ніяк не розгорне: зривається папір.

Та Максим устиг помітити, що письмо не батькове. Таке вітієвате, найкращий писар карбував. Чом не батько? Ага... Отець Даниїл. Його підпис. А що з батьком? Хворий? Щось трапилося? Знову позивається з Бурдеєвим?

Максим жадібно починає читати.

«Христос Воскресе! дорогий композиторе Максиме Созонтовичу. Пишу тобі на Великдень, не знаю, коли дійде і чи дійде моя сумна звістка до...»

Задзвеніло в голові. Неначе хто ломакою вдарив чи довбнею. Аж підхопився з місця, захитався, ближче підійшов до свічок.

Чому, чому сумна звістка? Що могло трапитись?

Хутко пробігав очима рядки, холонуло в грудях, паморочилося в голові.

«... на Йордань батько твій Созонт застудився, а й до того хворував, сумний був завжди по тобі, а тоді й зовсім зліг та й, Царство йому небесне!..».

— Боже! Боже! — шепотів Максим.

«Після того, як поховали Созонта, то й матуся твоя злягла. Я поїхав до Києва на прощу, та не допомогла свята вода з Лаври, упокоїлась Горпина Грицьківна...».

— Мамо! Мамо! — несамовито закричав Максим. Схопився з місця, метнувся до дверей, вибіг у коридор.

— Мамо! — затремтіли стіни готелю.

Максим побіг коридором, рвучи на собі святкову одіж, здираючи жабо й напудрений парик...

XI

Безмежне море. Холодні хвилі люто плещуть по обшивці фрегата. Сіре небо за ілюмінатором. І сумна мелодія ллється з-під пера Максима. Він пише оперу «Марія».

Не натішиться ковалиха Марія своїм сином. Гарний, роботящий, ввічливий. Замінив батька в кузні... Аж ось свято Йвана Купала. Молоденький коваленко уздрів чорнобриву дівчину... Покохав... Перша зустріч під вербами. Та ось біда... Кличуть молодиків боронити Україну від бусурменів. Коваленко на Січі. Його вчить осавул... Похід... Бій. Гине коваленко в чистім полі. А мати стоїть на околиці містечка, виглядає сина. Тужить, квилить. Кінь без вершника прибіг до матері. Вітер приніс розпачливий стогін сина. Хижі круки чорними тінями промайнули над жінкою... Кохана дівчина горлицею стала..

Це буде фантастична опера. Незвичайна. Перша опера на українську тему. І тільки-но він, Максим, відкриє в Києві музичну академію, як одразу почне готувати цю оперу до постановки. Поставить її на Подолі, на великому майдані, хай бачать і слухають усі люди. Та й герої співатимуть не по-латині, а рідною українською мовою, — він сам складає текст. Зрештою, текст підправлять київські поети. Це не страшно. Найголовніше — партитура. Тут багато українських пісень, старовинних козачих дум. І їх співатимуть не актори, а живісінькі кобзарі. Можливо, ще живий дід Пошукайло? Він би заспівав!

А якою урочистою, могутньою буде сцена свята на Йвана Купала. Які пісні, танки, ігри, комічні деталі. І гаївки співатимуть не артисти, а дівчата й молодиці з Подолу... Може і вона... Христя...

Шостий день ескадра в морі. Позаду — Італія, старий падре Мартіні... Джулія. Весь рік після того, як прийшла звістка про смерть Максимових батьків, дівчина ходила в чорному. Не залишала його на самоті. Доглядала, коли лежав у лікарні, супроводжувала в поїздках. Прислуговувала. І ні слова — про свої почуття, про

свою долю. Не звертала уваги на численних залицяльників, на женихів.

Тільки в порту, за годину до відходу російської ескадри, з якою мав плисти і Максим Березовський, дівчина притулилася до його плеча.

— Максиме, одне прошу: коли утвориш музичну академію, напиши листа. Я приїду на гастролі...

— Чудово! — спалахнув від радощів Максим і вперше за рік трауру всміхнувся. — Така велика співачка в гостях у киян! Приїзди. І не раз. Я напишу. Обов'язково.

— Приїду, — тихо мовила Джулія. — Приїду, і, може, назавжди...

Це було шість днів тому. І ось — довга путь. Чужі порти. Океан. І ще — чужі міста, а потім Петербург і — шлях додому в Україну.

Швидше, швидше!

XII

— А, музикус Березовський! — вигукнув банькатий чиновник і підморгнув писарчукам у конторі, ті захихикали.

Максим стояв остовпілий.

«Музикус...»

Оце так його зустрічає Петербург!?

«Музикус».

Невже він у приміщенні придворної капели, звідки його послано до Італії?

— Пробачте, я академік Березовський... Хочу бачити пана Цоппіса або директора капели.

— Пан директор буде завтра... А пана Цоппіса вже не буде ніколи, хіба що на тому світі можете зустрітися... хи-хи-хи...

— Яка свинота! — вигукнув Максим і вийшов на вулицю.

Зупинився. Не знав, куди йти. Що сталося? Чому так по-свинському з ним поводяться чиновницькі пацюки? Це — не дарма. Очевидно, вони знають, куди вітер дме. Негідники... Оце так зустрів академіка Петербург?

Але ж куди йти? Граф Розумовський нещодавно помер. Паніни в немилості, Рум'янцева немає у столиці. Правителем Малоросії тепер — Потьомкін. Отже, до нього.

Та «правитель» не прийняв Максима, чиновник сказав, що Березовський повинен написати «прошеніє» князеві. Тоді може й прийме. Запросить. Он як.

Того ж дня Максим найняв номер у дешевому трактирі біля Пряжки — притоки Неви. Увечері послав короткого листа отцю Даниїлові, що зараз вів господарство Березовських на хуторі, просив трохи грошей. Потім написав «прошеніє» Потьомкінові і доклав листа до імператриці з пропозицією відкрити музичну академію в Києві. Просив приспішити справу, щоб можна було підготуватися до осені, до навчального року.

Вже другого дня зрозумів, що до навчального року навряд чи вдасться підготуватися по-людському. Чиновники з канцелярії Потьомкіна, тупі писарі з пудовими кулаками,, понуро дивилися на Максима, крутили в руках «прошеніє», листа до цариці...

— Ти ба, — пробасив один чиновник з могутніми щелепами. — Хохол чого захотів...

— Я академік, — спалахнув Максим.

— Ну то й що? — Композитора пронизували маленькі свинячі очиці.

— Однаково хохол... Усіх вас треба бити, бити, бити.

— Що це значить? — обурився Максим.

— Ну, гайда звідси, — махнув череватий чиновник. — Зайдеш через два місяці. Скажемо, коли прийме світліший. Йому не до музикусів.

— Тільки не здумай приходити раніше! — крикнув писарчук, що сидів біля вікна.

— Еге, — підхопив інший. — Так набридли ці хохли... Той канючить якісь вільності...

— А той клейноди просить!

— А цей — академію...

— О-ха-ха-ха...

Той сміх, грубий, жорстокий, нищівний, довго лунає у вухах Максима. Спробував іти швидше, може, вдасться втекти від сміху? Ні, бринить. Гримить у вухах, неначе єрихонська труба. Находившись вулицями Петербурга, підійшов до капели. Стояв добрих півгодини перед входом не наважуючись ступити всередину. Аж серце розболілося.

За що? За віщо такі муки? Оці глузи? Чому така ненависть? Що він зробив поганого? Кого розгнівив?

На цей раз у приміщенні капели Березовський зустрів земляка Полторацького Марка Федоровича — директора придворної капели. Той жадібно розпитував про Італію. Розповів, що тут знають про успіх Березовського в Італії, про тріумф його опери... Звичайно, обстановка погіршала, справа з академією може затягнутись. Панові Березовському треба буде докласти зусиль... А поки що, на думку Полторацького, слід поступити до капели і, звичайно, диригентом... Хай Максим передасть знання, хай підніме своїм генієм творчий рівень петербурзької капели. Тим паче, що співаки в капелі — земляки. Працювати з ними буде легко...

Марко Федорович сказав, що поступиться навіть своїм місцем. Аякже,

перший академік музики в Петербурзі! Це ж історична подія! І хай Максим Созонтович не відмовляється...

Приголомшений люб'язністю директора, Максим тільки розводив руками. Після чиновницької черствості і грубості приємно відчувати увагу й шанобу культурної людини. Так, погоджувався Максим, треба трохи попрацювати в капелі. Бо справа з академією затягується, а грошей на прожиття немає. Та як це оформити?

Полторацький зітхнув і сумно мовив:

— Треба, дорогий друже, плюнути через ліве плече, заплющити очі і зайти до кабінету управителя. Він тут єдиний господар. Позбавив навіть мене всіх прав. Не можу ні домовлятися із співаками, ні запрошувати... усе він, тупий німець. Тупий і дурний як пень. Але нічого... Ви — академік... Він з вами інакше говоритиме, ніж зі мною. Ідіть! З Богом!...

Управитель у напудреному парику сухо вклонився Березовському, запросив сісти і, на превеликий подив, зажадав документів. Уважно вичитував диплом академіка, потім документ про обрання Березовського почесним членом Міланської та інших академій Італії. Про те, що його ім'я викарбувано золотом на стіні Болонської академії поряд з іменем Моцарта...

— У нас немає для вас місця, — мовив нарешті і відсунув документи.

Запала тиша. Управитель дивився під стіл, а Березовський — на нього, на тупе м'ясисте обличчя. Відтак вийшов.

XIII

«Зацний лицарю України, сину наш, низько вклоняються тобі глухівські земляки і віншують на землі слов'янській.

Отримали листа твого, Максиме, і надсилаємо трохи грошей з церковного приходу, — хай Бог прощає і розрішає, бо з маєтку твого батенька вже нічого не візьмеш: півроку тому відсудив ваш хуторець і землю той же розпроклятий ненажерливий генерал Бурдєєв, хай земля під ним западеться, і щоб він подавився нею!

Отакі наші кепські справи.

Дорогий Максиме, я довго мислив і прийшов до думки, що не треба тобі оббивати пороги сенату, батько твій на це потратив шість років. Краще, Максиме, дбай про задумане. Клопочи перед царицею, аби дозволила музичну академію в Україні.

Та й напиши, коли їхатимеш в Україну, — весь Глухів хоче стрічати тебе, преславного земляка свого, і тоді, хай лусне генерал Бурдєєв.

Пиши про свої клопоти й удачі і не суши голову над утраченим, бо сум точить серце, мов шашіль. Бог дає, Бог і забирає, і ніколи той, що грабує, краде, одирає, привласнює, не буде щасливим та спокійним, і всі вони, грабителі та здирники, ненависники і хулителі наші, поздихають, згинуть, рано чи пізно, а наша Україна і ми, її діти, будемо хазяями тут і нині, і прісно, і во віки віків.

Отець Даниїл

вересня 12 дня, року Божого 1774».

XIV

— Зайдеш через три місяці, — не дивлячись на композитора, процідив чиновник з могутніми щелепами і маленькими очицями.

— Пробачте, але два місяці тому ви казали...

— Хочеш, щоб я покликав швейцара? Він тебе швидко випровадить.

Знову Березовський на вулиці. Висока постать його зсутулилась, аж згорбилася. Стоїть Максим, не знає, куди йти. І хочеться піти в трактир і випити кварту, зглушити біль оковитою, щоб зашуміло в голові і забулося все на часинку...

Ні, то не годиться, та й пити він не вміє...

А може, поїхати в Україну? Грошей немає. Іти пішки? Що ж він значитиме там без школи, без академії? Та ще й без власної хати? Для чого вчився двадцять літ?

Стоїть Максим. Не знає, куди йти... Був зранку в капелі. Навіть узяв скрипку, яку привіз з Італії. Хотів дещо продемонструвати під час репетиції, але новий диригент Раупах грубо мовив, що послуг Березовського поки не потребує, і взагалі співак він позаштатний, тобто підмінятиме, коли хто захворіє...

А тепер з канцелярії Потьомкіна його вигнали... Кілька разів пробував зайти до самого князя, та дарма: швейцар і близько не пускає. Позирне на скромненьку шинельчину Максима і зачинить двері перед носом.

Мжичить... Сіра пелена дощу. Мряка над Петербургом.

Іде спроквола Максим. Похнюпив голову. Футляр зі скрипкою в руці— нікому та скрипка не потрібна. Ось воно як. Не потрібні нікому його пісні. І він, мабуть, не потрібний нікому. Чи не так?

Ой, у полі вітер віє
А жито половіє...

Пісня, тиха і ніжна, рідна і замріяна, лине мов з неба. Зупиняється

Максим. Вірить і не вірить. Може, йому вчувається?

А козак дівчину
Та й вірненько любить,
А зайнять не посміє.

Співають двоє. Он сидять на риштованнях, прилаштувались під верхнім помостом. Обоє чорновусі, кругловиді, обляпані чамуром. Муляри. Притулилися спинами до стояків, замріяні погляди, душевний спів... А інші слухають.

Ось вони, діти України. На чужій роботі.

І враз Максим подбігає до стояків до риштовань, що оплели стіни будівлі, хутко виймає скрипку з футляра, смичка, стає в затишку і... вже бринить, квилить, дивовижний інструмент. Максим акомпанує натхненно, радісно, проникливо. Зупиняються перехожі. Швидко спускаються робітники з риштовань. А він переходить від однієї пісні до іншої, грає далі.

Заплющив очі — перед очима рідна сторона: побілена хата з гострою стріхою, криниця, журавель... Тополі... Мати... Усмішка коханої Христини... Щекавиця... Дніпро... Козаки у червоних жупанах пропливають на конях...

Скінчив грати Максим, а навколо нього людей, людей.

— Добридень, дорогі земляки і всі добрії люди — вклонився Максим.

— Дай Боже вам здоров'я!

— Та й ловко граєте!

— Та все по-нашому...

— Дай Боже вам, доброго здоров'я...

— І дітям вашим, коли вони є...

— Немає дітей, — одповів Максим і зітхнув.

—То будуть, — весело мовив чоловік у високій смушевій шапці.

— Авжеж будуть. Такий молодий та гарний пан та до людей привітний.

— Та ще й земляк!

— Атож... І такі в нас є, бач... Не тільки голота та панство...

— Шкода, що тепер мало письменних, — мовив дідусь, що стояв, зіпершись на величезного заступа. — Колись були школи в кожному селі, то всі грамоти знали. А тепер і школи перевелись, і нашим людям не до науки... Ось бачте, пригнали сюди на каторгу...

— Ой, пригнали, — зітхнув натовп.

— Ей, людоньки! Киньте журитися... Попросимо краще пана добродія, хай ласкавий буде та заграє нам якоїсь веселої...

— Атож... Просимо вас, — і натовп шанобливо вклонився композиторові.

Він усміхнувся — які милі, рідні, прості обличчя!

До сутінків грав на скрипці Максим. Веселились люди, співали, танцювали, згадавши свій край, рідне село, вечорниці, тихі українські вечори... А потім усі юрмою провели славного музику до трактиру на Пряжці.

Максим розповів про себе, що думає робити, й одразу відчув, як ці прості люди — грабарі, теслі, муляри, каменярі, зброярі щиро прийняли до серця все його життя, сердечно вболівали за його долю.

А скільки ж вони самі знають пісень, дум, гаївок, петрівок, колядок! Це ж з їхньою допомогою Максим звершить величну картину свята Йвана Купала в опері «Марія».

Радісний, збуджений прийшов Максим до своєї тісненької кімнатки з одним віконцем, що виходило до каламутної Пряжки...

Другого дня прокинувся надзвичайно рано, випив унизу, в трактирі, чаю й одразу побіг до своєї кімнати.

Відчував незвичайний потяг до праці.

Весь день перекроював свою «Марію», посилював картину свята на Йвана Купала та сцени на Запорозькій Січі. По обіді якось раптово прийшла увертюра до «Пугачова». Потім несподівано загриміла арія Гонти перед його стратою... Лише під вечір узяв скрипку, щоб програти написане. Та згадав, що його чекають на Фонтанці, де збираються щосуботи земляки з України погомоніти, тихо поспівати, згадати рідний край, і почав хутко одягатися.

Його справді чекали. Хлопці й дівчата в подертих свитинах, перелатаних чоботях, підперезані вервечками, чоловіки й молодиці, діди — змучені, виснажені працею, але в очах кожного — цікавість, очікування чогось радісного, рідного...

«Неначе ждуть зустрічі з матір'ю чи з батьком», — подумав Максим і повів смичком по струнах. Полинула рідна пісня.

Так у ті погожі вечори, з легкої руки Максима Березовського, почалися знамениті пісенні українські вечорниці на Фонтанці. Концерти просто неба. Тільки дощ заганяв людей до трактиру.

XV

— А яких, Андрюхо, він співає пісень?

Потьомкін намагався не дивитись на доноцика, п'яничку-морданя з мокрим масним обличчям, сивою щетиною на щоках і обвислою слинявою губою.

Князь гидував, але що вдієш, коли ніхто путній не йде в донощики, підслухачі, фіскали... Доводиться, хочеш не хочеш, вербувати всіляку погань, користуватися послугами різних покидьків, п'яниць, мерзотників. Добре, хоч є одна перевага: всі оці паскуди ненавидять розумних людей, а тому дуже пильні, спостережливі... Як і цей Андрюха Косоглазов.

— То яких пісень?

— Малоросійських, — облизався Андрюха. — Самих малоросійських пісень. Крім них, ще грає якихось закордонних...

— Італійських?

— Не знаю, ваше...

— Що іще?

Донощик знову облизався, наче його мучила спрага, потер сиву щетину.

— Записує на папері од людей пісні. Теж малоросійські і крамольні. Про якогось Морозенка... Про Байду, видать грабіжника і злодюгу, бо дуже радів Березовський, коли записав. І навіть, ваша світлість, про вбивцю Гонту записував... Істинний Бог... Сам чув...

— Не пам'ятаєш слів?

— Винуватий...

— Далі!

— Каже, щоб інші співали... Командує ними... Отак вимахує рукою... А ті хохли і справді співають за ним... А народу збирається — пів-Петербурга, наче армія яка... Пани приїздять у каретах... Навіть... Навіть граф Панін слухав той мужицький концерт... Подарував сто червінців...

— Гм... Ще що?

— Та... І про вас Березовський того... — Донощик зам'явся, червоні очі забігали по підлозі.

— Давай, давай, Андрюхо, — заохочував Потьомкін. Він уже дивився на фіскала з цікавістю, забувши про гидливість.

— Що ви, буцімто, не приймаєте його і не читаєте його прошенія до вас і до цариці...

— Та швидше кажи!

— Що ви, буцімто, не приймаєте його і не читаєте його прошенія до вас і до цариці...

— Умгу, — Потьомкін нагнув голову, пригадав, що йому доповідали вже про листа Березовського, того самого, який написав в Італії оперу, отримав звання академіка і тим дуже розгнівав царицю...

— Гаразд. Слідкуй, Андрюхо, і далі... Більше сиди у трактирі. Березовський, мабуть, сидітиме у трактирі. Там співатиме... Іди...

Фіскал не йшов, огинався.

— Ага, жалую тобі тридцять карбованців. Скажи Федорові, хай видасть і запише.

«Знаменіє» Печерської Лаври. З київських видань.

Доноцик вийшов, а Потьомкін зателенькав у дзвінок. Забіг ад'ютант.

— Обер-поліцмейстра!

За півгодини Потьомкін бігав по кабінету, шпетив виструнченого генерала:

— Що за непорядки! Уже в Петербурзі, столиці імперії завелася справжнісінька Січ! На Фонтанці! Що це таке? До півночі співають малоросійських пісень, збуджують свою уяву, згадують старовину, танцюють! Співають навіть про Гонту! Чого доброго, ще й про Пугачова почнуть співати! Базікають про якісь там утиски, злигодні, забуваючи про високу милість цариці... Заборонити! Розігнати! — не стримався і закричав на весь голос Потьомкін. Потому спокійніше додав: — Беріть один полк солдатів і добре побийте нагаями отих співаків та танцюристів. Випоріть їх, затопчіть у болото! Хай тільки солдати не чіпають Березовського і панів, що з'їхалися послухати пісні.

XVI

«Ваша імператорська величність! Малоросія славиться дивовижно прекрасними піснями — унікально поетичними, музикальними, багатими інтонаційно і взагалі найкращими з усіх відомих нам пісень. Малоросіяни дуже співучий народ, один з найспівучіших у світі, я переконався в цьому в Італії, де...»

— Хам! Лайдак! Репаний хохол!

Потьомкін не знаходив собі місця. Бігав по кабінету, мов ошпарений:

А його і справді прямо вколов початок листа Максима Березовського до Катерини II.

— Бандюга який! Ич, носиться з тією хлопською Малоросією. «Славиться», «найспівучіша»... «найкращі»... Я тобі покажу... Ти у мене заспіваєш!

Князь обурювався: він доклав стільки зусиль, щоб підкорити український народ, убити у нього гідність, гордість, волелюбність, і раптом якийсь Березовський осмілюється писати цариці про пісенність малоросіян...

— А що ж далі він наплів? Це ж тільки квіточки, а ягідки, — Потьомкін сідає за стіл, продовжує читати, — ага, — он що — музична академія на Україні...

Гримнув кулаком по столу. Хотів вилаятись, але нараз зажислився. Чомусь згадалися школи Рум'янцева.

— А ти диви, — потер вузького лоба князь, — думка непогана... Той хитрун, блюдолиз і злодій Рум'янцев зажив-таки слави мецената на тих музичних школах, що постачали співаків у церковні капели... Еге, йому і в церквах «многая літа» співали, і всі розхвалювали його, і Петербург він постачав співаками... А чим я гірший? Чому б і собі не стати меценатом? Усе-таки академія... І за кордоном, в Італії, говоритимуть. А потім так і лишиться академія Потьомкіна! Тільки відкрити її треба не в Києві, а десь... ближче до моїх маєтків... Хоча б у Кременчуці... От-от, саме в Кременчуці. Захотів розважитись — викликав співаків, а то й співачок... непогано... — Потьомкін гукнув ад'ютанта. — На завтра, до сніданку, запросити академіка Березовського!

...Другого дня, розбризкуючи багнюку, до скромного трактиру на Пряжці підлетіла трійка гнідих. З розкішної карети вистрибнув молодий стрункий ад'ютант. Розпитавши господаря, загримів дерев'яними сходами на антресолі, чемно постукав у номер академіка Березовського.

А Максим не спав. Його вразила вчорашня розправа на Фонтанці. Коли троїста музика заграла гопака і кілька молодих мулярів пішло навприсядки, звідкілясь налетіли солдати.

За мить людей було розігнано, а до юрби багатих петербуржців, що споглядали славетні українські вечорниці, звернувся генерал на коні.

— Панове, прошу вас ніколи сюди не приходити і не заохочувати своєю присутністю чернь до співання бунтівничих малоросійських пісень. Таке монарше повеління.

Максим тоді оторопів, у нього наче відібрало мову. Ще й сьогодні він не міг прийти до тями. Хіба можна говорити про музичну академію, коли забороняють співати українських пісень на вулиці?

— Пане академік! — вирвіс на порозі скромненької Максимової кімнати молодий ад'ютант. — Його високопревосходительство князь Потьомкін запрошує вас до себе на сніданок.

...Повертався із сніданку Максим у чудовому настрої. По-перше, він розповів про вчорашній ганебний випадок на Фонтанці. Князь, попри свій піратський вигляд, теж страшенно обурювався, і пообіцяв суворо покарати солдатів за їх грубість, а справу з вечорницями розв'язати у цариці. По-друге, і найголовніше, він підтримав думку про музичну академію. Правда, пропонує її відкрити у Кременчуці... Але це теж чудово... Його, Максима, мають викликати найближчим часом і оголосити указ про створення академії!

...Не відпочиваючи, одразу сів за партитуру «Марії». Опера, власне, го-

това, треба лише програти деякі місця, проспівати арію кошового...

Над Пряжкою полинули чарівні звуки скрипки...

XVII

— Що новенького, князю? — лукаво повела бровою цариця. Від вина в неї виступили рум'янці, пробилися крізь густу пудру.

У спальні імператриці пахло парфумами; весело гоготіло полум'я в каміні. За вікном біліла петербурзька зима.

— Які в тебе ще думки з'явилися, князю?

— О ваша величність, — Потьомкін, трохи захмелілий, відставив кришталевого келиха. — У мене є блискуча думка. Хочу просити вашого монаршого дозволу відкрити музичну академію в Кременчуці. А ректором поставити академіка Березовського...

Катерина вередливо стукнула долонею по столу.

— Ти сп'янів, князю? Чи старієш? Я вже підписала наказ Текелію зруйнувати Січ, а ти хочеш хохлам відкрити академію? І щоб про них говорив увесь світ? І щоб Березовський зрівнявся з Моцартом? Я слухати цього більше не хочу...

XVIII

«Все. Кінець. От і прийшов я до краю...»

Максим стоїть біля вікна, за яким по-весняному цвірінькають горобці.

«Немає Січі. Зруйнували. А Січ — це Україна. Немає академії. А академія — це була б душа народу. І як ганебно вчора вигнано мене...»

Не хоче згадувати, але воно лізе на думку: тупа, масна пика чиновника, червоні очиці, важкі щелепи... Може, в стонадцятий раз прийшов Максим учора до Потьомкіна, щоб запитати, чому його не викликають, як обіцяли колись, чому навіть не пропускають до «правителя Малоросії», чому забороняють збиратися на Фонтанці і чому....

Не доказав. Груба дужа рука схопила його за комір штурхонула до дверей. І... — як ослаб за довгі місяці чекання!.. він упав... Його штовхнули ногою. Як собаку! Його, академіка, чиє ім'я викарбувано на стіні Болонської академії поряд з іменем Моцарта. Його вдарили, як скотину. І він викотився за поріг якось по-собачому... О, мамо, де ти? Де батькова шаблюка?

Які жорстокі слуги до тих, кого не любить господар. Яка ганьба! Який кінець...

От і все... Далі робити нічого...

Іти пішки в Україну? Жебрачити, щоб у земляків краялося серце від того, що їхній академік ходить попід тинню? Та ще й зустріти Христю? Ні! Цього не буде.

Отож, досить... Намучився...

Чом це бритва в його руках? Ах, він щойно голився, навіть не помічаючи цього.

Що ж, це дуже добре. Доречно.

Гарна бритва, як вогонь.

Але ні, спочатку її треба перекласти в ліву руку, правою написати останніх кілька слів. Це те, що зостанеться від нього...

«Все своє майно, сиріч усі папери, ноти з записаними моїми музичними творами заповідаю отцю Даниїлу, священикові церкви святої Покрови міста Глухова Чернігівської губернії.

Академік Максим Березовський.
22 березня року Божого 1777».

Довго не міг перечитати заповіту, і жовті кола стояли перед очима.

Глянув у вікно, на весну.

Потім прикипів до бритви. Злякано дивився на її лискуче холодне лезо. Навіть відступив на крок.

Та враз відчув, як хтось хапає його за карк, штовхає, мов собаку, ногою. Ніби хоче викинути у вікно... Туди... У річку, між кригу...

— Не руште мене! — крикнув Максим, аж затремтіли стіни трактиру. — Я сам іду... Сам... Іду, іду...

Міцно затиснув бритву в правиці...

Вікно, небо за ним, далекі ліси, весь світ перед очима став червоним-червоним.

Відтак почорнів.

Навіки.

XIX

— Ваша величність, академік Березовський... мертвий... Перерізав горло...

Потьомкін стоїть перед Катериною розгублений. Його великі руки трясуться, наче він сам задушив людину.

— Дивак ти, князю, — холодно мовить Катерина. — Очевидячки, він збожеволів, твій академік Березовський. Що ж, Господня воля.

Цариця підводиться, очі стають лютими, маленькими...

— Негайно послати Шишковського на квартиру того самовбивці, забрати всі папери. Всі! Привезти сюди,— і вона вказала цупким пальцем собі під ноги.

За півгодини Шишковський вніс у покої оберемки нотного паперу.

— Вийдіть! — звеліла йому цариця

і кивнула Потьомкінові: — Ану переглянь...

Не втерпіла, сама заходилася переглядати ноти. І враз її очі сповнилися невимовного жаху.

— Що? Опера «Марія»? Про хохлів? Про запорожців?.. Ось твій ректор академії, — люто подивилася на Потьомкіна. Дивись... «Хор запорожців»... «Хортиця»... «Арія кошового». Хай там доспіває свою арію! — вона жбурнула партитуру в полум'я каміна. — А це? Це що? «Пу-га-чов»!!! — Цариця підхопилася, дико заверещала: — Все — в огонь! Огонь... Огонь... Затрясла білими пухкими кулачками, впала в крісло, затіпалася в істерії.

Потьомкін тремтячими руками кидав папери у вогонь.

XX

До трактиру на Пряжці підходить чоловік. Високий, могутньої постави. У довгій потріпаній рясі, збитих чоботях.

— Скажи, молодице, — звертається мандрівник до жінки, що виносить з трактиру відро, — тут живе Максим Созонтович Березовський? Академік?..

Молодиця зупиняється, відро падає з її рук...

— А ви отець Даниїл? З України?

— Так, молодице.

— Ой, пізно... Пізно ви прийшли,— вона затуляє долонями лице. — Нема нашого Максима Созонтовича. Ой, нема... Останні дні вони вас часто згадували. Кажуть, заповіли вам усі свої пісні, та цариця все те одібрала...

Наклали руки на себе Максим Созонтович. І хай прощає їм Господь, бо не винні вони... Довели добру і вчену людину до погибелі. Це всі знають... А скільки людей було на похороні! Весь Петербург зібрався. І добилися, щоб поховали на цвинтарі. І хреста поставили... Бо ж їх довели, нашого Максима Созонтовича... Вічна ж їм пам'ять! — щиро хрестилася молодиця.

ГІМН

Музика Д. Бортнянського

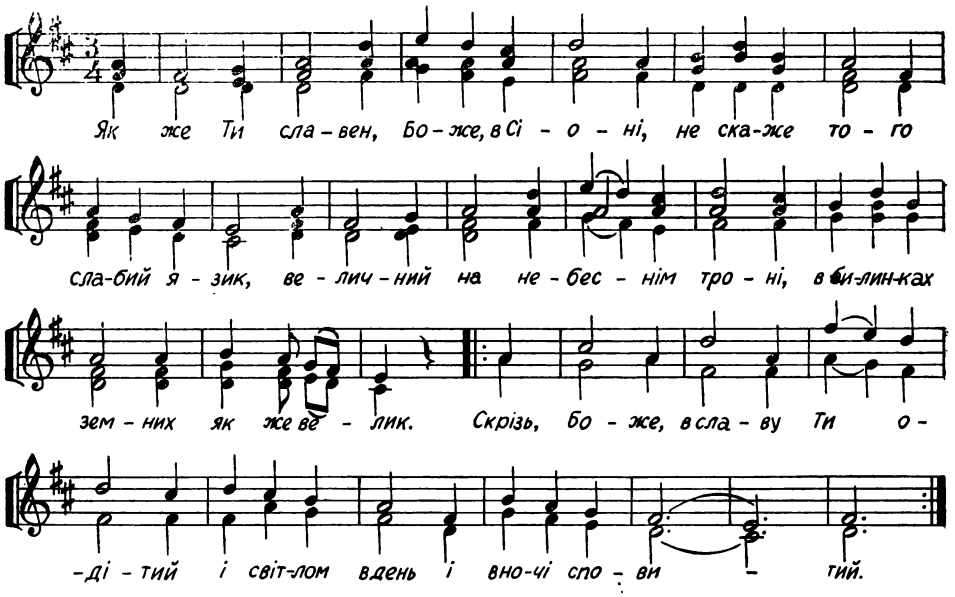

Як же Ти славен, Боже, в Сіоні,
Не скаже того слабий язик,
Величний на небеснім троні,
В билинах земних як же велик.
Скрізь, Боже, в славу Ти одітий
І світлом вдень і вночі сповитий.

Нехай, о Господи, до Тебе дійдуть
Всі наші голоси
І мольби наші в нас потреби,
Як перли ранньої роси.
Тобі в серцях жертвеник ставим
І піснею Тебе прославим.

КНИЖКА — НАШ ДОБРИЙ ПРИЯТЕЛЬ І УЧИТЕЛЬ

Велика буває користь з книжної науки... Книги — це ріки, що зрошують землю, це джерела мудрості; в них є незбагнена глибина, ними потішаємося в смутку; вони є уздою здержливості... (З літопису Нестора)

Коли ми оглянемось на минуле життя цілого людства за ввесь відомий нам час від заранків його існування, зауважимо безперечний факт, що ступінь духовної культури, розвиток цивілізації та матеріального добробуту кожного народу завжди залежав від сили й напруження обміну думок між його громадянами, від стану освіти і письменності в народі. Постійна потреба обміну думками, потреба чути живе слово спричинювалась до пробудження духовної творчості людини, до розвитку культури. Але думки, висловлені в живому слові, не можуть зберегтися в пам'яті навіть тих, хто їх безпосередньо чув, а в передачі їх іншим людям часто губляться, або затрачують свою точність. Щоб зарадити цьому, людина на шляху віків буття, в свойому творчому діянні створила найвеличніший пам'ятник — свідоцтво своєї духовної потуги, свойого генія — знаки письма — азбуку.

«Hic mortui vivunt, mutui locuntur» («Тут мертві живуть, німі говорять») — ось лаконічно схоплена вся істотність найвищого людського досягнення — оцих маленьких скромних значків, що ними людина нематеріальну, фізично-несхопиму думку увіковічнює, робить незнищимою. Азбука, а вслід за нею, книжка — це твір, при якому меркнуть усі інші надбання людства, твір, що дає людині невмирущість, дає силу володіти над безконечною чергою грядучих поколінь, передавати з роду в рід силу свого духа.

В наші часи, коли письмо й книжка поширені майже у всіх народів світу, коли обмін думок між людством обіймає майже цілу земну кулю, трудно собі уявити, що сталось би з таким народом, який знищив би і скасував у себе письменність. Чим більше серед даного народу письменних громадян, чим більше читають вони книжок, тим народ той сильніший, тим ціннішим стає він членом цілого культурного світу.

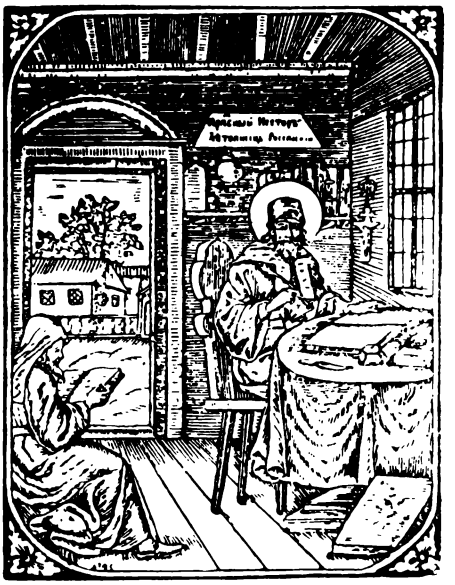

Преп. Нестор Літописець. З київських видань.

В історії українського народу були такі періоди, коли він пишався своєю культурою. Так було за князів Ярослава Мудрого — великого книголюба, за Володимира Мономаха та інших. Та й пізніше, за часів козацької України, культура нашого народу дорівнювала станові культури інших народів Європи. Тоді в Україні майже кожна громада, обік церкви, мала школу, лікарню, захист для убогих та інші харитативні установи.

Людей письменних і учених було тоді значно більше ніж у наступні темні часи російського царського панування. В ті часи лихоліття, культурного занепаду і руїни духовний вождь і будитель народу, Тарас Шевченко, писав: «...Возвеличу малих отих, рабів німих, і на сторожі коло

них поставлю слово». І слово українське, воплочене в книгу, стало непереможною силою духа народу в його змаганні до вершин незалежного духовного буття всупереч усім зазіханням різних демонів злоби, руїни й смерті.

Слово, зачароване в книгу, — це зброя, що не перемогти її нікому. Отже, усвідомлюючи собі так велике значення книжки, і пам'ятаючи про це, належить нам неустанно спрямовувати наші зусилля до пробудження любові й пошани до рідної доброї книжки і поширення її серед нашого народу.

Нелегка це справа. Не кожна людина любить читати. Дехто, на жаль, вважає читання даремно страченим часом. Інший зараз на початку читання візьме невідповідну книжку і — знеохочується до дальшого читання. Тому-то треба починати збуджувати зацікавлення і любов до книжки від дитинства і молодого віку. Визначна роль і обов'язок у цій справі припадає в першій мірі на долю батьків, особливо ж матерів. Отож треба Вам знати, дорогі Матері, що зовсім маленька дитина полюбить книжку, якщо Ви її навчите, а саме — коли щодня сядете собі з нею і будете їй читати та оповідати з книжки.

Широко відкритими очима дивляться діти на чарівний світ образків незнаних їм звірят, річей і подій, що їх створила для них мистецька рука художника. Треба використати це зацікавлення дитини і про все, що в книжці бачимо, розповідати. Від того зародиться в дитини бажання самій навчитись читати, а це — перший крок до того, щоб потім дитина з охотою взяла в руки першу читанку. Дарунком першої книжки кладемо основу для майбутньої цікавої й вартісної бібліотеки нашої дитини. Книжки для дітей треба старанно вибирати так, як вибираємо для неї здорову, поживну страву, чистий одяг, дбаючи про гігієну і здоров'я її тіла, бо тут йдеться про душевну гігієну дитини. Добра книжка допомагає нам відповідно направляти та виховувати дитину, а наші казки і оповідання, що їх читаємо і оповідаємо дітям, укладаючи їх до сну, залишаються в пам'яті дитини на довгі роки. Книжка провадить дитину впродовж цілого життя. Вона з неї молиться, вчиться, розважається, потім формує свій світогляд і відношення до різних явищ суспільного життя.

Перед молодою людиною розкриваються широкі перспективи життя. Обов'язком батьків є постаратися, щоб це були перспективи людини культурної, освіченої, ідейної, яка мету свого життя бачить не в автомобілі, не в розкошах і пустих забавах, а в корисній творчій праці і служінні свому народові. Саме на таку життєву дорогу напроваджують добрі, ідейні змістом, книжки.

Дівчата і хлопці, яким змалку вщеплено любов до книжки, дуже часто переганяють дозволену норму, тобто читають забагато і без вибору — все, що попадеться їм в руки. Тому треба пильнувати, щоб читання не порушувало нормального порядку дня, не затягалось до пізніх годин ночі. Крім того треба стежити і перевіряти зміст читаних книжок та переконувати дитину про шкідливість читання безвартісних, сенсаційних кривавих і часто порнографічних романів. Треба вияснювати, що життя і його ціль зовсім не такі, як в тих романах описується.

На світі є стільки книжок, що навіть для статистичного їх переліку потрібні були б кібернетичні рахувальні машини. Отож треба завчасу виховувати у дітей художній смак і належну критичну оцінку, щоб з такої безлічі книжок зуміли вони вибрати найкращі, змістовно цінні і виховні.

Багато з прочитаних книжок забувається, але добру, цінну книжку людина пам'ятає до кінця життя і з вдячністю переховує в серці шанобливу пам'ять про її автора, доброго письменника і вчителя. Не забуваймо заповіту нашого всенародного вчителя і вождя — Тараса Шевчен-

ка, який, закликаючи, просить нас: «Учітеся брати мої, думайте, читайте....», бо, як писав другий наш великий поет і учитель — Іван Франко:

«Книги — морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
З них дивні перли виносить».

Богдан Ігор Антонич

КНИЖКИ

Оце вони: одна в обгортці сірій,
а інша чепурненька, наче пава.
І різний зміст: ця щира, повна віри,
і серця повна, писана горінням,
і кров'ю писана, а та важка
надумою і правд насінням,
хоча не раз буває і така,
що в гарний одяг... вбрала зміст лукавий.

Чи журишся, радієш, чи то мрієш
про краще завтра, чи шукаєш слова
поради у непевності й незнанні,
чи слів потіхи у журбі й ваганні,
чи теж коли переливається по вінця
снага юнацька, буйна, молода —
це завжди вірний, помогти готовий
наш друг, це наша радість, це товариш
хвилин дозвілля і хвилин труда.
Пробудник надокучний, що з дрімоти
нас кличе, лінощі й нудьгу зганяє,
це лік на ялове неробство наше
і на ледачість нашу, на турботи.
Це лік, але й — суддя, що нас картає.

Це теж скарбниця, що у ній складаєм
не мій, не твій, а — скарб усіх нас спільний,
горіння, прямування, волю збірну
спільноти, що в ній призначено нам жити,
народу мудрість і натхнення квіти
це теж скарбниця, що у ній знаходим
по наших предках спадок віри й праці.
Це теж посол, що нас охоче вводить
у тереми надбання інших націй.

***

Помрем, і матері-землі ласкавій
складем тягар життя, що за коротке
здається завжди нам, щоб наші справи
і наші думи в дійсність перелить,
за довге, знов, щоб тягару не чути,
шумке й хвильне, ненависне й солодке...
Усі відійдемо натруджені...,
лиш слово наше й пам'ять наших вчинків,
горіння і скорботи вічний слід,
в книжках записані й осуджені
триватимуть у невідомість літ.

Миколаївська церква 1690 р. с. Тур'є Львівської області.

СТЕФАНА ЯВОРСЬКОГО, МИТРОПОЛИТА РЯЗАНСЬКОГО ТА МУРОМСЬКОГО,

СЛІЗНЕ З КНИГАМИ ПРОЩАННЯ*)

В путь вирушайте, книжки, що часто гортав я і пестив,
В путь, моє сяйво, ідіть! — втіхо й окрасо моя!
Іншим щасливішим душам поживою будьте однині,
Інші блаженні серця нектаром вашим поїть!
Горе мені: мої очі розлучаться з вами навіки
Та й не спроможуться душу мою вже наситить
Ви-бо єдині були мені нектаром, медом поживним;
З вами на світі, книжки мої, солодко жити було,
Ви мені скарб найдорожчий, ви слава моя щонайбільша.
Ви повсякчасна любов і раювання моє!
Ви просвітили мене, превелебні дали мені титла,
Шану вельможних людей подарували мені.
Нині ж судилось мені — о мій смуток і біль нестерпучий! —
В спомині тільки плекать ті неохмарені дні.
Кволі повіки мої віковічная ніч замикає,
Ваших легких сторінок не турбуватиму я!
Вічності книгу відмінну перед моїми очима —
Скоро до Нього прийду — має відкрити Господь.
Кожен з сувоїв її свої вчинки й слова відчитає
І по заслузі у ній знайде заплату собі.
Книго Господня, страшна! На судищі нашім останнім.
Кожне злочинство і гріх навіч покаже вона.
В думці її розгортаю: тремтіння пронизує тіло.
В болісним серці стримить тонка й бистра стріла.
Боже мій, Отче мій! Ти — невичерпної ласки безодня.
Віри святе джерело, благості вищий вінець!
Ти сси моря й землі і найвищого неба Владика
Гори розбурханих вод вмить погамовуєш Ти.
Ти управляєш, Премудрий, кругами сузір'їв небесних.
Черв нерозумний, ніщо — я Тебе, Боже, молю.
Зглянься і в книгу життя запиши моє марне імення
Кров'ю святою Христа (в нім-бо спасіння моє)
Ви ж, мої книги, писання мої і дім мій — прощайте!
Праці відданої плід — бібліотеко, прощай!
Братіє, старці і всі пожильці землі, — прощавайте...
Земле, гостино моя, мати моя, — прощавай!
В ніжні обійми прийми смертельне своє порождіння;
Наша душа — небесам, кості належать тобі.

Переклад з латинської мови М. Зерова

Богдан Ігор Антонич

БАТЬКІВЩИНА

«Що то є батьківщина?» — раз спитала Оля,
А батько радо відповів на це дитині:
«Знай, — батьківщина — це ріка, що серед поля,
Поза селом, ген попід лісом, тихо пливе,
Це в саді нашому дерева, зілля, квіти,
Це на ланах пшениця золотоколоса,
Це той, що віє з піль, пахучий, теплий вітер,
Це на левадах скошена трава в покосах,
Це наші всі пісні і молитви щоденні,
Це рідна мова — скарб, якого ти не згубиш,
Це небо синє вдень, а серед ночі, темне,
Це, моя доню, все, що ти так щиро любиш.

---

*) Ця латинська елегія відомого церковного діяча Стефана Яворського (1658—1722) написана в Петербурзі в серпні 1721 р. і додана до каталога його бібліотеки, яку Яворський, передчуваючи близьку смерть, заповіщав Благовіщенському монастирю в Ніжині.

Леся Українка

КОЛИСКОВА

Місяць яснесенький
Промінь тихесенький
Кинув на нас.
Спи ж ти, малесенький,
Пізній бо час...

Любо ти спатимеш,
Поки не знатимеш,
Що то печаль;
Хутко прийматимеш
Лихо та жаль.

Туга даремная!...
Доля таємная
Тебе чека;
Ясна чи темная?
Хто зна яка!...

Тяжка хвилинонько!
Гірка годинонько!
Лихо не спить...
Леле, дитинонько!
Жить — сльози лить.

Сором хилитися,
Долі коритися;
Час твій прийде, —
Сон пропаде...

Місяць яснесенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас...
Спи ж ти, малесенький,
Поки є час!

Леся Українка. Фото з дитячих років.

ЩЕДРИЙ ВЕЧІР

(Щедрівка з запису Лесі Українки)

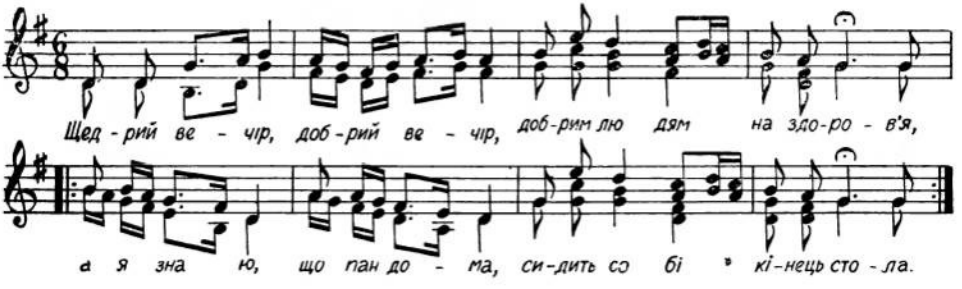

Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на зоров'я.
А я знаю, що пан дома —
Сидить собі кінець стола.

Сидить собі кінець стола,
А на ньому шуба нова,
А на ньому шуба нова,
А в тій шубі калиточка.

А в тій шубі калиточка,
В тій калитці — сім червінців,
В тій калитці — сім червінців,
Усім дітям по червінцю.

Леся Українка

ЛІТО КРАСНЕЄ МИНУЛО

Літо краснеє минуло,
Сніг лежить на полі;
Діти з хати виглядають
В вікна... шкода волі!

Діти нудяться в хатині,
Нудять, нарікають:
«І нащо зима та люта»
Все вони питають.

«Он все поле сніг завіяв,
Хоч не йди із хати!
У замкнуті дивись вікна,
Ніде й погуляти!

Сніг з морозом поморозив
Всі на полі квіти...
Десь зима та не скінчиться».
Нарікають діти.

— Ждіте, ждіте, любі діти!
Літо знов прилине,
Прийде мила годинонька,
Як зима та згине;

І заквітне ваше поле,
І зазеленіє, —
Знов його весна прекрасна
Квіточками вкриє.

Леся Українка

БІДА НАВЧИТЬ

Був собі горобець. І був би він нічого собі горобчик, та тільки біда, що дурненький він був. Як вилупився з яйця, так з того часу нітрошки не порозумнів. Нічого він не тямив: ані гніздечка звити, ані зерна доброго знайти, — де сяде, там і засне; що на очі навернеться, те і з'їсть. Тільки й того, що завзятий був дуже, — є чого, нема чого, а він вже до бійки береться. Одного разу літав він з своїм товаришем, теж молодим горобчиком, по дворі в одного господаря. Літали вони, гралися, по смітничку громадили, та й знайшли три конопляні зернятка. От наш горобчик і каже:

— Мої зернятка! Я знайшов!

А чужий і собі:

— Мої! коли мої! коли мої!

І почали битися. Та так б'ються, та так скубуться, аж дороги скачуть, аж пір'я з них летить. Бились, бились, поки потомились; сіли один проти одного, надулись і сидять: та вже й забулись, за що була бійка. Коли згадали: а де ж наші зернята? Зирк, аж зернят вже й нема! По дворі ходить курка за курчатами, квокче та промовляє:

— Дурні бились, а розумні поживились, дурні бились, а розумні поживились!

— Що ти кажеш? — питають горобці.

— Та то я дякую вам, що ви такі дурні. От поки ви здуру бились, то я з моїми курчатками поснідала вашими зернятками! Що то, сказано, як хто дурний!.. Нікому було вас бити та вчити! Якби вас хто взяв у добру науку, то, може б, з вас і птахи були!..

Чужий горобчик розсердився за таку мову.

— Вчи своїх дурних курчат розуму, а з мене й мого розуму досить! — підскочив, тріпнув крильцем, цвірінькнув та й геть полетів. А наш горобчик зостався і замислився.

«А правда, — думав він, — краще бути розумним. От курка розумна, собі наїлася, а я мушу голодний сидіти».

Подумав, подумав, та й почав просити курку:

— Навчіть мене розуму, пані матусю! Ви ж такі розумні!

— Е, ні! — каже курка, — вибачай, серденько! Маю я й без тебе клопоту доволі, — он своїх діточок чималенько, поки то всіх до ума довести! Шукай собі інших учителів! — та й пішла собі в курник.

Зостався горобчик сам.

— Ну, що робить? Треба кого іншого питати, бо вже я таки не хочу без розуму жити! — і полетів у гай.

Прилетів у гай, коли бачить, си-

дить зозуля на калині та все: «Куку! куку!» От він до неї:

— Тіточко, що я вас проситиму! Навчіть мене розуму! У вас же нема своїх дітей; а то курки просив, то вона каже, що в неї й так багато клопоту.

— А я тобі от що скажу, — відповіла зозуля, — як у мене свого клопоту нема, то чужого я й сама не хочу! От, не мала б роботи, чужих дітей розуму вчити! Се не моє діло! А от, коли хочеш знати, скільки тобі літ жити, то се я можу тобі сказати.

— Аби ти була жива, а за мене не турбуйся! — відрізав горобець і полетів геть.

Полетів він геть аж на болото, а там ходив бузько і жаб ловив. От підлетів горобчик до нього та й каже несміло:

— Пане, навчіть мене розуму. Ви ж такі розумні...

— Що, що, що? — заклекотів бузько, — тікай-но ти, поки живий! Я вашого брата!...

Горобчик мерщій від нього, ледве живий від страху.

Бачить він, сидить на ріллі гава і сумує. От він до неї:

— Дядино, чого ви так зажурились?

— Сама не знаю, синочку, сама не знаю!

— Чи не можете, дядиночко, мене розуму навчити?

— Та ні, синочку, я й сама його не маю. А от коли ти вже так хочеш, то полети до сови: вона, кажуть, вельми розумна, розумна, то, може, вона тобі що порадить. А я до того розуму не дуже, бог з ним!

— Прощавайте, дядино! — сказав горобчик.

— Щасливо!

Полетів горобчик питати, де сова сидить; сказали йому, що вона в сухому дубі в дуплі мешкає. От він туди, — бачить, справді сидить сова в дуплі, тільки спить. Горобчик до неї:

— Пані! чи ви спите? Пані! пані!

Сова як кинеться, як затріпоче крилами:

— Га? що? хто? — кричить, витріщаючи очі.

Горобчик і собі трошки злякався, а все-таки хоче свого дійти.

— Та се я, горобець...

— Горобець? Який горобець? не бачу! Чого притирився? І яка вас лиха година по дневі носить? Осе напасть! І вдень не дадуть заснути!..

І сова заснула.

Горобчик не посмів її вдруге будити, сів собі на дубі та й почав ждати ночі. Ждав, ждав, аж йому обридло. Коли се, як стало вже добре темніти, прокинулась сова та як заведе: Гу-у-у!.. Гу-гу-гу-у-у!.. Горобчик аж стерп зо страху: хотів уже втікати, та якось утримався. Вилізла сова з дупла, глянула на горобчика, а очі в неї світять! Страх, та й годі!..

— Ти тут чого? — спитала.

— Та я, вибачайте, моя пані!, — ще зранку тут сиджу...

— І чого?

— Та чекаю, поки ви встанете...

— Таж я встала! Ну, чого тобі треба? Чого стримиш?

— Я хотів би вас просити, — вибачайте ласкаво, — чи не могли б ви мене розуму навчити? Адже ви такі мудрі...

— Не на те я мудра, щоб дурнів розуму навчати! Хто дурнем вродився, той дурнем і згине. Тікай-но ти, а то я голо-о-дна! — гукнула сова, та як засвітить очима...

Горобчик миттю як схопиться, полетів світ за очі, десь у гущавину заховався та там і проспав аж до самого ранку. Спить горобчик, та так міцно, коли се у нього над головою щось як заскрегоче: «Че-че-че!» Горобчик прокинувся, аж дивиться, сидить на сучку сорока білобока та так скрегоче, аж очі заплющила.

— З ким ви, панянко, так розмовляєте? — спитав її горобець.

— А тобі що до того? Чи ба, який цікавий! А хоч би й з тобою!

— Та я дуже радий, як зо мною.

Я б вас просив, моя панно, щоб ви мене розуму навчили.

— А нащо тобі, мій молодчику, розум? Без розуму легше в світі жити та таки й веселіше! А ти, голубчику, ліпше красти вчися, от як я, то тоді й розуму не треба. З великого розуму не тяжко й з глузду зсунутись; ти ось поговори зо мною, то я тебе навчу, як і без розуму прожити... — і заскреготала сорока, та що далі, то все хутчіш та все дрібніш...

— А бодай тобі заціпило, скреготухо! — крикнув горобчик, — ото глушить! Цур тобі! — та скоріш від неї геть.

Сів собі горобчик на полю та й думає: «Де я того розуму навчуся? Скільки світа злітав, а щось небагато навчився, хіба вже воно так і зостанеться...» Зажурився він, поглядає сумно по полю, а по полю чорний крук ходить та так поважно.

«Ну, ще в сього поспитаю; се вже останнє», — подумав горобчик.

— Навчіть мене розуму! — звернувся він просто до крука, — я вже давно його шукаю, та ніяк не знайду.

— Розум, молодче, по дорозі не валяється, — мовив поважно крук, — не так-то його легко знайти! А я тобі от що скажу: поки біди не знатимеш, то й розуму не матимеш. От тобі моя наука. А тепер іди, мені ніколи.

Полетів горобчик, засмутився. «Що то мені така наука?» — гадає собі; однак більше ні в кого розуму не питав, — обридло вже. Посумував трохи, що мусить без розуму жить, а потім і забув. Почав знов гуляти веселенько. Ні гадки йому.

І не зоглядівся горобчик, як і літечко минуло. Настала осінь з вітрами холодними, з дощами дрібними, а дедалі й сніжок став перепадати. Біда горобчикові, — холод, голод! Вночі де не сяде, спати не може, так холодний вітер і пронизує; вдень їсти нічого, бо все зібрано в клуні, а якщо й знайде, то за сваркою втеряє. От і почав наш горобчик до розуму приходити, — годі сваритися! Куди горобці летять, і він за ними; що вони найдуть, то і він поживиться, та все без сварки, без бійки, то горобці його й не женуть від себе, — а перше то й близько не підпускали. Побачив горобчик, як інші пташки в теплих гніздечках сидять, почав він і собі придивлятись, як то гнізда будуються. Почав він пір'ячко до пір'ячка збирати, соломку до соломки складати та гніздечко звивати. Так статкує наш горобчик, так дбає! Дедалі всі горобці почали його поважати; куди зберуться на раду, то й його кличуть, так він вславився між ними своїм розумом. Перезимував він щасливо, а на весну вже став великим та мудрим горобцем; сидів він у гніздечку не сам, а з горобличкою, і четверо яєчок в гніздечку лежало. Як виклюнулись гороб'ята, то горобцеві новий клопіт — годувати діточок, та вкривати, та глядіти, та од хижого птаства боронити, — не до гуляння було! А вже що господарний був горобець, то було аж сусіди-горобці дивуються: «Які ви, пане сусідоньку, мудрі! І де ви того розуму навчились?» — питають було його. А він було тільки голівкою кивне: «Біда навчила!» — каже.

Святий Миколай. Образ на склі (західне Покуття).

НЕВДЯЧНЕ ГОРОБЕНЯ

Стрибаючи в садку довкола пня,
Мале горобеня
З дорослим горобцем
Зустрілось...
Не привіталось, не вклонилось,
З дороги не зійшло, —
Тільки наїжилось і стало проти,
Ще й почало пищати жовтороте,
Та так, щоб мамі чуть було.
А мама — тут, як тут —
На Горобця гукає: Зійди з дороги!
Став немов пеньок. Не заважай, —
Нехай дитя гуляє!... — Скубни його, синок! —
Синок скубнув... На другий раз
Скубнув він і синицю,
Що залетіла погуляти в сад.
Не обійшлось і тут без маминих порад:
Скубни, не бійся. — Невелика птиця...
Минали дні... В забавах час минав
Синок підріс — і вже не раз скубнув...
Кого?.. спитаєте... — Та маму ж, маму!
У мами... — сльози: — Де навчився він?
Дурне дитя, невдячне, несвідоме!..
Ми згідні з мамою: поганий в неї син.
Але хто ж винен тому?!

(Передрук з журн. «Перець»)

БУДЬМО, ЯК ДІТИ

Як камінь той важкий з землі
Буває тяжко нам підняти,
Так всі огірчення свої
Нам трудно ближньому прощати.

Коли ж прощаєм знехотя,
То так, хіба, лише для виду,
І часто в серці все життя
Заховану несем обиду.

А гляньмо на дітей наших,
Що згідно бавляться і грають.
Буває часто й серед них
Подібно, як і серед нас буває.

Ось, щойно бавились — дивись:
Уже й сваряться, вже й побились...
За хвилю знов собі зійшлись
І між собою помирились.

У згоді дружно грають знов,
В очах їх світиться любов...

Отож Христос нам приклад дав,
Сказавши: — «Гляньте на ті діти,
Щоб кожен з вас так зло прощав,
Щоб кожен так умів любити».

Тоді б ми, друзі, лиш могли
Спокійні бути і щасливі,
Коли б серця у нас були,
Як ті дитячі, незлобимі.

НАПРОВЕСНІ

Чудовий та пишний вирій!

А серце шпачине усе мимоволі тягне на північ. Обридли ці стрункі кипариси, рясні апельсини, цитрини, обридло пекуче сонце та жовті піски, піраміди шпичасті, обрид навіть Ніл доброчинний та й синє безкрає розкішне море...

За морем далеким, за чорним, в вогкій прохолоді синіють ліси та гайочки, балки простяглися смужками по рівних зелених степах, рябіють картаті, смугастії ниви, і села втопають у пишних садках.

Обридли ці кактуси, мертві страшидла, ці вічнозелені пальми!

Чорнобиль та м'ята, барвінок та рута, калина, верба над водою, вишневий садок над ставочком, солом'яні стріхи та чорна пухкая рілля — все сниться щоночі шпакові... А сонце ще дужче пече! А з рідної півночі вітер поганий зовсім перестав подихати. Не видержить серце пташине! Зібрався гурток і полинув, зачувши прикмети весни в країні коханій.

Линуть, спішать — поспішають!

Уже недалечко, вже море позаду... степи розляглися зеленії, руна шовкові... сніг де-не-де лиш біліє, водиця шемріє — говорить і будить оспалую землю...

Скінчилася путь.

Подорожні розбились на зграї і кожна до рідної оселі полетіла.

Посідали на гіллях, ще голих, шпаки і веселе вітання весні молодій залунало повсюди.

Люди радіють, травиця зелена сміється до сонця, іва, набравшися духу, вся враз розцвілася, ліщина її доганяє, в котиках срібних рясніє верба, бузина і собі наливає свої кострубаті бруньки.

Голосить — радіє пташина громада!

Лиш круки дзюбаті та сиві діди не радіють, віщують недобре та гудять весну-скороспілку.

— Гей-гей-ге-ге-ге-ей! — заводить шпачок , мов орач біля плуга, ірже, мов лошатко, пищить, мов малі гусенята, регоче та плеще крильцями.

Радіють і бавляться діти під весняний той спів.

А чорні гави та круки усе походжають поважно, на захід червоний чогось поглядають та крячуть зловісно.

Налинув із півночі вітер, замовкли струмки балакучі, зчорніла зелена травиця, сховались кузки червоненькі. Насунула сивая хмара і сніг, наче з торби, посипав.

Всю ніч лютувала негода, всю ніч розганяла співучих весняних гостей: з кубелець, із стріх та шпаківень загнала у шпари тісні, на горища, в хлівці, у повітки. І, трусячись, мокрі, холодні, голодні, чекають шпаки спасенного ранку.

І ранок настав.

На високе чисте небо бризнула яснорожева зірниця, виплило сонце за нею, виплило біле, холодне. Обіч сердитого сонця, неначе сторожа грізна, устали злотисті стовпи.

Струснув бородою мороз, пішов по землі — кувати-кріпити мости крижані.

А бідні пташки посідали на шлях і голосно щиро красу вихваляли, лиш сонця благали, щоб глянуло тепло, привітно на рідний покривджений край.

Даремне!

Мороз усе дужчає, а сонце ще вище підбилось, та ласки проте не дало.

Земля скам'яніла, ріка заніміла...

По гіллях обмерзлих скакали шпаки та все щебетали..

Сонце сховалось за хмару. Сніг із неї густо посипав, мочить шпачинії крила, очі ясні засипає, голі ніжки холодить, вкрив і шляхи, і двори, і нічим шпакам підживитись. Голодні-холодні стрибають вони та щебечуть. А сніг усе пада та пада... Гусак подивився й регоче. Качки закахкали разом глузливо.

Індик кругом походжає, надувся й хоче промову до жевжиків бідних почати, та круглого слова ніяк не знайде й від злості шаріє й синіє. Кругом цвірінчать горобці-сміхуни, сорока скрегоче нову побрехеньку, пава підсіла й образливо ганьбить, що рано занадто вернулись у рідну, в кайданах закуту, країну.

Повні надії та віри, повні кохання до рідного краю, тремтячим од холоду співом про весну шпаки сповіщають.

А сніг усе пада, все пада...

Дніпрова Чайка

ФЕДЬКО-ХАЛАМИДНИК

Крижини з мокрим рипом труться одна об одну. Вони такі поважні та старі, аж жовті. Звідки вони припливали сюди? І куди попливуть? От, сісти б на одну з них і їхати на ній десь далеко-далеко. Кругом другі крижини, їх треба одпихати, щоб не лізли на сю, а то, як налізуть, то потоплять. Добре, як встигнеш перестрибнути на другу, а як шубовснеш у воду? А вода, ух, чорна, глибока та холодна, аж пищить.

Але знаходяться смільчаки, що стрибають на крижини й їдуть на них якийсь час. Десятки хлопчачих очей з заздрістю слідкують за молодцями. А молодці візьмуть та ще й ногами потопають по льоду, от, мовляв, крига яка, — не провалиться. Деякі з них перестрибують на другі крижини й навмисне зупиняються на самому кінчику над чорносиньою густою водою.

— А ну, ти там! Хочеш раків половити? — кричить хто-небудь із дорослих на молодця. — Злізай на беріг!... Шубовсне в воду, витягай його.

Молодець ніби не чує, але, потопавшись на крижі, сходить на беріг.

Коли Федько вийшов на беріг, то

його отовпили хлопці й з радістю та захватом дивились на його, як на героя. Толя почув, що він теж може перейти. І не тільки може, а от візьме й перейде!

І він, нічого нікому не кажучи, хутенько скинув калоші, струсив ранець з плеч на землю і підійшов до Федька.

— Дай мені свою палицю! — сказав він.

Федько здивовано подивився на панича.

— Нащо тобі?

— Я теж хочу йти на той бік.

— Куди?!

— На той бік.

Спірка й Стьопка так і фиркнули. Але Федько не засміявся.

— А як упадеш у воду?

— Не бійсь, не впаду. Давай!

— Лучше не треба, Только... Ти не вмієш.

— Овва! Ти один умієш. Ну, давай, що, може, жалко?

— На... — стиснув плечима Федько. — Та гляди!...

Толя взяв палицю й пішов на кригу.

— А куди знов? Чого? Хто? — раптом закричали люди, побачивши Толю на льоду.

Але Толя побіг далі й стрибнув на другу крижину. В сей час насунула ціла купа льоду і одрізала Толю від берега!

Толя опинився сам серед страшних, холодних крижин, які всі ворушились, лізли одна на одну, тріщали, крутились.

На березі щось кричали, бігали. Толя розтерявся — хотів бігти назад, але не можна — перед ним ціла смуга води. А ззаду суне величезна скеля льоду.

Толі зробилось страшно. В руки стало якось дуже холодно, ноги ослабли і сковзались по льоду. Хотілось упасти на лід, притулитись до його всім тілом і кричати, кликати на поміч.

Але він і те боявся зробити. Тільки стояв і тихенько став плакати.

А люди на березі хвилювались, кричали, радились, як вирятувати Толю, й не знали, що робити, бо один радив одне, другий друге, третій третє. Всі йшли рядом з крижиною, на якій стояв і плакав Толя, кричали, махали руками, кудись когось посилали. А Толя тим часом все плив далі. Він випустив палицю з рук і хукав на червоні пальці, обливаючи їх сльозами.

Деякі з дорослих пробували зайти по крижинах до Толі з другого боку, але крига вгиналась, ламалась під ними, й один швець навіть трохи не впав у воду.

В цей час звідкільсь узявся Федько-халамидник. Він, як тільки Толя розтерявся на льоду, — десь був зразу зник.

— Ага! Злякався! Шибеник чортів. Навчив хлопця та й утік, — казали люде.

Усі вже знали, що Толя, хазяйський синок, а деякі навіть побігли за його папою.

І от, коли всі метушились, бігали й не знали, як вирятувати Толю, несподівано з'явився Федько. В руках у нього була довжезна палиця, в яку він почав забивати гвіздка, раз по раз заклопотано подивляючись на Толю. Спірка і Стьопка всіма силами старались помагати йому.

Ну, гвіздок забитий, держиться добре.

— А ну, гей, дайте дорогу!... З дороги ж!

Всі розступились на крик.

— А диви, знов сей шибеник!

Але він із палицею, чи не рятувать панича збирається?

— Ти куди, халамидро?

— Дорогу... А ну, дайте дорогу!

Федько продерся крізь юрбу, вибрав крижину й стрибнув.

— Держись, Только! Я зараз буду коло тебе! Держись, не бігай, стій на місці!

Толя, зобачивши Федька, захвилювався і хотів бігти йому назустріч, але приказ Федька зупинив його.

Хвилин через п'ять Федько вже був на Толиній крижині.

— Ну, давай руку... Іди за мною. Та не бійсь, іди сміливо. Палицю візьми та впирайсь. Ну, так... Дер-

жись... Стій... Я перестрибну, а ти держись...

— Ой, не ходи!.. Я боюсь... — ухопився за його Толя.

— Та стій! От дурне... Я перестрибну й присуну до тебе свою крижину, а ти перейдеш... Бо сам же не перестрибнеш...

Федько перескочив, підбіг на край своєї крижини і вперся палицею в сусідню купу льоду. Крига зашаруділа і підсунулась до Толі.

— Тепер переходь сюди!... Ну, от бачиш... Тепер іди на сей край. Іди сміливо, не бійсь... Ставай тут. Стій, не бійсь. Я піду назад, підштовхну тепер до берега...

Федько перебіг на другий кінець крижини і тільки хотів упертись палицею в дно річки, як раптом під ним почувся тріск, крихка крижина розломилась надвоє й Федько зник з льоду.

Всі так і замерли.

Але Федько не потерявся, він ухопивсь руками за кригу й зо всієї сили пнувся, щоб його не знесло. Але на латку води, яка осталася від сього, вже сунула нова крига. Вона знесе Федька.

Толя побачив се й з криком забігав по крижині.

Покрова. Образ на склі (східне Покуття).

— Толю! Толю! — кричав Федько. — Подай мені палицю свою... Подай палицю!... Я вилізу.

Але крижину в сей час підбило до берега й Толя як стріла, вилетів з неї.

Стьопка, Спірка й інші хлопці кинулись до Федька й протягнули йому палицю. Федько ввесь посинів уже, але хотів узятись за палицю, та рука не слухалась, заклякла.

А підійти до його не можна, бо крижина угинається, заливається водою й може розломитись ізнов.

— Стьопка, ляж на лід та підсуньсь до мене! — прохрипів Федько.

З берега дорослі щось кричали, але хлопці їх не слухали. Стьопка ліг і став підсуватись до Федька.

— Зійдіть там з криги, хто лишній! — крикнув Стьопка, озирнувшись.

Але в цей час один із хлопчиків подав Стьопці шворку, зв'язану з поясів. Стьопка кинув її Федькові.

— Хватай, Федю! Хватай... Швидче, Федю, бо крига йде...

Федько протягнув руку, але знову вхопився нею за лід.

— Не можу... — прошипів він, — руки не держать, упаду...

І раптом вхопив зубами за шворку, набрав повен рот, міцно стиснув зуби і мотнув головою, мовляв, — «тягни!».

Стьопка, хлопці й дорослі з берега почали тягти Федька.

— Держись, Федю, держись, нічого... Ех, держись ще трошки! Браво!

Федько був увесь синій од холоду й того, що держався зубами за шворку. Але, як тільки витягнули його на тверде, він став на ноги й почав швидко-швидко тупати й махати руками. Вода лилася з нього, зуби йому цокали, але він на те не вважав.

— Нічого, не перший раз, я сеї зими три рази на льоду провалювався. Треба тільки бігати.

Але йому не дали бігати. Десь узялись папа й мама Толині, а з ними мати Федькова. Толя, побачивши їх, затрусився і з криком та плачем кинувся до їх.

— Папочко!... Мамочко!... Я не винен, я не винен!...

Але папа й мама не дали йому говорити. Схопивши його за руки, шарпнули й потаскали додому.

Мати Федькова теж схопила Федька і так турсонула, що з того аж бризки посипалися.

— Додому, іроде! Ось я тобі покажу!

І знову так потягнула, що Федько мусив бігти за нею. Такою блідою й лютою Федько ніколи не бачив свою матір.

А попереду батьки тягли Толю, який увесь час спотикався, щось кричав і голосно плакав. Батьки йому щось оповідали і шарпали так, що Толі кілька разів спадала з голови шапка.

Раптом вони зупинились і підождали Федька з матір'ю.

— Він був на льоду? — грізно звернувся батько Толин до Федька. Федькові було дуже холодно, зуби йому не переставали стукати, все тіло боліло од шарпання матері, але він все-таки встиг помітити, що у батька Толиного аж слина запеклася на губах, а очі налились кров'ю. А Толя з жахом задирав голову то до мами, то до папи і жадібно говорив:

— Я не винен, я не винен...

— Мовчи! — крикнув до його батько, і знов повернувся до Федька.

— Був він на льоду?

— Був... — цокаючи зубами, сказав Федько.

— Неправда! Неправда! — ще жалібніше і з страхом забився Толя. — Я не хотів іти, а вони мене потягнули на річку.

Але це була неправда. Ніхто його на річку не тягнув. Він сам побіг туди за хлопцями.

— А потім Федько узяв і пхнув мене на кригу... Спитайте всіх... Я не винен...

Федько аж труситись перестав так його вразила ця брехня, і подивився на Толю. А мати Федькова так і спалахнула:

— Ох, Боже ж мій! Та що ти собі думаєш, люципире ти! Та батько ж з тебе три шкури здере, та він же на тобі живого місця не оставить!

І вона зо всієї сили ударила Федька по голові.

В. Винниченко

І. Калинець

ВІТРАЖІ

Упали з аркових щілин
на мої очі, руки, плечі
мільйони сонць,
оправлених в щільник
з квадратів, сегментів, трапецій.
Мільйони сонць —
від радісно-палких,
жовтогарячих і червоних
до лагідних,
до блідоголубих,
до ніжної прозорості півтонів.
І в синтезі мозаїки їх барв
і ліній легких і величних
я упізнав,
я в себе увібрав
святі від ясності обличчя.
І сам від того ніби скло
розсипався прозорим і барвистим
рясним незліченим числом,
маленьких та яскравих блисків,
на церкву в Ольжиній руці,
на Володимирові персти,
на книги мудрості ченців
зеленогорбого Печерська.
І вже палав, як самоцвіт,
я у Даниловій короні,
на Наливайковім лиці
запікся чорним згустком крові.
Я був усім на всіх і вся:
величчям, вірою і болем...
Я вийшов з церкви —
і засяв
тисячолітнім ореолом.

Свв. ап. Петро і Павло. Образ на склі (західне Покуття).

Видубицький монастир у ***Києві.***

Г. Черінь

ОСІНЬ

В кошлатих хмарах тане просінь
Виходить осінь вже із мли...
Не йди! ще серце літа просить,
Ще й квіти всі не відцвіли.

Легенький вітер знявся раптом,
В нім запах меду і вина...
Вже на тополі жовтим клаптем
Пробилась перша сивина.

Ще всюди молодість і сила
Проміння спогадів, думок...
Та вже імла осіння вкрила
Людей, і квіти, і садок...

І чутко холод в далі сірій...
Коротшає, марніє день,
І відлітають птиці в ірій
На крилах жалібних пісень.

М. Зеров

ЕЛІГІЙНІ ДИСТИХИ

Прудко на безвість ідуть наші дні і короткі години,
Зрана й до ночі гуде колесо темних турбот.
Не помічаємо, — як надворі весна розцвітає
Не помічаємо — як з дерев осипається лист.
Тільки й вимовиш «осінь», коли ідучи тротуаром
Втомлені очі зведеш на облетілий каштан;
Так у півені пролетять наші дні і літа повносилі,
І зачорніє в душі старості голе гілля.

НОВАЯ РАДІСТЬ

(Колядка)

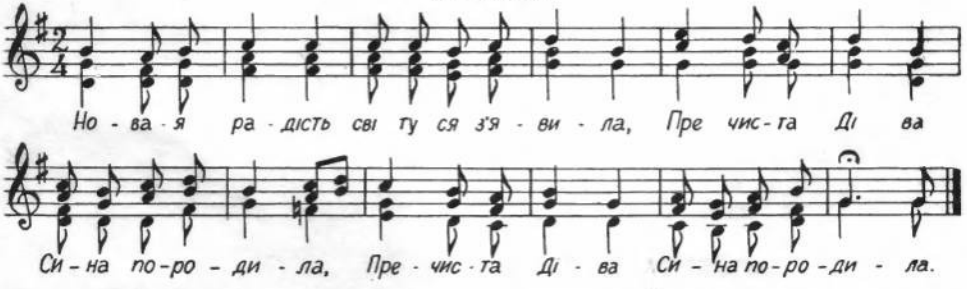

Новая радість світу ся з'явила,
Пречиста Діва Сина породила. — 2

Во Вифлеємі-місті дуже рано
Вітати Христа пастирям казано.

Звізда услугу тую відправляла,
Царів зі Сходу к Ньому проваджала.

Принесли Йому ливан, смирну, злато,
Взяли заплату небесную за то.

Ми нині о Нім славно веселімся,
Рождеству Його низько поклонімся.

Щоби нам зволив щасливий вік дати,
А по смерті з Ним в небі царствувати.

В ВИФЛЕЄМІ ГРАДІ

(Колядка)

Музика К. Стеценка

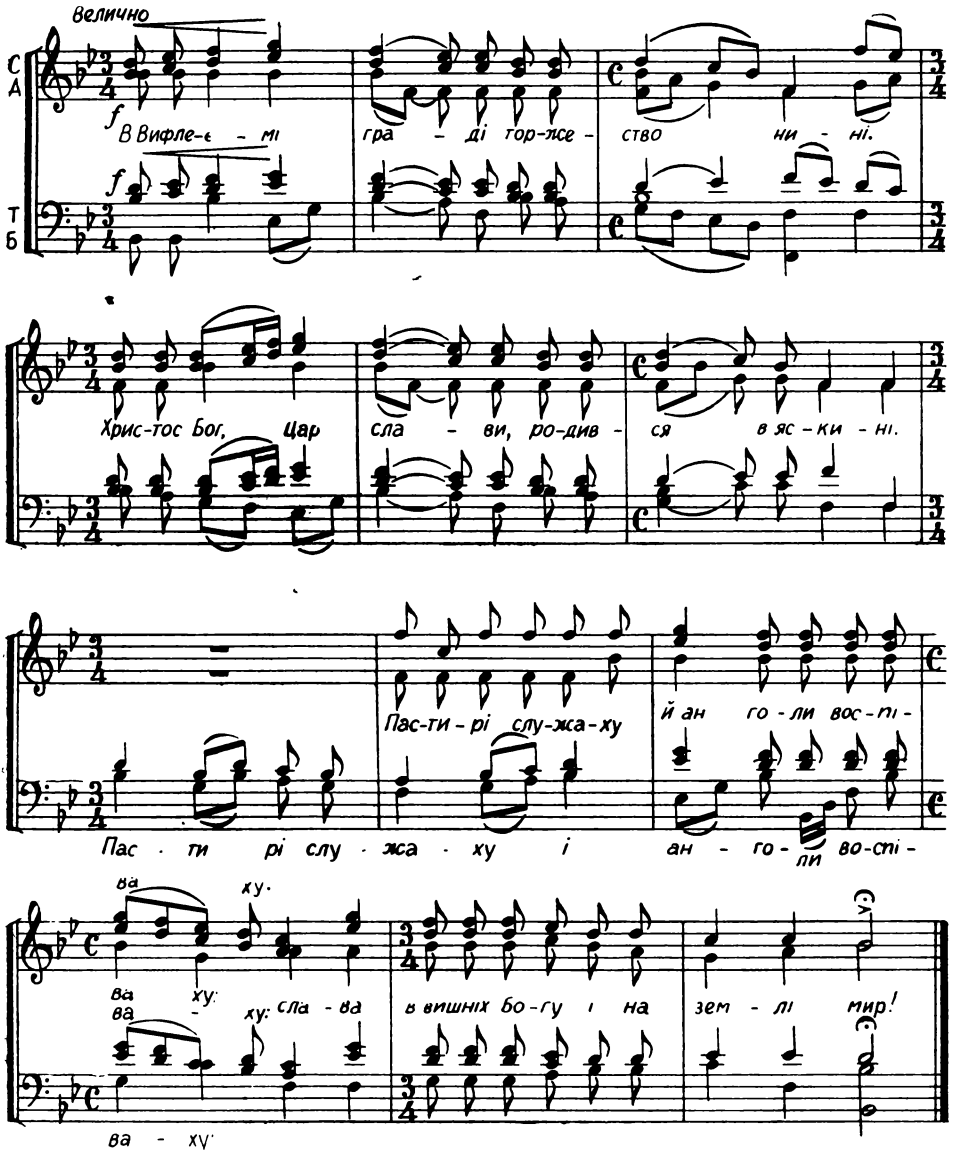

В Вифлеємі граді торжество нині,
Христос Бог, Цар слави, родився
в яскині,
Пастирі служаху й анголи
воспіваху:
Слава в вишніх Богу і на землі мир!

Ликуйте, пророци, і ви, патріархи,
Отці і праотці і святії всі:
Вже ж нам Бог дарує і царство
готує
Усім християнам слав'ящим Його.

З М І С Т

На небі зірка (колядка) . . . 2
Календарна частина 4
Церковний 1971 рік 29
Богослужбові уставні вказівки 32
З життя Православної Церкви в Польщі за минулий 1970 рік . 41
У поміч пастирям, в науку вірним 46
Велике слово 47
Ранішня молитва 47
І. Франко: «У зорях небесних великий закон...» 47
На день свята Пречистої . . 48
О. Кониський: З «Проповіди на горі» 50
І. В.: Введення у храм Пресвятої Діви Марії 51
І. В.: Духовне засліплення . . 53
о. А. Ш-н: Ціль життя . . . 55
Екуменічна молитва 56
Дзвони (щедрівка, муз. опр. Д. Котка) 58
Українські колядки та щедрівки 59
Воскликнули янголи (колядка, муз. К. Стеценка) 62
Василева мати (щедрівка) . . 63
Пречиста Діва (колядка, муз. М. Леонтовича) 64
В. Самійленко: Святий вечір . 66
С. Васильченко: Вечеря . . . 66
Ясна зоря (слова і муз. о. Я. Костюка) 68
Ангели в небі (муз. О. Кошиця) 69
Г. Сковорода: «От вона, молодість року...» 70
Страждальному Ісусові (слова о. П. Герети, муз. Б. К.) . . . 71
Царю Христе 71
Слово огласительне препод. о. Феодора 72
Огласительне слово св. Іоана Золотоустого 73
І. Франко: «Єсть Бог...» . . . 73
Під Великодні дзвони . . . 74
Христос воскрес 75
С. К.: Рахманський Великдень 76
І. Калинець: Ікони 76
Пречистая Діво 78
Пресвята Діво (муз. Яциневича) 80
П. Куліш: Псалом 145; Псалом 62 81
В. Королів-Старий: Анна Реґіна 82
Л. Бучило: Українські церковні братства 86
М. Калиняк: Кирило-Мефодіївська Церква на північ від Карпат 92
П. Юр'єв: Краківський першодрукар 104
О. К.: Волошка 106
О. К.: Орли 106
Б. Б.: Лемківські церкви . . 108
Л. Українка: На столітній ювілей української літератури . . 111
О. Лапський: Леся Українка . 111
В. О'Коннор-Вілінська: Зі спогадів про Лесю Українку . . 112
М. Свідицький: Краківські побратими 114
Анатолій Свидницький: . . . 121
Було це 15 травня 1771 року (Максим Березовський) . . . 124
Гімн (муз. Д. Бортнянського) . 144
Книжка — наш добрий приятель і учитель 145
Б. І. Антонич: Книжки . . . 147
Стефана Яворського, митрополита рязанського та муромського, слізне з книжками прощання 148
Б. І. Антонич: Батьківщина . 148
Л. Українка: Колискова . . . 149
Щедрий вечір (щедрівка з запису Л. Українки) 149
Л. Українка: Літо краснеє минуло 150
Л. Українка: Біда навчить . . 150
Невдячне горобеня 153
Будьмо як діти 153
Дніпрова Чайка: Напровесні . 153
В. Винниченко: Федько-халамидник 154
І. Калинець: Вітражі . . . 157
Г. Черінь: Осінь 158
М. Зеров: Еліґійні дистихи . 158
Новая радість (колядка) . . . 158
В Вифлеємі граді (колядка, муз. К. Стеценка) 159

Kalendarz cerkiewny na 1971 rok. Wydawca: Metropolia Prawosławna, Warszawa, al. K. Świerczewskiego 52. Nakład 3.000 egz. Druk Z. G.„Tamka", Zakł. nr 1, Warszawa, ul. Tamka 3. Zam. 1236. U-44.